

YENİ DÜNYA DÜZENİ ve ÖZELLEŞTİRMELER

Yayına Hazırlayan: Dr. Ata SOYER

ISBN 975-6984-09-0

Haziran 1998

TÜRK TABİPLERİ BİRLİĞİ MERKEZ KONSEYİ

Mithatpaşa Cad. No: 62/15-17-18, 06420 Yenişehir / ANKARA

Tel: (0 312) 418 31 56 - 418 39 63 Faks: (0 312) 417 26 72

e-posta: ttb@neuron.ato.org.tr

İÇİNDEKİLER

Önsöz	5
<i>Ata Soyer</i>	
I. Bölüm	
Yeni Dünya Düzen(sizliği) Küreselleşme, Özelleştirme	7
<i>Sungur Savran</i>	
Kapitalist Üretim Sisteminin, Kamunun ve İşçi Sınıfının Yeniden Yapılanması.....	20
<i>Tülin Öngen</i>	
Bir Fetret Döneminin İdeolojik Yönelimleri	35
<i>Metin Çulhaoğlu</i>	
II. Bölüm	
Eğitimin Metalaşması ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de Eğitim Sistemi	39
<i>Fuat Ercan</i>	
Türkiye'de Özel Sağlık Sektörü ve Sağlıkta Özelleştirme	53
<i>Ata Soyer, İlker Belek</i>	
Telekomünikasyonun Yeniden Yapılandırılması ve Özelleştirmeler	70
<i>Funda Başaran</i>	
Dünyada ve Türkiye'de Petrokimya Sanayii Petkim Örneği ve Özelleştirme	84
<i>Ayfer Eğilmez</i>	
Madencilik ve Özelleştirme	93
<i>Alparslan Ertürk, M.Tayfun Özuslu</i>	
Türk Demir Çelik Sektörü ve Özelleştirme	107
<i>Mahmut Kiper</i>	
Tarımda Özelleştirme	122
<i>Rıfat Dağ</i>	
Ormancılıkta Özelleştirme ve/veya Yağmalama.....	141
<i>Salih Sönmezşık</i>	
EBK, SEK ve SEKA Özelleştirmesi	144
<i>İlter Ertuğrul</i>	
III. Bölüm	
Özelleştirmelere Karşı Ne Yapmalı.....	154
<i>Metin Bakkalcı</i>	
Özelleştirmelere Karşı Ne Yapılabilir.....	156
<i>Mehmet Yüksel Barkurt</i>	
Kamu İşletmeleri Özerklik ve Denetim	158
<i>Petroİş Sendikası</i>	
Emekçi Ekonomisi ve Kamulaştırma	164
<i>Doğru Perinçek</i>	
Özelleştirmeye Karşı Yeni Bir Mücadele Dönemine Giriyoruz	175
<i>Mustafa Yalçın</i>	
Özelleştirmeler Sınıfa Saldırıdır	181
<i>Sosyalist İktidar Partisi</i>	

ÖNSÖZ

Sağlıkta özelleştirme, yıllardır gündemimizin tepesini işgal ediyor. Özelleştirme ile yatıp, onunla kalkıyoruz. Bir yanda Sağlık Bakanlığı'nın sözde reform tasarıları, diğer yanda fiilen kamu sağlık hizmetlerinin özelleştirilmesi ve kamu fonlarının özel sağlık sektörüne akıtılması; son 10-15 yılımızın özetini oluşturuyor. Bu sürecin karşısında da başta TTB ve sağlık işkolundaki çalışan örgütleri birşeyler yapmaya çalışıyor, diğer tarafta vatandaş piyasaya teslim edilmiş bir sağlık "cangılı"nda kendi aczini yaşıyor. Bu noktada, Türk Tabipleri Birliği olarak, sağlık hakkının savunulması çerçevesinde, bu hakkın ihlalden mağdur olanlarla birlikte ne yapabileceğimizi önümüze soru(n) biçiminde koyduk. Kitabın birinci saiki, bu.

Özelleştirme, sadece sağlıkta olmuyor. Yine, sadece ülkemizde yaşanmıyor. Hem tüm diğer sektörlerde, hem tüm dünyada hep birlikte yaşıyoruz. O zaman, soru(nu)muzun salt Türkiye'de sağlıkta özelleştirme olmasının yetersizliği noktasına varıyoruz.

Özelleştirmeler dün de vardı. Bugün yeni olan ne? Bu sorunun yanıtı da, bizi Yeni Dünya Düzeni(YDD)'ne götürdü. YDD, eski olanın nasıl farklı argümanlarla tüm dünyanın sorunu haline getirildiğini açıklayabiliyor.

Bu saikler, bizim sağlıkta yaşadığımızı ne kadar başkaları ile paylaşmada zorluk çekiyorsak, başka sektörlerde yaşananların benzer paylaşım sıkıntılarını yansıttığını düşündürdü. Bir bütünlük içinde, farklı sektörlerde yaşananların ayrıntılandırılarak paylaşılmasının ön açıcı bir özellik taşıyabileceğine inandık. Bu temel üzerinde, özellikle emekten yana politik ve sendikal/mesleki yapıların, ne yapılabileceğine ilişkin özel katkılarının gereğini saptadık. Ve yola düzeldük.

İlk olarak, böyle bir çalışmayı koordine edecek (başlangıçta editörlüğünü de yapabilecek) bir ekip oluşturmanın doğru olduğunu düşündük. Metin Çulhaoğlu, Tülin Öngen, Sungur Savran ve benim bulunduğum bir ekip oluşturduk. Daha sonra, kitabın programını ve takvimini oluşturmaya çalıştık. Ocak 1998'de çıkarmayı hedeflediğimiz bu kitap, yazıların bir bölümünün gecikmesi ile, ancak Haziran'da tamamlandı. Bu arada kitap kapsamında düşündüğümüz bazı kuruluş ve kişilerin yazıları henüz bize ulaşmadı. Biz de daha fazla gecikmemek için, başlangıçta planladığımızdan farklı bir çalışma sunmak durumunda kaldık. Bunları belirterek, en azından düşündüğümüz kapsamı sizinle paylaşıp, kendimizi de aklamayı istiyoruz. Haluk Gerger, Korkut Boratav, Oğuz Oyan, Atilla Özsever, Sinan Sönmez yazamayacaklarını belirttiler; katkılarından mahrum kaldık. Yazabileceklerini söyleyip, bugüne kadar yazılarını ilet(e)meyen Hakan Aslan (sosyal güvenlik ve özelleştirme karşıtı mücadeleler), Birgül Ayman Güler (yerel yönetimlerin özelleştirilmesi), Kubilay Özbek (enerjide özelleştirme), Serdar Karaduman (kamu arazilerinin özelleştirilmesi), Erol Taymaz (çimentoda özelleştirme) ve ÖDP, KESK, Harb-İş Sendikası(özelleştirmeye karşı nasıl bir gelecek ve ne yapmalı?) planladığımız tablodaki boşlukların "müsebbibi" oldular.

Yazılar elimize ulaştıktan sonra, koordinasyon kurulu olarak, "ne yapmalı?" konulu bir tartışma düzenleyip, değişik sektörlerdeki çalışan örgütleri temsilcileri ile aydınlardan oluşan bir grubu davet ettik. Birlikte tartıştık. Amacımız, tartışmayı sonuç yerine kitaba eklemektir. Bu kez de, kayıt işleminin azizliğine uğradık. Sonunda sadece, tartışmaya katılarak, tartışmada ifade ettikleri görüşleri bize ileten iki arkadaşımızın, Mehmet Yüksel Barkurt ve Metin Bakkalcı'nın yazılarına yer verebildik.

Süreç, böyle. Yine de Sevgili Çulhaoğlu'nun ifadesi ile "bütünlük fikrinin kaybolduğunu ve bilinç atomizasyonunun var olduğu" bir ortamda, "bütünlük fikrini yeniden oluşturmak için inadına üst kimlikler kurmaya, büyük anlatılar kurmaya, genel siyasal hedefler peşinde koşmaktan vaçgeçmemeye" devam etme hedefimiz, bu çalışmanın size herşeye rağmen ulaşmasını sağladı. Kitabımızın bundan önceki birçok çalışmanın devamı ve bundan sonraki çalışmalar için de bir katkı olacağına inanıyoruz.

Bu türde yapılmış en önemli çalışmalardan birisi, Türkiye İşçi Partisi'nin 1978 yılında yayınladığı "Demokratikleşme İçin Plan 1978-82" idi. Umudumuz, ülkemizde emekten yana olan siyasal hareketlerin, benzer bir çerçeve ve hedefler bütününe paylaşılan toplumsal yapılarla birlikte, böylesi bir çalışmayı oluşturmaları ve onun mücadelelerinin bir silahı olarak kullanmalarınıdır.

Elinizdeki kitap, çok sayıda insanın emeğinin ürünü. Bu emek sahiplerine, yani öncelikle Metin Çulhaoğlu, Tülin Öngen ve Sungur Savran'a TTB adına teşekkür ederiz. Yine Fuat Ercan, Funda Başaran, Ayfer Eğilmez, Mahmut Kiper, Rifat Dağ, Alpaslan Ertürk, Tayfun Özslu, İlder Ertuğrul, Salih Sönmezşık, Mehmet Yüksel Barkurt, Metin Bakkalcı, Doğu Perinçek, Mustafa Yalçiner, Petrol-İş Sendikası ve Sosyalist İktidar Partisi'ne ortak üretimimize özenleri için teşekkür ederiz...

Bu kitabın elinize ulaşmasında Sultan Bike Çeçen, İkbâl ve Sinan Solmaz'ın katkıları çok büyük. Onları da sevgi ile anıyoruz.

Dileğimiz, kitabımızın bugüne kadar sağlıktaki özelleştirmelere karşı "dik" durmayı başarmış örgütümüzün yürüyüşüne bir nebze de olsa katkıda bulunması. Bu, diğer alanlardaki dostlarımızın elini tutma fırsatı verdi; hızımıza ve gücümüze de benzer bir katkıda bulunması umudu ile.

Haziran 1998

Ata Soyer

YENİ DÜNYA DÜZEN(SİZLİĞ)İ, KÜRESELLEŞME, ÖZELLEŞTİRME

*Sungur Savran
Araştırmacı-Yazar*

21. yüzyılın eşiğinde dünya bir altüst oluş döneminden geçiyor. Asya'da, Afrika'da hatta Avrupa'da ülkeler,etnik gruplar. Kabileler birbirinin boğazına sarılıyor. Sınırlar yeniden çiziliyor, yeni bayraklar ortaya çıkıyor. Atlaslar her yıl yeniden basılıyor. Askeri paktlar, devletler, partiler, hem de en heybetlileri, hiç beklenmedik bir hızla alaşağı oluyor. Kimi yıkılıyor, kimi adını, sosyo-ekonomik yapısını, ideolojisini ışık hızıyla değiştiriyor. Tarihin gördüğü en derin istikrarsızlık dönemlerinden birinden geçiyoruz. Sanki bir kum fırtınası yaşanıyor. Kum tepeleri yer değiştiriyor. Fırtına dindiğinde bambaşka bir dünya tablosuyla karşı karşıya kalacağız. Üstelik süreç henüz yeni başladı. Önümüzdeki dönem, 21. Yüzyılın başı, artan ölçüde çalkantılara gebe.

Devletler, partiler, ideolojiler düzeyindeki bu çalkantının temelinde sosyo-ekonomik alanda büyük bir sarsıntı ve değişim süreci yatıyor. Kapitalist dünya ekonomisinin onyıllar boyu varlığını sürdüren yapısı altüst oluyor. Devlet ile ekonomi arasındaki ilişki köklü biçimde değişiyor. Tekil ulusların dünya ekonomisi ile ilişkileri farklı bir yapıya kavuşuyor. İşçiler ve emekçiler, onyıllar boyu elde etmiş oldukları kazanımların teker teker aşındığına, hatta ortadan kalktığına tanık oluyorlar. Keynesçiliğin, kalkınmacılığın, "sosyal devlet"in yerini yeni-liberalizm, küreselleşme, özelleştirme, sosyal devletin yıkımı alıyor.

Türkiye bu büyük çalkantının dışında değil. Tersine bu topraklarda olan bitenler, dünya çapında yaşanan büyük altüst oluşla organik bir bütünlük taşıyor. Öyleyse Türkiye'de olan biteni anlayabilmek için dünya çapındaki sarsıntıyı nedenleri ve olası sonuçlarıyla birlikte kavramak zorundayız. Türkiye'deki özelleştirme dalgası ancak dünya çapındaki gelişmelerin bütünselliği içine yerleştirildiği takdirde gerçek anlamını kazanacaktır.

Dünyada ve Türkiye'de **kapitalizm yeni bir yola girmiştir**. Bu yazının amacı, geçmiş ve gelecekle ilişkisi içinde bu yeni yola bir nebze ışık tutmaktır.

Emperyalist Kapitalizmin Yeni Bir Evresi

Günümüzde yenilik meraklısı teoriler ufku sarmış bulunuyor. Tarihten sınıflara, emperyalizmden çalışmaya her şeyin sonunu ilan eden bu teorilere inat, emperyalist kapitalizm herşeyi kar açlığına ve sermaye birikiminin mantığına tabi kılan ve bütün dünyayı dev tekelci sermaye birimlerinin hakimiyeti altına almaya çalışan yapısıyla varlığını sürdürüyor. Ne var ki, kapitalizm kendi tarihinde, üretim tarzı ve temeldeki ilişkiler aynı kalmakla birlikte, birbirinden farklı evrelerden geçerek gelişmiştir. İçinde yaşadığımız dönem bu açıdan kapitalizmin tarihinde yeni bir evre olarak nitelenebilir. Bu evrenin özelliklerini kavrayabilmek açısından, kapitalizmin en yüksek aşaması olan emperyalizmin 20. Yüzyıl boyunca içinden geçtiği farklı evreleri topluca gözden geçirmek yararlı olacaktır.

Klasik Emperyalizm Çağı

19. yüzyıl boyunca ilk vatani Britanya'dan kıta Avrupası'na, Kuzey Amerika'ya ve daha gecikmeli olarak Japonya'ya yayılan kapitalizm, yüzyılın son çeyreğinden itibaren bazı yönlerden köklü bir değişim geçirir. Sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesinin ürünü olarak ortaya çıkan dev boyutlu tekelci şirketler (finans kapital) giderek sermaye ihracı yoluyla faaliyetlerini uluslar arası

alana taşımaya yönelir. Bu süreç büyük kapitalist devletleri keskin bir rekabete ve yeryüzünü paylaşmaya götürür. Klasik sömürgecilik ve emperyalistler arası rekabet bu döneme damgasını vurur. Bu dönem, emperyalist paylaşım mücadelesinin ürünü olan Birinci Dünya Savaşı ve Rusya'da savaşın yıkımı içinden doğan Ekim Devrimi(1917) ile sonu bulur.

Büyük Depresyon ve Faşizm

İki dünya savaşı arası döneme damgasını vuran üç temel dinamik, 1929'da başlayan ve Büyük Depresyon olarak anılan derin ekonomik kriz, Ekim devriminin ürünü genç Sovyet Devletinin ve toplumunun varlığı ve bu ikisine tepkinin bileşik bir ürünü olarak yükselen faşizmdir. Bu evrede piyasa ve özel mülkiyetin çelişkilerinden doğan büyük krizin hem insanlığı nasıl bir sefalete sürükleyebileceği, hem de kapitalizmin kendi temellerini nasıl sarsabileceği açıkça ortaya çıkmış, bu da savaş sonrasında uygulanacak Keynesçi ekonomi politikalarının benimsenmesi açısından uygun bir iklim oluşturmuştur. Faşizmin yükselişi ve bir aşamada Avrupa'nın neredeyse bütününe hakim olması kapitalizmin prestijini daha da derinden sarsmış, buna karşılık kapitalist dünya ekonomik krizin pençesinde inlerken Sovyetler Birliği'nde işsizliğin ortadan kalkması ve işçi sınıfının öteki kazanımları burjuvazi açısından gerçek bir tehdit yaratmıştır.

Soğuk Savaş ve "Sosyal Devlet"

İkinci Dünya Savaşı'nın faşizmin yenilgisiyle sonuçlanmasının ve kapitalizmin Rusya'dan sonra yeni ülkelerde (Doğu Avrupa, Çin, Kore, Vietnam) devrilmesinin ertesinde dünya iki büyük kampa bölünmüş, başını ABD ve SSCB'nin çektiği iki büyük blok arasında Soğuk Savaş adı verilen bir rekabet dünya politikasının temeli haline gelmiştir. Aşağıda biraz daha ayrıntısıyla inceleyeceğimiz bu evrenin ikinci temel özelliği, hem kapitalist dünyada hem de Sovyet blokunda yaklaşık otuz yıl boyunca hızlı bir ekonomik gelişme yaşanmasıdır. Kapitalist dünyada bu gelişmeye bir dizi temel ihtiyacın (eğitim, sağlık, emeklilik, işsizlik yardımı, yoksullara yardım, konut, vb.) kamu hizmeti haline gelmesine dayanan bir "sosyal devlet"in yükselişi eşlik etmiştir. ("Sosyal devlet" esas olarak gelişmiş, emperyalist ülkelerin bir özelliğidir, üçüncü dünya ülkelerinde ancak silik bir gölgesine rastlamak mümkündür.)

Yeni Dünya Düzen(sizli)ği (YDD) ve "Küreselleşme"

Üçüncü evre, 1974-75'de dünya kapitalizminin uzun dönemli ve derin bir ekonomik krize girmesiyle ilk darbeyi yemiş, krizin gelişimi içinde burjuvazinin politikası adım adım değişikliğe uğrarken, 1980'li yılların sonunda ve 90'lı yılların başında Sovyet blokunun dağılması dünya çapında yeni bir evrenin açılışının habercisi olmuştur. ABD başkanı George Bush, 1990 yılında, Körfez Savaşı'nın eşliğinde, bu yeni evreye isim babalığı yapmıştır:"Yeni Dünya Düzeni" kavramı, yeni-liberalizm, özelleştirme ve "esneklik" kavramlarıyla birlikte kapitalizmin bu yeni evrede girmiş olduğu yeni yolun simgesi haline gelmiştir.

Şimdi, bu yeni evrenin ortaya çıkışının nedenlerini kavrayabilmek için önce Soğuk Savaş döneminin temel özelliklerine kısaca göz atalım.

Soğuk Savaş'ın Yükselişi ve Düşüşü

Geriye dönüp baktığımızda, Soğuk Savaş adında "savaş"tan çok, bunun "sıcak" bir savaşa dönüşmemesini simgeleyen "soğuk" teriminin daha önemli olduğunu görmek mümkündür. Çünkü soğuk savaş dönemi bugüne karşılaştırıldığında, o dönemde yaşanmış olan bölgesel krizlere ve dünya çapında nükleer savaş tehlikesine rağmen, esas olarak bir istikrar ve denge dönemi olarak ortaya çıkıyor.

Bu istikrar ve dengenin ekonomik altyapısını iyi kavramak, bugün içinde yaşadığımız altüst oluşu yerli yerine yerleştirebilmek açısından büyük önem taşıyor. Burada belirleyici olan, İkinci Dünya Savaşı sonrasında kapitalist dünyada sermaye birikiminin uzun bir genişleme dönemine girmesi, kapitalizmden sosyalizme geçiş toplumlarında ise planlı büyümenin canlı bir tempo içinde sürmesidir. Ekonomik büyümenin bu canlı temposu, kapitalizmden sosyalizme geçiş toplumlarında hem yatırımların, hem de işçi ve emekçi kitlelerin yaşam standardının sınırlı fakat düzenli biçimde artmasını olanaklı kılar. Ama burada bizi esas ilgilendiren kapitalist ülkelerdeki gelişmedir.

Kapitalist ülkelerde bu evrenin ekonomik gelişmesine damgasını vuran üç temel özellik vardır:Devlet müdahalesi, "sosyal devlet" ve kamu sektörünün genişlemesi. Bu özellikler genellikle tek bir gelişmenin ortak ürünleri olarak görülür ve "Keynesçilik" terimiyle ifade edilen genel bir kavram altında toplanır. Bu yaklaşıma göre, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra üretimde yaygın hale gelen montaj hattına dayalı kitle üretimi ("Fordizm"), beraberinde bir kitle tüketimi gerektirdiği için, kapitalist devlet sermaye birikiminin çıkarları açısından tüketimi artırma yolunda önlemler almak ihtiyacını hissetmiştir. Yüksek ve yükselen ücretler, "sosyal devlet", talebi yüksek tutmaya yönelik Keynesçi devlet müdahalesi ve geniş bir kamu sektörü hep bu politikanın parçalarıdır. Bugün son derece yaygın kabul gören bu açıklama, kapitalizmin, hiç olmazsa belirli koşullar altında, işçi ve emekçi kitlelerin yüksek bir refah düzeyinde yaşamasına **ihtiyaç duyduğu** anlamına gelir. Yani soğuk savaş dönemi kapitalizmi bir bakıma "iyi kapitalizm"dir, YDD evresi kapitalizmi ise "kötü kapitalizm". Buradan türeyebilecek politik yaklaşımın ne olacağını tahmin etmek güç değildir:Keynesçi politikaların koşullarını yeniden oluşturarak "sosyal devlet"e dayalı bir kapitalizmi bir kez daha hakim kılmak için mücadele.

Gerçekte ise soğuk savaş dönemi kapitalizminin yukarıda sayılan özellikleri birbirinden farklı gelişmelerin ürünüdür. Teker teker ele alacak olursak, Keynesçi devlet müdahalesi, kapitalizmin liberal/piyasacı ekonomi politikaları yüzünden iki savaş arasında yaşanan büyük depresyonda içine düştüğü sefaletten çıkarılan derslerin bir ürünüdür. Keynesçiliğin işçi-emekçi kitlelerin gelir ve tüketim düzeylerinin yükseltilmesine yaslanan bir politika olduğu görüşü tam bir efsanedir. Keynesçi politikalar esas olarak devlet harcamalarının genişletilmesi ve kısılmasına yaslanan, kısa dönemli konjonktürel sarsıntıları yumuşatmaya yönelik politikalarlardır.

"Sosyal devlet" ya da "refah devleti" olarak anılan olgu bambaşka bir gelişmenin ürünüdür. Esas olarak kapitalizmin işçi sınıfı mücadeleleri ve sosyalizm karşısında bir öz savunma stratejisinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bir yandan, Ekim devriminin Sovyetler Birliği'nde işçilere ve emekçilere getirdiği yadsınamaz bazı kazanımlar (tam istihdam, eğitim, sağlık, konut, yaşlılık gibi alanlarda güvence vb.), bir yandan da 30'lu yıllarda prestiji sarsılan kapitalizme karşı çeşitli ülkelerde (Fransa, ABD, İspanya, vb.) yükselen işçi mücadeleleri karşısında, kapitalizmin sınıf mücadelesini yumuşatma amacıyla geliştirdiği bir tedbirler bütünüdür.

Nihayet geniş bir kamu sektörü (ABD'de böyle bir sektör hiçbir zaman çok gelişmemiştir, bu daha çok Batı Avrupa'ya özgü bir gelişmedir) ile Keynesçilik arasında da hiçbir doğrudan bağıntı yoktur. Kamu sektörü, emperyalist ülkelerde de, sanayi kapitalizmine yeni geçmekte olan (Türkiye türü) az gelişmiş ülkelerde de, sermayenin dünya çapında yoğunlaşması ve merkezileşmesi karşısında, tekil sermayelerin kapitalizmin gelişmesi için hayati önem taşıyan bazı sektörlerde yeterli olmaması dolayısıyla devletin ulusal kapitalizmin bütününe ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla üretim alanına girmesinin bir sonucudur.

Kapitalizmin soğuk savaş dönemindeki yapılanmasının bu ortak özelliklerine bir de üçüncü dünyada ortaya çıkan bir başka özelliği ekleyebiliriz. İster bağımsızlığını yeni kazanan ülkelerde, ister Latin Amerika ülkeleri ya da Türkiye gibi, bağımsız devletlerin daha önce kurulmuş olduğu

ülkelerde olsun, sermaye birikimi bu dönemde gümrük duvarları ve başka devlet müdahalesi araçlarıyla korunmuş bir iç pazara dönük biçimde (yaygın deyim kullanacak olursak "ithal ikameci sanayileşme" temelinde) yürütülüyordu. Emperyalist ülkelerde talep yönetimi yönü ağır basan devlet müdahalesi, bu ülkelerde daha çok yerli sanayinin geliştirilmesi yönünde bir politika olarak belirliyordu.

Bütün bu politikaların uygulanabilmesini mümkün kılan, bir önkoşul olarak ortaya çıkan, elbette yukarıda sözü edilen uzun soluklu sermaye birikimi ve büyüme olgusuydu. Eğer Keynesçilik bir kısa dönemli konjonktürel düzenleme politikasıysa, uzun dönemli ve yapısal bir krizin varolmaması, sermaye birikiminin temel olarak canlı biçimde sürüyor olması gerekirdi. Eğer "sosyal devlet" işçi sınıfı mücadelelerine ve sosyalizme karşı öz savunma amacıyla burjuvazi tarafından verilmiş bir tavize, bu tavizin verilebilmesi için burjuvazinin yeterli olanakları olmalıydı, yani sermaye birikimi ve büyüme canlı olmalıydı. Eğer devlet özel sektör için karsız olan sanayi vb. dallarında faaliyet göstercekse, kamu işletmelerine sübvansiyon verilebilmeliydi, bu da ekonominin genel olarak canlı olmasını gerektirirdi. Aynı şey korumacı devlet için de geçerliydi.

Canlı sermaye birikimi başta "sosyal devlet" (ve yüksek ücretler) olmak üzere yukarıda özetlenen noktalar açısından bir önkoşuldu ama işin öteki veçhesini de unutmamak gerekiyordu. Eğer yaygın olarak kabul edilen ve yukarıda eleştirilen görüş doğruysa, kapitalizm burjuvalarla işçilerin ortak çıkarları temelinde yeniden canlı bir sermaye birikimine kavuşturulabilir. Oysa burada yapılan tahlil doğruysa, soğuk savaş dönemi kapitalizminin özellikleri **kapitalizmin doğasından değil, ona rağmen** ortaya çıkmıştır. Soğuk savaş dönemi dünyasının özgül politik yapısı ve uluslar arası dengeleriyle ilişkilidir. Burada şu noktalar özellikle önemlidir:

.Üçüncü dünya, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dalga dalga anti-emperyalist ve sömürgecilik karşıtı mücadelelere sahne olmuştur. 1960'lı yıllara gelindiğinde bu mücadeleler eski sömürge imparatorluklarının hemen hemen bütünüyle çözümlenmesiyle sonuçlanmıştır. Gerek yeni bağımsız ülkeler, gerekse daha önce bağımsızlaşmış olanlar, bu dönemde elbette emperyalizmin ekonomik, politik hatta askeri hakimiyeti altındadır ama sömürge karşıtı devrimlerin yarattığı ulusal bilinç etkisini kısmen de olsa gösterir. Uluslar arası politika alanında bu ülkeler arasında bir dayanışma yaratmayı hedefleyen Bandung Konferansı, "77'ler Grubu" vb. bu etkinin bir ifadesi olarak kabul edilebilir. İktisadi alanda emperyalist dünya ekonomisi çerçevesinde yerli burjuvazinin kısmi ve çelişkili de olsa bir korunmasını ifade eden "ithal ikameci sanayileşme" işte bu koşulların ürünüdür.

.Soğuk savaş döneminin dengelerine esas damgasını vuran ise Ekim devrimi ile başlayan bir silsile içinde bir dizi ülkede kapitalizmin devrilmiş ve bu ülkelerin uluslar arası burjuvazinin hakimiyet alanı dışına çıkmış olmasıdır. Sovyetler Birliği ve bir dizi başka ülkede işçi sınıfının kazanımları "sosyal devlet" in emperyalist dünyada gelişmesinin temel koşuludur. Sovyet blokunun varlığı, gücü ve emperyalizm karşısında bir ağırlık oluşturması, üçüncü dünya ülkelerinde ulusal kurtuluş savaşlarının başarıya ulaşmasında ve yeni bağımsız devletlerin yer yer emperyalizme kafa tutmasında belirleyici bir önem taşır. Öyleyse Ekim Devrimi soğuk savaş dönemi dünyasını belirlemede temel bir faktör olarak belirlemektedir.

.Nihayet, emperyalist ülkelerde Ekim Devrimi'nin basıncı altında oluşmuş olan "sosyal devlet" uygulamaları, Keynesçi ekonomi politikaları ve uzun genişleme döneminde sendikaların sağlamlaşması, özellikle Batı Avrupa'da sosyal demokrat partilere özel bir güç kazandırırken, SSCB'nin büyük gücü de resmi komünist partilere bir ivme verir. Böylece uluslar arası planda işçi-emekçi hareketi sendika ve partiler aracılığıyla reformist temellerde de olsa güçlü bir örgütlenmeye sahip olma olanağına kavuşur.

Nükleer silahlara ve üçüncü dünyada görülen patlamalı çelişiklere rağmen, soğuk savaş döneminin bu yapısı, Dünya Savaşı ertesinde kurulan uluslar arası düzenin, zaman zaman yaşanan kısmi krizlere ve bölgesel çapta yaşanan dehşet verici savaşlara (en başta Cezayir ve Vietnam'ın anti-empyalist savaşlarına) rağmen, dünya çapında görelî bir istikrarın sürmesine yol açmıştır.

Ancak 1970'li yılların ortasından itibaren bu görelî istikrar döneminin koşulları ortadan kalkmaya başlar. 1980'li yılların sonundan itibaren ise dünya, içinde yaşamakta olduğumuz istikrarsızlık ve altüst oluş dönemine adımını atar. Şimdi de soğuk savaş döneminden YDD Dönemine geçişin koşullarını ele alalım.

YDD'nin Koşulları

Soğuk savaş dönemi kapitalizminin yapısal özelliklerinin ve uluslar arası sistemin görelî istikrarının esas olarak iki faktöre bağlı olduğunu yukarıda görmüş bulunuyoruz. Bu iki faktör, canlı bir sermaye birikimi ve büyüme ve Ekim Devrimi'nin ürünü olan kapitalizmden sosyalizme geçiş toplumlarının varlığı olarak özetlenebilir. İşte soğuk savaş döneminin sona ermesi ve kapitalizmin gelişmesinde YDD olarak anılabilecek yeni bir evrenin açılması bu iki temel faktörün ortadan kalkmasının bir sonucu olarak belirir.

Önce 1974-75 dönemeciyle birlikte uzun genişleme dönemi yerini dünya kapitalizminin uzun ve yapısal bir ekonomik krizine bırakır. Bu kriz daha önceki dönemde kurulmuş olan mekanizmaları uluslar arası sermaye için birer ayak bağı haline getirir. Keynesçilik ve daha genel olarak devlet müdahaleciliği, "sosyal devlet", geniş bir kamu sektörü ve "ithal ikameci sanayileşme", bütün bunlar, sermaye birikiminin önünden temizlenmesi gereken birer engel haline gelir. Yeni dönemin altüst oluş eğilimlerinin birinci koşulu burjuvazinin ekonomik kriz ortamında eski yapıları tasfiye etmek için giriştiği taarruzdur.

Soğuk savaşın ardındaki ikinci faktör de 1980'li yılların sonunda ve 90'lı yılların başında ortadan kalkar. Ekim devriminin ürünü Sovyet Bloku önce 1989'da Doğu Avrupa rejimlerinin çöküşüyle, sonra 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ortadan kalkar. Böylece soğuk savaşın iki kutbundan biri ortadan kalkmış, dünya burjuvazisinin sosyalizm korkusu büyük ölçüde gerilemiş, işçi-emekçi sınıflara ve üçüncü dünya halklarına verilmesi gereken tavizlerin koşulları büyük ölçüde ortadan kalkmış olmaktadır. 1990(lı yılların iklimini belirleyen ve dünya kapitalizminin yeni evresinin olgunlaşmasına yol açan işte bu faktördür.

Bütün dünyanın yüzünü değiştiren bu iki gelişmenin somut politik güçler üzerindeki etkisine de satırbaşlarıyla değinelim.

.Kapitalist dünyada ekonomik kriz, uzun genişleme döneminde yaratılmış olan istikrar mekanizmalarıyla birlikte varlığını bu mekanizmalara yaslanmış olan politik güçlere de ciddi bir darbe vurur. Bütün varlığını "sosyal devlet" uygulamalarına, işsizliğin düşüklüğüne ve ücret artışlarına bağlamış olan sosyal demokrasi derin bir ideolojik/politik krize girer.

.Sovyet Bloku'nun çöküşü sadece soğuk savaşın iki kampından birini ortadan kaldırarak dünya politikasında dengeleri altüst etmekle kalmaz. Aynı zamanda bu ülkelerde onlarca yıl önce ortadan kaldırılmış olan kapitalizmin yeniden kurulmasının önünü açarak, hem uluslar arası tekelci sermayeye yeni birikim alanları sunar, hem de uluslar arası işçi hareketi ve sosyalist hareket içinde büyük bir moralsizliğe, özellikle daha önceki dönemde gücünü doğrudan doğruya Sovyetler Birliği'nden alan resmi komünist partilerde, politik, ideolojik ve yer yer örgütsel krizlere ortam yaratır.

.Kriz içinde işsizliğin yükselmesi ve burjuvazinin uyguladığı politikalar sonucunda sendikaların da zayıflamasıyla birleşince, bu faktörler uluslar arası planda işçi-emekçi hareketinin dikkate değer biçimde gerilemesiyle sonuçlanır.

.Üçüncü dünya ülkeleri, bir yandan uluslar arası ekonomik krizin basıncı altında ekonomik bakımdan güç duruma düştükleri için, bir yandan da uluslar arası politik dengeler emperyalizmin tek yanlı hakimiyetinin önünü açtığı için, dünya sistemiyle ilişkilerinde soğuk savaş dönemine göre pazarlık güçlerini büyük ölçüde yitirirler.

YDD evresi, dünya çapındaki iki temel değişimin yanısıra ve bunların sonucu olarak politik güç dengelerinde ortaya çıkan bu değişimin de ürünü olarak görülmelidir. Anlaşılabilirliği gibi, YDD'ye geçişin koşulları emperyalist kapitalizmin az ya da çok karşısındaki bütün güçleri zayıflatmış olduğundan, YDD'nin ilk dönemi burjuvazinin hakimiyetinin damgasını taşır.

YDD'nin Altyapısı:Yeni-Liberalizm ve Küreselleşme

Dünya kapitalizminin uzun ekonomik krizinin başlamasıyla birlikte, soğuk savaş döneminin istikrar mekanizmalarının sermaye için birer ayakbağı haline geldiğine yukarıda değinmiştik. Kısaca özetleyecek olursak; birincisi, Keynesçilik kriz içinde bir ekonomiyi suni biçimde şişirerek hem enflasyonist tehlikeler yaratmakta, hem de zayıf ve karsız üretim birimlerinin tasfiye olmasını engellemektedir. "Sosyal devlet" bir ülkenin bütün işçilerinin ve emekçilerinin sağlık, eğitim, yaşlılık, konut vb. alanlarda çıkarlarını ortaklaştırmak bakımından kısmen dayanışmacı ve kolektif bir yapı oluşturarak sınıfın toplu direniş gücünü arttırmaktadır. Aynı zamanda mali planda bir kriz yaşayan kapitalist devletler üzerinde bir yük gibi durmaktadır. Kamu sektörü bir yandan verimsiz ve karsız işletmelerin yaşamasını sağlamakta ve gereksindiği sübvansiyonlarla kriz içindeki kamu maliyesini zorlamakta, bir yandan da kamuda sendikalaşmanın güçlü olması dolayısıyla işçi sınıfının gücünün artmasına yol açmaktadır. Nihayet, üçüncü dünyada korumacı ve "ithal ikameci" politikalar, krizin aşılması için uluslar arası sermayenin yaratmak istediği yeni uluslar arası işbölümü ve rekabeti engellemektedir.

Bütün bunlardan dolayı uluslar arası burjuvazi kriz ortamında sermayenin ihtiyaçlarına uygun düşecek politikaların arayışı içine girmiştir. Son çeyrek yüzyılın gelişmelerine damgasını vuran, kapitalizmin krizine sermayenin çıkarlarına uygun bir çözüm arayışıdır. Bu arayış ilk meyvelerini 1989'da Britanya'da Margaret Thatcher'in, 1991'de ise ABD'de Ronald Reagan'ın benimsediği yeni-liberal ekonomi politikalarıyla verecek, 1980'li yıllar boyunca yeni-liberalizm bütün dünyada hızla yayılacak, 90'lı yıllara ulaşıldığında ise tam bir doğma haline gelecektir.

Yeni-liberal stratejinin ana boyutları şöyle sınıflandırılabilir:

***Piyasa Ekonomisi:**Soğuk savaş döneminde oluşan dengeler, doğası gereği kar için üretim yapan sermayenin hareketliliğinin belirli düzenlemelerle(regülasyon) kuşatılmasına yol açmıştır. İşçi sağlığı ve iş güvenliği, çevrenin korunması, istihdamın gerekleri, ulusal ekonominin dengeleri, vb. nedenlerle bütün kapitalist ülkelerde fiyatlar, faiz haddi ve banka sistemi, kambiyo rejimi, dış ticaret, yatırımlar, vb. farklı ekonomilerde farklı ölçülerde olmakla birlikte, genel olarak denetim altına alınmıştı. Hatta bazı ülkelerde (Fransa, Hollanda, Hindistan, Türkiye, vb.) sınırlı ölçüde de olsa bir planlama faaliyeti mevcuttu. Yeni-liberalizm, krizden çıkış amacıyla, sermayenin hareketini kısıtlayan, yarattığı kamusal ve özel harcamalar yoluyla genel karlılığı gerileten bütün engelleri ortadan kaldırmayı, piyasanın yasalarının mutlak hale gelmesini bir hedef olarak önüne koyuyordu.

***Küreselleşme(Globalizm):**Sermayenin sadece tekil ulusal ekonomilerin içindeki hareketi değil, uluslar arası alanda akışı da belirli engellerle karşı karşıyaydı. Gelişmiş kapitalist ülkelerde Keynesçi

politikalar, az gelişmiş, bağımlı ülkelerde ise iç pazara dönük sınırlı sermaye birikimini destekleyen korumacı politikalar, dış ticarete, doğrudan yatırımlara ve finans akımlarına belirli engeller getiriyordu. Özellikle Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'nın çöküşünden sonra hızla bütün dünyaya yayılan globalizm (küreselleşme) ideolojisi, sermayenin uluslar arası alandaki akışı önünde duran her tür engeli ortadan kaldırmak amacıyla, dünyanın ekonomik, toplumsal, kültürel bakımlardan, ulusal devletlere hiçbir yer bırakmayacak biçimde bütünleşmiş olduğunu ileri sürer. Elbette teknoloji (telekomünikasyon, bilişim, ulaştırma, vb.) meydana gelen değişim dünyayı eksisinden de bütünleşmiş bir hale getirmiştir. Elbette, finans piyasalarında son on-onbeş yıl içinde sağlanan liberalizasyon, hemen hemen bütün ülkelerin yabancı sermaye rejimlerini gevşetmesi ve en son Uruguay Round'da ifadesini bulan uluslar arası ticaretin serbestleştirilmesi de bu bütünleşmenin ekonomik bakımdan büyük bir sıçrama yapmasına yol açmıştır. Ama bu bütünleşme dünyanın türdeş(homojen) bir alan haline geldiği anlamını taşımaz. Ulus devletlerin varlığı ve izleyeceği politikalar hala ekonomik anlamda belirleyici faktörlerden biridir. Globalizm bunu yadsımakla emperyalizmin ulaşmayı amaçladığı durumu, şimdiden gerçekleşmiş gibi göstererek meşrulaştırmaya çalışır. Çünkü amaç, sermayenin hareketi önündeki engelleri temizlemek, farklı ülkelerin işçilerini rekabet içine düşürüp kazanımlarını trpanlamak ve özellikle de az gelişmiş, bağımlı, tabii konumdaki ülkelerin halklarını daha kolayca sömürmektir.

***Özelleştirme:**Piyasanın hem ulusal, hem de uluslar arası planda dizginsiz işleyişi, kamu sektörünün tasfiyesini gündeme getirir, çünkü kamu kuruluşlarının kar için çalışanları bile, devletten destek alabilecekleri için piyasa güçlerinin etkilerine göreli olarak daha az bağımlıdır. Ama özelleştirmenin bundan da önemli bir yönü vardır. Özelleştirme, sermayenin işçi sınıfına ve emekçilere karşı başlattığı taarruzun bir silahıdır; bir yandan, sendikalar her ülkede kamu sektöründe daha örgütlü olduğu için kamu iktisadi teşebbüslerinin (KİT'lerin) özelleştirilmesi işçi sınıfının örgütlülüğüne büyük bir darbe vurarak bütün emek cephesini zayıflatacaktır; öte yandan, "sosyal devlet" yönelişi çerçevesinde birçok toplumsal hizmetin (eğitim, sağlık, emeklilik, kimi yerde konut, işsizlik sigortası, vb.) devletçe üretilmesi, işçi sınıfının ve genel olarak emekçilerin güvencelere sahip olması sonucunu doğurduğu ve sınıf dayanışmasını arttırdığı için, sermaye bu hizmetlerin özelleştirilmesi yoluyla çalışan sınıflar içinde bireyciliği ve rekabeti kısırtmış olacaktır.

***Esneklik:**Sermayenin dünya çapında emeğe karşı başlattığı taarruz, ekonomik kriz öncesi dönemde elde edilmiş birçok kazanımı ortadan kaldırmaya yöneliktir. Bunlar arasında işçi sınıfının kolektif savunma örgütleri olan sendikaların zayıflatılması, işten çıkartmaların kolaylaştırılması, örgütlenmiş bir işgücü piyasasının işçiyi koruyan özelliklerinin ortadan kaldırılması ve benzeri uygulamalar da vardır. "Esneklik" uygulamaları çeşitli boyutlarıyla bu amaca hizmet eder. Üretim (emek süreci) alanında, bilgisayarlı kontrol teknolojilerinin de yardımıyla sağlanan "esneklik", toplam kalite teknikleriyle bütünleştirildiğinde, işçinin bütün ruhu ve aklıyla üretime ve çalıştığı şirkete bir bağımlılık geliştirmesi ve bu arada sendikaların zayıflatılması hedeflerine yöneliktir. Büyük işçi topluluklarını daha küçük bölümlere bölerek mücadeleye ve sendikalaşmaya darbe vurmayı amaçlayan taşeronlaştırma teknikleri sendikasızlaştırma politikasının bir başka yüzüdür. Gerek sözleşme biçimlerinde (part-time, geçici vb.), gerekse iş saatlerinin dağılımında daha önceki dönemlerde elde edilmiş hakları ortadan kaldıran esnek uygulamalar da, işçileri bölerek zayıflatmak ve şirketlerin zor durumda kaldığında ücret maliyetini azaltmasını sağlamak gibi sonuçlar doğurur.

Bütün bu unsurlar bir araya getirildiğinde, yeni-liberal, küreselleşmeci dalganın üç temel hedef çevresinde biçimlendiği ortaya çıkar:

(1)Yeni-liberalizm, emperyalist ve az gelişmiş ülke burjuvazilerinin ortak çıkarı doğrultusunda, bütün dünyanın işçi ve emekçi sınıflarının tarihsel kazanımlarına yönelik bir taarruzun adıdır. Amacı,

her türlü dayanışmacı kurumu ve işçilerin kolektif savunma örgütleri olan sendikaları tırpanlayarak, işçileri ve emekçileri birbirlerinden koparmak, aralarındaki rekabeti kızıştırmak ve her birini yalnızlaştırmaktır. Yani, yeni-liberal piyasacılık ve özelleştirmecilik **bir sınıf politikasıdır**.

(2)Yeni-liberalizm, özellikle "küreselleşme" politikası, emperyalist, çok uluslu sermayenin dünya çapındaki dizginsiz hareketinin önündeki bütün engelleri temizleme yoluyla, emperyalizmin "üçüncü dünya" olarak anılan bağımlı, az gelişmiş ülkeler üzerindeki hakimiyetini pekiştirmeyi ve derinleştirmeyi amaçlar. Yani, yeni-liberal küreselleşmecilik **emperyalist bir politikadır**.

(3)Yeni-liberalizm, yalnızca işçi ve emekçilerin ve emperyalizmin ezdiği halkların direnişini kırmayı değil, aynı zamanda kolektif ve planlamaya dayanan bütün çözümlerin reddi yoluyla, sosyalizmin geçmişte kazanmış olduğu mevzileri kapitalizmin restorasyonu yoluyla ortadan kaldırmayı da hedefler. Yani, yeni-liberalizm burjuvazinin **ideolojik bir taarruzudur**.

Yeni Dünya Düzeni

İşte, sermayenin işçi-emekçi sınıflara, emperyalizme tabi halklara ve sosyalizmin tarihsel kazanımlarına yönelik bu genel taarruzun politik üst yapısına, Körfez Savaşı döneminde (1990-91) ABD Başkanı Bush'un ağzından "Yeni Dünya Düzeni" adı verilmiştir. Yeni Dünya Düzeni'nin tanımlayıcı unsurlarını şöyle özetlemek mümkündür:

***Devletler Sisteminde Emperyalizmin Tek Yanlı Hakimiyeti:**

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, başta ABD olmak üzere emperyalist devletlerin uluslar arası sistemde kendi çıkarları doğrultusunda uygulayacakları politikalar karşısında denge oluşturacak bir ağırlık şimdilik yoktur(Çin Halk Cumhuriyeti'nin yükselen gücü, bu açıdan gelecekte önemli gerilimler yaratmaya adaydır). İşte bu bağlamda emperyalizm başta Doğu Avrupa, Ortadoğu ve Orta Asya olmak üzere, dünyanın her bölgesinde güç dengelerini ve kurumlaşmaları yeniden ve kendi lehinde düzenleme çabasına girişmiştir.

***Sosyalizme Geçiş Toplumlarında Kapitalizmin Restorasyonu:**

1917 Ekim Devrimi'nden başlayarak 20. Yüzyıl boyunca birçok ülkede hakimiyetini yitirmiş olan kapitalizm, 1989-1991 altüst oluşuyla birlikte, sosyalizmi tarihsel olarak elde etmiş olduğu bütün mevzilerden sökü� atmak için Doğu Avrupa'da ve Sovyetler Birliği'nde kapitalizmin restorasyonu için çalışan güçlere yoğun bir destek sunarken, Çin, Küba, Kuzey Kore, Vietnam gibi ülkeler üzerinde de bu yönde baskılar uygulamaya yönelmiştir.

***Dünyanın Her Bölgesinin Sermaye Hareketlerine Açılması:**

Yeni-liberal strateji doğrultusunda, bütün dünyada finans, ticaret ve yatırım sermayesi piyasalarının serbestleştirilmesi, kamu mülkiyetinin özelleştirmeler yoluyla tasfiyesi, uluslar arası sermayenin faaliyetleri için elverişli ve güvenli bir ortamın yaratılması Yeni Dünya Düzeni'nin ana görevlerinden biridir.

***Ulusal Egemenlik Haklarının Yadsınması, Emperyalizmin Müdahale ve İşgal Politikası:**

Yeni Dünya Düzeni'yle tam bir uyum sağlamaya karşı ayak direyen ülkelerin hizaya getirilmesi amacıyla, emperyalizm 90'lı yıllarda askeri müdahale ve işgallere daha sık başvurmaya başlamıştır. 1989'da Panama'nın ABD askeri güçlerince işgali ve devlet başkanının tutuklanması, 1990'da Batı Afrika ülkesi Liberya'ya "ABD vatandaşlarının can güvenliği" gerekçesiyle asker çıkartılması, 1991 başındaki Körfez Savaşı ve ardından Irak'ı bölme ve Saddam Hüseyin'i devirme çabasının sürdürül-

mesi, 1993'de Somali'ye BM kisvesi altında yapılan emperyalist çıkartma, 1994'den bu yana Kuzey Kore, Küba, Libya, İran gibi Yeni dünya Düzeni ile uzlaşmayan ülkelere karşı yürütülen provokasyon çabaları, 1994 sonunda Haiti'nin ABD tarafından işgali, 1996'da Bosna'nın güvenliğinin NATO'ya teslim edilmesi, 1997'de Arnavutluk'taki devrimci durumun emperyalist askeri müdahale gücü temelinde yatıştırılması, gelişmekte olan bir politikanın basamak taşlarıdır. Bu politika, başta ABD olmak üzere emperyalizmin, Birleşmiş Milletleri de kullanarak dünyanın her yerine askeri müdahalede bulunmasının meşrulaştırılmasıdır. Son yıllarda, bu amaçla, ulusal egemenlik haklarını sınırlayan ve uluslar arası müdahale hakkını geliştirmeye çalışan bir devletler hukuku tartışması da hızlanmıştır.

***Bölgesel Devrimci Hareket ve Rejimlerin Tasfiyesi ya da Evcilleştirilmesi:**

Emperyalizme ve yerel temsilcilerine karşı ulusal ve yer yer toplumsal kurtuluş bayrağını açmış olan devrimci hareketler, Yeni Dünya Düzeni çerçevesinde, emperyalizmin bilinçli bir politikası doğrultusunda çok kısmi kazanımlar karşılığında evcilleştirilerek sistemin uysal bir parçası haline getirilmişlerdir. Orta Amerika'da Nikaragua ve Afrika'da Angola, emperyalizm yanlısı silahlı muhalifleriyle uzlaşan devrimci rejimlere birer örnektir. Salvador'da FMLN, Güney Afrika'da ANC ve Filistin'de FKÖ ise, geçmişteki radikal programlarını politik durumda sağlanan kısmi açılımlar karşılığında terketmiş hareketlerin en önde gelen örnekleridir.

***Sovenezmin Yükselişi ve Yoksul Ulusların Boğazlaşması:**

Yeni Dünya Düzeni'nin yerleşmeye başlamasıyla birlikte, dünyanın dört bir yanında savaşların patlak vermesi, bu düzene eleştirel bakanların "Yeni Dünya Düzensizliği" kavramını kullanmasına yol açtı. Aslında, düzensizliğin bu türü, güç dengelerinin yeniden düzenlenmesinin bir aracı olarak sürecin doğal bir parçasıydı. Emperyalizm, dünyanın birçok bölgesinde, özellikle de eski Sovyetler Birliği'nin topraklarında ve Doğu Avrupa'da, ayrıca Ortadoğu'da, yeni düzeni yaratmak ve hakimiyeti bütünüyle ele geçirmek amacıyla, bölge halkları arasında varolan tarihsel ve güncel sorunları kışkırtıyordu. Bu ulusların bir bölümü de uluslar arası güç dengelerinin sarsılmış olmasından doğan boşlukları kendi lehlerine kullanabilmek için karşılıklı çatışma ve savaşlara girmeye yöndeldir.

Bütün bu noktaları toplamak gerekirse, Yeni Dünya Düzeni, sosyalizmin uluslar arası çapta bir güç olmaktan çıktığı varsayımı altında, emperyalist kapitalizmin bütün dünyayı kendi dizginlenmemiş hakimiyeti altında yeniden biçimlendirme çabasının adıdır.

Yeni Dünya Düzeni'nin Çelişkileri ya da Yeni Dünya Düzensizliği

1989-1991 sonrasında içine girdiğimiz istikrarsızlık döneminin bu ilk evresinde emperyalizmin, uluslar arası burjuvazinin, Yeni Dünya Düzeni'nin karşısındaki güçler üzerinde bir üstünlüğe sahip konumda olduğu bir gerçektir, olgularda açıkça görülür. Ne var ki, bu gerçek, hakim sınıf sözcülerince dünyanın geleceğine ilişkin temelsiz bir takım iddiaların gerekçesi haline getirilmeye çalışılıyor. Buna göre, "tarihin sonu" gelmiştir; gelecek artık kesinlikle ve rhapsiz biçimde liberal kapitalizmindir; bugün kurulmakta olan Yeni dünya Düzeni'ne karşı çıkmanın hiçbir anlamı yoktur, çünkü bu düzen teknolojinin, ekonominin ve kültürün küreselleşmesinin **zorunlu ve kaçınılmaz** bir sonucudur; yapılması gereken bir an önce yeni çağın gereklerine uyum sağlamak ve kervana elverişli koşullarda katılmaktır. İnsanlığın geleceği hakkında çizilen ve Yeni Dünya Düzeni'ni alternatifsiz hale getiren bu tablo çürük temellere dayandırılan bir efsanedir. Çünkü kapitalizmin ve emperyalizmin çelişkileri bugünkü durumun hızla değişmesine yol açabilecek kadar güçlüdür.

***Yeni Dünya Düzeni'nin Kırılgan Altyapısı ya da "Küreselleşme"nin Çelişkileri:**

Yeni Dünya Düzeni'nin ekonomik temeli bütünüyle sallantıdadır. Dünya çapında sermayenin üretim faaliyetlerinden uzaklaşarak mali faaliyetlerde yoğunlaşması büyük bir parasal şişkinlik

yaratmıştır. Dev bir sermaye kitlesi bütün dünyanın mali piyasalarını dolaşarak en karlı alanlara yatırım yapmakta, ama karlılık kuşkulu hale geldiği anda o alanı ya da o ülkeyi terketmektedir. Bu da dünya kapitalizmi için büyük bir mali çöküş tehdidi yaratmaktadır. Uluslar arası mali sistemin ne kadar kırılan olduğu son yıllarda tekrar tekrar ortaya çıkmıştır:1982'de Meksika ve Brezilya'nın ödeyemezlik durumuna düşmesinden kaynaklanan uluslar arası borç krizi, 1987 ve 1989 New York Borsa Krizleri, 1990'da ABD'de patlak veren "Savings and Loan" (Tasarruf ve Borç Sandıkları) iflası, 1992 ve 1993'de Avrupa Para Sistemi'nin yaşadığı çalkantı, 1994 sonunda Meksika'da patlak veren mali krizin Avrupa'dan Uzak Asya'ya dünyanın dört bir yanına yayılması, 1995 başında Barings Bankası çöküşü ve nihayet Doğu ve Güneydoğu Asya'da 1997'nin ortasından beri derinleşerek gelişen mali kriz, hep bu kırılmanın somut ifadeleridir. Meksika krizinin ancak 35 milyar dolarlık bir uluslar arası yardım paketiyle aşılabılmış olması, Doğu Asya'da üç ülkeye (Tayland, Endonezya, Güney Kore) 100 milyar dolar dolayında destek verilmesi, gelecekte daha çok sayıda ülkeyi eşzamanlı olarak kavrayabilecek bir krizin bir çöküşe dönüşmesinin engellenmesindeki güçlük konusunda yeterince ipucu veriyor. Böyle bir mali çöküş, dünya ekonomisinde son dönemde derinleşerek gelişen uluslararasılaşma eğilimlerini durdurur, hatta tersine çevirir.

***Emperyalistler Arası Yeniden Paylaşım Mücadelesi:**

Sovyetler Birliği'nin çözülmesi ile birlikte, emperyalistler arasında dayanışma duygusu yerini dünyanın yeni koşullarda yeniden paylaşılması yönünde bir rekabete bıraktı. Japonya ve Avrupa Birliği, emperyalist sistem içinde politik ve askeri bakımdan hala hakim güç olan ABD karşısında artan ölçüde bağımsız bir politika güdüyor. Ayrıca ekonomik bakımdan da dünyanın üç bölgesinde (Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Doğu Asya) üç blokun çizgileri netleşiyor. Bu durum Yeni Dünya Düzeni'nin içinde sayısız çatlak yaratıyor. Gelecekte rekabetin keskinleşmesi Yeni Dünya Düzeni'nin toptan buharlaşmasına yol açabilir.

***Köktendinciliğin Yükselişi:**

Yeni Dünya Düzeni'nin küstah buyurganlığı, yeni-liberal küreselleşme politikalarının acımasız ekonomik sömürü mekanizmaları, emperyalist kültürün ezilmiş halklar üzerindeki tepeden hakimiyeti, birçok ezilen halkın bağrında Yeni Dünya Düzeni'ne karşı bir tepkiselliğin yayılmasına yol açıyor. Gerek ulusal kurtuluş mücadelelerinin ,gerekse sosyalizmin, tarihsel uygulamalar sonucunda büyük bir prestij kaybına uğraması sonucunda emperyalizme karşı kimlik ve onur arayışı özellikle İslam dünyasında köktendinci hareketlerin eline geçiyor. Yani köktendinciliğin temelinde Yeni Dünya Düzeni'nin bu istenmeyen çocuğunu şiddete dayalı yöntemlerle bastırmayı savunuyorlar. NATO kendisini köktendinci İslama göre tanımlamaya başlıyor. İran ABD'nin Ortadoğu'daki başlıca hedefi haline getiriliyor. Elbette bu kutuplaşma köktendinciliğin güçlenmesine de yeni bir hız veriyor.

***Kapitalizmin Restorasyonunda Sorunlar:**

Eski Sovyetler Birliği'nde ve Doğu Avrupa'da liberalizmin, piyasa ekonomisinin, özel mülkiyetin yüceltildiği bir ilk evreden sonra, kapitalist restorasyonun yarattığı ciddi sorunlar, bu ülkelerin çalışan kitleleri arasında derin bir memnuniyetsizliğin doğmasına yol açtı. Şimdilik bunun politik ifadesi, adını ve programını değiştirmiş olan eski Komünist Partilerinin ardı ardına bu ülkelerde iktidara yükselmesidir. Kapitalist restorasyon sürecinin olası bir tıkanıklığa uğraması, Yeni Dünya Düzeni'nin asli boyutlarından birinin başarısızlığa uğraması anlamına gelecektir.

***İşçi Sınıfı ve Emekçi Kitlelerin Mücadeleleri:**

Dünyanın çeşitli ülkelerinde işçi sınıfı ve öteki emekçi kitleler Yeni Dünya Düzeni karşısında direnmekte, artan eşitsizliğe, ücretlerin gerilemesine, işsizliğin yükselmesine tepki göstermektedir.

Bir dizi ülkede işçi hareketi ve toplumsal muhalefet 1994'ten itibaren yeniden ciddi bir mücadelelilik ve örgütlenme kapasitesi sergilemiştir. Meksika 1994 başından bu yana Zapatistaların isyanıyla sarsılıyor. İşçi sınıfının bütünüyle sisteme uyum sağladığı düşünülen emperyalist ülkelerde bile son yıllarda dikkat çekici mücadeleler yürütülmektedir. İtalya'da 1994 sonunda emeklilik hakları konusunda patlak veren ve sonunda Berlusconi hükümetini yenilgiye uğratarak düşmesine yol açan dev işçi hareketlerinden sonra, Fransa'da 1995 yılı Kasım-Aralık aylarında kamu işçilerinin mücadelesi Juppe Hükümetine geri adım attırmıştır. 1996 sonu ve 1997 başı ise Güney Kore işçi sınıfının bir ay süren bir seferberliğine tanık olmuştur. Bu örnekler gerek emperyalist ülkelerde, gerekse az gelişmiş ülkelerde kitlelerin yeni-liberalizme ve "küreselleşme" politikalarına karşı artan ölçüde gösterdiği tepkilerin yalnızca en önemlileridir.

Kısacası, zaman zaman muhaliflerinin bir bölümü tarafından bile söylendiği gibi, Yeni Dünya Düzeni kaçınılmaz değildir. Yeni Dünya Düzeni taraftarlarının kaçınılmazlık iddiası, herkesin Yeni Dünya Düzeni'ne uyum göstermesini gerçekçiliğin bir gereği gibi gösterme çabasının ifadesidir.

Yeni Dünya Düzeni Türkiye'de

Türkiye, Yeni Dünya Düzeni'ne ve onun ekonomik altyapısını oluşturan yeni-liberalizme ve globalizme en erken ve en ileri düzeyde uyum sağlayan ülkelerden biri olmuştur. Türkiye'nin bugün yaşamakta olduğu büyük sorunlar ya doğrudan doğruya Yeni Dünya Düzeni'nin bu topraklara ithali-ne, ya da Yeni Dünya Düzeni'nin bu coğrafyanın tarihsel mirasıyla etkileşiminin yarattığı çelişkilere bağlanabilir. Bu konuda berraklık sağlamak amacıyla Yeni Dünya Düzeni'nin Türkiye'ye giriş sürecini üç evrede ele almak aydınlatıcı olacaktır.

(1) Yeni-Liberal Gericiliğin Zaferi(1980-1989)12 Eylül askeri cuntası, Türkiye'nin 70'li yıllarda yaşadığı ekonomik, sosyal, politik krizi, temel olarak iki yöntemle çözmeyi denemiştir. Birincisi, II. Dünya Savaşı ertesindeki kısa bir parantez dışında 1930'lu yıllardan o güne kadar Türkiye'de hakim sermaye birikimi modeli olan iç pazara dönük, korumacı, "ithal ikameci" olarak anılan gelişme modelinin yerine, 24 Ocak 1980 kararlarıyla başlayan bir süreç içinde, emperyalist dünya ekonomisiyle toptan bütünleşmeye dayanan bir modeli getirmiş, bunu yerleştirmenin yolunu da piyasanın yasalarının serbestçe işleyişini sağlamaya yönelik bir yeni-liberal politikada bulmuştur. 80'li yıllar boyunca önce askeri cunta, sonra da Özal yönetimleri altında ekonominin bütün temel mekanizmaları (fiyatlar, faiz haddi, kambiyo rejimi, gümrük duvarları, sübvansiyonlar, vb.) adım adım liberal bir doğrultuda değiştirilmiş, bu yöneliş 1989'da Türk Lirası'nın dövize çevrilebilirliğine (konvertibiliteye) geçişle birlikte doruğuna ulaşmıştır. Bu dönemde ekonomik hayatta yaşanan değişim, aynı zamanda kültürel ve ahlaki alanda da bir kırılma ile elele gitmiştir:1980'li yıllar Türkiye'de "köşe dönmeçilik" ya da "iş bitiricilik" terimleriyle anılan, saldırgan, sığ, parasal servetin kolay yoldan elde edilmesine dayalı, açgözlü bir bireyciliğin kültürel hakimiyet kazandığı bir çağ olmuştur.

İkincisi, yeni-liberalizm, işçi sınıfının, büyük emekçi kitlelerin, sendikal hareketin ve sol politik hareketlerin 60'lı ve 70'li yıllarda elde etmiş oldukları bütün mevzilerin ortadan kaldırılmasıyla elele gitmiştir. 12 Eylül askeri cuntası sadece kitlesel ölçekli tutuklama, işkence, yargılama, parti ve sendikaların faaliyetlerini yasaklama vb. yöntemlerle ülkede terör estirmekle kalmamış, kendisinden sonraki parlamenter rejime de yeni bir politik ve yasal çerçeveyi miras bırakmıştır. 1982 Anayasası'ndan başlayarak, bütün politik ve sendikal yasalar, sistemi, muhaliflerinin içinde zor kıpırdayabileceği bir cendere haline getirmiş, devletin baskı olanaklarının önünü neredeyse sınırsızca açmıştır. Bu baskıcı yapıya toplumsal hayatın depolitizasyonu ve genç kuşakların toplumsal sorunlara kayıtsız biçimde gelişmelerini sağlayacak bir eğitim de eşlik etmiştir. Bugünkü rejim 12 Eylül'ün mirasıdır. Parlamenter rejime geri dönülmesinden bu yana geçen 14 yıl boyunca sivil iktidarların, sürekli

"demokratikleşme" vaatlerine rağmen, gerçekleştirilen değişiklikler esas olarak kozmetik nitelik taşımaktadır. Bugün hangi alanda (basın, gösteri yürüyüşleri, grevler, vb.) özgürlükler geçmişe göre daha yaygın biçimde kullanılabiliriyorsa, bu büyük kitlelerin ve kitle örgütlerinin fiili mücadelesi sayesinde olmuştur.

Kısacası, Yeni Dünya Düzeni'nin ekonomik altyapısı olan yeni-liberalizmin Türkiye'ye 1980'li yıllarda ithalinin iki ana sonucu, piyasanın vahşi yasalarına karşı korunmasız bir ekonomik hayat fikrinin hakimiyeti ve bugün de içinde yaşamakta olduğumuz baskıcı politik rejimdir.

(2) Yayılmacı Dış Politikaya Geçiş(1990-1993):Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği'nde yaşanan çözüme, yukarıda da belirtildiği gibi, uluslar arası sistemde büyük bir istikrarsızlık ve altüst oluş dönemi başlatmıştır. Dünya çapındaki bu eğilim, en belirgin ifadesini ise Türkiye'yi üç yanından kuşatan coğrafyada bulur. Doğu Avrupa rejimlerinin çöküşü dolayısıyla **Balkanlar**, Sovyetler Birliği'nin dağılması dolayısıyla **Kafkasya ve Orta Asya**, Sovyet etkisinin ortadan kalkması ve köktendinciliğin gelişmesi dolayısıyla **Ortadoğu** kaynaklı birer kazan haline gelmiştir. Başta ABD, ikinci sırada ise Almanya ve Fransa gibi Avrupa Birliği üyesi emperyalist ülkeler(ve Orta Asya sözkonusu olduğunda Japonya) olmak üzere, büyük güçler ve onların yanısıra yerel güçler (Rusya, Çin, İsrail, İran vb.), bu istikrarsızlık ortamında sözkonusu bölgelerin yeniden paylaşımından en büyük payı alabilmek amacıyla çeşitli manevralara girişmişlerdir. İşte bu bağlamda Körfez Savaşı sırasında ilk kez dönemin Cumhurbaşkanı Özal'ın ve taraftarlarının ortaya attığı yeni yayılmacı politika, Türkiye'nin Yeni Dünya Düzeni ile bütünleşmesinin ikinci adımını oluşturur. Bu yeni politika zaman içinde Özal'cı kampın dışına taşarak Türkiye'nin bütün hakim sınıfı parti ve güçlerinin ortak yaklaşımı haline almıştır.

Bu yaklaşımda Türkiye sözü edilen üç bölgede (Ortadoğu, Kafkasya ve Orta Asya, Balkanlar) etnik, dini, kültürel, tarihsel nedenlerle belirli bağlara sahip olduğu halklar ve gruplar üzerinden bir nüfuz politikası gütmeye yönelmiştir. Amaç 21. Yüzyılı "Türk Yüzyılı" yapmaktır(Özal), "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne Türk Dünyası'nın başına geçmektir(Demirel). Türkiye bu politikaya bağlı olarak, Balkanlar'da Yunan-Sırp ekseninde oluşan bir ittifak zincirine karşı bir ittifaklar zinciri oluşturmuş (Bosna, Hırvatistan, Arnavutluk, Makedonya), Ortadoğu'da ABD'nin İsrail'le yakın bir işbirliği içinde sürdürdüğü politikaya yoğun destek vermiş ve Suriye-İran ikilisine karşı İsrail'le kader birliğine doğru adımlar atmıştır. Bu "aktif" dış politika Türkiye'yi hemen hemen bütün komşularıyla gergin bir ilişkiye doğru sürüklemektedir. "Türki Cumhuriyetler" üzerindeki iddiaları ise Türkiye'yi gelecekte Rusya ile ciddi bir tartışmaya itebilecek bir potansiyel taşımaktadır.

(3)Globalizmin Atağı (1994-1998):Yeni-liberal ekonomi politikaları ilk kez 24 Ocak 1980'de ekonomik krizi çözme iddiasıyla uygulamaya konulmuştu. Ama yeni-liberalizm 14 yıllık uygulama sonucunda Türkiye ekonomisini Ocak 1994'de tarihinin gördüğü en büyük ekonomik krizlerden birinin içine yuvarlıyordu. Yeni-liberalizmin krizine hakim sınıfların cevabı daha fazla liberalizm olacaktı. 5 Nisan 1994 paketiyle başlayan ve günümüzde hala devam eden dönemde Türkiye yeni-liberal küreselleşme politikasının sosyo-ekonomik hayata bütünüyle hakim olma mücadelesinin sancılarını yaşıyor. KİT'lerin özelleştirilmesi konusundaki planların ve kısmi uygulamanın ardından gündeme gelen eğitim, sağlık, SSK ve belediye hizmetlerinin özelleştirilmesi ya da piyasalaştırılması, etkileri henüz bütünüyle olgunlaşmamış olan Gümrük Birliği, hem özel hem de kamu sektöründe yaygınlaşan taşeronlaştırma, "Japon tipi" esnek üretim uygulamaları, bütün bunlar Türkiye'nin Yeni Dünya Düzeni'ne uyum sürecinin nihai adımları olarak yaşanıyor.

Sonuç:

YDD'nin, yeni-liberalizmin, "küreselleşme" politikasının, özelleştirmenin bu genel tahlili, bize, bütün bu politikaların ardında kapitalizmin sınıf karşıtılarıyla bölünmüş yapısının ve emperyalist karakterinin yattığını gösteriyor. Bugün dünya çapında kitlelerin yaşadığı güçlükleri ve sefaleti ortadan kaldırmak için "iyi bir kapitalizm" beklentisine girmenin dönemin doğasına aykırı olduğu bu tahlilin en temel vargısıdır. Kapitalizm, bütün tarihi boyunca olduğu gibi, bugün de bir krizle karşı karşıya kaldığında "aslına rücu ediyor":kriz içinde sınıflar arasındaki mücadele yeniden keskinleşiyor, bütün tampon mekanizmalar eriyip gidiyor, sermaye istikrar sağlayıcı unsurlara sırtını çevirerek işçi ve emekçilere cepheden bir taarruza geçiyor. Burada 20. Yüzyıla damgasını vurmuş olan, sadece kapitalizmden sosyalizme geçiş toplumlarını değil, dünya çapında bütün gelişmeleri etkileyen Ekim Devrimi'nin nihai olarak çözülmesinin de güçlü bir rol oynadığını görmüş bulunuyoruz. Bu koşullar altında kapitalizm krizini çözene kadar işçi ve emekçi kitlelerin hak ve kazanımlarına taarruza, üçüncü dünya ülkelerini ise inletmeye devam edecektir.

Elbette, işçilerin, emekçilerin ve ezilen halkların çıkarlarını savunmak, herşeyden önce, bu taarruz karşısında bir savunma hattı oluşturmak, en kısa vadeli ve kısıtlı taleplerden başlayarak YDD'nin tahakküm sistemine karşı mücadele etmeyi gerektirir. Ama kalıcı çözüm ,bütün bu politikaların altında yatan ve her hücrelerinden eşitsizlik, baskı ve sefalet salgılayan bu sistemin yerine, insanca, dayanışmacı ve özgür bir toplumsal sistemi yerleştirmektir.

KAPİTALİST ÜRETİM SİSTEMİNİN, KAMUNUN VE İŞÇİ SINIFININ YENİDEN YAPILANMASI

*Tülin Öngen
Siyasal Bilgiler Fak.
Kamu Yönetimi Öğr. Üyesi*

Giriş

Kapitalizmin uluslararası ölçekte yeniden yapılanması, gerek gelişmiş ülkelerde, gerek gelişmekte olan ülkelerde ekonomik, toplumsal ve siyasal alanda köklü değişiklikler yaratmaktadır. Küreselleşme olarak da adlandırılan bu süreç, özellikle devletin, kamunun, hizmetlerin ve buna bağlı olarak işçi sınıfının yeniden yapılanmasına yol açmaktadır.

Öte yandan sermayeyi yeni sömürü stratejilerine sürükleyen birikim krizi, emek ile sermaye arasında olduğu kadar sınıflar ile devlet arasındaki ilişkinin de değişmesini gerektirmektedir. Toplumsal aktörler arasındaki ilişkinin yeniden düzenlenmesi ise, toplumsal mücadele süreçlerinde yeni pratiklerden, yeni araçlardan, yeni çıkar normlarından ve yeni bir ideolojik söylemden söz edilmesine neden olmaktadır.

Yeniden yapılanma süreci içindeki sermayenin günümüzde üç cephede birden saldırıya geçtiğini görürüz. Her birinde araçlar farklı, ancak misyon aynıdır.

İlk cephede, sermaye, yeni birikim rejiminin gereği olan yeni üretim sistemleri ve esneklik stratejileri ile sahnededir. İkincide, Pazar anarşisini egemen kılmak üzere son bir hamle peşindedir. Çünkü, üretim süreçlerinin ve pazarın esnekleşmesi devlet müdahalesinin azalmasını ve kamunun daralmasını öngörmekte; bu da, kamusal üretimin ve hizmet sunumunun özelleşmesini gerektirmektedir. Üçüncüde ise, yeni bir hegemonik projenin mimarı rolündedir. Çünkü, üretim organizasyonundaki değişikliklerin ve toplumsal sistemdeki kurumsal düzenlemelerin sancısız gerçekleşebilmesi yeni bir ideolojik ve kültürel rejimi zorunlu kılmaktadır. Kısaca, sınıf egemenliğinin devamı, paradigma değişikliklerine gereksinme duymaktadır.

Açıktır ki, devlet müdahalesinin, bireysel özgürlüğün ve bireysel yararın gerçekleşmesinde ayakbağı olduğu; kamusal düzenleme politikalarının, refah artışını engellediği; sosyal adalet ve sosyal denge anlayışının, yeniliği, yaratıcılığı, üretkenliği öldürdüğü düşüncesi genel bir kabul görmedikçe, bağımlı sınıfların sermaye egemenliğinin yeni düzenlemelerine rıza göstermesi güçtür. Aslında, küreselleşme ideolojisinin, bilgi çağı mitinin, postmodern toplum paradigmasının ve pazar demokrasisi illüzyonunun kitlelere yavaş yavaş şırınga edilmesiyle böyle bir hegemonik projenin büyük ölçüde gerçekleştiği ortadadır.

Devletin ve Kamunun Yeniden Yapılanması

Kapitalizmin global krizini aşmaya yönelik sermaye politikaları, başta devlet aygıtı olmak üzere kamu sektörünün, hizmet önceliklerini, pazarın ve çalışma rejiminin yeniden düzenlenmesini öngörür. Bu bağlamda özelleştirme, sınıfsal bir operasyon olarak karşımıza çıkar. Bu operasyonun gerisinde, tamamen sermaye mantığının gereklilikleri bulunur.

Öyle ki, sermayenin bağımlı sınıfların tüm yaşam alanları üzerinde mutlak bir egemenlik kurmasını ve toplumdaki (kamudan) özel kesime kaynak aktarılmasını kolaylaştıracak yeni bir toplumsal örgütlenmenin (ya da örgütsüzleştirmenin) gerçekleşmesi, kapitalizmin yeniden yapılanmasının başlıca koşulunu oluşturur.

Krizi aşmaya yönelik yeni birikim süreçleri, her şeyden önce küresel ölçekte sosyal devletin tasfiyesini gerektirir. Bir kere sosyal devlet, artık kapitalist sınıfın taşıyacağı bir yük olmaktan çıkmıştır. Çünkü, ister devlet mülkiyetine dayanarak, ister özel mülkiyet temelinde gerçekleşsin bazı ürünlerin ve hizmetlerin kamu sektörü tarafından üretiliyor olması, sermayenin pazar olanaklarını sınırlamaktadır.

İkincisi, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi “insanın yeniden üretimini” sağlayan hizmetlerin pazarda yol açtığı “metasızlaştırma” eğilimi, birikim süreçlerinde ciddi tıkanıklıklar yaratmıştır. Bu olumsuz etkinin bir an önce ortadan kaldırılması şarttır.

Üçüncüsü, az sayıda ve çok nitelikli (çekirdek) işgücüne dayanan esnek üretim biçimleri ve esnek istihdam stratejileri, eğitilmiş, sağlıklı ve iş güvencesine sahip yığınlarla gereksinim duymaz. Tam tersine, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi toplumsal yeniden üretimde stratejik bir rol oynayan hizmetlerin genişlemesi veya sosyalizasyonu, ortak mevcut üretim politikaları ve emek pazarı stratejileri açısından gereksizdir.

Dördüncüsü ve en önemlisi, hizmetlerin devlet eliyle görülmesi, toplumsal hizmet, kamusal yarar, toplumsal üretim, toplumsal sorumluluk, toplumsal denetim, rasyonel üretim, hizmetlerden eşit ve adaletli bir biçimde yararlanma gibi kapitalizme yabancı kavram ve değerlerin yaşamasına ve sınıf ideolojisini erozyona uğratmasına yol açmıştır. Bu nedenle, bu yöndeki toplumsal istemlerin veya beklentilerin canlı tutulmasının sermayenin ideolojik hegemonyası üzerinde yol açtığı aşınmanın bir an önce giderilmesi gerekmektedir.

Kısaca, toplum düşüncesinin yerine bireyin geçirildiği, yani toplumsal olanın yerine bireysel çıkar, bireysel yarar, kar, rekabet gibi kavram ve değerlerin egemen kılındığı yeni bir toplumsal düzene ve ekonomik örgütlenmeye duyulan gereksinime ortadadır. Ancak bu yolla, tüm üretim ve yeniden üretim alanlarının ticarileşmesini veri alan bir paradigma içinde Pazar fetişizminin, birey/bireycilik fetişizminin ve esneklik fetişizminin kolektif bilinci ve toplumsal yaşamı biçimlendirmesi olanaklı olacaktır.

Kuşkusuz, böyle bir fetişleştirmenin en önemli hedefi, vahşi kapitalizme dönüşün meşrulaştırılmasıdır. Böylece, insanın kendi başının çaresine bakmasını, her koyunun kendi bacağından asılmasını, büyük balığın küçük balığı yutmasını doğal gören serbest Pazar düzeni haklı, ahlaki, dahası zorunlu görülecektir. Gerçekten, bir zamanlar sosyal demokrasinin ve siyasal liberalizmin temelini oluşturan “fırsat eşitliği” ilkesi çoktan tedavülden kalkmış ve yerini “hak veya nispet” ilkesinin normlarına ve ölçütlerine bırakmıştır. Öyle ki, herkesin Pazar koşulları içinde hak ettiği kadarını almasını, dolayısıyla dezavantajlı konumda olanların (yani toplumsal pazarlık gücüne sahip olmayanların) ayıklanmasını kaçınılmaz gören yeni bir toplum anlayışı büyük ölçüde kabul görmüştür.

Kamuyu daraltmaya yönelik uygulamalara baktığımızda böyle bir toplumsal ve ideolojik yapılanmanın sonuçlarını açıkça görebiliriz. Örneğin, refah politikalarından vazgeçilmesi, emek ile sermaye arasındaki eşitsiz ilişkiyi daha da derinleştirmiş, başka bir deyişle toplumsal güç dengelerini emek aleyhine iyice bozmuştur. Öyle ki, işsizlik artmış, sendikasızlaşma hız kazanmış ve sendikal mücadele zayıflamış, ücret düzeyleri düşmüş, uzlaşmacı, işbirlikçi sınıfsal yönelimler gelişmiş, örgütlü mücadelenin yerini mikro korporatizm diyebileceğimiz işyeri düzeyindeki bireysel pazarlık biçimleri almıştır. Ve bunlar, toplumsal ve ekonomik gelişmenin doğal sonuçları olarak görülmektedir.

İkincisi, devlet işletmeciliğinin tasfiyesi, sınıflar arası kaynak aktarımını kolaylaştırmıştır. Dahası, yoksul kesimlerden varlıklı sınıflara olduğu kadar, yoksul bölgeden gelişmiş bölgelere, yoksul çevre ülkelerinden merkez ülkelere toplumsal servetin aktarılmasının önü açılmıştır. Ayrıca, kamunun daralması, planlama süreçlerini ortadan kaldırmış ve bağımlı sınıfları güçsüzleştirerek pazar dinamiklerinin önünü açmıştır. Sonuçta, hem sermayenin sınıf mücadelelerini yönlendirmesi olanaklı hale gelmiştir. Bu olgu da, ne yazık ki, toplumsal ilerlemenin bir bedeli olarak değerlendirilmektedir.

Üçüncüsü, gerek kamunun daraltılması, gerek yeni üretim sistemlerinin gelişmesi, işçi sınıfının sermaye gereklilikleri doğrultusunda yeniden yapılanmasına yol açmıştır. Bir yandan ürün ve hizmet sunumunun ticarileşmesiyle, öte yandan işsizliğin artmasıyla işçi sınıfının bileşimi değişirken, aynı zamanda sınıf için bölünme ve çelişkiler de derinleşmiştir. Bu konu daha sonra ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Öte yandan kamuyu zayıflatmaya yönelik girişimler, oldukça çelişik ve karmaşık bir seyir izlemektedir. Öyle ki, bir yanda devletin küçültülmesini (düzenlememe) hedefleyen liberalleşme eğilimleri, öte yanda devlet işletmeciliğini, kamu hizmetlerini ve pazar koşullarını gözden geçirme-ye yönelik pratikler (yeniden düzenleme) devredir.

Örneğin, Batı Avrupa'da, bir uçta sendikal rejimi yeni yasal önlemlerle ya da yeni sosyal düzenlemelerle korumaya çalışan radikal İngiliz inisiyatifli, öteki uçta işveren için daha az kısıtlayıcı, daha esnek kurumsal düzenlemeler öngören ve sendikal katılımı zayıflatan ya da daha işbirlikçi bir noktaya sürükleyen Fransa, İtalya, İspanya ve Portekiz deneyimleri; arada ise, sendikaların pazarlık gücünü (ekonomik işlevlerini) fazla kısıtlamayan, buna karşılık toplumsal ve siyasal planda daha uzlaşmacı bir temele oturtmaya çalışan Almanya modeli gözlenir.

Gelişmekte olan ülkelerde ise durum çok daha karmaşık, ayrıca oldukça dramatiktir. Güney Amerika Akdeniz ülkelerinde düzenlememe ve yeniden düzenleme pratikleri çoğu kez bir arada gelişmektedir. Azgelişmiş ülke işçi hareketlerin bu kaotik ve belirsiz sürece hazırlıksız yakalandıkları bir gerçektir. Bundan ötürü bu konuda ortak bir dinamikten söz etmek kolay değildir; bununla birlikte, emek sermaye ilişkisinin yeniden biçimlenmesinin sınıf açısından doğurduğu (ve doğuracağı) sonuçlarını kestirmek güç değildir.

Üretim ilişkileri üzerinde tüm yüzyıl boyunca önemli bir rol oynamış bulunan devlet, giderek emek pazarlarındaki düzenleyici rolünden vazgeçmekte ve işçi ile işveren arasındaki ilişkide taraf olmaktan çıkmaktadır. Daha önce devlet tarafından yerine getirilen kamu hizmetlerinin özel sektöre devredilmesiyle ve bu hizmet alanlarında çalışanların kamu görevlisi olmaktan çıkarak işçileşmesiyle (daha işsizleşmesiyle), hem işçi sınıfının yapısında, hem de endüstriyel ilişkiler alanında önemli değişiklikler gündeme gelmektedir. Söz konusu gelişmeler, gerek sınıflar arasındaki ilişkinin, gerek sınıf içi ilişkilerin biçimlenmesi açısından büyük önem taşır.

Her şeyden önce, kendini daha önce sosyal devlet kurumları eliyle somutlaştırmış bulunan refah devletinin düzenleyici rolüne bugün artık gereksinim duyulmadığı ortadadır. Başka bir deyişle, devletin emek pazarı ve sınıf ilişkilerinin düzenlenmesine yönelik geleneksel işlevlerinden vazgeçmesi istenmektedir. Günümüzde sınıf egemenliği, devletin taşeronlaşmasını (daha doğrusu kompradorlaşmasını) gerektirmekte, dolayısıyla devletin rolünün ve kamusal alanın yeniden tanımlanmasını öngörmektedir. Devletin düzenleme rolünden vazgeçmesi, gerçekte, sermayenin artan esneklik taleplerini karşılamaya yönelik radikal bir adımdır.

Genellikle "toplumsal uzlaşmanın" aracı olarak görülen ve görece bir özerkliği bulunduğu varsayılan devletten, artık, müdahalecilik, korumacılık ve uzlaştırıcılık kisvesi altında dolaylı olarak

sermayeye hizmet etmesi değil, doğrudan sermaye hareketinin önündeki engelleri ortandan kaldırması beklenmektedir. Çünkü, sosyal devletin öngördüğü “consensus” siyasetleri, öteki sınıfların çıkarlarının ve istemlerinin de dikkate alınmasını gerektirmiş, dolayısıyla kısa dönemde burjuvazinin hegemonik üstünlüğünü sağlasa da, uzun dönemde sınıf egemenliğini zayıflatmıştır. Aslında, refah devleti politikaları, sınıflar arasında uzlaşmayı gözetir ve böylece çatışmayı kurumsallaştırırken (dolayısıyla sınıf mücadelesini denetim altında tutarken), beri yandan kapitalist sınıfı, “antagonistik işbirliği” çerçevesinde çalışanların ekonomik ve toplumsal güvenliğini garanti altına alacak bir sosyal düzene ödün vermek zorunda bırakmıştır.

Oysa, yeni liberal siyasetler böyle bir sosyal düzenle temelde çatışmaktadır; başka bir deyişle, serbest pazar ideolojisi, devletin emek ile sermaye arasındaki eşitsiz ilişkiye müdahale etmesini, belli kısıtlamalar getirmesini ekonomik ve sosyal gelişmeyi önleyen başlıca unsur olarak görür. Çünkü, günümüzde sermaye, öteki sınıfların baskı ve istemlerinden kaynaklanan kısıtlamalar söz konusuysen, ne sömürü koşullarını rahatça oluşturabilmekte, ne de hegemonyasını kolayca gerçekleştirebilmektedir.

“Esneklik” adı altında sermaye için mutlak bir keyiflilik, herhangi bir norma ve kısıtlamaya bağlı olmama anlamına gelen postfordist çağ, her şeyden önce bu özelliklerinden ötürü toplumsal uzlaşmayı veri alan, dolayısıyla sınıflar arasında denge kurmayı amaçlayan politikalarla hiçbir biçimde bağdaşmaz. Bunun için, “yeni zamanlar”, “örgütsüzleştirilmiş kapitalizm”, “postkapitalist toplum”, tarihsel ilerlemede yeni bir toplumsal paradigmayı değil, tam tersine bildiğimiz vahşi kapitalizm koşullarına dönüşü niteler. Bunlar, sermayenin, son yüzyıl boyunca kitleleri denetlemek ve ideolojik hegemonyasını korumak için verdiği ödünlere geri almasının, daha doğrusu “sosyal devlet makyajının akması”nın ve gerçek yüzünün ortaya çıkmasının yaratacağı hoşnutsuzlukları gizleme çabasının ürünü olan çağdaş masallardır.

Öte yandan düzenlememe kavramı ile anlatılan devletin yeniden yapılanması olgusu, oldukça paradoksal bir nitelik de taşır. Çünkü, devletten Pazar koşullarına, sınıf mücadelesi süreçlerine hiç müdahale etmemesi istenirken, emek aleyhine iyici bozulan dengeden, özellikle gittikçe büyüyen işsizlikten kaynaklanan toplumsal hoşnutsuzluklarla nasıl başedileceği gösterilmemektedir. Devletin küçülmesi demek, daha az vergi, daha az kamu harcaması, kısaca daha az hizmet demek olduğuna göre yoksullaşma nasıl önlenecektir? Ayrıca, artan yoksulluk, çığ gibi büyüyen işsizlik, iyice kişiselleşmiş yaşam savaşı son derece kaotik bir toplumsal örgütlenmeye yol açmayacak, dolayısıyla güçlü merkezi müdahalelere daha çok gereksinme duyulması sonucunu yaratmayacak mıdır?

Bu konuda çeşitli senaryolar akla gelebilir: İlk olasılık, Batı Avrupa ülkelerinde görüldüğü gibi, devletin, ya yeniden düzenleme yoluna gitmesi veya düzenlememe ve yeniden düzenleme pratiklerini bir arada gerçekleştirmesidir. Zaten, Kıta Avrupa’sındaki özelleştirme uygulamaları, kamu harcamalarını denetleme ve devlet işlevlerini daha etkili kılma yönünde işlemektedir. İkincisi, az gelişmiş ülkelerde örneklerine sıkça rastladığımız baskıcı rejimlerin yeni türlerinin gündeme gelmesi olasılığıdır.

İlk senaryoda, pazar anarşisinin ve istihdamda esnekliğin ortaya çıkması, buna karşılık devletin artan işsizlik karşısında yeni bazı toplumsal ve ekonomik önlemler alması olasıdır. İkinci senaryoda ise, devlet, işsizliğin ve toplumsal eşitsizliklerin yarattığı patlamaları yeni baskı biçimleri ve denetim araçları ile sindirmeye çalışacaktır. Her iki durumda da, devlet, ekonomik açıdan küçülse bile, siyasal ve ideolojik bir aygıt olarak büyümek zorundadır. Devletin kendi içindeki bu eşitsiz gelişmesinin (deyim yerindeyse midesi küçülürken kafası büyüyen bir ucubenin) gerek toplumun tamamı, gerek işçi sınıfı açısından nelere malolacağını kestirmek güç değildir.

Devletin endüstriyel ilişkiler alanında doğrudan taraf olmaktan çıkması, daha önce merkezi düzeyde ve tarafların örgütlü sınıf hareketleri temelinde uzlaştırılmasına dayanan bir çalışma ilişkileri sistemini (korporatist düzenlemeyi) sona erdirmeye yöneliktir. Yerine, çok çeşitli ve farklı çıkarların daha yerel düzeylerde ve örgütsüzlük temelinde kendini gerçekleştirmesine ya da “merkezden eşgüdümlenen” yerelleşmiş çalışma ilişkilerinin gelişmesine fırsat veren yeni bir endüstriyel rejim boy göstermektedir. Burada devletin rolü, üretim, emek pazarı, istihdam, eğitim veya öteki sosyal politikalar eliyle böyle bir yeniden düzenlemenin (neokorporatist örgütlenmenin) ekonomik, siyasal, hukuksal koşullarını yaratmak ve ideolojik aygıtları eliyle de güvence altına almaktan ibarettir.

Öyle ki, yeni üretim sistemlerinde geleneksel emek sermaye ilişkisinin yerini, büyük ölçüde işyeri düzeyiyle sınırlı yönetici personel ilişkisi almakta; böylece, üretim ilişkilerini yöneticiler ile bireysel işçiler ve iş grupları arasındaki ilişkilerle sınırlayan ve daha önemlisi endüstriyel ilişkileri yönetsel stratejilerin basit bir yansıması durumuna getiren yeni yönetim modelleri ve örgütsel yapılar ortaya çıkmaktadır. Sonunda, endüstriyel ilişkiler büyük ölçüde örgütsel ve pazar koşullarındaki değişikliklere yönelik pratiklere indirgenerek sınıfsal özünden iyice uzaklaşmakta ve toplumsal uzlaşmanın normları hiçbir engelle karşılaşmaksızın tamamen sermaye çıkarlarına göre belirlenmektedir.

Özetle, esnek üretim, üretimde ve üretimin yönetiminde “mikrokorporatist” bir düzenlemeye, yani işyeri düzeyindeki bireysel pazarlık gücüne ve kişiselleşmiş iş ilişkilerine dayanan yeni bir çalışma rejimine gereksinim duyar. Çalışmanın ve sınıf ilişkilerinin yerelleşmesi ve bireyselleşmesi, sınıfların örgütlü gücüne dayanan sosyal örgütlenmelerin ve mücadele biçimlerinin ortadan kalkmasıyla olanaklıdır. İşte, sendikacılığın ve toplu pazarlık sisteminin geleneksel olarak etkin olduğu kamu sektörünün ve kamusal çalışma alanlarının tasfiyesi bu açıdan stratejik bir önem taşır.

O halde, endüstriyel rejimin mikrokorporatist örgütlenmesi ile toplumsal sistemin neokorporatist örgütlenmesi arasındaki zorunlu bağ görülmeli, dolayısıyla kamunun daralmasının, mal üretimi ile hizmetlerin ticarileşmesinin ve kamusal çalışma biçimlerinin tasfiyesinin yeni birikim rejiminin olmazsa olmaz koşulları olduğu gerçeği gözardı edilmemelidir.

İşçi Sınıfının ve Sınıf Mücadelesinin Yeniden Yapılanması

Sınıflar, birikim rejimindeki ve toplumsal örgütlenme tarzındaki değişikliklere bağlı olarak hem organik bileşimleri, hem de toplumsal bileşimleri itibarıyla sürekli bir dönüşüm içindedirler. Bu bağlamda işçi sınıfının yeniden yapılanması, kapitalist gelişmenin en kesintisiz ve zorunlu süreçlerinden birisidir.

Örneğin, manüfaktür üretim ile fabrikalı üretim veya Fordist kitle üretimi ile esnek üretim arasında yalnızca üretim organizasyonları açısından değil, aynı zamanda sınıf yapıları proleterleşme süreçleri açısından da önemli farklılıklar vardır. Çünkü, her biri farklı birikim tarzına tekabül eder ve her birinde emek rejimini ve teknik iş bölümünü belirleyen normlar farklı sömürü stratejilerince belirlenir. Dolayısıyla üretim sürecindeki dönüşüm, teknik işbölümü koşulları aracılığıyla işgücünün bileşimini, kapsamını, sınıf içi hiyerarşiyi, meslek yapısını ve buna bağlı olarak nitelik ve beceri kalıplarını yeniden biçimlendirir.

Öte yandan, her birikim tarzı ve buna denk düşen emek rejimi, aynı zamanda toplumsal mücadele sürecinde tarihsel olarak yeni bir evreyi temsil eder. Çünkü, üretim organizasyonundaki ve emeğin örgütlenme tarzındaki değişiklikler, teknik iş ilişkileri yanı sıra sosyal üretim ilişkilerini de etkiler, dolayısıyla hem sınıf içindeki ilişkileri, hem de sınıflar arasındaki ilişkiyi ve toplumsal proleterleşme süreçlerini yeniden belirler.

Bundan ötürü, işçi sınıfının yeniden yapılanması, yalnızca maddi üretim süreci içindeki rollerin ve konuların değişmesi açısından değil, aynı zamanda sosyal üretim sistemi içindeki rollerin, başka bir deyişle toplumsal ve siyasal güç ilişkilerinin değişmesi açısından da kritik bir sorundur. Hatta, doğrudan üreticinin maddi üretim süreci içindeki nesnel rolünde, yani sınıfsal konumlarda ve toplumsal çıkarlarda herhangi bir değişiklik meydana gelmemiş olsa bile sosyal ve siyasal pratikler açısından farklı sınıfsal tutumlar ve ideolojik yönelimler gerçekleşebilir. Sonuçta, sınıfın politik yeniden yapılanması (recomposition) veya depolitizasyonu (decomposition) söz konusu olur.

Örneğin, çalışmanın kamusal veya özel alanda gerçekleşmesi, kolektif iş süreci içindeki roller açısından sınıfın nesnel konumunda (yani, kendinde sınıf aidiyetinde) herhangi bir farklılık yaratmayabilir; ne var ki sınıf bilinci, sınıfsal kapasitenin gerçekleşme derecesi ve ideolojik angajmanlar açısından sınıfın politik bileşimini ve sınıf mücadelesini içindeki tutumunu değiştirebilir.

Çünkü, sınıflar yalnızca maddi üretim süreci içindeki rollerine, yani nesnel konularına göre değil, aynı zamanda sosyal, politik ve ideolojik süreçler içindeki hareketlerinin niteliğine göre tanımlanan toplumsal öznelerdir. Bundan ötürü, sınıflar, toplumsal yapının temel ampirik birimleri olduğu kadar toplumsal dönüşümün başlıca ajanlarıdır da.

Bundan ötürü sınıfın yeniden yapılanması sorunu özünde politik bir nitelik taşır ve toplumsal sistemdeki yapısal veya konjonktürel tüm değişikliklerin hesaba katılmasını gerektirir. Örneğin, uluslar arası işbölümünün değişmesinden, devletin yeniden yapılanmasından, çalışma ilişkilerinin kurumsal ve yasal çerçevesinin yeniden belirlenmesinden, burjuvazinin meşruiyet krizinden kaynaklanan sorunlar, sınıfsal yapılanmanın katalizörleri olarak işgörür.

Devletin yeniden yapılanmasının toplumsal ilişkiler ve sınıfsal formasyon üzerindeki etkileri sanıldığından çok daha fazla önemlidir. Sosyal devletin ortaya çıkışıyla nasıl metalaştırma ve proleterleşme süreçleri değişmiş ve toplumsal ilişkilerin niteliği farklılaşmışsa, sosyal devletin kriziyle de toplumsal formasyonun yeniden belirlenmesi gündeme gelmiştir. Çünkü sınıflar, ne devlet aygıtına, ne de devlet siyaseti dediğimiz alana dışsal olgulardır. Devlet tasarrufları, yani ekonomik, yasal, idari ve siyasal nitelikteki çeşitli pratikler, hem kamunun ve işçi sınıfının yapılanmasında, hem de sınıf ilişkilerinin dönüşmesinde belirleyici bir rol oynar.

Benzer biçimde sınıf mücadelesi de, yalnızca emek ile sermaye arasındaki ekonomik çıkar kavgalarından ibaret değildir; tersine iktidar ilişkilerinin tüm kurumlarını ve pratiklerini içeren karmaşık bir çatışma alanı oluşturur. Bundan ötürü devletin toplumsal işlevlerindeki daralma veya genişleme, kaçınılmaz olarak mevcut iktidar yapısını etkiler ve buna bağlı olarak toplumsal çatışmanın kapsamını değiştirir. Bu nedenle, özelleştirme, yalnızca bazı üretim alanlarının veya işletmelerin devlet mülkiyetinden veya kamusal yönetim organlarının elinden özel kişilere devri anlamını taşımaz, aynı zamanda çalışan sınıfların toplumsal bileşimindeki ve sınıf ittifaklarındaki, dolayısıyla toplumsal mücadele parametresindeki değişmeyi anlatır.

İşçi sınıfının ekonomik ve toplumsal yapısında gerçekleşen nesnel değişiklikleri somut olarak çözümlenebilmek, başka bir deyişle emek gücünün toplumsal işbölümü içinde değişen konumunu tüm boyutlarıyla kavrayabilmek için sınıfları toplumsal mücadele içindeki pratikleri açısından değerlendirmek şarttır. Bu nokta, işçi sınıfının yeniden yapılanması sorunuyla ilgili olarak bir başka kritik konuya işaret ettiği için önemlidir.

Yeniden yapılanma sorunu, yalnızca sınıf üyelerinin üretim süreci içinde değişen konumlarını saptamak, yani işgücü yapısının ve meslek yelpazesinin yeni bileşimini ya da hiyerarşik ilişkilerin yeni formlarını belirlemek için tartışılmaz. Yeniden yapılanma süreci, işçi sınıfının tarihsel bir aktör olarak toplumu dönüştürme gücünde, daha doğrusu devrimci vizyonunda herhangi bir değişikliğin

meydana gelip gelmediğini en dolaysız biçimde gözler önüne seren bir alan olduğu için önemlidir. Bundan ötürü sınıfsal yapılanmanın toplumsal formasyon düzeyinde ele alınması gerekir.

Çünkü, üretim biçimi gibi en üst soyutlama düzeyinde yapılan çözümler, bize işçi sınıfının yeniden, yapılanmasının toplumsal sonuçları konusunda çok fazla bilgi vermez. Gerçekten, üst düzeydeki soyutlamalar, ancak saf kapitalist üretim ilişkilerinin katıksız bir halde geçerli olduğu yapılar hakkında, yani kapitalizmin evrensel işleyişi hakkında bazı ipuçları sunar. Buna karşılık günümüz işçi sınıfının daha net bir fotoğrafını elde edebilmek ve toplumsal hareketinin yönü üzerinde etkide bulunan nesnel dinamikleri daha somut değerlendirebilmek için sınıfsal yapılanmanın özgül bir sosyo-ekonomik yapı temelinde çözümlenmesi şarttır.

Kısaca, sınıfsal dönüşümün ve sınıf mücadelesinin dinamikleri, ancak proleterleşme olgusu tarihsel bir süreç olarak değerlendirildiğinde, başka bir deyişle “yeniden proleterleşme” koşulları yalnızca maddi yabancılaşma koşulları açısından değil, aynı zamanda sosyo-politik bir süreç olarak irdelendiğinde saptanabilir. Öyle ki, (a) işgücünün proleterleşmesi, (b) toplumun proleterleşmesi ve (c) politik proleterleşme, birbirine bağlı olgular olup, sınıfın proleterleşmesi ile toplumsal mücadelenin politikleşmesi (veya depolitikleşmesi) arasındaki organik ilişkiyi en dolaysız biçimde gözler önüne serer.

Devletin yeniden yapılanması ve kamunun daraltılması, yukarıda belirtilen proleterleşme ölçeği açısından değerlendirildiğinde özelleştirme pratiklerinin sınıf ve sınıf mücadelesi üzerindeki etkileri daha somut olarak kavranır. Ancak, proleterleşme sürecini anlayabilmek için öncelikle kutuplaşma kavramını netleştirmekte ve toplumsal bölünmenin dinamiğini belirlemekte yarar vardır.

Kutuplaşma, sınıfların tüm yaşam boyu elde ettikleri maddi zenginlik veri alınarak, başka bir deyişle sınıfların toplumsal bölüşümden elde ettikleri paylar karşılaştırılarak ölçülür. Bu ölçüt veri alındığında, kapitalist gelişmenin toplumsal kutuplaşmayı sürekli olarak artırdığı ve devletin ekonomik açıdan küçülmesinin toplumsal eşitsizlikleri daha da derinleştirdiği açıkça görülür.

Öte yandan üretici güçlerin dünden bugüne hızla geliştiği ve toplumsal artığın giderek çok büyük miktarlara ulaştığı bir gerçektir. Ne var ki, toplumsal üretimdeki artış, sınıflar arasında dengeli ve eşit bir gelişmeye değil, tam tersine aradaki uçurumun daha da büyümesine neden olmuştur. Çünkü, sınıflar arasında refah farklılığının azalması, söz konusu artışın sınıflara eşit oranlarda yansımaya koşuluyla bağlıdır. Oysa, en nitelikli işçinin toplumsal servetten aldığı pay ile sermayenin payı karşılaştırıldığında aradaki farkın azalmak şöyle dursun giderek büyüdüğü görülür. Özellikle yaşam boyu elde edilen gelirler yine yaşam boyu çalışma saatlerine bölüldüğünde, iki sınıf arasında nasıl bir uçurumunun oluştuğu daha iyi anlaşılır.

Kaldı ki, ne servet kutuplaşması, ne de proleterleşme, yalnızca maddi gelir bilançosu gibi ekonomik ölçütlere indirgenerek kavranabilecek olgulardır. Özellikle ekonomik farklılıkların yol açtığı toplumsal eşitsizlikler ve yabancılaşma koşulları hesaba katıldığında emek ile sermaye arasındaki farkın her geçen gün daha açıldığı net olarak görülür.

Proleterleşme sürecinin gerisinde iki temel etmen bulunur:İlki, sermaye mantığının, teknoloji ve bilim ile emek gücü arasındaki eşitsiz gelişmeyi öngörmesi; ikincisi, kapitalist gelişme mantığının, emekçilerin çalışma ve yaşam alanı üzerinde mutlak bir denetimi veri alan bir toplumsal örgütlenmeyi zorunlu kılması.

Açıktır ki, devlet, ekonomik, politik ve ideolojik araçların, hatta gerektiğinde zor araçları yoluyla, emeği denetim altında tutma ve sınıf egemenliğini meşrulaştırma işlevini gören biricik aygittir. Öyle ki, bir yandan makro iktisat politikaları eliyle birikim rejimini garanti altına alır; yani

üretim ve kar artışını sağlayacak üretim, Pazar, istihdam, maliye, dış ticaret, teknoloji, eğitim vb. politikalarla ekonomiye yön verir ve bu yolla sınıfın ve pazarın gereksinim duyduğu işgücü türlerinin yeniden üretimini sağlar; öte yandan sağlık, eğitim, sosyal güvenlik gibi sosyal politikalar veya ideolojik ve kültürel araçlar yoluyla sınıfın sosyal olarak yeniden üretimini ve sınıf hegemonyasını gerçekleştirir.

Yeniden proleterleşme süreci, kapitalist üretim sistemi içinde genel olarak üç yolla gerçekleşir:

a)"Görelî artık değer" artışını sağlayan yeni üretim organizasyonlarının yaşama geçmesiyle,

b)"Emeğin sermayeye gerçek bağımlılığı" nı sağlayan iş organizasyonlarının ve sosyal denetim süreçlerinin oluşmasıyla,

c)İş ve işsizliğin döngüsel olarak birbirini izlemesini sağlayan ekonomik ve sosyal politikalarının gelişmesiyle.

Böylece, iş çevrimi içinde işçiler arasında rekabet ve güvensizlik artar, dolayısıyla emek üzerindeki kapitalist kontrol güçlenerek yeniden proleterleşme süreci ivme kazanır.

Yukarıda sözü edilen süreçler, bir yandan emeği aşırı uzmanlaşmanın gereklerine, yani makinelere veya makineler arası işbölümünün kurallarına bağımlı kılarken, öte yandan emekçilerin sınıf kapasitesini büyük ölçüde daraltır. Çünkü, yeniden proleterleşme, emeği daha fazla sermayenin denetimi altına sokar ve emek ile sermaye arasındaki toplumsal güç dengelerini işçi sınıfı aleyhine bozar. Bu nedenle proleterleşme, sınıf mücadelesi açısından yaşamsal öneme sahip bir konudur. Öyle ki, yeniden proleterleşme koşulları, sınıf ideolojilerini ve pratiklerini tamamen altüst eder; özellikle kriz dönemlerinde sermayenin sınıf egemenliğini yeniden kurmasını büyük ölçüde kolaylaştırır.

Ayrıca, yeniden proleterleşme (sınıfın kompozisyonunu değiştirerek), sınıf içi çelişkilerin artmasına ve sınıfsal dayanışmanın zayıflamasına neden olur. Sonuç olarak; sınıf ittifaklarını ve hegemonik sınıf dilimlerini yeniden belirleme sorunu ortaya çıkar. Örneğin, yeniden proleterleşme süreci sonunda pek çok sınıf dilimi marjinalleşirken, aynı zamanda yeni bir emek eliti gelişir.

Öte yandan yeniden proleterleşme süreci, bir yandan çelişik ve eklektik bir nitelik taşır, öte yandan ikili bir yapının oluşmasına neden olur. Bir kere, proleterleşme, kapitalist üretimin zorunlu bir süreci olmakla birlikte üretici güçlerin gelişme mantığından ötürü kendisine karşıt (alternatif) dinamikler de yaratır. Kapitalistleşmenin, bu iki sürecin diyalektik bir tarzda bir arada gelişmesinin ürünü olarak tarihsel varlığını sürdürdüğünü söylemek olanaklıdır.

Örneğin, bilimsel ve teknik girdilerin üretime girmesiyle bazı işler değersizleşirken (ve bu işleri gören üreticiler büyük ölçüde niteliksizleşirken), buna karşılık yeni işler ve yeni nitelik formları da gelişir. Ne var ki, emek üretmenliği yüksek işgücü, hem sömürünün yoğunlaşmasına hizmet ettiği, hem de ayrıcalıklı bir çalışma grubu oluşturduğu için toplumsal proleterleşme süreci açısından negatif bir rol oynar.

Özetle, proleterleşme, kısmen çelişkili, kısmen bağımsız süreçler biçiminde gelişir ve son kertede sınıfların yeniden üretimini sağlar. İşçi sınıfının yeniden üretimi, genellikle ya kapitalist ücretlilik ilişkisinin ya da kuşakların yeniden üretimi yoluyla gerçekleşir. Bu konuda emek pazarı stratejileri ile sağlık, eğitim ve sosyal güvenlik politikaları özel bir önem taşır. Bundan ötürü yeniden proleterleşme süreci, hem makro iktisat politikaları, hem de sosyal politika uygulamaları dikkate alınmaksızın değerlendirilemez; bu yapılsa bile anlamlı sonuçlar vermez.

İşte, devletin ekonomik alandan bağımlı sınıflar aleyhine çekilmesinin, kamusal yükümlülüklerin tasfiyesinin ve tüm üretim alanlarının ticarileşmesinin etkin bir aracı olarak işgören özelleştirme operasyonu yukarıda sıralanan süreçler bağlamında değerlendirilmesi gereken bir olgudur. Özelleştirme, yeni birikim rejiminin gereksinim duyduğu bir sınıfsal yapılanmanın ve çatışma (ya da öteki adıyla "toplumsal uzlaşma") düzeneğinin oluşturulması için üretim, Pazar ve bölüşüm süreçlerinin yeniden belirlenmesini sağlayacak en önemli enstrüman niteliğindedir.

Bu bağlamda bir yanda üretim politikaları, yeniden proleterleşme koşulları, metalaştırma süreçleri ve sömürü stratejileri tamamen birikim tarzının gereklerine göre yeniden belirlenir, öte yanda kamusal anlayışını ve toplumsallık bilincini tamamen insanlığın belleğinden silmek üzere serbest pazar düzeninin kitlelerce benimsenmesini ve buna uygun davranmasını kolaylaştıracak yeni bir toplumsal örgütlenmenin (daha doğrusu örgütsüzleşmiş toplumun) temelleri atılır. Özelleştirme, kapitalizmin krizi aşmak için başvurduğu sınıfsal yapılanma politikalarının, bu doğrultuda toplumu örgütsüzleştirme mekanizmalarının ,yığınları yabancılaştırmaya ve mistifiye etmeye yönelik ideolojik araçların ve işçi sınıfını denetim ve baskı altında tutmayı kolaylaştıracak sınıf mücadelesi stratejilerinin ortak adıdır.

Özelleştirme:Refah Toplumundan "Risk Toplumu"na Geçişin Anahtarı

Kendini bir uçta esneklik stratejileriyle, öteki uçta özelleştirme pratikleriyle yaşama geçiren yeni sınıf mücadelesi rejimi, gerçekte işçi sınıfının bugüne kadar kazanılmış haklarını geri almayı hedeflemektedir. Burada, yalnız ücretlilerin ekonomik hakları ve özgürlükleri değil, aynı zamanda işsizler, yaşlılar, gençler, sakatlar gibi toplumsal pazarlık gücü hiç olmayan veya az olan kesimlerin yaşam hakları da tehdit altındadır.

Çünkü, çalışma eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik herhangi bir hak veya olanak olmanın çok ötesinde yaşamsal öneme sahip konulardır. Özellikle kapitalizm gibi insanları büyük ölçüde kendi başlarının çaresine bakmak zorunda bırakan sınıflı toplumlarda bu tür hakların varlığı, çoğu kez yaşama özgürlüğünün, dolayısıyla toplumsal, ekonomik ve siyasal bütün öteki hakların önkoşulu niteliğindedir.

Ayrıca, bunlar, salt kişiye özel olan, tekil insanları ilgilendiren, dolayısıyla bireysel nitelik taşıyan haklar değildir; toplumsal bir rol oynayan ve bundan ötürü "sosyal hak" statüsü kazanmış kategorilerdir. Örneğin sağlık veya eğitim (kuşkusuz yararlanma olanaklarına veya biçimlerine göre) öncelikle kişilerin yaşam standartlarıyla ilgili bireysel bir sorun olarak karşımıza çıkar; ne var ki, burada kalmayıp toplumsal yaşam kalitesinin temel bir ölçütünü ve bundan ötürü toplumsal yaşamın temel bir sorununu oluşturur.

Çünkü, toplumun yeniden üretiminde, özellikle bağımlı sınıfların yeniden üretiminde istihdam, sağlık, eğitim ve sosyal güvenlik politikalarının (ve kaynaklarının) özel bir yeri vardır. Toplumsal esenliğin derecesi ve kitlelerin yaşam kalitesi ile bunlardan yararlanma olanakları arasında genellikle doğru bir orantı gözlenir. Kısaca, söz konusu haklar ve olanaklar, toplumsal eşitsizliklerin azaltılmasında önemli bir araç olabileceği gibi tam tersine toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretilmesine de hizmet edebilir.

Bu nedenle bu alanlardaki hakların genişletilmesinden veya daraltılmasından söz ederken, soyut tanımların ötesi geçip toplumsal yapının maddi koşulları içinde nasıl yaşama geçtikleri araştırılmalıdır. Kısaca, eğitim hakkı, sağlık hakkı ve çalışma hakkı gibi toplumsal sorunlar öncelikle içinde yer aldıkları sosyo ekonomik yapının işleyişi açısından tartışılmalı, başka bir deyişle tek başlarına ele alınıp fetişleştirilmemeli, bunun yerine haklar ve özgürlükler seti içindeki özgül konuları açısından değerlendirilmelidir.

Her şeyden önce, sermaye mantığının gereklilikleri, başka bir deyişle birikim rejiminin dinamikleri ve buna dayanan Pazar koşulları hesaba katılmalıdır. Sermayenin genişletilmiş yeniden üretimini sağlamaya yönelik özgül emek rejiminin gereksinim duyduğu insan gücünü yetiştirmek, bu yetişkin insan kaynağını kilit altına almak ve emek pazarı üzerinde denetim kurabilmek için sağlık, eğitim ve sosyal güvenlik kuruluşlarının ve stratejilerinin üretim politikalarına uygunluğu şarttır.

Çünkü, bu alanlardaki sosyal politikalar ile Pazar koşulları arasında bir eşgüdüm olmazsa, sermayenin gereksinim duyduğu insan gücünü kaynağı oluşmaz. Endüstriyel üretim, ne tür nitelik ve beceri kalıplarına (emek biçimlerine) gereksinim duyuyorsa, toplumsal politikalar ve insan gücü kaynağını geliştirme stratejileri buna göre belirlenmek durumundadır. Ayrıca, ekonominin istihdam hacmi ile emek pazarı dolayısıyla emek pazarı dinamikleri ile toplumsal yeniden üretim koşulları arasında bir koşutluğun bulunması gerekir.

Doğaldır ki, sözü edilen koşutluğun (yani, uyumun veya eşgüdümün) değişmesini öngören herhangi bir olgu gündeme geldiğinde sosyo ekonomik örgütlenmenin ve toplumsal politikalarının gözden geçirilmesi zorunlu hale gelir. İşte, toplumsal hizmetlerin yaygınlaştırılması veya daraltılması söz konusu olduğunda, tartışma, yukarıda ana hatları çizilen sorunsalı veri almalıdır; yoksa anlamlı ve doğru sonuçlara varmak olanaklı değildir.

Örneğin, soruyu şöyle sormak daha anlamlıdır. Yüzyılın ilk üç çeyreğinde sağlık, eğitim ve sosyal güvenlik hizmetlerinin genişlemesini ve neredeyse birer temel yurttaşlık hakkı olarak tescil edilmesini sağlayan yapısal etmenler neler olmuştur ki, endüstrileşen toplumların pek çoğunda söz konusu sosyal hakların varlığı, anayasal rejimin ve temsili demokrasinin güvencesi olacak kadar genel bir kabul görmüştür. Öyle ki, "Ekonomik ve Sosyal Haklar", anayasaların ve parlamenter rejimlerin temel özgürlükleri arasında yer almış; "hak ve fırsat eşitliği", toplumsal ve ekonomik politikaların vazgeçilmez ilkesi olarak formüle edilmiştir.

Bu hakların ve ilkelerin ne ölçüde yaşama geçtiği kuşkusuz ayrıca tartışılması gereken bir sorundur; ancak, öncelikle böyle bir kabulün gerisindeki mantığın sergilenmesinde yarar vardır:

Bilindiği gibi sosyal ve ekonomik haklar, son yüzyılda sosyal adaletin vazgeçilmez ölçütü olarak görülmüş, bu bağlamda endüstriyel kapitalizmin gelişme süreci içinde daha önce hiç görülmediği ölçüde yaygınlaşmış, kurumsallaşmış ve kamusallaşmıştır. Örneğin, feodal dönemde olduğu gibi, belli zümrelerin ve sınıfların tekelinde kalmaktan kurtulmuş ve geniş halk yığınlarının ulaşabileceği bir kamusal hizmet statüsüne kavuşmuştur.

Bu kazanımda, kuşkusuz toplumsal mücadelelerin, yani bağımlı sınıfların toplumsal kaynakları paylaşmada elde ettikleri kısmi başarının rolü yadsınamaz. Ancak asıl neden, endüstriyel kapitalizmin gelişme dinamiklerinde aranmalıdır. Bir kere, kapitalist üretim, Weberci terminolojiyi kullanırsak "pazarlanabilir becerilere veya yeteneklere" sahip ekonomik ajanların varlığını öngörür. Başka bir deyişle, Pazar ekonomisi, emeğin de metalaşmasını, yani pazarda alınabilir satılabilir bir mal haline gelmesini zorunlu kılar.

Emeğin metalaşmasının ön koşulu, serbest dolaşıma girmesi, yani emek pazarı içinde "hareket etme özgürlüğüne" sahip olmasıdır. Metalaşma koşullarının varlığı ve yeniden üretimi ise, ancak Pazar ajanlarının birbirleriyle rekabet edebilmesine bağlıdır. Söz konusu rekabet, çalışanların emek pazarı içinde belli bir pazarlık gücüne sahip olmasıyla olanaklıdır. Buna karşılık pazarlık gücü, ancak standart olmayan, yani farklı beceri ve nitelik biçimlerinin bir arada bulunduğu bir ortamda geçerlidir. İşte, bu koşulları yaratan en önemli etmen toplumsal hizmetlerin genişlemesidir.

İkincisi, yoğun sermaye birikim süreçleri ile bunun gerisindeki bilimsel ve teknik ilerlemeler son derece karmaşık bir kolektif bir iş süreci yaratmış, dolayısıyla nitelikli emek biçimlerine duyulan gereksinme artmıştır. Gerçekten sermaye yoğun üretim süreçleri, mekanizasyonun ve otomasyonun öngördüğü teknik işbölümü çerçevesinde makinaları kullanacak, teknik süreçlere ayak uyduracak, dahası kolektif iş sürecinin planlama, programlama, eşgüdüm, denetim, yönetim, ve değerlendirme ve araştırma-geliştirme gibi stratejik işlevlerini yerine getirecek işgücüne dayanır.

Bu doğrultuda yaygın eğitim sistemi, genişletilmiş sağlık olanakları ve sosyal güvenlik kurumları, teknolojik süreçlerle uyum içinde çalışacak, bilim ve teknolojiyi üretecek veya bilimsel bilgiyi ve teknolojik yenilikleri kullanacak nitelikli elemanların yetişmesini ve yeniden üretimini sağlamıştır.

Üçüncüsü, Fordizm yalnızca bir üretim organizasyonundan ibaret değildir, aynı zamanda birikim rejimini garanti altına alacak bir toplumsal ve kurumsal yapı da oluşturmuştur. İşte, bu yapının oluşmasında kamusal alan çok önemli bir rol oynamıştır.

Çünkü, Fordist üretim yığın pazarlarına dönük bir üretimdir; aynı kitle üretimi koşullarında üretilen büyük miktarlardaki ürünün tüketilmesini sağlayacak bir Pazar düzeneği ister. Bu bağlamda birikim rejiminin gerekleri ile tüketim normlarının, dolayısıyla üretici ile tüketicinin birbirine eklenmesi şarttır. Yani, Fordist düzen, ancak tüketim toplumu koşullarında ayakta kalabilecek bir toplumsal üretim sistemidir. İşte, toplumsal hizmetlerin rolü bu noktada kendini gösterir. Öyle ki, söz konusu hizmetlerden yararlanma, bir yandan üreticilerin tüketici konumlarını garanti altına alır, öte yandan kapitalist düzenin geniş yığınların haklarını ve çıkarlarını da gözetken bir sistem olarak gözükmesini ve meşrulaşmasını sağlar.

İdeolojik hegemonya, doğaldır ki, ekonomik eşitsizliklerin gizlenmesine ya da en azından giderilebileceğine ilişkin bir yanılsamayı öngörür. Burjuva demokrasininin mantığı ve biçimsel eşitlik normları, gerçekte böyle bir manipülasyonun (veya mistifikasyonun) gerçekleşmesini hedefler. Örneğin sosyal hakların ve özgürlüklerin kurumsallaşması (ve ideolojileştirilmesi), hem çatışmaları denetim altında tutmayı kolaylaştırır, hem de ekonomik alanda somutlaşan sömürünün ve ondan kaynaklanan eşitsizliklerin giderilebileceğine ilişkin kolektif bir bilinç yaratır.

Genel ifadesiyle yurttaşlık hakları, tüm öteki hakları aşan (tabii geçersiz kılan) bir hak statüsü yaratır. Yurttaşlık hakları ideolojisinin ana teması şudur; önemli olan, elde edilebilir olan ,hatta ulaşılması gereken statü, yurttaşlık statüsüdür ve bu bağlamda asıl olan, yani kazanılması ve korunması gereken haklar yurttaşlık haklarıdır. Başka bir deyişle, öteki konumların (örneğin sınıfsal konumun) veya öteki hakların ve çıkarların (örneğin sınıf çıkarlarının) fazla bir önemi yoktur(ayrıca yararı da yoktur), zaten günü de geçmiştir! Gerçekten sonyüzyıl boyunca, soyut, içi boş ve biçimsel bir eşitlik ideali ile bu temelde bir toplumsal kimlik ve halk kategorisi yaratılarak kitlelerin depolitizasyonu başarıyla gerçekleştirilmiştir.

Hak ve fırsat eşitliği ilkesi de, gerçekte böyle biçimsel ve demagojik bir mantığın ürünüdür. Örneğin serbest Pazar herkese eşit olanaklar sunmasına karşın hala bazı eşitsizlikler varsa,bunun nedeni (sorumlusu) mevcut ekonomik ya da toplumsal koşullar değil, bu olanaklardan yararlanmayı bilmeyen tembelle, iradesiz ya da fırsatları kullanamayan beceriksiz ve yetenezsiz kimselerin bulunmasıdır.

Dördüncüsü, yoğun sermaye birikim rejimi, pek çok gelişmiş veya gelişmekte olan ülkede Keynesci ve ulusal kalkınmacı ekonomi politikalarıyla, refah devleti kurumlarıyla ve kamusal hizmet sunumuna dayanan sosyal devlet pratikleriyle yaşama geçmiştir. Kalkınma iktisadı ve refah devleti rejiminin siyasal alandaki karşılığı ise, temsili demokrasi kurumları ve politikaları olmuştur.

Daha açık söylemek gerekirse, planlı devletçilik ve parlamenter demokrasi, yoğun birikim rejiminin yaşama geçmesinin zorunlu birer gereği olup, tekelci sermayenin sınıf stratejilerinin başarılı olması için gereken kurumsal önkoşullardır. İşte, gerek kalkınma iktisadının yaslandığı insangücü politikaları, gerek temsili demokrasinin öngördüğü kimlik politikaları, kamusal hizmet sunumuna dayanan sosyal politikalarla olanaklı olmuştur.

Demek ki, refah devleti ideolojisi ve politikaları büyük ölçüde eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik hizmetlerinin sosyalizasyonu üzerinde yükselmiştir. Söz konusu hizmetlerin genişlemesi ve kamusallaşması bir yandan ekonomik ve sosyal politikaların yaşama geçmesine öte yandan sermaye egemenliğini meşrulaştıran paradigmanın (sosyal devlet, demokratik hukuk devleti, kamusal yarar, toplumsal sorumluluk gibi) etkili olmasına yardımcı olmuştur.

Bugün ise, süreç tersine dönmüş, dolayısıyla paradigmanın değişmesi gündeme gelmiştir. Çünkü, Fordizmin krizi, artık yeni bir birikim tarzını ve buna koşut olarak yeni yapısal ve kurumsal düzenlemeleri zorunlu kılmaktadır. Nasıl ki hizmetlerin kamulaştırılması (yani sosyalizasyonu) o zaman geçerli olan birikim rejiminin bir gereği ise, şimdi gündeme gelen özelleştirme operasyonu da sermayenin uluslar arası hareketinin zorunlu bir koşuludur. Gerçekte her iki durumda da temel saik toplumdan özele kaynak aktarmaktır. Kamuda özel kesime kaynak transferi, ilkinde kamulaştırma yoluyla (yani yatırım maliyetlerinin sosyalizasyonu ile) gerçekleşmiştir; ikincisinde ise özelleştirme yoluyla (yani birikmiş toplumsal servetin yağmalanmasıyla) gerçekleşecektir.

Şimdi, herkes elbirliği etmişcesine (ne yazık ki buna çalışan sınıfların bir bölümü de dahildir) devletin toplumun sırtında kambur olduğundan, toplumsal maliyetleri artırdığından ve kaynak israfına yol açtığından, refah politikalarının toplumsal ilerlemeyi kösteklediğinden; sosyal devlet uygulamalarının insanları tembelleğe ve sorumsuzluğa sürüklediğinden söz etmektedir.

Bunun yerine bireysel yaratıcılığa, inisiyatife ve motivasyona olanak sağlayan, herkesin kendi yarar ve zarar hesabına gözetmesine, dolayısıyla bireysel yararını maksimize etmesine fırsat veren, böylece aylakların, beceriksizlerin, asalakların, yetenekli, çalışkan ve akıllı olanların sırtından geçinmesine izin vermeyen bir toplumsal örgütlenmenin üstünlükleri sıralanmaktadır.

Arzulanan toplumsal düzen, kimilerince, sanki yeni ve olumlu bir şeyden söz ediyormuş gibi "Risk Toplumu" olarak adlandırılmaktadır. Her bireyin yalnızca kendinden (ve kendi yazgısından tek başına) sorumlusu olmasını öngören Risk Toplumu'nun aslında hiç de yeni (veya daha iyi) olan, yani bilmediğimiz bir toplumu nitelediği söylenemez. Ekonomik liberalizmin A.Smith'den bu yana böyle bir toplum idealini yaşama geçirmeye çalıştığı hiç kimsenin meçhulü değildir.

Burada amaçlanan, toplumsal sorumluluk ve risk konusu olan temel hak ve özgürlük alanlarının birer tekil ve bireysel sorun kategorisine indirgenmesidir. Öyle ki, her birey, yaşam koşusunda kendi kulvarında sonsuz bir yarıştıdır ve burada karşılaşacağı fırsatlardan veya risklerden yalnızca kendisi sorumludur. Çünkü, toplumun kendisine sunduğu sonsuz seçenekler arasından iyi, doğru, yararlı olanı seçme özgürlüğü vardır. Bunun doğal sonucu ise, olası olumsuzlukların, başarısızlıkların ve kayıpların kişinin kendi beceriksizliklerinin ürünü, dolayısıyla böyle bir özgürlüğün bedeli olacaktır.

Sonuçta, Pazar anarşisinin (aynı zamanda toplumsal anarşinin) ve serbest Pazar ideolojisinin ("Pazar despotizminin") öteki adı olan Risk Toplumu, aslında vahşi kapitalizmin farklı bir ambalaj içinde sunulan yeni versiyonundan başka bir şey değildir.

Sonuç ya da Ne Yapmalı?

Özelleştirme karşısında etkin ve tutarlı bir tavır sergileyebilmek için işçi sınıfının gözetmesi gereken ilkeler vardır.

Her şeyden önce, özelleştirmeye karşı çıkarken tek başına ne devlet işletmeciliği, ne de kamusal hizmet referans alınmalıdır. Çünkü, gerek devlet, gerek kamu özünde birer burjuva iktidar alanlarıdır. Yani, her ikisi de, burjuvazinin egemenliğini kurmaya ve bu egemenliği meşrulaştırmaya yarayan alanlardır.

Bununla birlikte, pratikte, bağımlı sınıfların bu alanlarda mücadele için bir takım araçlardan ve fırsatlardan yararlanması hiç de olanaksız değildir. Çünkü, gerek devlet siyaseti, gerek kamusal saha, yalnızca politik iktidar alanları olmayıp, aynı zamanda ekonomik iktidarın gerçekleşmesinin veya belli konjonktürlerde zayıflatılmasının da en önemli arenalarıdır. Bu nedenle, emek bu alanlarda bazı mevzileri ele geçirebilir ve burjuvazinin hegemonyasına karşı çıkabilir.

Öte yandan sermayenin bu alanlara duyduğu gereksinme, birikim krizinin yarattığı sorunlardan ötürü giderek artmaktadır. Serbest Pazar ideolojisinin tüm savlarına ve Pazar koşullarının tüm dayatmalarına karşın sermayenin yeniden yapılanmasının devlet müdahalesi olmaksızın gerçekleşmeyeceği apaçık ortadadır.

Bir kere, üretimin uluslararasılaşması ve üretici güçlerin uluslar arası ölçekte gelişmesi, ülkelerin küresel stratejilere ve uluslar arası işbölümündeki yapısal değişikliklere hızla ayak uydurmasını zorunlu kılmaktadır. Küreselleşme ideolojisinin tüm aforizmlerine karşın ulus devletin varlığını korumasının biricik gizi bu noktada yatmaktadır. Kısaca, bizzat küreselleşmenin özgül dinamikleri, düzenleme, planlama, eşgüdümleme ve denetleme işlevlerini görecektir bir merkezi otoritenin varlığına şiddetle gereksinme duymaktadır.

Kaldı ki, telekomünikasyon ve enformasyon temelli teknolojiler, günümüzde toplumsal dönüşümün anahtarı, dolayısıyla buna dayanan endüstriler ülke ekonomilerinin can damarı niteliğindedir. Ayrıca, bilgisayar ve telekomünikasyon endüstrileri, dünyanın hemen her yerinde esas olarak devlet kapitalizmine yaslanarak gelişmektedir. Bu alanda önde gelen en güçlü uluslar arası tekeller bile finans ve etkinliklerini meşrulaştırmak için hala ulusal devletlere bağımlı durumdadır. Yani, sermayenin devlet müdahalesinden artık herhangi bir çıkarının kalmadığı savı boş bir sözden öte gitmez.

Yeni teknolojiler, insangücünün ve fiziksel kaynakların etkin ve rasyonel bir biçimde kullanılmasını zorunlu kılar. Kaynakların tam kapasite ile optimal ve verimli bir biçimde kullanılması, merkezi otoritenin ve kamusal stratejilerin varlığını gerektirir. Örneğin, enformasyon düzeni, ancak enformasyon teknolojisi herkes için ulaşılabilir ve kullanılabilir bir kaynak olduğu takdirde bir mit olmaktan çıkabilir ve savunucularının öne sürdüğü gibi yeni bir tarihsel ve toplumsal formasyonu gerçekleştirebilir. Yoksa, halen olduğu gibi, bilginin belli güçlerin tekelinde merkezileşmesinin, dolayısıyla iktidarın yoğunlaşmasının bir aracı olmaktan öteye gitmez. Bu gerçek, tüm endüstri ötesi toplum, kapitalizm sonrası toplum, bilgi çağı efsanelerini boşa çıkaracak güçtedir.

Öte yandan, ne devlet, ne de kamu, tarihsel olarak yalnızca kapitalist üretim biçimine ve sermayenin operasyonel mantığına indirgenerek kavranabilir, gerçekliklerdir. Devlet, bilindiği gibi her üretim biçiminin özgül sistematiğine ve egemen sınıfların iktidar perspektifine göre işgören bir aygıttan başka bir şey değildir. Ancak ,gerek sınıf içi, gerek sınıflararası çatışmanın dinamikleri, devleti, egemen sınıflar veya iktidar bloğu ile birebir temsiliyet ilişkisi içinde hareket etmektense alıkoyar. Özel mülkiyet rejimi içinde kamusal alan ve kamu yararı düşüncesi, gerçekte böyle bir çelişkinin ürünü olup, iktidar mücadelesinin başlıca eksenini oluşturur.

Ayrıca, hangi üretim biçimi söz konusu olursa olsun, devlet ve kamu özdeş kurumlar değildir. Kamu, devletten daha geniş bir alanı ve daha kapsamlı çıkarlar setini temsil eder. Kuşkusuz, son kertede gerek kamusal alanın sınırlarını, gerek kamusal çıkarların niteliğini (ve hiyerarşisini) belirleyen yine sosyo ekonomik sistemin üretim mantığı ve sınıf çıkarlarının gerekleridir. Bu nedenle, her

sosyo ekonomik sistemin kendine özgü bir kamusal alana ve kamusal çıkar paradigmasına sahip olması doğaldır.

Öyleyse, devletçiliği savunmak durumunda kalmadan özelleştirmeye karşı çıkmak temel ilke olmalıdır. Yani, kamu, devlete indirgenmeden, başka bir deyişle devlet işletmeciliği ile toplumsal üretim ve kamusal hizmet arasındaki ayırım gözetilerek toplumsal üretim alanlarının ve hizmetlerin genişletilmesinden yana politikalar savunulmalıdır.

Bu nokta önemlidir. Çünkü, gerek dünyada, gerek Türkiye'de özelleştirmeye karşı çıkışlar da, özelleştirmeyi kaçınılmaz gören yaklaşımlar da, devletçiliği ve sosyal devleti kapitalist gelişmenin tarihi ve sermaye mantığı içindeki özgül yeri bağlamında değerlendirmemekte, bundan ötürü de ciddi bir yanılığa düşmektedir. Öyle ki, sosyal devleti kapitalist sömürünün bir türü olarak görmemek, sosyal adalet uygulamalarını savunmak adına sermaye düzenini idealize etmektedir.

Sosyal devlet, emek açısından kimi kazanımlar sağlamakla birlikte sömürüyü azaltmayan, tam tersine sömürüyü kurallara bağlayan ve böylece pazarın veya birikim süreçlerinin istikrarını sağlayan bir rejimden başka bir şey değildir. Bundan ötürü işçi sınıfının savunması gereken, sosyal devletin korunması değil, sömürüyü ortadan kaldıran bir toplumsal mülkiyet rejimi ile toplumsal üretim ve toplumsal yönetim sisteminin gerçekleşmesidir. Toplumsal yarar, kamusal hizmet ve kolektif sorumluluk gibi kavramların ancak böyle bir toplumsal örgütlenme içinde geçerli ve anlamlı olabileceği unutulmamalıdır.

Bu noktada başka bir yanılığa daha değinmekte yarar vardır. Kimi tartışmalarda özelleştirme mülkiyet sorunuyla karıştırılarak ele alınmaktadır. Bir kere, devlet mülkiyeti kamu mülkiyeti demek olmadığı gibi, devlet mülkiyetine dayanarak yapılan işlerin kendiliğinden kamusal bir nitelik taşıdığı varsayılmaz. Çünkü, özel mülkiyet rejimi altında devlet mülkiyeti, eninde sonunda sermayenin mülkiyetini temsil eder.

Daha açık söylemek gerekirse, bir üretimin (ya da hizmetin) kamu mülkiyeti altındaki üretim araçları eliyle yerine getirilmesi, onun kamusal üretim çerçevesinde gerçekleştiğini göstermez. Devlet, KİT'lerin durumunda olduğu gibi kamusal nitelik taşıyan üretim araçlarına dayanarak ticari etkinlikte bulunabileceği gibi, özel mülkiyet altındaki kaynakları kullanarak toplumsal üretim veya toplumsal hizmet sunabilir. Kamu hizmeti demek, kişisel yarar veya kar amacı gütmeksizin, herhangi bir ticari kaygı taşımaksızın ve bedelsiz olarak toplum için üretimde bulunmak demektir.

Ayrıca, verimlilik veya etkinlik de mülkiyet ile ilgili bir sorun değildir. Etkinlik, işletmenin yönetimiyle ilgili olup, devletin veya özel sektörün üretim araçları üzerindeki tasarrufundan bağımsız bir eylem alanıdır. Bu nedenle KİT'lerin verimsizliği veya etkin işletilmemesinin nedenleri başka yerde aranmalıdır. Kaldı ki, yapılan pek çok çalışma KİT'lerin önemli bir bölümünün verimsizlik gibi bir sorunla karşı karşıya bulunmadığını açıkça göstermiştir. Öyle ki özelleştirme kapsamına ilk alınan işletmelerin veya hizmet kuruluşlarının verimli ve karlı yerler olması hiç de rastlantı değildir.

Özelleştirme savaşlarına ilişkin son ders, sınıf mücadeleleri tarihinden çıkarılabilir. Toplumsal mücadeleler tarihinin bize gösterdiği gibi, devlet aygıtı sınıf mücadelelerini değil, sınıf mücadelesinin özgül dinamikleri devletin niteliğini, işleyişini ve rolünü belirler. Dolayısıyla özelleştirme savaşlarının yönü, kapsamı ve sonuçları konusunda son sözü, işçi sınıfının buna karşı çıkma bilinci ve iradesi söyleyecektir.

Çünkü, gerek devlet, gerek kamu politikaları, son kertede egemen sınıfların iktidarını kurmaya ve meşrulaştırmaya hizmet etse de, bağımlı sınıfların istemlerini ve çıkarlarını tümüyle yok saymaz. Bundan ötürü toplumsal mücadelenin belli momentlerinde bu çelişkiden emek lehine bazı

pratik sonuçlar çıkarılabilir. Bu bağlamda sistemin çelişkilerini doğru çözümleyen bir sınıf mücadelesi perspektifinin, devlet politikaları ve kamusal stratejiler üzerindeki etkisi küçümsenemez.

Örneğin, söz konusu çelişkiden kaynaklanan toplumsal pazarlık gücü, belli konjonktürlerde emeğin bir üretici güç olarak gelişmesini veya bilimsel ve teknik gelişmelerin yönü (bilimin ve teknolojinin üretilmesi ve kullanılması) üzerinde görece bir denetimin kurulmasını sağlayabilir. Bu fırsatın kullanılabilmesi için, devlet siyasetinin ve kamusal müdahale biçimlerinin sınıfsal bir bakış açısıyla değerlendirilmesi şarttır. Daha açık söylemek gerekirse, sermaye, devlet aygıtını ve kamusal araçları birer iktidar enstrümanı olarak kullandığına göre, bu alanlardaki mücadelenin ve elde edilen zeminlerin de sermayenin hegemonyasını zayıflatması olasıdır. Sonuç olarak, kamusal alan ve devlet siyaseti, hiçbir biçimde emek açısından yitirilmiş mevziler olarak görülmemelidir.

Bugün çalışan sınıflar, işsizler, yaşlılar, çocuklar, sakatlar, cinsel, ırksal veya etnik ayrımcılığa uğrayanlar, yani toplumsal pazarlık gücü zayıf olanlar her zamankinden daha çok kamuya muhtaçtırlar. Öte yandan, kamunun tüm topluma ait olmasının ,yani toplumu oluşturan tüm insanların çıkarlarının, gereksinmelerinin ve gelecek projeksiyonlarının temsilcisi olabilmesinin ancak toplumsal mülkiyete dayanan dolayısıyla eşitlik, adalet ve kolektif sorumluluk ilkesine göre işleyen bir sosyo ekonomik sistemde gerçekleşebileceği akıldan çıkarılmamalıdır.

Kamunun gerçek kimliğine kavuşabilmesinin koşulları da ancak böyle bir sistemde gerçekleşecektir. Bu nedenle kamuya sahip çıkma mücadelesi, sınıf mücadelesinin (ve sosyalizm mücadelesinin) en önemli gündem maddelerinden birisidir. Her şeye karşın kamunun varlığı, hem sermayenin bağımlı sınıflar üzerinde, hem de uluslar arası kapitalizmin ulusal sınıf mücadelesi süreçleri üzerinde denetim kurmasını güçleştiren bir olgu olarak sosyalizm mücadelesi açısından yaşamsal öneme sahip bir konudur.

BİR FETRET DÖNEMİNİN İDEOLOJİK YÖNELİMLERİ

*Metin Çulhaoğlu
Araştırmacı-Yazar*

"Yeni Dünya Düzeni" ve "Küreselleşme" son on yıllık dönemin siyasal yazınında başat kavramlar olarak öne çıktılar. Kabaca özetlenecek olursa, bunlardan ilki, kapitalist sistem-sosyalist sistem kutuplaşmasının aşıldığı bir dünyaya yön verecek uluslar arası ilişkiler tarzını tanımlamak için kullanılmaktadır. "Küreselleşme" ise, ulus devletlerin etki alanlarının daraldığı, sermayenin eskisine göre daha büyük bir uluslar arası hareketlilik kazandığı, yalıtık toplumların dışı açılıp dünya tarihsel süreçlere eklenindikleri ve böylece kimi ideolojik ve siyasal oluşumların giderek evrensellik kazandıkları bir süreç olarak tanımlanmaktadır.

Gerek "Yeni Dünya Düzeni" gerekse "Küreselleşme", yansıttıkları gerçek maddi süreçler kadar, hatta bunlardan daha ötede, özel ideolojik ve siyasal manipasyonlara tabi tutulan kavramlardır. Bu nedenle, söz konusu kavramların karşılık düştükleri gerçeklik ile kendilerine verilen ideolojik içeriği birbirinden ayırtmak, belirli bir çaba ve titizlik gerektirmektedir. Kanımca böyle bir titizliğin ilk gereği, son yüzelli yıllık dünya tarihsel süreçlere anlamlı bir soyutlama çerçevesinde yaklaşmayı denemektir. Önce bunu yapmaya çalışacağım.

70 yıllık parantez

Kapitalizmin son yüzelli yıllık tarihsel gelişim sürecine, bir tür kesiklilik kavramıyla ya da önce açılıp sonra kapanan bir parantez mecaziyla yaklaşılabilir. Kapitalizmin tarihsel gelişimi denirken, bununla, sermaye birikim süreçlerinin yanısıra kapitalist ulus devletlerin ideolojik, siyasal ve kültürel dinamikleri ve biçimlenmeleri de anlatılmaktadır. Süreci izlemeye 19. Yüzyılın ortalarından başlayacak olursak, dünya kapitalizminin belirli bir döneme kadar ulus devletler çerçevesinde ve **ağırlıklı olarak** kendi özgün dinamiklerinin belirleyiciliğinde yol aldığını söylemek mümkündür. Başka bir anlatımla, kapitalizmin bu dönemki gelişiminde, rakip kapitalist devletlere karşı alınan özel politik ve askeri önlemlerin ötesinde, birikim süreçlerine şu ya da bu biçimde müdahaleyi gerektiren; ideolojik, politik ve kültürel süreçlere belirli bir yön veren, **sisteme dışsal** bir alternatifi etkilerinden söz etmek çok güçtür.

Sözü edilen bu ilk dönem, 1917 Ekim Devrimi ile birlikte kapanmıştır. Böylece, kapitalizmin 1917 Devrimi'nden 1990 yılına kadar uzanan dünya tarihsel süreçleri, bir başka alternatifi varlığının ve tehdidinin belirleyiciliği altında, kendi özsel doğasında olmayı da arayıp kendine katarak biçimlenmiştir. Örneğin; Keynesçi politikalar, kapitalizmin periyodik bunalımlarına çözüm getirmenin ötesinde, bir başka sisteme karşı tahkimat aransının ürünüdür. "Refah devleti" modelini, kapitalist üretim ve birikim süreçlerinin salt kendi içsel gerekliliklerinin ürünü olarak görmek mümkün değildir. 50'li yılların soğuk savaş ortamında geliştirilen batılı kalkınma ve büyüme kuramları, kapitalizmin kendi mantığının dayattığından ötede ararış ve önerilere yer verebilmiştir. Özetle, kapitalist ulus devletlerin kendi aralarındaki ilişkilere, bu ulus devletlerden herbirinin ekonomiye müdahale biçimlerine ve "üçüncü dünya" ülkelerine yönelik yaklaşımlara, kapitalist üretim ve birikim mekanizmasının kendi dinamiklerinin yanısıra, özel ideolojik, siyasal ve kültürel motifler de damga vurmuştur. Bu durumu, 1917'de açılıp 1990'da kapanan bir parantez saymak mümkündür.

Parantezin kapanmasıyla birlikte, kapitalizm istemeden içselleştirmek zorunda kaldığı ne varsa hepsini kismaya ve büyük bir kinle bunların üzerinde tepinmeye başlamıştır. Piyasanın kutsal dokunulmazlığı artık çok daha pervasızca savunulur olmuş; "refah devleti" modeli ekonomik irrasyonelite türü gerekçelerin ötesinde "sivil toplum"a ve bu toplumdaki "özgürlükler"e tecavüz anlamına geldiği söylenen yanlarıyla yerden yere vurulmuş, bir toplumda eşitliğin öne çıkarılmasının özgürlüğü kaçınılmaz olarak boğacağı ilan edilmiş; özetle liberalizmin geçmişte insan içine çıkmaya yüzü yümü olmayan her versiyonu baş tacı edilmiştir. Son on yıllık dönemde; Türkiye dahil olmak üzere, dünyadaki bütün ülkelerin üzerinde vahşi kapitalizm ideolojisinin bu tür bir hayaleti dolaşmaya başlamıştır.

Neo-liberal elitizm ve katlanmış yabancılaşma

Yukarıda örneklenen ideolojik vurguların, son on yılın özgün ürünleri oldukları söylenemez. Başta liberal iktisatçılardan bir bölümü olmak üzere, bu tür görüşler daha önce de çeşitli kesimlerce savunulmuştu. Ne var ki, refah devleti modelinin altın yıllarında marjinal kalan bu görüşler, önce dünya kapitalizminin 70'lerde patlak veren bunalımı, ardından Reagan-Thatcher gericiliği ve nihayet sosyalist sistemin çöküşü ile birlikte çok daha yaygın bir dolaşım alanı bulmuştur.

O halde, biraz kestirmeci görünse de, "Yeni Dünya Düzeni" önerilerinin ve belirli bir gerçekliğe karşılık düşse bile boyutları oldukça abartılan "Küreselleşme" süreçlerinin ideolojik üstyapısını neo-liberalizmin oluşturduğunu söylemek mümkündür. Ancak, bu ideolojinin bir yanda sağlıklı solları aydınları, diğer yanda ise genel anlamda kitleleri **hangi kanallardan ve nasıl** etkilediğinin ortaya çıkartılması, oldukça karmaşık ve ayrıntılı çözümlenmeleri gerektirmektedir. Daha doğrusu, "Yeni Dünya Düzeni" ve "Küreselleşme" savlarının, sağdaki ve soldaki aydınları, siyasetçileri ve devlet yöneticilerini hangi yönlerden cezbettiğini (ya da irrite ettiğini), yani bu kesimlerden nezdinde nasıl **ideolojileştirdiğini** göstermek görece kolay olsa bile, geniş kitleler içindeki ideolojik oluşum süreçleri çok daha dolaylı ve karmaşık biçimlerde gerçekleşmektedir.

Bu yazının sınırları içinde, birinci kesimdeki ideolojileştirme süreçlerini **neo-liberal elitizm**, geniş kitleler içindeki ideolojik oluşumları ise **katlanmış yabancılaşma** kavramlarıyla ele almayı öneriyorum. Ancak, bu ayrımın organik değil, yönetsel bir ayrım olduğunu unutmamak gerekiyor. Başka bir deyişle, iki kesimdeki ideolojileş(tir)me süreçleri, birbirinden organik olarak ayrı, geçişimsiz ve etkileşimsiz nitelikte değildir. Birinci kesimdeki ideoloji, çeşitli söylemlerle ve özellikle politikacılar kanalıyla kitlelere yansıtılmakta; kitlelerin kendi ideolojik üretimleri ise, birinci kesimin ideolojisini ve siyasetini yeniden belirlemektedir. Yani, **neoliberal elitizm** kitlelere de uzanan uyarlanmış ya da başkalaşmış söylemlere sahipken, **katlanmış yabancılaşma** da siyasal elitler ve Devlet için hem belirli kolaylıklar hem de güçlükler yaratmakta, bu kolaylık ve güçlükler neo-liberal elitizmin ideolojisini ve siyasetini önemli ölçüde etkilemektedir.

Kanımcı, "Yeni Dünya Düzeni" savlarıyla "Küreselleşme"nin, yarattığı ideolojik etkiler açısından en önemli maddi boyutu, sistem içi eklemleme eşitsizliklerinin çok yönlü olarak artmasıdır. Eşitsiz eklemleme, bir yanyıla, kimi ülkelerin ve bölgelerin dünya kapitalist sistemiyle ilişkilenebilmesinin, diğer ülke ve bölgelere göre farklılaşmasını anlatır. Bu farklılaşma, iki yönden ortaya çıkabilir. Kimi ülkeler ve bölgeler uluslar arası pazarlarla diğerlerinden daha çok içselleşmişken, eşit ölçüde içselleştikleri söylenebilecek ülkelerin sistemden aldıkları ve sisteme verdikleri arasındaki farklılaşma da artmaktadır. Örneğin bugün Sahra Güneyi Afrika olarak tanımlanan bölge, aynı Latin Amerika gibi dünya kapitalist sisteminin bir parçasıdır; ancak uğradığı yıkım, sömürü, yoksulluk ve dış borçlar nedeniyle bu alt-kıta sistemin **marjinal** bir eklentisi konumundadır. Eşitsiz eklemlemenin en az bunun kadar önemli bir başka boyutu ise, **belirli bir ülke içindeki** kimi kentlerin ve bölgele-

rin dünya pazarları ve üretim merkezleri ile doğrudan eklenmesi, böylece ülke içi eşitsizliklerin de giderek büyümesidir.

Bu çok yönlü eşitsizlikler, insanların başka coğrafyalarda olup bitenleri, buralardaki insanların nasıl yaşadıklarını, nasıl tükettiklerini nelere sahip olduklarını (ya da olmadıklarını), vb. eskisine göre çok daha rahatça izleyebildikleri bir dünyada yaşanmaktadır. Medya ve iletişim olanakları sayesinde sağlanan bu enformasyon (bilinç değil) kimilerini şükürcü bir hoşnutluğa ve bunun ürünü olan güçlü devlet, asayiş ve düzen aranişına, kimilerini de Brzezinski'nin deyimıyla "baştan çıkarıcı bolluk" a öykünmeye, tüketimciliğe ya da dışlanmışlık duygusunun getirdiği yarı mistik, içe kapanmacı bir cemaatçiliğe ve "mikro milliyetçiliğe" yöneltmektedir. İşte, eğer ille de bir gerçeklik tanımak gerekirse, "Yeni Dünya Düzeni", dünyanın lanetlenmişlerini ya da kaybedenlerini zapturapt altında tutmanın, "çıbanbaşı" sayılan coğrafyaları sıkı biçimde denetlemenin adıdır. Devletin ekonomik yaşamdan elini eteğini çekmesini, bu anlamda küçülmesini, ama güvenlik ve asayiş sağlayıcı mekanizmalarının daha da güçlendirilmesini isteyenler de, aynı tehlikeyi bu kez ulus devlet sınırları içinde görüp bundan ürkenlerdir.

"Yeni Dünya Düzeni" ve "Küreselleşme"nin getirdiği bir başka önemli ideolojik boyut, artık iyiden iyie kurtlar sofrası haline getirilmiş bir dünyanın emekçilerini, yoksullarını, ezilenlerini ve kaybedenlerini kuşatan katlanmış yabancılaşmadır. Katlanmış yabancılaşma, kapitalist zenginliğin, refahın ve tükeminin **maddi üretim** temelinden daha çok koptuğu; insanların yaşamlarını, işlerini, aşlarını etkileyen kararların daha uzak mekanlarda, daha örtük ya da anonim öznelerce alındığı; üstelik bu kararların akıl sır ermez "bilimsel" ve "teknik" gerekçelerle haklılaştırıldığı; ve "baştan çıkarıcı bolluk"un insanları daha bireyci daha az dayanışmacı, aile çevresine hapsolmuş "toplumsal" varlıklar haline getirdiği bir dünyanın ürünüdür. Ve bu katlanmış yabancılaşmanın bir boyutu da **depolitizasyon**'dur. Kitlelerdeki politikleşmenin tarihsel olarak devletin ne yapacağı ve ne vereceği (taban fiyatı, asgari ücret, emekli maaşı, yatırım, hizmet, vb.) üzerine biçimlendiği ülkelerde, "küçülen" devlet ve hangisi işbaşına gelirse gelsin hemen hemen aynı politikaları izlemek zorunda olan (çünkü IMF öyle istemektedir!) siyasal partiler, depolitizasyonu daha da derinleştirip kitleleştirilmektedir.

"Demokrasilerin krizi"

Yukarıda sözü edilen depolitizasyon "demokrasilerin krizi" denilen olguyu da beraberinde getirmektedir. Daha açık ve vurgulu söylenirse, demokrasilerin krizi "Yeni Dünya Düzeni" ve "Küreselleşme" süreçleriyle daha da boyutlanmıştır. Burada sözünü ettiğimizi, kuşkusuz çok partili ve temsili sisteme dayanan klasik liberal demokrasidir. Kim olursa olsun, işbaşına gelen iktidarların tarihin ve ideolojilerin sonunu getiren mutlak zaferi kazandığı iddia edilen neo-liberal politikaları uygulamak zorunda olmaları, "halkın tercihi"ni yansıtan temsili demokrasileri önemli ölçüde anlamsızlaştırmıştır. Ama, krizi daha da boyutlandıran asıl olgu, iyiliği, dokunulmazlığı, hatta neredeyse kutsallığı ilan edilen ve devlete karşı giderek genişlemesi gerektiği savunulan "sivil toplum"un bizzat kendisine içsel büyük eşitsizlik ve adaletsizliklere karşı liberal demokrasilerin hemen hemen hiçbir şey yapamamasıdır. Başka bir deyişle, "demokratikleşme" süreçleri, başta emek ile sermaye arasındaki olmak üzere, sıra sivil topluma içsel eşitsizliklere geldiğinde duvara toslamakta, bu konuda hiçbir şey yapamayacağından "çoğulculuk" ve "yurttaş hakları" gibi kavramlarla yetinmek zorunda kalmaktadır.

Bütün bu anlatılanların karamsar bir tablo çizdiği söylenebilir. Nitekim, tüm dünyada ve Türkiye'de melce aranişı içindeki geniş kesimlerin dinciliğin ve milliyetçiliğin fanatik versiyonlarına yönelmeleri; dayanışmasız bir dünyada cemaatlere sığınmaları; ulaşip etkileyemedikleri dışsal mekanizmalar ve güç odakları arttıkça ulaşabildiklerine ve güçlerin yettiğine daha saldırgan ve ezici dav-

ranmaları, katlanmış yabancılaşmanın ve temsili demokrasi bağlamındaki apolitikleşmenin getirdiği davranış biçimleridir.

Bu koşullarda, en azından Türkiye için, yitmiş, elden gitmiş ve gelmeyecek olanın peşine düşülmesi anlamsızdır. Türkiye'de, sosyal devleti yeniden geri getirmek, güçlü bir "sivil toplum" oluşturmak, liberal demokrasinin artık salt kuramda kalan olumlu mekanizmalarını pürüzsüz işletebilmek, verili siyaseti sivilleştmek, gerçekleşmesi mümkün olmayan hedeflerdir. Solun önündeki görev, devlet-toplum ilişkilerinin liberal kuramın dışında yeniden tanımlamak, sivil toplumun tam içindeki eşitsizlikleri ve güç odaklarını hedeflemek, klasik liberal demokrasi dışında bir demokrasi tanımına yönelmek ve bütün bunlardan hareketle yepyeni, ama gerçekleştirilebilir bir alternatifle ortaya çıkmaktadır.

EĞİTİMİN METALAŞMASI ve KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE EĞİTİM SİSTEMİ

*Yrd.Doç.Dr.Fuat ERCAN
Marmara Üniversitesi
İktisadi İdari İlimler Fak.*

1-Eğitim sisteminde son zamanlarda yaşanan değişimler bir dizi tartışmaya neden oldu. Eğitim sisteminde olup bitenlere ilişkin analizlerde belirleyici olan eğilim, sorunu *özelleştirme* dolayında ele alan yaklaşımlar oldu. Bu çalışmada da göstereceğimiz gibi, eğitim sisteminde olup bitenleri sadece özelleştirme dolayında analiz etmek eğitimde olup bitenleri anlamayı güçlendiren bir yaklaşım biçimidir. Son dönem eğitimde yaşanan değişimler, sadece ekonomik bir dizi ilişkinin sonucu olmanın ötesinde bir bütün olarak kapitalist toplumsal ilişkilerin bu gün ulaştığı aşamaya bağlı olduğunu belirtmemizi gerekiyor. Bir adım daha atarak, yaşanan sürecin bir yandan kapitalist ilişkilerin tümünde gözlemlenen değişimlerin ürünü iken, diğer yandan eğitim sisteminde gözlemlenen değişimlerin kendine özgü önemli bir dizi sonucu olduğunun vurgulanması gerekir. Eğitim sisteminde gözlemlenen değişimlerin kendine özgü dinamiklerini analize katmadan yaşanan süreci anlamamız yetersiz olacaktır. Eğitim sisteminin kendine özgü dinamiklerinin ne olduğu sorusuna verilecek en anlamlı cevap ise, eğitim sisteminin üstlendiği işlevleri işaret edildiğinde anlamlı olacaktır. Burada hiç kuşkusuz eğitim sisteminin sahip olduğu işlevlerinde zamanla farklılaşarak değiştiğinin belirtilmesi gerekiyor.¹ Zaman içinde değişmekle birlikte genellik düzeyinde belirtilecek işlevleri dört başlık altında toplayabiliriz:

- verili bir toplumsal ortama doğan insanların sosyalizasyonunu sağlamak ve,
- bu işleve bağlı olarak, toplumda varolan eşitsiz ilişkileri güçlendirerek yeniden üretmek gelir.²
- Her iki işleve paralel olarak eğitim sistemi verili toplumsal eşitsizliğin sürekliliğini sağlayacak anlamlandırma sistemlerini/anlam haritalarının (ideolojilerin) üretilmesine neden olur.
- Eğitimin üstlendiği bu üç işlevden farklı olarak ayrıca eğitim sistemi, kapitalist toplumda uzmanlaşma ve farklılaşmaya paralel olarak *beşeri sermaye* olarak tanımlanan ve gerek üretim süreci açısından önemli bir girdi, gerekse eğitim sürecinden geçen birey için gelecek için önemli getirisi olan bir yatırım işlevini yüklenir. Son döneme ilişkin çalışmalarda bu son *işlevin* özel bir öneme sahip olduğunu belirtmemiz gerekiyor.³

Böylece eğitim sistemi, genelde tüm toplumlarda geçerli olan sosyalizasyon aracı ve toplumun devamlılığı için ideolojik yapılar üretirken, özel de toplumların bu gün kapitalizmle birlikte ulaştığı aşamaya bağlı olarak, üretim süreci için artan ölçüde önem taşıyan *bilgi üretimi* ama çok daha önemlisi bizzat üretim açısından belirleyici olmaya başlamıştır.

¹ Eğitimin işlevleri için bak:F.Ercan(1996a).

²Genel olarak eğitim ile ilgili analizlerde, eğitimin kapitalist toplumda piyasada verili olan olası eşitsizlikleri azaltacağı yönünde vurgular vardır. Tüm verilere karşılık, Samuel Bowles ve Herbert Gintis, ısrarlı bir şekilde kapitalist toplumda eğitimin temel işlevinin verili eşitsiz ilişkilerin artarak yeniden üreten bir mekanizma olduğunu vurgulamışlardır. Bak:S.Bowles ve H.Gintis(1976) ve S.Bowles(1976).

³ Beşeri sermaye kavramının kendisi, tıpkı insan kaynakları kavramı gibi, kapitalist toplumun her şeyi meta ve kaynağa indirgeyen düşünce biçiminin uzantısı olduğu yönündeki analiz için bak:F.Ercan(1997a/1997c).

2-Eğitimin birbiriyle ilgili bu dört işlevini sıraladıktan sonra, bir başka genelleme daha yapabiliriz. Eğitimin verili toplumsal yaşamın yeniden üretilmesi ve anlam haritalarının yani ideolojilerin üretilmesi yönündeki sosyalizasyon işlevleri, tarihsel olarak genellikle *devletin* etkinlik alanında olurken, son işlevi yani eğitimin üretim sürecine bir girdi olarak katılması görece yeni bir olgu olup daha çok *sermayenin etkinlik* alanına ait bir değişkendir. Burada bir başka vurgunun daha yapılması gerekiyor; özellikle bu vurgu son dönem yaşanan gerçeklikler açısından özel önem taşıyor. Eğitimin son işlevi, yani sermayenin etkinlik alanına ilişkin bir değişken olma durumu, yine devletin tanımladığı olanaklar aracılığıyla gerçekleşir. Yoksa son zamanlarda kamusallaştırma/özelleştirme ayrımında yapıla gelen, özelleştirme sürecinin bir anlamda devletin varoluşuna ilişkin bir azalma anlamına gelmeyeceğini belirtmemiz gerekiyor. Bu çalışmanın öze ilişkin vurgusu, sermayenin derinleşen krizine bağlı olarak, bireysel sermayeler arası rekabet sürecinde eğitim;

-bir yandan sermaye için yeni bir yatırım alanı olurken,

-çok daha önemli bir diğer değişim, eğitim kanalı ile üretilen bilginin meta ve hizmet üretiminde rekabet için belirleyici olmaya başlamasıdır.

Her iki değişimde sermaye için öze ilişkin bir öneme sahipken, kapitalist ilişkiler içinde olan bireyler için ise, eğitimden elde edilecek donanımın ileride ki maddi getirileri önemli olmaya başlamıştır. 1970'lerle birlikte eğitimde başlayan dönüşüm, sadece sermayenin ekonomik olarak etkinliğini artırmamış daha da önemlisi bir bütün olarak toplumsal ilişkilerin kapitalizmin ulaştığı aşamaya uygun olarak dönüşümünü sağlayacak önemli bir işlev de üstlenmiştir.

Toplumsal olanın bütünsel dönüşümünün ileri aşamalarında üretim için girdi, kârlılık işlevlerinin ötesinde eğitimin yeni toplumsal dönüşümün ideolojik altyapısını hazırlama yönünde çok önemli bir başka işlev yüklendiğini görüyoruz. Biraz daha açacak olursak, eğitimin artan ölçüde sermaye için *yeni yatırım alanı ve yüksek değer* içeren *meta* olması, aynı zamanda otomatik olarak eğitimin içeriğini de dönüştürdü. Piyasa mekanizmasının gizli eli, sadece piyasada pazarlanabilen bilgilere yol gösterirken, tarihsel ve eleştirel bilgi biçimleri eğitimden dışlanmaya başlanmıştır. Kapitalizmin tarihsel olarak sürekli işaret ettiği piyasa sürecinin mutlaklığına ilişkin elementer ideoloji, bizzat eğitim sistemindeki değişiklik dolayımında daha bir yaşama geçmiştir. Bu yönleriyle birlikte ele alındığında, yaşamın diğer alanlarında gerçekleşen değişimlerden farklı olarak, eğitim sisteminde gözlemlenen son dönem değişimler; kapitalizmin içine girdiği yeniden yapılanmanın genel taşıyıcısı olması gibi özel bir işlev yüklenmiştir. Bu ne sadece eğitim hakkının ortadan kaldırılması anlamına gelir, ne de bununla da ilişkili olarak eğitimin metalaşması anlamına gelir. Eğitim de son zamanlarda yaşanan değişim süreci, bu ikisini de içine alacak bir boyuttadır. Eğitim sisteminde varolan değişim bir anlamda kapitalizmin bu gün ulaştığı aşamaya uygun yaşam biçiminin/biçimlerinin eğitim kanalıyla bir yandan vatandaşlık formasyonu dolayında üretirken, aynı zamanda üretim süreci içinde sermayenin yeniden üretilmesi açısından da özel bir dizi işlev yüklenmiştir. Böylece eğitim, sermaye birikiminin üretim ve dolaşım alanında vardığı düzeye bağlı olarak, bireysel sermayeler arası rekabet için temel referans noktası haline gelmiştir.

Tüm bu vurgular, eğitimde yaşanan değişimleri yanlış olarak sadece 'eğitimde özelleştirme' başlığı altında ele almanın ne kadar yetersiz olduğunu göstermesi açısından bence özel önem taşıyor.

Bu çalışmanın ilk bölümünde eğitimde değişimin küreselleşme ile olan bağlantıları, eğitimin sermayenin yeniden ama daha donanımlı üretilmesi ile ilişkili olan yönleriyle analiz edilecek. Bilineceği üzere bu yöndeki gelişme '*bilgi toplumu*' şeklinde kavramlaştırılmıştır. Bilgi toplumu kavramlaştırması, aslında sermayenin toplam döngüsünün artan hızına bağlı olarak, gerek üretim teknolojisinin, gerek bilgiyi iletme anlamında iletişim teknolojisinin gerekse, gelişen yeni hizmetlerin zorunu

sonucudur. İkinci bölümde ise, eğitimin ticarileşmesi olgusunu her iki değişken açısından Türkiye deneyiminden hareketle analiz etmeye çalışacağız.

Küreselleşme ve Bilgi Toplumunda Eğitimin Değişen İşlevleri

3- Küreselleşme olarak adlandırılan olgu, sermayenin, paranın ve metanın ulusal sınırlamaların ötesinde dünya ölçeğinde hareket yeteneğinin artmasıdır. Meta ve paranın gerek hacim, gerekse hızındaki artışın temelinde 1970'lerden itibaren sermayenin ulaştığı aşamaya bağlı olarak kriz ve krizden uzaklaşmak için sermayenin yeniden yapılanması yatmaktadır.

Son zamanlarda yoğun olarak gündeme getirilen küreselleşme olgusunun olup olmadığı yönündeki tartışmaların anlamsız olduğunu belirtmemiz gerekiyor. Küreselleşme sermayeye içkin tarihsel bir süreçtir. Küreselleşme kavramı, radikal yazının 1970'li yıllardan itibaren işaret ettiği uluslararasılaşma kavramının⁴ yükselen yeni-sağ tarafından içeriğinin boşaltılarak kullanılmasından başka bir şey değildir. İçerik boşaltılmıştır. Çünkü küreselleşme kavramı, belirli bir değerler sistemi olarak piyasa mekanizmasının etkinlik ve büyüme için ne kadar anlamlı olduğu vurgusu üzerine yükselmiştir.⁵ Burada sorun küreselleşmenin bir olgu olarak, var olup olmadığı değil, sorun *küreselleşmenin yeni-sağ düşünürlerce işaret edilen herkes için yararlı olacağı yönündeki ideolojik vurgudur*. Küreselleşme, sermayenin 1970'li yıllarda içine girdiği krizden çıkma adına yeni toplum/mekanlardaki potansiyelleri tüketme yönünde bir eğilimdir. Süreç eşitsiz donanımına sahip olan aktörleri karşı karşıya getirmekte. Tüketilecek olan potansiyeller ise temelde emek ve doğal kaynaklardır.

Burada konumuz açısından vurgulanması gereken temel değişken, küreselleşme sürecinin önemli sonuçlarından biri, bireysel sermayeler arası rekabetin önemli ölçüde artmasıdır. Rekabeti belirleyen önemli bir değişkenlerden biri ise, artan rekabete bağlı olarak, *hızla değişen üretim ve dolaşım süreci için gerekli bilgi donanımına sahip olmaktır*.

Sermayenin toplam sosyal döngüsü düşünüldüğünde, ilk etapta üretim sürecinde *verimlilik artırma için teknolojik gelişme*, üretilen meta ve hizmetin etkin olarak dolaşıma sokulması için *etkin bir organizasyona* eskisinden çok daha fazla ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Diğer yandan artan rekabet ortamı, bireysel sermayeler için dünya ölçeğinde kaynak kullanma ve üretilen ürünler için pazar bulunma zorunluluğu, bu alanlara ilişkin bilgilerin üretilmesine ve daha sonra bu bilgilere ulaşma yöntemleri anlamında iletişim teknolojilerinin gelişmesine yol açmıştır.

Uluslararasılaşma ve İnsan Sermayesi

4- 1980'li yıllarla birlikte başlayan değişim süreci içinde, gerek ulusal gerekse uluslararası düzlemde katma değeri yüksek ürün bileşimine sahip olma -özellikle teknolojik üstünlüğü elinde tutma- sermayeler arası rekabette belirleyici olmuştur. Sermayenin ulaştığı aşamaya bağlı olarak:

a-haberleşmenin hızlanması ve bu hızın gerçekleşmesi için teknik donanım,

b-bizzat üretim sürecinde kullanılan teknolojinin hızla gelişmesi ve buna uygun olarak ise.

c-üretim ve hizmet sektöründe çalışanların yeteneklerini ve uzmanlıklarını geliştirilmesi rekabet halinde olan bireysel sermayeler için bilgiyi ve buna bağlı olarak sistematik bilgi üreten eğitim sistemini oldukça önemli hale getirmiştir (Lucas, 1994). Böylece daha önceleri, sadece bireylerin uzmanlaşması için düşünülen eğitim, sermayenin yeniden yapılanma sürecinin önemli bir değişken olmuştur. Böylece eğitim ile ekonomik dünya arasında daha önce dolaylı olarak kurulan ilişkiler,

⁴Sermayenin uluslararasılaşması yönündeki ilk ve öze ilişkin detaylı (bildiğim kadarıyla) çalışmalar C.Palloix (1977), S.Hymer(1978) ve E.Mandel (1975) tarafından geliştirilmiştir.

⁵Küreselleşme kavramının detaylı analizi için bak; .Ercan(1997e).

1970’li yıllarla birlikte doğrudan kurulmaya başlanmıştır. Firmalar için AR-GE faaliyetleri, tekil devletler için ise eğitime ayrılan kaynaklar ve eğitim harcamaları belirleyici olmuştur. Sonuç olarak ekonomik ortamın değişen çehresi içinde, bireysel sermayeler, ulus devletler ve bireyler açısından eğitim önem kazanmıştır.

Tüm bu değişimlerin eğitim açısından bir zorunluluğu açığa çıkarmıştır. Bu zorunluluk sermaye açısından sermaye-eğitim ilişkisine ilişkin teorik çerçevelerin gelişmesini gündeme getirmiştir. Diğer yandan eğitim hizmetini talep edenler açısından ise, eğitim hizmetinin bir yatırım olarak kavramlaştırılmasına dahası gelecekteki bireysel getirisini öne çıkaran ‘*insan sermayesi*’ (human capital) kavramının geliştirilmesine yol açmıştır. Bu konuda insan sermayesinin kavramlaştırılmasında önemli bir isim olan Gary.S.Becker, ekonomik büyümeyi açıklayan A.Smith ve T.Malthus gibi klasik iktisat ya da neo-klasik iktisadın eksikliğinin, insan sermayesine gereken önemi vermemeleri olduğunu işaret ederek teori inşası için gerekli ilk adımı atmıştır. G.S.Becker kalkınma ile insan sermayesine yatırım yapma arasında önemli bir ilişki olduğunu belirtmiştir. Becker’e göre eğer insan sermayesi bilgi ve uzmanlığı içeriyorsa, ve eğer ekonomik gelişme de teknolojik ve bilimsel bilginin gelişmesi ise, kalkınmanın ancak insan sermayesinin gelişmesi ile mümkün olacaktır. Ayrıca bir takım verilerden sonra, insan sermayesine çok yatırım yapan ulusların aynı zamanda kalkınan uluslar olduğunu sayılarla göstermiştir (Becker, 1993, 324).⁶ Becker’in eğitim ile ekonomi arasında kurduğu ilişkiler daha sonra iktisatçılar arasında özel bir yer edinmiş ve ekonomik büyümeye ilişkin teorik analizlerde insan sermayesi ve dolayısıyla eğitim temel değişkenlerden biri olmuştur. Özellikle 1970’lerle birlikte ekonomik açıdan büyük performans gösteren ve literatürde Asya Kaplanları olarak tanımlanan ülkelere ilişkin yapılan analizlerde, bu ülkelerin başarılarında eğitime verilen önemin belirleyici olduğu vurgulanmıştır. Özellikle bu ülkeleri detaylı olarak ele alarak analiz eden son döneme ilişkin önemli çalışmalardan biri olan, *The East Asian Miracle (Doğu Asya Mucizesi)* adlı çalışmada bu daha net bir şekilde dile getirilmiştir. Çalışmada, 1970’lerden sonra biçimlenen dünya kapitalist ilişkiler sisteminde, ekonomik performans açısından büyük atılımlar yapan G.Kore, Tayvan ve Malezya gibi ülkeleri işaret edilerek bu ülkelerde okullaşma oranlarının gelir düzeyi ile karşılaştırıldığında oldukça yüksek düzeyde olduğu belirlenmiş (The East Asian Miracle;1993,4-46). Eğitim ile ekonomik gelişme arasında kurulan ve aslında bir gerçekliği de işaret eden bu durumun sermaye birikiminin gelişiminin doğal sonucu olduğunu belirtmemiz gerekiyor. Son zamanlarda oldukça popüler olan P.Drucker’ın da işaret ettiği gibi eğitimin ve bilginin önemli olmasının temelinde “emek yoğun üretim biçimlerinden, daha çok bilgi yoğun sanayilere geçiş” yatmakta (Drucker, 1994, 141). Bu noktada üniversiteler önem kazanmaya başlamıştır. Firmalar yeni sabit yatırımlara gitmeden üniversitelerin sahip olduğu bilgi üretme kapasitesini ve verili donanımlarını kullanma yönünde bir eğilime girmişlerdir. Bu eğilimin kavramlaştırması ise “girişimci üniversite” ya da “bilgi fabrikası” olarak üniversite kavramlaştırmaları dolayında gerçekleştirilmiştir.⁷

III-Türkiye’nin Dünyayla Bütünleşmesi ve Eğitimin Ticarileşmesi

5-Türkiye eğitim sisteminde 1980’lerde meydana gelen dönüşümün anlaşılması için sorunun bir dizi başlık altında ele alıp incelenmesi gerekir. Biz burada anlamlı olduğunu düşündüğümüz;

-neo-liberal politikalar,

-bu politikaların uygulayıcısı olarak devlet,

-ekonomik ilişkiler açısından ise sermayenin ulaştığı aşamaya bağlı olarak eğitimle olan ilişkilerinin değişmesi bağlamında sorunu ele alıp tartışmak istiyoruz.

⁶ İnsan sermayesi için temel başvuru için bakınız:Gary S.Becker(1993).

⁷ Girişimci üniversite kavramlaştırması için bak;F.Ercan(1996b)..

Tanımlanan değişkenler birbirleri üzerinde etkiye bulunmakla birlikte, gerek ulusal gerekse uluslararası sermayenin günümüzde ulaştığı aşamanın tüm toplumsal ilişkiler üzerinde etkili olduğu bir gerçektir. Bu anlamda *neo-liberal politikalar* ile bu politikaları yaşama geçiren aktör olarak *yeniden tanımlanan devletin* bir bütünsel süreç ve toplumsal bir varoluş olarak sermaye birikimiyle direkt ilgisi olduğunu belirtmemiz gerekiyor. Böyle bir analiz ilk etapta haklı olarak çok indirgemeci bir analiz biçimi olarak algılansa bile, gerçekte indirgemeci bir tavır alış, sermayenin gelişim dinamikleri ile toplumsal ilişkileri arasında katı bir ayırım yapıldığında gerçekleşir. Oysa sermayenin gelişim dinamiklerinin kendisinin çoğul ve çok değişkenli olduğu gerçeği dikkate alındığında böyle mekanik indirgemeci bir tavrıdan kurtulmuş oluruz.

Sermaye birikimi açısından soruna bakıldığında Türkiye açısından 1980’li yılların önemli yıllar olduğu görülecektir. Özellikle para, üretken ve ticari sermaye üzerinde belirli bir egemenlik ilişkisi kuran ve buna bağlı olarak da uluslararası sermaye ile bütünleşme çabalarına giren sermaye doğal olarak içinde yer aldığı toplumsal ortamı da dönüştürme eğilimine girecektir. Kısaca açıkladığımız bu gelişme sürecini N. Eczacıbaşı açıkça dile getirmiştir: “Türkiye’de sermaye artık belirli bir aşamaya ulaşmıştır ve devletin belirleyiciliğinden çıkmıştır” Yine son sayılarında *The Economist* dergisinin Sabancı Holding için vurguladığı, “*Yabancı firmalar Sabancı’ya know-how sunuyorlar, Sabancı Grubunda onlara ülke hakkında gerekli bilgiyi sunuyor*”. Türkiye’de sermayenin bu gün ulaştığı aşamaya ilişkin bir dizi ipucu vermekte.⁸ Bu iki alıntıdan hareketle üç önemli tespit yapılabilir:

-Türkiye’de sermaye, bu gün eğitim hizmetini üretip/pazarlayacak bir seviyeye gelmiştir. Bu aşamada bilinen neo-liberal politikaların tanımladığı eğitim anlayışı devreye giriyor:

“Okulda , anne ve babalar ve çocuklar tüketicisi, öğretmen ve okul yöneticileri üreticilerdir. Okulların merkezileşmesi, birimlerin gittikçe genişlemesine yol açar ki, bu da tüketicilerin seçim yapma kapasitelerinin düşmesine neden olur” (Friedman; 1980,191).

-Türk sermayesi ulaştığı aşamaya bağlı olarak, uluslararası rekabet sürecine daha donanımlı girmek istiyor. Bu anlamda sermayenin dünya ölçeğinde hareket ettiği bir dönemde, uluslararasılaşmak isteyen ya da uluslararası dinamiklerin baskısı altında bu süreçlerle eklenmek zorunda olan kesimler için, bilgi ve becerileri gelişmiş insan gücüne olan ihtiyaç artmıştır.

Özel İlkokul Sayısında Artış			
Yıllar	Okul sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
1984-1985	82	20298	827
1985-1986	88	24764	970
1986-1987	109	31511	1506
1988-1989	134	40599	1882
1990-1991	169	44442	2312
1991-1992	191	44384	2462
1993-1994	221	45115	2737
1994-1995	247	48931	2863
1995-1996	247	55975	3172
1996-1997	247	71015	4057

Kaynak:E.Üner(1997;294)

⁸Türkiye’de sermayenin özellikle uluslararasılaşan sermayenin ekonomik ilişkilerde elde ettiği güce ilişkin detaylı bir analiz için bak;F.Ercan(1997d).

Konsolide Devlet Bütçesi ve Eğitim Sektörünün Payı(milyar TL)				
Yıllar	Konsolide Bütçe	MEB Bütçesi	Eğitim Bütçesi (MEB+YÖK+Üniversiteler)	Yüzde
1994	818840	93.068	121.842	14,9
1995	1.330.290	134.665	179.213	13,5
1996	3.510.989	254.979	345.293	9,8
1997	6.255.000	509.064	705.763	11,3

Kaynak:Türk-İş'97 Yıllığı

-Bu iki belirlemeden sonra, bir ölçüde bu iki değişkenin yaşama geçirilmesi için uygulamaya konulan “neo-liberal yapısal uyum programlarının” eğitim açısından özel öneme sahip olduğunu belirtmemiz gerekiyor.

Eğitim sisteminde olup-bitenleri anlamak için, bu üç değişken ve bu değişkenler arası süregelen dinamik ilişkilerin analiz edilmesi gerekiyor. Karşımızda eğitim sistemini etkileyen tek bir değişken değil fakat farklı sonuçlara yol açacak üç önemli değişken vardır. Örnek olarak verili eğitim sisteminin işlemediğine ilişkin vurguları analiz ederken, bu vurguların neye referansla yapıldığını bilmemiz gerekir. Verili eğitim sisteminin etkin olmadığı, kaynakların israf edildiği, eğitime yapılan yatırımın bireysel getirisinin sosyal getirisinden fazla olduğu yönündeki vurgular büyük ihtimalle eğitimi bir metaa dönüştürecek, sermayenin etkinlik/kârlılık alanına dönüştürülmesi için ileri sürülmüş argümanlar olduğunu bilmemiz gerekiyor. Diğer yandan her ne zaman *sanayi-üniversite* işbirliğinden, üniversitelerin aslında birer girişimci olduğu yönünde vurgu yapılıyorsa, bu nokta da ise eğitimin getirisi olan uzmanlığa duyulan ihtiyaç işaret ediliyor demektir. Bu iki vurgu arasındaki en önemli farklılık, eğitimi kârlılık alanı olarak görme ile eğitimi uzmanlık/bilgi donanımını sağlayarak verili rekabet ortamında etkin olma gibi iki farklı alana ait meşrulaştırma ile karşı karşıya olduğumuz bilmemiz gerekiyor. Eğitime ilişkin söyleme yansıyan bir diğer durum ise, *yapısal uyum programları* ile gündeme alınan, kamu harcamalarının kısıtlanmasına yönelik neo-liberal politikalar⁹. Kamu kaynaklarının kısma yönündeki uygulamalar beraberinde eğitime ayrılan kaynakların düşmesine yol açmıştır(bak:tablo 1). Diğer yandan neo-liberal politikaların yaşama geçirilmesi ile birlikte başlatılan yeni gelir dağılım politikaları, toplumsal açıdan eşitsizliği artırıcı bir dizi uygulamanın yaşama geçirilmesini gündeme getirmiştir. Sermayeye kaynak aktarma adına başlatılan uygulamalar, kitlelerin yaşam seviyesini düşürdüğü ölçüde kitlelerin eğitim harcamalarına kaynak ayırmalarını daha da güçleştirmiştir. Her iki uygulama sonuç olarak eğitimin miktar ve kalite olarak düşmesine neden olmuştur. Bu ise eğitimin son zamanlarda artan önemi ile çeliştiği ölçüde ekonomik durumları görece iyi olan kesimler için daha kaliteli bir eğitim ihtiyacını artırdığı oranda eğitimi kârlı bir alan haline getirme yönündeki eğilimi iyice güçlendirmiştir.

Eğitimin Metalaşması/Özel Okullar

6-Yukarıda genel çerçevesini çizdiğim vurguyu Türkiye için de yapabiliriz: Türkiyede'ki eğitimde yaşanan değişiklikleri özelleştirme başlığı altında genelleştirme yanlış olacaktır. Yukarıdaki vurgulardan da hareketle, eğitimde olup bitenleri bir kaç başlık altında toplayabiliriz.

Eğitimin kârlı bir sektör olarak piyasa sürecinde sermayenin etkinlik alanına bırakılması 1980'lerden itibaren büyük bir hız kazanmıştır. Metinde verdiğimiz tablolara bakıldığında özel

⁹ Yapısal uyum programları ile eğitim arasındaki ilişkilerin Türkiye'yi de içine alacak şekilde dünya ölçeğinde analizi için bak:F.Ercan(1997b).

ilkokul, ortaokul ve özel liselerdeki artışın 1980'lerden itibaren gösterdiği artış ivmesinin ne kadar önemli olduğu görülecektir.

Özellikle ilkokul, ortaokul ve liselerin özel kesim yani sermaye tarafından arz edilmesi, yukarıda sıraladığımız, uzman insan ve donanımlı insan yetiştirme motifinden uzak daha çok kârlılık amacı içerdiği açıktır. Veriler, özel okulların kapitalist ilişkilerin çok daha yoğunlaştığı kentlerde kurulduğunu gösteriyor. Özel okulların eğitim ücreti için talep ettikleri miktarlara bakıldığında ise, rakamların oldukça yüksek olduğunu görüyoruz. (Örnek olarak 1988-1989 yılında, bir özel okulda okumanın (7 yıl) maliyetinin otuz milyar ile 90 milyar arasında değiştiği vurgulanmıştır. (Örnek olarak Üsküdar Amerikan Kolejinin yıllık ücreti 910 milyon TL).

Özel Lise Okul Öğrenci ve Öğretmen Sayılarındaki Artışlar			
Yıllar	Okul sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
1979-80	68	21789	1195
1980-81	68	21882	1162
1981-82	67	22322	1231
1982-83	68	24660	1331
1984-85	74	32222	1487
1985-86	77	38529	2771
1986-87	85	45652	4117
1988-89	108	63846	5568
1990-91	167	66561	6884
1991-92	202	64493	6625
1993-94	243	64644	7990
1994-95	285	46606	6619

Kaynak:F. Gök(1997;439).

Özel okulların gelişmesinde hiç kuşkusuz en büyük destek, devletten devletin özel okulları teşvik edici bir dizi uygulamasından geldiği görülecektir. Türkiye’de bir taraftan kamu gelirleri ile kamu harcamaları arasındaki olumsuz ilişkiyi işaret kesimler, diğer yandan özel okulların teşviki için gerekli düzenlemeleri yapmışlardır(teşvik kredileri, yatırım indirimleri, vergi muafiyeti vb). Sınıfsal farklılıkların iyice açığa çıktığı 1980’lerin eğitim sisteminde ilk uygulama aynı zamanda özel okullara gidişatı hızlandıran süper lise uygulaması olmuştur. Bilineceği gibi bu uygulamanın mimarı bizzat devlet olmuştur. F.Gök’ün haklı olarak belirttiği gibi, “Türkiye’de eğitimde krizin durumunun en çarpıcı göstergelerinden biri *devletin kendi özel okullarını kurmasıdır* denebilir. Ortaöğretimde devlet okulları içinde hiyerarşik bir yapı vardır. Bir yanda *Süper Lise, ve Anadolu Lisesi, diğer yanda ise gittikçe gettolaşan genel liseler vardır*” (F.Gök, 1997,436, vurgular bana ait). Gettolaşan liseler, donanımlı eğitim için gerekli kaynakları bulamazken, ekonomik açıdan büyük ödemelerin yapıldığı özel okullara devletin kaynak aktarması, sorunun toplumsal ve sınıfsal boyutunun açığa çıkarması açısından büyük önem taşıyor.

Özel Ortaokulların Sayısındaki Artış:			
Yıllar	Okul sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
1979-80	77	21789	833
1980-81	80	21882	821
1981-82	78	22322	897
1982-83	79	24660	988
1984-85	87	32222	1247
1985-86	101	38529	451
1986-87	123	45652	93
1988-89	151	63846	58
1990-91	184	66561	78
1991-92	205	64493	68
1993-94	231	64644	70
1994-95	289	60905	57

Kaynak:F.Gök(1997).

Bunun ötesinde 1990 Yılı üniversiteler için de farklılaşmayı işaret eden bir gelişme olmuş ve ilk özel üniversite BİLKENT kurulmuştur. Verili üniversite sistemini muazzam ölçüde tahrip edildiği bilincinde olursa gerek, bu tahribatı gerçekleştirenler arasında önemli bir yeri olan insan ilk özel üniversiteyi kurmuştur. 1997-1998 yılı özel üniversitelerin kuruluş sayısında büyük artışlar olmuştur. Öyle ki son zamanlarda özel üniversite sayısına ilişkin bir şeyler söylemek için, günü birlik bilgiler alma durumunda kaldık. Hiç bir denetimin olmadığı bu özel okullara, üniversite sınavında gerekli *başarı gösteremeyen ama, özel üniversitenin belirlediği eğitim ücretini* (örnek olarak 1997-1998 eğitim yılı için Işık Üniversitesi 6 bin 480 dolar belirlerken, Yeditepe Üniversitesi Tıp ve Diş Hekimliği için 10 bin dolar, mühendislik ve güzel sanatlar için 7 bin 500 dolar belirlemiştir) *ödemede* başarılı olan öğrenciler, hızla özel üniversitelere kayıt olmaya başlamıştır Kısa bir süre içinde özel üniversite sayısı 19' u bulmuştur. Özel üniversitelerin sadece ekonomik durumu iyi olanlara diploma pazarlaması, aynı zamanda diploma ile birlikte öğrenciye daha iyi bir geleceği pazarlaması, adalet ve eşitliğin sadece günümüzde değil gelecekte de ortadan kalkmasına neden olacak bir duruma yol açmıştır.

7-Burada özel okulların kurulmasına ilişkin iki belirlemenin yapılması gerekiyor:

-İlk olarak özel okulların kurulması kesinlikle özelleştirme değildir, çünkü özel okulların kurulmasıyla kamudan özele bir mülkiyet değişimi gerçekleşmiyor.

İkinci olarak ise. Türkiye'de kurulmaya başlayan özel okulların temel amacının piyasa süreci içinde eğitimden kar elde etmek olduğunun belirtilmesi gerekiyor. Açılan okullar, özellikle de özel üniversitelerin dünya ekonomisinde süregelen araştırma ve geliştirme faaliyetlerini destekleme ve bilgi pazarlama yönündeki eğilime paralel olarak kurulduğunu söylemekten şimdilik çok çok uzagız. Ülkemizde özel okullar, piyasa sürecinde önemli bir meta haline dönüşen eğitimden kısa sürede kar elde etme amacı için kuruluyor.

Burada bizim çalışmanın temel referans noktası olan "*girişimci üniversite*" yani piyasanın talepleri doğrultusunda projeler üreten ve bilgi donanımı sağlayan üniversitelerin durumunu sorgulamamız gerekiyor. Türkiye sermayesinin tarihsel eğilimi burada bir defa daha açığa çıkmıştır. Uluslararası sermaye veya son dönem moda olan vurguyla küreselleşme eğilimlerine cevap verecek üniversite modeline, genel olarak özel sermaye tarafından kurulan üniversitelerde pek fazla prim verilmediği gözlemlenmekte. Belirli bir kurumsallaşmış düzeye ulaşan kamu üniversitelerinin bir kaçında

proje yönelimli gelişme stratejileri oluşturulmaya başlanmıştır. Sermaye ya da devletin güncel taleplerine yönelik projeler üreten sınırlı sayıda üniversite, TÜSAİD ve çevresinin ilgisini çekmiş olsa gerek, bu üniversiteleri diğer üniversitelerden ayırarak araştırma üniversitelerine dönüştürme yönünde bir dizi talep ileri sürülmeye başladı. Bu talep TÜBİTAK'ın düzenlediği I. Bilim Şurası'nda açık bir şekilde dönemin Cumhurbaşkanı ağzıyla dile getirilmiştir.

“Araştırmacılarla, ekonomik çevreler, üniversiteler ve sanayi arasında zengin bir diyalogun bulunması, ülkemizin geleceği bakımından mutlak bir zarurettir. Bu itibarla, bu diyalogu araştırmacıyla sanayici arasındaki işbirliğinin, araştırmacıların hareket kabiliyetini, yani yer değiştirmesini teşvik edici, artırıcı tedbirler almak zorundayız. Böylece araştırmacı, daha aktif olarak bilgilerin kullanıcılar transferine katılmış ve onların uygulamaya konmasına, iştirak etmiş olacaktır” (Özal, 1991,13)

TÜBİTAK'ın I.Bilim Şura'sında dile getirilen düşünceler, daha sonra TÜSİAD'ın hazırladığı *Türkiye'de ve Dünyada Yükseköğretim Bilim ve Teknoloji* adlı Raporda çok daha detaylandırılmış bir şekilde özellikle Amerika'da yaşanan deneyimlerin de belirleyiciliğinde Türkiye'nin gündemine alınmıştır. Bu raporda varolan eğitim sistemi ve üniversitelerin nasıl değişmesi gerektiği açıkça dile getirilmiştir:

“Bilgi ve bilgili insan gücünün, ekonominin en önemli girdileri haline gelerek sermayenin ve üretim faktörlerinden birini oluşturması, bilim ve teknoloji arasındaki...ilişki ile birlikte **Bilgi Toplum**'unun ve **Sanayi Sonrası Toplum**'unun en belirgin niteliğidir. **Bu nedenlebilgi ve bilgili insanların kaynağı olan üniversiteler ve araştırma merkezlerine ileri ve özellikli üretim faktörleri**” adı verilmektedir. (TÜSİAD,1994,31, vurgular orijinaldir).¹⁰

Yukarıda tanımladığımız üretilen bilginin artan oranda sermayenin toplam döngüsünde belirleyici olduğu yönündeki düşüncemizi, Rapordan aldığımız bu parça daha açık bir şekilde ifade etmiştir. Üniversiteler *ileri ve özellikli üretim faktörü* olarak tanımlanmıştır. Bir üretim faktörü. İnsanı sermaye olarak tanımlayan *insan sermayesi* kavramlaştırmasından sonra, üniversiteler ve ürettikleri bilgi de bir üretim faktörü olarak analiz edilmeye başlanmıştır. Bu bir anda KODAK'ın araştırma-geliştirme birimini kapatarak üniversiteyle ilişkiye geçmesi, Bill Gates'in yani Microsoft'un Cambridge Üniversitesiyle yaptığı büyük ölçekli anlaşma, yada diğer bir dizi firmanın firma içi eğitim, uzmanlık faaliyetini üniversitelere aktarmasını akıllara getirmekte. TÜSİAD raporu ile gündeme alınan bu proje daha sonra YÖK tarafından hazırlanan bir yasa tasarısı ile karşımıza çıktı. Ülkenin ekonomi-politik koşulları, şimdilik araştırma-üniversitesi ya da getto üniversite ayırımına dayalı bu tasarının kabulünü geciktirdi. Diğer yandan bu günlerde Bakanlar Kurulu'na sunulan *2547 Sayılı Kanun İle 78 ve 124 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı* ile yükseköğretimde yapılmak istenen değişikliklerde üniversitenin bir firma, üniversitenin ürettiği ürün olarak bilgi ise piyasada değerlendirilmesi gereken bir meta olarak tanımlanmıştır. Kanun tasarısının ilk maddesinden itibaren vakıf yüksek okullarının meşruluğu sağlanmak istenirken, kamu üniversiteleri ise piyasa sürecine bağlanmak isteniyor. Projeleri temel alan bir dizi uygulamayla birlikte, üniversitenin idari yönetiminde akademik ünvanı olmayan serbest meslek sahibi insanların rektör yardımcısı olarak söz sahibi olmalarını dikkate değer bir diğer değişiklik. Diğer bir değişiklik ise *araştırma profesörlüğü* ile başlatılmak istenen uygulamadır. Maddeye göre “ilgili üniversite veya yüksek teknoloji enstitüsü senatosunun kabul etmesi halinde, herhangi bir kadroyla ilişki kurmaksızın, tüm giderlerinin sürekli olarak gerçek veya tüzel kişiler tarafından karşılanacağı taahhüd edilen profesörler görevlendirilebilir. Bu tür profesörlüklere verilecek isimler ile bunlara ilişkin diğer hususlar ilgili üniversite veya yüksek teknoloji enstitüsü ile giderleri sürekli

¹⁰ Detaylı bilgi için bak: TÜSİAD(1994).

olarak karşılamayı taahhüd eden gerçek veya tüzel kişiler arasında yapılacak sözleşmeyle” belirleneceği vurgulanmış. Burada belirtilmesi gereken bir diğer nokta ise, üniversitelerin kaynak olanaksızlıkları içinde zaten belirli bir süredir piyasanın taleplerine göre hareket ettiği yönündeki gerçekliktir. Üniversite şirketleri, ve bilim parklarının oluşması bu anlamda özel bir anlam taşıyor.

Burada ola.

.....ş anlamayı önlemek için, üniversitelerin yaşanan gerçeklikle ve üretimle ilişkisinin olması gerektiğini vurgulamamız gerekiyor. Üniversitelerde üretilen bilgiler hiç kuşkusuz bir dizi ihtiyaçlara karşılık üzere, bir dizi riski azaltmak üzere üretilir. Burada sorun üretilen bilginin yararlılığı değil, sorunlu alan üniversiteyi tanımlayan yaşam ve özgürlük alanının tamamen piyasa güçlerine teslim edilmesidir.

Okullarda taşeronlaşma

8- Eğitim sisteminde özelleştirme olarak adlandırılacak en önemli gelişme, eğitim hizmetinin devamı için direkt ilişkisi olmayan bir dizi hizmetin ya da girdinin kamusal olarak üretilmesi yerine bu hizmet ya da girdilerin alt-sözleşme ilişkileriyle-taşeronlaşma- (ihaleler) özel kesime aktarılmasıdır. Özellikle ilk elden eğitim için gerçek anlamda girdi olarak DMO'nin sağladığı üretim maddelerinin dışarıdan tedariki bu anlamda ilk adımı oluşturmuştur. Personelin ya da öğrencinin okula gidiş-gelişinin özel şirketlere verilmesi, yemek ve temizlik işlerinin özel şirketlere aktarılması eğitimde özelleştirmeyi hak eden uygulamalardır.

Kullanan Öder ve Harçlar

9. Neo-liberal analizlerin diğer yandan, “kullanan öder” ilkesi ile dile getirdikleri temel ilke, eğitim sisteminde eğitim hizmetinden yararlanan öder ilkesi diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de yaşama geçirilmiştir. Thatcher Hükümetinde İngiltere Bilim ve Eğitim Sekreteryası Kenneth Baker bunu açıkça dile getirmiştir:

“Eşitlikçi çağ sona erdi.”

Eşitlikçi çağın sona ermesi yönündeki vurgu, eğitimin herkesin kullanacağı bir hak olarak tanımlanması yönündeki genel kanının hızla değişmesine yol açmıştır. Yukarıda da verdiğimiz gibi eğitim, aslında verili eşitsizlikleri yeniden üreten bir özelliği vardır. Fakat kullanan öder ilkesi yaşama geçirildiğinde, eğitimin yarattığı olanakları sadece ekonomik olarak bu hizmetin maliyetini karşılayanların kullanabilmesini gündeme getirmiştir. Yani tarihsel süreç içinde kazanılan bir dizi hakkın kaybedilmesi durumu ile karşılaşyoruz. Burada birbirine paralel bir süreç yaşanıyor. Kapitalizme içkin olan potansiyeller açığa çıktıkça, yani ticarileşme eğilimi arttıkça her türlü sosyal aktivite yarar ilkesi doğrultusunda analiz edilmeye başlanıyor. Eğitimin sermayenin kârlılık alanı içinde tanımlanması süreci aynı zamanda emeğin meta olarak tanımlanmasını gündeme getirmiştir. Eğitimde metalaşma süreci eğitime bir meta olarak talep edenler ile bu meta sunanlar arasında bir ilişkinin varlığına yol açtığı ölçüde, eğitim için yapılan harcamalar bir yatırım olarak telaffuz edilmeye başlanmıştır. Buna göre eğitime yapılan yatırımların getirisi, belirli bir zaman dilimi sonrasında eğitimden elde edeceği faydalar tarafından belirlenmekte. Bu anlamda özellikle üniversite eğitiminin özel getirisinin, sosyal getiriden daha fazla olduğu yönünde ısrarlı vurgular yapılmaya başlanmıştır. Özellikle Dünya Bankası ve OECD'nin desteklediği bu tür çalışmalarda, özellikle üniversite eğitiminden yararlananların bunun karşılığını ödemeleri gerektiğin yönünde savunular yapılmıştır.

11 Nisan 1990 tarihli Resmi Gazete ile yürürlüğe giren Kanun Hükmünde Kararname ile Yüksek Öğretimde yararlanan öder ilkesi, yani paralı eğitim uygulamaya konuyordu. Daha sonraki uygulamalar da göz önüne alındığında, Türkiye’de eğitim harçları, “yükseköğretim kurumlarının genel bütçesi temel alınarak Bakanlar Kurulu tarafından belirlenmekte.” Yeni-sağ politikalarının önemli vurgularından olan kullanan öder ilkesi ya da “eşitlik çağı” sona erdi vurgusu böylece ülkemizde eğitimde harçlar kanalı ile yaşama sokulmuştur. Harçlar hiç kuşkusuz eşitlikçi olan bir çağı sona erdirmeyi, ama eşitsiz olan yaşamın daha da eşitsiz olmasına yol açtı.

Kamusal Eğitim Kurumlarında Kısmi Ticarileşme

10-Eğitim sistemi açısından bir diğer gelişme ise, üniversite ve yüksek okulların ürettikleri bilgi ya da sağlık gibi hizmetleri artan ölçüde piyasanın şartları içinde değerlendirmesi yani ticarileşmesidir. Özellikle Tıp Fakültelerinde yaşanan durum, yani özel vakıflar oluşturarak sağlık hizmetinin pazarlanması eğitimin ticarileşmesi açısından ilk etapta belirtilmesi gereken uygulamadır. Bu hiç kuşkusuz Tıp fakültesi ile sınırlı bir olay değildir, yabancı dil dersleri, gümrük işleri, muhasebeye ilişkin sertifika veren üniversite içi uygulamalar ticarileşmenin gittikçe arttığını gösteriyor. Üniversitelerde ticarileşme eğiliminin iki önemli nedeni var, ilki üniversitelerin yukarıda da belirttiğimiz gerçekten ekonomik olarak ayakta kalma mücadelesine girmesi, ikinci olarak ise bizzat üniversiteyi ayakta tutan akademik personelin 1980’li yıllarla birlikte büyük ölçüde düşen ücretler karşısında yeterli bir yaşam düzeyi tutturma için bu yönde ki aslında akademik olmayan etkinliklere yoğun olarak girmesidir. Böylece ticarileşen ve piyasanın belirlemelerinden hareket eden kurumsal değişken olarak üniversiteler ve okulların yanı sıra *eğitimin temel aktörlerinin de metalaştığını görüyoruz.*

Öğretim Elemanlarının Metalaşması

11-Öğretmen ve öğretim elemanlarının metalaşma sürecini başlatan uygulama dershanelerin açılması ile başladı. Daha sonra ise özel okulların açılması ile büyük sayılara varan öğretim kadrosu, esas eforunu özel okul ya da dershanelere aktarmaya başlamıştır. Getirisi daha fazla olduğu için ya tamamen kamusal görevinden vazgeçilmekte ya da kısmi olarak özel okullarda görevler alınıyor. Eğitim sistemi açısından burada iki önemli sonuç açığa çıkıyor, ilki piyasanın belirlediği bir çerçeve içinde piyasanın mantığında hareket eden bir eğitim kadrosu, ikinci olarak da, hala büyük sayılarda olan kamu okullarında eğitimin niteliğinin düşmesi. Özellikle kamu üniversitelerinin de son zamanlarda meydana gelen kan kaybı, bu okullarda yakın dönemde ders verecek öğretim elemanı bulamama gibi bir sonuca yol açacaktır. Burada beşeri sermaye kavramlaştırmasına önem veren çevreler için yöneltilecek en önemli soru, hemen hemen donanımının tümünü kamu olanaklarından kazanan bu insanların kamuya hiç bir karşılık ödemediği özel sektöre geçmesi ile gerçekleşen kaynak aktarımı hangi mantık sınırları içinde açıklanacaktır. Kamu okullarında okuyan öğrencilerin kaybı nasıl karşılanacak? Özellikle de belirli bir sınav sonucu başarılı olan üniversite öğrencilere, öğretim görevlilerini kaybetmeleri ya da iki farklı alanda çalışmanın getirdiği yorgunluktan kaynaklanan yeteri kadar etkin olamama durumlarından kaynaklanan eğitimin kalitesindeki düşüşleri nasıl açıklayacağız?

Sonuç Yerine:

12-Eğitim sisteminde gözlemlenen tüm bu olumsuz gelişmelerin yanı sıra, Türkiye’nin nüfusla-eğitim arası ilişkilerine bakıldığında durumun içler açısı olduğu açığa çıkıyor. Her şeyden önce, okur yazar olmayan (1990 verisi) nüfusun toplam nüfusun %19,5’ünü oluşturduğunu görmekteyiz. “Türkiye’nin genç bir nüfus yapısına sahip olduğu gerçeğinden hareketle, (15-24 yaş arası nüfusun toplam nüfusa oranı, %17,9) ve 25 yaş üstü olan nüfusun Türkiye’de ortalama eğitim görme süresi sadece 3,5 yıl, buna karşılık dünya ortalaması 5 yıl olduğu düşünülecek olunursa, çok daha önemlisi toplam işgücünün sadece % 5’sinin yükseköğretim görmüş olduğu göz önüne alındığında, Türkiye’nin eğitime olan ihtiyacının ne kadar önemli olduğu gerçeği açığa çıkar” (Ercan,1997b).

Yukarıda detaylı olarak değindiğimiz gibi, sermayenin uluslararası arenada artan rekabeti beraberinde eğitimin, eğitim ile elde edilen bilginin ve sevimsiz bir kavramlaştırma olan insan kaynaklarının öneminin artmasına neden olmuştur. Böyle bir dönemde, Türkiye’de eğitim sistemi, sermayenin kısa süreli kârlılık amaçlı etkinliklerine bırakılmıştır. Bu gelişmenin toplumun özellikle belirli kesimleri için olmazsa olmaz bir hak olan eğitim haklarının ortadan kalkması anlamına geldiği bir

gerçektir. Ama belki daha da ilginç, uluslararasılaşan ve artan oranda uzmanlaşan bir ekonomide kendi bindiği dalı, bir anlamda geleceğini budayan bir sermaye ile karşı karşıya olduğumuzu göstermekte. Burada sorun, kısa süreli çıkarlar dolayında hareket eden bireysel sermayelerin genel olarak sermayenin tümü için olumsuz sonuçlar yaratması değil, sorun geniş kitlelerin en temel haklarının ellerinden alınmasıdır.

KAYNAKÇA

- Apple,M.W(1996) *Educating The 'Right' Way:Schools and The Conservative Alliance*, Wisconsin Üniversitesi, Basılmamış Çalışma.
- Bennel,P.(1996)"Rates of Return to Education: Does the Conventional Pattern Prevail in Sub-Saharan Africa*", **World Development**, cilt 24,sayı 1.
- Bowles,S ve H.Gintis(1976) **Schooling in Capitalist America Educational Reform and The Contradictions of Economic Life**, Basic Books,Inc., Publishers,New York.
- Bowles,S(1976) "Unequal Education and The Reproduction of The Social Division of Labour", **Schooling and Capitalism**, (ed: R.Dole G.Esland ve M.MacDonald), The Open University Press, London.
- Carnoy,M.(1995)"Structural Adjustment and The Changing Face of Education", **International Labour Review**, cilt 134, sayı 6.
- Colclough,C.(1996)"Education and The Market:Which Parts of the Neoliberal Solution are Correct", **World Development**, cilt 24, sayı 4
- Drucker, P,(1994)**Yeni Gerçekler**, (Çev; B. Karanakçı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Ercan,F.(1996a)"Özgürleşme süreci Olarak Bilim ve Özgürleşme Sürecinin Engeli Olarak Toplumsal İlişkiler",**ÖES Bülteni**, sayı 18.
- Ercan,F(1996b)"Yükseköğretimde Yeniden Yapılanmanın Ekonomi Politikği", **İktisat Dergisi**, sayı 357.
- Ercan,F(1997a)"Neo-liberalizm ve Yapısal Uyum Programlarının Eğitim Hakkı Üzerindeki Etkileri"**Türk-İş 1997 Yılığ**, Türk-İş, Ankara.
- Ercan,F(1997b) "Eğitim Ekonomisi ve Eğitimin Sermayeleştirilmesi" **TMMOB Uluslararası Kamu Girişimciliğinin Geleceği**, TMMOB Yayınları, İstanbul.
- Ercan,FG(1997c)"Sermayenin Gelişimi Açısından Eğitimin Piyasallaşması, Toplumun gelişimi Açısından Eğitimin Toplumsallaşması", **III.Ulusal Makine Mühendisliği ve Eğitim Sempozyumu Rapor ve Bildiriler Kitabı**, TMMOB Makine Mühendisler Odası, İstanbul.
- Ercan,F(1997d)"Neo-Liberal Küreselleşme Sürecinde Sermayenin Yeniden Yapılanması: Sermaye İçi Dinamikler Açısından Bir Çerçeve Denemesi", **TMMOB 1997 Sanayi Kongresi'ne Sunulan Tebliğ**, Tebliğler Yayınlanacak.
- Ercan,F(1997e)"Kalkınma(dan) Yapısal Uyuma, Küreselleşmeden Marjinalleşmeye: Afrika", **Özgür Üniversite Forumu**, cilt 1, sayı 1.
- Friedman,M(1980)**Free to Choose**, Secker & Warburg, London,
- Friedman,M(1988)**Kapitalizm ve Özgürlük**, (çev;D.Erberk ve N.Himmetoğlu), Altın Kitapları, Ankara
- Ghai,D.(1995)"Yapısal Uyum,Küresel Bütünleşme ve Sosyal Demokrasi", Stewart,F(1995)"Eğitim ve Uyum", R.Prendergast ve F.Stewart(ed) **Piyasa Güçleri ve Kalkınma.**, (çev, İ.Eser), Yapı ve Kredi Yayınları, İstanbul
- Gök,F(1997) "Ortaöğretimde Özelleştirme", **Kamu Girişimciliğinin Geleceği**, TMMOB, İstanbul
- Green,D.G(1988)**The New Right The Counter-revolution in Political, Economic and social Thought**, Harvester & Wheatsheaf, New York.

- Hymer,S(1978)“International Politics and International Economics;A Radical Approach”, **Monthly Review**, Vol.29/10i.
- Kasnakoğlu, Z ve E.Erdil. (1994)“Trends in Education Expenditures in Turkey:1975-91”.,**ODTÜ Gelişme Dergisi**,, cilt 21, sayı 4
- Lucas,R.E.B(1994) “The Impact of Structural Adjustment on Training Needs”, **International Labour Review**, cilt 13,sayı 5-6.
- Mandel,E (1975a) “The Recession &The Prospects for The International Capitalist Economy”., **Inprecor.**, sayı 27/28.
- Özal,T(1990), “Açılış Konuşması”, **I Bilim Teknoloji Şurası**,TÜBİTAK, Ankara.
- Owetz,R.(1996) “Turning Resistance to Rebellion: Student Movements and the Entrepreneurializationof The Universities”, **Capital & Class**, sayı 58
- Palloix, C, (1977) “The Self -Expansion of Capital on a World Scale”, **Review of Radical Political Economy**, Cilt 11, sayı 2,
- Psacharopoulos,G (1994)“Returns to Investment in Education: A Global Update”, **World Development**, cilt 22, sayı 9
- Stewart,F(1991)“The Many Faces of Adjustmen”, **World Development**, cilt 19,sayı 12
- Üner, E,(1997)“Temel Eğitim-İlköğretimde Özelleştirme”, **Kamu Girişimciliğinin Geleceği**, TMMOB, İstanbul.
- TÜBİTAK(1990), **I Bilim Teknoloji Şurası**,TÜBİTAK, Ankara.
- TÜRK-İŞ(1997) **TÜRK-İŞ '97 Yıllığı**, Ankara.

TÜRKİYE'DE ÖZEL SAĞLIK SEKTÖRÜ VE SAĞLIKTA ÖZELLEŞTİRME

*Dr. Ata Soyer
TTB Merkez Konseyi Üyesi
Dr. İlker Belek
Akdeniz Üniversitesi Tıp Fak.*

GİRİŞ

Bugün dünyanın her tarafından sağlık sistemlerinin reforme edilmesi çalışmaları gündemdedir. Reform çalışmalarındaki nedenleri ve biçimleri ise, görünürdeki bütün çeşitliliğe karşın, bir kaç başlıkta toplamak olanaklı görünmektedir(1).

Sağlık sistemlerinde reform yapılmasını gerektiren etkenler temel olarak iki başlıkta toplanabilir. Bunlardan ilki dünya çapında uluslararası ve ulusal sınırlar içinde ortaya çıkan ve son 20-25 yıllık zaman dilimi içinde giderek ciddi boyutlar kazanan ve yoksullukla doğrudan ilişkili olduğu anlaşılan sağlıktaki eşitsizlik olgusudur. Dünya Sağlık Örgütü(DSÖ) bu nedenle bu sorunla mücadelede ayrı ve özel stratejiler geliştirilmesi gerektiğini önermektedir(2).

İkinci temel etken ise sağlık hizmetlerinin finansmanında karşılaşılan güçlüklerdir(3). Bu güçlükler, sağlık hizmetinin giderek pahalılaşması ve kamu sağlık harcamalarının ulusal gelir içinde artık katlanılamaz olarak nitelenen bir noktaya tırmanmış olması şeklinde özetlenmektedir(4).

Bu ikinci noktanın dünyanın kapitalist ekonomilerini sağlık sistemlerinin yeniden yapılandırılması konumunda harekettiren asıl etken olduğunu belirlemek gerekir. Çünkü 1970'lerin ortasından itibaren ortaya çıkan ve halen sürmekte olduğu konusunda görüş birliği bulunan kapitalizmin son uzun bunalımı (5), ekonominin bütün sektörlerini ve bu arada sağlık sektöründeki değişimleri de sarıp sarmalamış durumdadır(6). Bu genel ekonomik bunalımdan çıkış yolu olarak kapitalist sistem post fordizm olarak nitelenen yeni bir birikim rejimine yönelmektedir. Buradaki amaç, içinde bulunulan uzun kriz döneminin en önemli gösterge ve sonuçlarından olan kar oranlarındaki düşüşe çözüm üretecek sistem içi bir yeniden yapılanma ekonomik, teknolojik, ideolojik, siyasal ve sosyal boyutları olan oldukça kapsamlı bir düzenleme olarak gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Bunların en önemlilerinden bir tanesi devletin müdahale alanlarının yeniden belirlenmesidir(7). İşte bu birikim rejiminin gereği olarak İkinci Dünya Savaşı sonrasında sınıflar arasında tesis edilmiş olan denge formasyonunun sosyal devletçi formları geri plana itilmeye çalışılmakta ve sağlık eğitim gibi sosyal sektörlerde devletin işlevleri sınırlanmaktadır. Keynesçi ekonomik politikalar yerine öne çıkarılan Monetarist tercihler gereği, devletin üretim yaptığı sektörlerde ekonomik verimsizlik ve adaletin kaçınılmaz olduğu, bunun ise bir yandan maliyet artışına, bir yandan da kalitede düşüşe yol açtığı tezleri ileri sürülmektedir. Emek gücünün yeniden üretimi çerçevesinde son derece özgün bir konuma sahip olan ve uzun süre sermaye tarafından kar getiren alanlar arasına dahil edilmeyen, bu nedenle de kaçınılmaz biçimde devletin üretimini ve düzenlemesini üstlenmek zorunda kaldığı sağlık sektörü bu bakımdan son derece ilginç bir konumdadır. Bilgisayarlı teknolojilerin emek gücünün yerini alması ve tıbbi bakım hizmetleri sektörünün başlı başına bir kar alanı durumuna gelmiş olması, post fordist birikim paradigması içindeki düzenlemelerde sağlık hizmetlerinin devletin sorumluluk alanı dışına çıkarılmasının nesnel olanaklarını yaratmaktadır.

Bu yazıda öncelikle sağlık sektöründeki reform çalışmalarının biçimleri ve bunun içinde özelleştirmenin kendine özgün alanı tanımlanacak, daha sonra Türkiye sağlık sektörünün gelişme sürecinin önemli uğrakları belirlenerek, bu süreçteki temel dinamikler Türkiye'nin ekonomik politik ortamı içinde değerlendirilecek, en sonra ise Türkiye'deki özelleştirme eğilimleri somut verileriyle tartışılacaktır.

SAĞLIK SEKTÖRÜNDEKİ YENİDEN YAPILANMANIN ANA BİÇİMLERİ

Sağlık sistemi reformu çalışmaları bir yandan toplam sağlık harcamalarının, bir yandan da kamu sağlık harcamalarının toplam içindeki payının sınırlanmasını hedeflemektedir.

Bu amaçla da sağlık sistemlerinin hem organizasyon, hem de finansman boyutlarında önemli değişiklikler hedeflenmektedir(3). Bu hedeflerle uyumlu temel stratejiler ise şu şekilde özetlenebilir:1)Mevcut kamu kaynakları dışında ek kaynak mekanizmalarının yaratılması; katkı payı ya da kullanıcı ödentisi(user fees/charges) denilen sistem(3). 2)Verimliliğin artırılması adına kamu sağlık sektörü içine piyasa kurallarının ve rekabet unsurunun sokulması ve daha genel bir düzlemde Yeni Kamu Yönetimi Modeli denilen bir yönetim stratejisinin geliştirilmesi(8):İç Piyasa Yönetilen Rekabet, Yönetilen Piyasa denilen yeniden yapılanmalar(9). 3)Kamu sağlık kurumlarının parça parça ya da toptan özelleştirilmesi ve özel sektörün çeşitli teşviklerle tıbbi bakım hizmetlerine sokulması(10).

Yukarıdaki çerçevenin de ortaya çıkardığı gibi sağlık sektörü reformlarındaki yönelim, sağlık sektörünün gerek finansman, gerekse üretim olarak kamunun dışında yapılandırılmasıdır. Bu anlamda sağlık sistemlerinin reforme edilmesinde asıl amacın özelleştirme yönünde olduğunu saptamak yanlış olmayacaktır.

SAĞLIKTA ÖZELLEŞTİRME VE BİÇİMLERİ

Sağlıkta özelleştirme kavramı kamu mülkiyetindeki kurumların, mülkiyet olarak özel sektöre devredilmesi anlamına gelmemekte ve bunun ötesinde daha geniş kapsamlı değişimleri ifade etmek üzere kullanılmaktadır. DSÖ özelleştirmeyi özel sektör hizmet sunumunu ve finansmanını yaygınlaştıran, kolaylaştıran ve uyarıcı hükümet politikaları olarak tanımlamaktadır(11). Dolayısıyla özelleştirme hükümet dışı aktörlerin sağlık hizmetlerinin üretim ve finansmanına giderek daha fazla oranda katıldıkları bir süreci ifade etmektedir. Bu anlamda da iç piyasa olarak tanımlanan ve kamu sağlık sektörü içine piyasa unsurlarının sokulması şeklinde gelişen değişiklik de özelleştirme olarak nitelenmektedir(10).

Finansman ve üretim boyutları ile bağlantılı olarak düşünüldüğünde sağlık sektörünün yapılanması ile ilgili olarak karşımıza Tablo 1'deki durum çıkmaktadır. Tablonun sol üst gözü klasik kamu sektörünü, sağ alt gözü klasik özel sektör yapısını, diğer iki göz ise kamu sektöründen özelleştirmeye geçiş uygulamalarını ifade etmektedir. Bu tablodan da görüldüğü gibi özelleştirme yönündeki gelişme oldukça zengin bir uygulama ağı içinde ortaya çıkmaktadır. Öte yandan tanımdan da ortaya çıktığı gibi özelleştirme esas olarak bir hükümet politikasıdır. İşte bu noktada hükümet politikalarının özelleştirme yönündeki süreci aktif ya da pasif olarak gündeme getirmesine bağlı olarak özelleştirme de aktif ve pasif özelleştirme olarak ikiye ayrılmaktadır(10).

Tablo:1-Sağlık Sektörünün Yapılanması ve Özel Sağlık Sektörünün Konumu

FİNANSMAN	HİZMET SUNUMU	
	KAMU	ÖZEL
KAMU	Kamu Hastaneleri	Özel hastanelerden kamunun hizmet satın alması
ÖZEL	Kullanıcı ödentileri, katkı payları	Özel hastaneler, Amerikan HMO sistemi

Aktif özelleştirme bir kaç biçimde gerçekleşebilmektedir:1)Kamunun elindeki sağlık kurumlarının mülkiyetinin özel sektöre devri(ki özelleştirme en tipik olarak bu biçimde gündeme gelmektedir.) 2)Klinik ve (hastanelerdeki otelcilik hizmetleri gibi) klinik olmayan hizmetlerin sözleşme ile kar amacı güden ya da gütmeyen özel sektör kuruluşlarına bırakılması. 3)Özel sektörün çeşitli mali yöntemlerle (vergi indirimi, gümrük muafiyeti gibi) desteklenmesi.

Pasif özelleştirme ise, kamu sağlık sektörünün yetersiz kaldığı ya da bırakıldığı durumlarda, özel sektörün “kendiliğinden” genişlemesi sürecini tanımlamaktadır. Bu genişlemede özellikle kamu kesiminde çalışan sağlıkçıların (özellikle de hekimlerin) kamu kesimi çalışma koşullarından ve ücretlerinden memnuniyetsizlikleri sonucunda özel sektöre kayışları belirleyici olmaktadır(10). Dolayısıyla pasif özelleştirmenin de açık bir hükümet politikası sonucunda ortaya çıktığını belirlemek gerekir.

TÜRKİYE SAĞLIK SEKTÖRÜ

Türkiye kapitalizminde, sağlık sektörünün yapılanmasında iki önemli tarih diliminden ve bu dilimlere karşılık gelen iki önemli yeniden yapılanma politikasından söz etmek olanaklıdır. Bunlardan ilki 1960 sonrasına denk gelmektedir. Bilindiği gibi 1950’lerden itibaren, değişik ölçülerde de olsa, bütün merkez kapitalist ülkelerindeki temel birikim rejimi siyasal düzlemde sosyal devlet oluşumu biçiminde ortaya çıkmıştı. İşte bu gelişme, 1950’lerin “liberal” politikalarına karşı gelişen halk tepkisinin de gücüyle ve kendine özgün koşulları içinde 1960 kavşağında Türkiye’yi de etkisi altına almıştır. TC tarihinde Sağlık Bakanlığı bütçesinin genel bütçe içindeki payının en yüksek olduğu yıllar yine bu dönemin içindedir(13). Bu gelişmelerin sağlık sektöründeki bir diğer yansıması, herkesi kapsayan, ağırlıklı olarak genel vergilerle finanse edilen, koruyucu sağlık hizmetlerine öncelik veren bir sağlık sisteminin kurulması için ilgili yasanın kabul edilmesi olmuştur(14). Halen yürürlükte olan bu yasa hiçbir zaman tam olarak uygulanamamış olsa da, 1980’lerin ortalarına dek Türkiye sağlık sektörünün organizyonel boyutunu belirlemede önemli işlev görmüştür. Öte yandan 1945 yılında oluşturulan sigorta uygulamasının da (SSK) benzeri bir işlev gördüğünü saptamak gerekir. 1980’lere gelinceye kadar Türkiye sağlık sektörünün temel paradigması devletçilik/kamuculuk olarak biçimlenmiş ve sağlık 1961 Anayasası’nda da belirtildiği gibi devletin sorumluluğunda bir alan olarak tespit edilmiştir. Bu dönem için asıl önemli olan nokta da budur.

1980’den itibaren ise, 12 Eylül sonrasının ekonomik politik tercihleriyle uyumlu olarak değişikliğe uğrayan asıl tercih işte bu devletçi sağlık sistemi paradigmasıdır. Böylece sağlık hizmetlerinin özelleştirilmesi son üç 5 yıllık kalkınma planlarının tümünde de temel strateji olarak benimsenmiş ve 1990’ların başında da Sağlık Bakanlığının teknik düzeyde de üzerinde çalışmaya başladığı bir proje durumunu almıştır.

Sağlık Bakanlığı 1990 sonrasındaki çalışmalarında sürekli olarak bir kaç noktayı gündemde tutmuştur. Buna göre; 1)Türkiye’de toplam ve kişi başı sağlık harcamaları gelişmiş ülkelerin gerisindedir. 2)Sağlık hizmetlerinin verimliliği son derece düşüktür ve bunun nedeni sektördeki kamu egemenliğidir. 3)Özelleştirme hem ek kaynak yaratmada, hem de verimliliği ve kaliteyi artırmada başlıca çözüm yoludur(15,16).

Bu tespitlerin hem Dünya Bankası gibi uluslararası sermaye çevrelerce hazırlatılan ilgili raporlardaki(17) görüşlerle, hem de Türkiye büyük sermayesinin kuruluşu olan TÜGİAD’ın aynı dönemde öne çıkardığı tezlerle(18) tam bir benzerlik gösterdiğini saptamak gerekir. Bütün bunlar Türkiye sağlık sektöründeki özelleştirmeci yönelimin ve daha sonradan net olarak formüle edilen Hastane İşletmeleri (İÇ Piyasacı düzenlemeler) projesinin(19) Türkiye’deki yeni sağ ekonomik politikardan ortaya çıktığını göstermek konusunda ciddi verilerdir. Nitekim Türkiye sağlık sektörünün, özelleştirmeci tarzda yeniden yapılandırılması çalışmaları Dünya Bankası’nca hazırlanan bir proje çerçevesinde(20) başlatılmış ve yürütülmektedir.

Bugün Türkiye sisteminde özel ve kamu sektörlerinin ağırlıklarına ilişkin tabloyu bir yandan 1980 sonrasının yeni sağ ekonomik politikaları, bir yandan da bu politikalarla uyumlu tarzda geliştirilen özelleştirmeci sağlık politikaları belirlemektedir.

TÜRKİYE'DE ÖZEL SAĞLIK SEKTÖRÜ PROFİLİ VE BU PROFİLİ ETKİLEYEN DİNAMİKLER

Türkiye'de 1980 sonrası sağlık hizmetlerinde özel sektörün ağırlığı daha fazla kendini hissettirmektedir.

1980'de 91.2 milyar TL olan özel sağlık harcamaları 1996'da 198 trilyon TL'ne ulaşmıştır. Özel sağlık harcamalarının toplam sağlık harcamaları içindeki payı 1980'de %48.6'dan 1981'de %53.8'e çıkmış, 1987'ye kadar %50'nin üzerinde seyretmiş (1984'de %56.1), 1988'den sonra gerilemiştir. 1993'de %31.8 olmuş, 1996'da ise %36'ya yükselmiştir(21).

Bugün için toplam sağlık finans kaynaklarına bakıldığında özel sigortalar ve doğrudan cepten harcamalardan oluşan özel kaynaklar, toplamın %37'sini oluşturuyor. Harcamalara bakıldığında ise, özel sağlık sektörüne akan paranın toplam sağlık harcamalarının %49'una ulaştığı görülür(22). Bunun anlamı yılda yaklaşık 2 milyar dolarlık bir sağlık pazarı demektir(23).

Bu sağlık pazarının dinamiklerini tartışmaya başlayabiliriz:

1-Özel sağlık sektörüne akan paranın en önemli bölümü, halkın cebinden sağlığa ayırdığı para oluşturmaktadır. Türkiye'de ortalama aile gelirinin %2.56'sının sağlığa harcadığı saptanmıştır(24). Bu miktarın yılda yaklaşık 1.7 milyar dolar olması söz konusudur(23).

Özel sağlık harcamaları, kişi başına dolar olarak değerlendirildiğinde, aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır:

Tablo:2-Türkiye'de Özel Sağlık Harcamalarının Yıllara Göre Dağılımı (1980-96)

Yıl	Kişi Başına Özel Sağlık Harcaması(Dolar)
1980	27.0
1981	27.0
1982	23.6
1983	22.3
1984	21.4
1985	21.7
1986	22.7
1987	25.0
1988	24.4
1989	27.6
1990	36.2
1991	35.7
1992	36.4
1993	41.4
1994	30.1
1995	38.0
1996	41.1

Kaynak: (21)'den hesaplanmıştır.

DİE 1987 araştırmasında sağlığa en çok para ayıran bölgenin Gaziantep'ten Muğla'ya kadar olan Güney illerinin olduğu bölgedir. Bu bölgedeki halk, gelirinin %3.19'unu sağlığa ayırmaktadır. Bu bölgeyi %3.10'luk harcamayla Artvin'den Zonguldak'a kadar olan bölge izlemektedir(24).

DİE 1994 araştırmasında ise; kentte yaşayanlar harcanabilir gelirlerinin %2.64'ünü sağlığa harcadığı, kırdı bu oranın %2.50 olduğu belirlenmiştir. Sağlık tüketim harcamalarının %67.6'sı kentlerde yapılmıştır. 1994 yılında toplam tüketim harcamaları içinde sağlık harcamalarının payı açısından Akdeniz Bölgesi önde gelirken (%3.05), Marmara(%3.04), Ege(%2.55), Karadeniz(%2.44), İç Anadolu(%2.13), Doğu Anadolu(%1.76) ve Güneydoğu Anadolu(%1.47) onu izlemektedir.

Toplam sağlık tüketim harcamaları içinde bölgelerin payı incelendiğinde Marmara %40.62 ile başta gelirken, onu Ege(%14.59), İç Anadolu(%14.11), Akdeniz(%13.47), Karadeniz(%10.75) Bölgesi'nin izlediği görülür. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin toplam sağlık tüketim harcamaları içindeki payları, sadece %6.46'dır(25).

Halkın cepten yaptığı harcamaların en önemli bölümü ilaca gitmektedir. Cepten harcamaların %41.5'inin ilaca gitmesinin anlamı, 1992 yılı içinde yaklaşık 5 trilyon TL demektir. İlaç harcamalarını %13.5 ile özel hastaneler, %12.7 ile kamu hastaneleri, %8.4 ile özel poliklinikler, %7.6 ile özel muayenehaneler, %6.9 ile özel diş hekimleri izlemektedir. Bunların dışında gözlük ve lens, sağlık malzemeleri, kamu dişçilik hizmetleri vb.'ye de yaklaşık %10'a yakın bir pay harcanmaktadır(26).

Tablo:3-Halkın Cepten Sağlığa Harcadığı Paranın, Harcama Kalemlerine Göre Dağılımı

	Harcama Miktarı (Milyon Dolar)
İlaç	733
Özel Hastaneler	239
Kamu Hastaneleri	225
Özel Poliklinikler	148
Özel Muayenehaneler	133
Özel Dişçilik Hizmetleri	123
Gözlük ve Lens	42
Sağlık Malzemeleri	25
Kamu Dişçilik Hizmetleri	22
Diğer Hizmetler	78
TOPLAM	1768

Kaynak 26'dan hesaplanmıştır.

Özel sağlık tüketim harcamaları daha da ayrıntılandırıldığında, aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır:

Tablo:4-Özel Sağlık Tüketim Harcamalarının Dağılımı

Harcama Kalemi	Harcama Miktarı
Hekimlere	388.6
Röntgen-Laboratuar	93.6
Ameliyat	83.0
Yatak-Otelcilik	79.5
Doğum	31.8
Göz	15.9
Diğer Hizmetler	51.2

Kaynak 26'dan hesaplanmıştır.

DİE 1987 araştırmasına göre aylık geliri 50 bin TL'dan az olanların toplam tüketim harcamaları içinde sağlığa ayırdıkları payın %4.14 olduğu, sağlığa nispeten çok pay ayıran bir kesimin de aylık geliri 5 milyondan fazla olanlar olduğu(%4.39), onların dışındaki gelir gruplarının sağlığa ayırdıkları payın %2.04-%3.52 arasında değiştiği saptanmıştır(26).

2.Özel Sağlık Sigortaları

1990 yılında hastalık sigortası uygulaması başlamış, 10 şirket ile başlayan bu uygulama 1997'de 46 sigorta şirketine ulaşmıştır. 1991'de 19 sağlık sigorta şirketinin doğrudan prim üretimi 48.1 milyar TL(964.5 milyon dolar) olmuş, bu miktarın 1996 yılında 8.4 trilyon TL'na (1.4 milyar dolar) ulaşmış, şirket sayısı da 43 olmuştur. Sigorta şirketlerinin toplam prim içindeki payları da 1991'de %1.2'den, 1996'da %6.5'a çıkmıştır(27).

3.Özel Hastaneler

Devlet İstatistik Enstitüsü 1996 yılı verilerine göre ülkemizin 76 ilinden 41'inde hiç özel hastane yokken, 15'inde sadece bir özel hastane mevcuttur. Toplam özel hastanelerin %45.2'si, özel hastane yataklarının %58.2'si İstanbul'dadır.

Özel hastanelerin 56.6'sı üç büyük ilde, %76.6'sı 10 ilde(üç büyük il, Adana, Antalya, İçel, Bursa, Gaziantep, Hatay, Sakarya), özel yatakların ise %70.5'u üç büyük ilde, %88.3'ü 10 ildir. Özel hastanelerin %0.6'sı Güneydoğu, %1.8'i Doğu Anadolu, %4.2'si Karadeniz Bölgesi'ndedir(28).

Son 12 yılda özel hastane yatakları özellikle Antalya, Kahramanmaraş, Hatay, Adana, İçel gibi Güney illerinde artış göstermiş, onları İzmir, Bursa, Denizli, Balıkesir illeri ile Ankara, Trabzon, Kırklareli izlemiştir. Sayı olarak özel hastane yatağı artışında İstanbul 12 yılda 2573 yatak artışı ile önde gelmektedir.

Son 12 yılda özel hastanelerin gelişimi incelendiğinde, İstanbul'un özel hastanelerin yoğunlaştığı en önemli merkez olduğu; Güneyde Adana, Antalya, İçel, Gaziantep, Hatay hattının bir diğer özel hastane odağı olduğu ve son yıllarda bunlara Muğla'nın eklenmekte olduğu; bir başka gelişmenin İzmir, Bursa, Sakarya, Denizli, Aydın, Balıkesir hattında izlendiği; Ankara'nın kamu fonları destekli büyük özel hastanelerin odağı haline geldiği; bunların dışında kısmen Edirne, Eskişehir, Trabzon, Samsun, Kahramanmaraş'ın özel hastaneciliğin yeni gelişim merkezi olduğu; Rize, Ordu, Nevşehir, Kars, Kırşehir, Isparta, Erzincan'ın özel hastaneciliğin geri çekildiği iller olarak belirdiği; Malatya, Konya, Erzurum, Diyarbakır, Bolu, Tekirdağ ve Kayseri'de özel hastanecilik açısından gerilemelerin yaşandığı iller olduğu saptanabilir(28).

Özel hastaneler kapsamında azınlıklar ve yabancılara ait hastaneler ile dernek ve vakıflara ait hastaneler de sıralanmaktadır. Yabancı ve azınlıklara ait hastaneler Balıklı Rum, Surp Agop Taksim Vakıf Ermeni, Balat Musevi(Or-Ahayim), Karataş(İzmir'de), Surp Pırgıç Yedikule Ermeni, Akliye Lape, Alman, İtalyan, Amerikan(Gaziantep'te), Sen Jorj, Amerikan Hastaneleridir. Dernek ve Vakıflara ait hastanelerin sayısı ile 15'tir. Diğer özel hastaneler ise, kar amaçlı ve şahıs ya da şirketlere aittir. Toplam özel hastanelerin %43.2'si şirketlere, %42.6'sı şahıslara aitken, özel hastane yataklarında bu oranlar sırasıyla %42.5 ve %28.9'dur.

Şahıslara ait özel hastanelerin %62'si tek hekim mülkiyeti şeklindedir(Yatak oranı:%65). Hekimlerin ortaklığı şeklindeki özel hastaneler, şahıslara ait özel yatakların %11.3'üne sahiptir. Hekim olmayan şahıs ya da ortaklıkların sahip olduğu yatak oranı ise %17.8'dir(29).

Hemodiyaliz merkezleri, özel sağlık kurumları içinde ağırlıklı bir yere sahiptirler. Toplam hemodiyaliz merkezlerinin %24'ü, hemodiyaliz cihazlarının ise %29.3'ü özel sektörün elindedir. Diyalize giren hastaların da, %28'i özel sektör hizmetlerinden yararlanmaktadır(21).

4.Özel Laboratuvarlar

Özel sağlık piyasasının en önemli bileşenlerinden biri de, özel laboratuvarlardır. 1996 yılı başı itibariyle Türkiye'de 1167'si radyoloji, 832'si bakteriyoloji, 709'u biyokimya, 274'ü fizik tedavi, 156'sı patoloji, 17'si halk sağlığı ve fizyoloji olmak üzere 3155 Laboratuvar mevcuttur.

Bu laboratuvarların %38'i İstanbul'da, %12'si Ankara'da, %9'u İzmir'dedir. Bu illerin dışında Bursa, Antalya, Adana, Konya, Balıkesir, İçel özel laboratuvarların yoğun olduğu diğer illerdir(30).

5.Özel Poliklinikler

Türkiye'de özel poliklinikler, 1980 sonrasının çok tipik kurumlarıdır. 1980 sonrası, özellikle büyük kentlerin çevrelerinde yoğunlaşmaya başlayan özel poliklinikler, giderek büyük kentlerin diğer bölgelerine ve orta büyüklükteki kentlere yayılmaya başlamıştır. Ancak özel polikliniklerin sayısı konusunda net bir rakam vermek oldukça zordur.

Özel polikliniklerin yaklaşık yarısından çoğunun İstanbul'da olduğu ve bu sayının 400'ü aştığı söylenebilir. Bu sayının Ankara'da 200'e yakın, İzmir'de 100 civarında olduğu; Adana(40-50), Bursa(30-40), Samsun(20-30)'un özel polikliniklerin tercih ettiği diğer merkezler olduğu; Aydın, Denizli, Erzurum'da özel polikliniklerin yoğunlaşmaya başladığı belirtilebilir(30).

6.Özel Muayenehaneler

Türkiye'de kamuyla bağlantısı olmayıp, sadece özel sektörde çalışan hekim sayısı 10 bin civarındadır. Kamuda çalışan uzman hekimlerin de 15 bin kadarının muayenehanesi olduğu varsayılırsa, Türkiye'de 25 bin hekimin muayenehanesi olduğu söylenebilir.

Ülkemizde hekimlik, önemli ölçüde "part-time" bir meslektir. Yani, hekimler hem kamuda görevliyken, hem de özel sektörde iş yapabilmektedirler. Kamuda çalıştığı halde özel sektörde iş yapabileceği gibi bir imtiyazlı duruma sahip olan hekimler, sadece özel sektörde çalışmayı daha az tercih etmektedirler. Bugün uzman hekimlerin çoğunluğu, asistan ve pratisyen hekimlerin bir bölümü her iki sektörde de çalışmaktadırlar. Bu konuda sağlıklı bir rakam vermek mümkün görünmemekle birlikte, yine de bazı belirlemeler yapabilmeye olanak^a.....dır.

Hekimlerin %35-40'ının hem kamuda, hem özelde çalışması, özellikle denetlenemeyen bir para dolaşımı yaratmaktadır. Halkın kamu olanaklarından, para vererek yararlanabilmesi anlamına geldiği için, bu duruma bir "örtülü" özelleştirme demek yanlış olmasa gerek.

Bugün ülkemizde üniversitelerde öğretim üyeleri, eğitim hastanelerinde klinik şefleri ve şef yardımcıları ve devlet hastanelerindeki uzmanların önemli bölümü, kendilerine ayrılmış yatak kontenjanlarına sahiptirler. Bu yataklara, genellikle muayenehanelerinden geçmiş hastalar yatırılır. Halk arasında “turnike” diye bilinen bu tezgah, özünde kamu olanaklarının para karşılığında satılması anlamına gelmektedir. Bu şekilde dönen para hacmi yeterince bilinmemektedir.

Devlet hastanesinin yatakları, bu yatakları kendi muayenehane ilişkilerine bağlı olarak halka açan hekimlere bir rant sağlamaktadır. Bu konumdaki hekimler, birlikte çalıştığı hekim ve diğer sağlık personelinin bu rantı elde etmek için kullanırlar. Başka bir deyişle, aslında işleri eğitim ve/veya hizmet olan bu personel, şef yada hocalarına rant sağlayabilmek için angarya içine sokulur. Bu hali ile bir feodal ilişkiyi çağrıştırmaktadır. 1980 sonrası yoğunlaşan ve halen süren “sağlık reformu” tartışmalarının temel amacı, bu ilişkileri yeniden düzenlemektir. Devletin bildiği ama mali olarak denetleyemediği bu önemli miktardaki paranın, muayenehanelerin hastanelere taşınması ve hastanelerin fiilen özelleştirilmesi yolu ile denetlenebilmesi, son yıllardaki “sağlık reformu” girişimlerinin en temel amacıdır. Ülkemizde sağlıkta özelleştirme sürecinin en temel hedefidir.

6.Özel Sağlık Şirketleri

1985-95 yılları arasında sağlık hizmetlerinin de içinde bulunduğu toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler alanında 8275 yeni şirket, 2964 yeni firma kurulmuştur. Sadece 1995 yılında sağlık alanında kurulan şirket sayısı 999, sermaye büyüklüğü de 522 milyar TL'dir.

1995 yılında yeni kurulan sağlık alanındaki şirketlerin %36'sı İstanbul'da, %14'ü Ankara'da, %10'u İzmir'dedir. Bu illerin dışında Antalya, Adana, İçel, Konya yeni sağlık şirketlerinin yoğunlaştığı iller olarak sıralanabilir. 1995'te 20 ilde bu alanda hiç yeni şirket kurulmamıştır(31, 32).

Özel sağlık şirketleri denilince ilk akla gelen ilaç şirketleridir. Türkiye'de yaklaşık 107 ilaç şirketi olduğu ve sağlık sektöründeki en büyük sermayeli ve en çok istihdamı barındıran şirketlerin bunlar olduğu söylenebilir(30). İlacın, sağlık sektöründe aslan payının sahibi olmasının sonucu olarak, ilaç depoları ve eczaneler de sağlık sektörünün diğer önemli kurumlarıdır.

İlaç üretimi yapan İlaç Endüstrisi İşverenler Sendikası üyesi 44, Türkiye İlaç Sanayi Derneği üyesi 44, Yerli İlaç Sanayicileri Derneği üyesi 29 şirket mevcuttur(30). İlaç şirketleri ile eczaneler arasında etkinlik gösteren 562 dolayında ilaç deposu vardır(33). 1992'de 776 milyon birim kutu olan ilaç üretiminin %79'u en büyük 20 şirket tarafından gerçekleştirilmektedir. 1995 yılı içinde Türkiye'deki ilaç tüketimi, 1716 milyon dolar olarak hesaplanmıştır(33).

Türkiye'deki 16 bin civarındaki eczanenin %22'si İstanbul'da, %8.6'sı Ankara'da, %8.4'ü İzmir'dedir. Ayrıca Adana, Bursa, Konya, Antalya, İçel, Manisa, Balıkesir, Gaziantep eczanelerin yoğunlaştığı illerdir.

1983-94 yılları arasında artan eczane sayısı İstanbul'da 1376, Ankara'da 563, İzmir'de 465, Bursa'da 238, Antalya'da 222, Adana'da 205'dir. Artış oranı olarak bakıldığında ise, ilginç bir tablo ortaya çıkmaktadır:Diyarbakır(%65), Adıyaman(%55), Şanlıurfa(%55), Bitlis(%54), Siirt(%54), Bilecik(%51), Bursa(%50), İçel(%50) ön sıradaki illerdir(28).

İlaç şirketlerinin yanı sıra, tıbbi teknoloji ve malzeme üreten şirketler mevcuttur. Sağlık gereçleri üreten 40'ı aşkın firma, ortopedik malzeme üreten ve ithal eden 20 civarında firma dışında daha çok ithalat(ve ihracat) yapan çok sayıda şirket vardır. Bu şirketler Laboratuvar cihazları, diş hekimliği malzemeleri, göz malzemeleri, tıbbi sarf malzemesi, tıbbi teknik cihazları, röntgen cihazları, hastane demirbaş ve donanımı, vb. satışı yapmaktadır. Bayileri hariç bu alanda faaliyet gösteren

şirket sayısının 2000 dolayında olduğu ileri sürülmektedir. Yine 1500 civarında değişik uluslararası şirketlerin temsilcilikleri de faaliyet göstermektedir(30, 34).

İlaç ve tıbbi teknolojinin önemli bir özelliği de, bu alana akan paranın büyük bölümünün yurtdışına gitmesidir. 1992'de 522 milyon dolar olan ilaç ithalatı, 1996'da 875 milyon dolara ulaşmıştır. İlaç ihracatının ithalatı karşılama oranı ise sadece %12'dir(33).

Özel sağlık yatırımlarının bir özelliği de pahalı ve ithalata bağımlı yatırımlar olmalarıdır. Sağlığa yatırılan her 100 TL'nin 49 TL'si döviz olarak kullanılmaktadır. Bu özelliği ile enerji yatırımları ile birlikte dışa en bağımlı yatırımlar arasındadır(38).

Özel sağlık yatırımları, pahalı-tıbbi teknoloji ithalatı temelli yatırımlardır. 1980-93 arasında tıbbi amaçlı ithalatın genel ithalata oranı %1.3'den %4.2'ye yükselirken, tıbbi cihaz ithalatının toplam tıbbi ithalat içindeki payı %10.9'dan %17.8'e, tıbbi malzeme ithalatının payı da %4.3'den %7.5'a yükselmiştir.

Tıbbi ithalatın toplam sağlık harcamalarına oranı ise %5.4'den %18.2'ye yükselmiştir. Yani sağlığa ayrılan her, 100 TL'den 20'si sadece ithalata gitmektedir. 1980-93'te 36 bin kadar EKG cihazı, 350 civarında bilgisayarlı tomografi, 100 dolayında manyetik rezonans cihazı ithal edilmiştir. Sadece ithal edilen bilgisayarlı tomografi cihazı ile, İngiltere standartlarında bir sağlık planlaması yapıldığında, bu ülkenin ihtiyacından %483 fazladır(36).

Tıbbi ithalat, ayrıca iç üretim karşısında da desteklediği için, tıbbi ithalatçı firma sayısı bir anda bin civarına dayanmıştır. Bugün sağlık gereçleri üreten şirket sayısı çok az olmasına karşın, 35 ayrı ülkeden şirketlerle ortaklık kuran 35-40 misli sağlık amaçlı ithalat şirketi vardır. Daha çok enjektör, Laboratuvar malzemesi, ameliyat masası, pamuk, sargı bezi, cerrahi malzeme üreten, bu arada çok sınırlı sayıda firmanın röntgen cihazı, EKG vb. tıbbi cihazlar üretimi yaptığı 1993'te cihaz üretim sektörü, toplam ihracat %1'ine bile ulaşmayan 104.5 milyon dolarlık bir ihracat yapabilmektedir. Buna karşın aynı yıl yapılan tıbbi cihaz ithalatı ihracatın 12 misli miktarda olmuştur.

7.Finansal Kiralama (Leasing):

1990'lı yılların başında girilen kriz, orta ve uzun vadeli kredi veren leasing şirketlerinin önünü açmış, sağlık alanında yatırım yapan şirketler de mali sıkıntılarını aşmak amacı ile leasing şirketlerine yönelmişlerdir. Yurt içi kiralamalarda sağlık alanında özellikle tıbbi cihaz alanındaki işlem hacmi 1990'da 42.3 milyar TL'dan, 1995'de 1903.2 milyar TL'na çıkmıştır. Toplam leasing işlem bazında, sağlık sektöründeki işlem payı %2.4-5.4 arasında değişmiştir.

Tıbbi cihaz kiralamaların, yurtdışı kiralamalar içindeki payı %1.2-2.8 arasındadır. Başka bir deyişle 1990-95 yılları arasında toplam 51.5 milyon dolarlık yurt dışı tıbbi cihaz kiralaması yapılmıştır(35).

8.Sağlık Piyasasında Dönen Paraya İlişkin Bazı Örnekler:

Eczacılık ürünleri, tıbbi aletler perakende ticareti ile ilgili 1992 yılında 16299 işyeri olduğu, bu işyerlerinde 16185'i ücretli, 33311 çalışan olduğu, ücretlilere ödenen paranın 30 milyon dolar civarında olduğu, elde edilen katma değer miktarının ise 393 milyon dolar tuttuğu saptanmıştır. İşyeri sayısı 1980'e kıyasla %54, ücretlilere ödenen para %85, katma değer %83 oranında artmıştır. Sağlık işleri ve sosyal hizmetler ile ilgili ise 18619 işyeri, 17876'sı ücretli, 37358 çalışan söz konusudur. Ücretlilere ödenen para miktarı 38 milyon dolar, katma değer 196 milyon dolardır. Bu işyerleri arasında ciddi eşitsizlikler söz konusudur. 144 zengin işyeri(%0.8) ücretlilerin %22'si, çalışanların %11'i ücretlilere ödenen paranın %43'ü, katma değerinin %20'sinin sorumlusuyken;

16371 küçük işyeri(%88) ücretlilerin %50'si, çalışanların %70'i, ücretlilere ödenen paranın %34'ü ve katma değer %50'sinden sorumludur(28).

Tıbbi aletlerin ithalat ve ihracatı arasında da ciddi bir dengesizlik söz konusudur. 1989-95 yılları arasında 4.6 milyar dolar ithalat yapılırken, aynı süre içinde bu alanda yapılan ihracat ithalatın sadece %3.5'i kadardır. Aynı süre zarfında tıp ve eczacılık ürünleri ithalatı 2.4 Milyar dolar, ihracatı ise 512 milyon dolardır(%21)(33).

Sağlık işleri ve sosyal hizmetler alanındaki işyerlerinin %94'ü ferdi mülkiyetken, %01'i kolektif, %06'sı anonim ve %3.6'sı limited şirket biçimindedir. Ferdi mülkiyet biçimindeki işyerleri ücretlilerin %64'ü, çalışanların %80'i, ücretlilere ödenen paranın %47'si ve katma değer %74'ünün sorumlusuyken; işyerlerinin yaklaşık %4'ünü oluşturan diğer şirketlerin sahipliğindeki işyerleri için bu oranlar sırasıyla; %31, %17, %50, %23'dür(28).

KAMU SAĞLIK SEKTÖRÜNÜN ÇÖKERTİLMESİ VE ÖZELLEŞTİRMEYE DEVLET DESTEĞİ

Özel sağlık sektörünün en temel özelliği, tüm ülkelerde olduğu gibi devlet desteği ve kamu fonlarından beslenmedir. 1980 sonrası da, özel sağlık sektörünün gelişmesi ve yaygınlaşması bir yandan kamu sağlık kurumlarının çökertilmesi, diğer yandan bizzat kamu fonlarının özel sağlık sektörüne akıtılması ve devlet politikası olarak özel sağlık sektörünün desteklenmesi ile mümkün olmuştur.

Kamu sağlık hizmetlerinin ve kurumlarının çökertilmesi, 1980 sonrası uygulanan ekonomi politikalarla adım adım yaşama geçirilmiştir. İlk olarak 1982 Anayasası ile sağlığı bir hak olarak görüp, devlet güvencesine alan geleneksel anlayış terkedilmiş, düzenleyici ve denetleyici konum tariflenmiştir. Anayasada genel sağlık sigortası, sağlıkta özel kesim yer almıştır.

MGK döneminde açıklanan ilk hükümet programı, "sağlık sigortası sistemine geçilmesi"nden söz etmiş, kamu sağlık personelinin çalışma koşullarını olumsuz etkileyen yasal düzenlemeler yapılmış(Tam Gün Yasası'nın kaldırılması ve Zorunlu Hizmet Yasası çıkarılması), Tıp Fakültelerine öğrenci alımı artırılmıştır. Bu uygulamalar, bütün bir 80'li yıllar boyunca sürececek olan kamu sağlık personelinin niteliksizleştirilmesi ve özel sağlık pazarının ucuz emeği haline getirilmesi sürecinin başlangıcı olmuştur.

Ayrıca, MGK döneminde sağlığın ticarileştirilmesi ve özelleştirilmesi konusunda net bazı adımlar atılmıştır. 1981 yılında sağlık yatırımları teşvik kapsamına alınmış 1983 yılında da Sağlık Bakanlığı kurumlarında döner sermaye uygulamaları yasalaşmıştır. Bu adımlar, bir yanı ile sağlık alanında özel kesimin kamu fonları ile teşvik edilmesini yaygınlaştırmış, diğer yandan kamu sağlık kuruluşlarının ticari bir anlayışla işletilmesi sürecini başlatmıştır.

Bu arada sağlık çalışanlarının demokratik örgütleri kapatılmış(Türk Tabipleri Birliği, Tüs-Der, Has-İş, vb.), meslek örgütleri yasaları değiştirilmiştir.

ANAP Dönemi ise, Türkiye'de her alanda olduğu gibi, kamu sağlık alanında özelleştirmenin en pervasız uygulamalarının yaşandığı yıllar olmuştur. 1983 Hükümet Programı'nda sağlık ile ilgili olarak, "sağlık sigortası oluşturulması, özel doktor ve sağlık kurumu hizmetlerinden yararlanılması, özel sağlık müesseselerinden yararlanılması" gibi hedefler yer almıştır. Yine bu dönemde DPT sağlıkta özelleştirmeyi temel alan 5. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nı hazırlamıştır. Bu dönemde, SSK Hastanelerinden başlayan, giderek devlet hastanelerine yayılan özelleştirme çalışmaları somutluk kazanmıştır. Sürecin en temel belgesi de 1987'de çıkarılan, ancak önemli bazı maddeleri Anayasa Mahkemesi'nde iptal edilen Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu olmuştur.

Bu yasa ile, “Sağlık Bakanlığı’na kamu ve özel sağlık kurumlarının düzenlenmesi görevi verilmiş; özel hekim ve özel sağlık kuruluşlarından yararlanma olanağı getirilmiş; kamu sağlık fonlarının özel sağlık sektörüne akmasının önündeki engeller kaldırılmış; sağlık personeline meslekten men’e kadar varabilen yetkiler Sağlık Bakanlığı’na tanınmış; devlete sağlık personeline özel sağlık kurumlarında zorunlu hizmet yetkisi verilmiş; devlete tüm sosyal güvenlik fonlarına el koyma ve bunu dilediği gibi yönlendirme yetkisi sağlanmış; tüm kamu sağlık kurumları işletme haline getirilmiş ve çalışanlar sözleşmeli olmuş”tur.

ANAP döneminde, sosyal devlet anlayışı yerine iane modeline geçişin göstergesi sayılabilecek Sosyal Yardım ve Dayanışma Teşvik Kanunu çıkarılmış; Fak-Fuk-Fon” denen uygulamaya geçilmiştir. Sağlık hizmetlerinde özelleştirmenin “master” planı, bu dönemde Price Waterhouse Şirketi’ne yaptırılmıştır. Bu dönem, özette; sağlığın hak olarak bir kamusal görev olduğu anlayışının tamamiyle terk edilerek, bu tür hizmetlerin çok sınırlı yoksul kesime -o da iane tarzında- verilmesi, onun dışında herkesin parasıyla alabileceği hizmetler olduğu anlayışı yerleştirilmiştir.

DYP-SHP(CHP) Koalisyonu, eklektik bir Hükümet programı ile işe başlasa da, kısa sürede 1980 sonrası uygulamaların hiç değişmeksizin sürdürüldüğüne şahit olunmuştur. “Herkes ücretsiz sağlık hizmeti” yerine, “yöneticilerin karar verdiği süreç sonunda tespit edilen yoksullara sınırlı bir sağlık hizmeti” anlamına gelen yeşil kart, bu dönemin alamet-i farikası olmuştur. Ancak Koalisyon Hükümeti, 1992’de ilkini 1993’te de ikincisini yaptığı “Ulusal Sağlık Kongreleri” ile sağlıkta özelleştirmenin halk, akademik çevreler ve demokratik örgütlerce “sindirilmesi” yolunda önemli adımlar atmıştır. Bu arada, ilk fiili hastane özelleştirilmeleri(Koşuyolu ve Yüksek İhtisas Hastaneleri) bu dönemde olmuştur.

Daha sonra Anayol, Refahiyol ve bugünkü Anasol-D hükümetleri, sağlıkta özelleştirme konusunda, 1980 sonraki çizginin tutarlı takipçileri olmuşlardır(31).

1980 sonrası kamu sağlık hizmetlerinin çökertilmesi ve bu şekilde özel sağlık sektörünün önünün açılması politikası birkaç temel noktada yoğunlaşmıştır(37):

1-Sağlık Bakanlığı bütçesi kısılmıştır. 1980’li yıllar boyunca %3’ün altında seyreden Sağlık Bakanlığı bütçesi, 1990’lı yılların başında -ancak döner sermaye ve fon gelirleri ile- kısmen artış gösterse de, 1994 sonrası tekrar gerileme olmuştur.

2-Kamu fonları içinde sadece SSK fonlarının artışı gözlenmiş, bu da büyük ölçüde işçi primlerinden sağlanmıştır. Kamu sağlık fonları içinde değerlendirilen üniversite hastaneleri ise, fiilen döner sermayeye bağımlı “özel” kurumlar haline gelmiştir.

3-Kamu sağlık yatırımları 1980’den itibaren gerilemiştir. En çok SSK’da hissedilen yatırım gerilemesi, artan kamu sağlık hizmeti talebinin karşılanamaz hale gelmesinin en temel nedeni olmuştur.

4-Kamu sağlık personelinin çalışma ve yaşam koşulları kötüleş(tiril)miştir. Bu şekilde, kamu sağlık personeli, özel sağlık pazarının ucuz emeği haline ge(tiri)lmıştır.

Kamu sağlık sektörünün çökertilmesi ile paralel giden kamu fonlarının özel sağlık sektörüne aktarılması ve kamu olanaklarının özel sağlık sektörünü geliştirme amacıyla kullanılması, ülkemizde sağlıkta özelleştirmenin en temel dinamiklerinden biri olmuştur.

1.Sağlık Alanına Verilen Teşvikler

1982-96 yılları arasında sağlık alanında 630 teşvik verilmiştir. Bu teşviklerin verildiği sağlık yatırımlarının toplam değeri 2.2 milyar dolardır. 2.2 milyar dolarlık yatırımın 1.3 milyar doları yurt

dışına akmıştır. Teşvik olan yatırımların 479 tanesi (yaklaşık 1.8 milyar dolar) komple yeni yatırım, 333'ü (1.8 milyar dolar) hastane, 218'i teşhis-tedavi merkezi(0.3 milyar dolar), 589'u özel sektör(2 milyar dolar) yatırımdır.

Bu yatırımların 252'si (1.0 milyar dolar) Marmara, 125'i(0.5 milyar dolar) İç Anadolu, 80'i(171 milyon dolar) Ege, 68'i Akdeniz(215 milyon dolar) Bölgesine yapılırken, Doğu Anadolu'ya yapılan yatırım sayısı 15 yılda sadece 24'tür(29 milyon dolar).

İl bazında ise, 1982-96 yılları arasında 29 ile hiç sağlık teşvik verilmediği, 9 ile sadece 1 teşvik verildiği değerlendirilmesini yapmak mümkündür.

Sağlık teşviki alan yatırımlarda aslan payını 931 milyon dolar ile (%42) İstanbul almış, onu Ankara 474 milyon dolar(%21), Antalya 103 milyon dolar(%5), İzmir 91 milyon dolar(%4), Adana 70 milyon dolar(%3), Zonguldak 47 milyon dolar(%2), Bursa 44 milyon dolar(%2), Denizli 35 milyon dolar(%1.5), İçel 30 milyon dolar(%1.4) ile izlemiştir.

Sağlık teşvikleri alan yatırımlar bölgesel ve il bazında eşitsizliklerin yanı sıra, şirket/kurum bazında da eşitsizlikleri yansıtmaktadır. 1982-96 yılları arasında teşvik alan sağlık yatırımları sıralamasında ise aslan payını Sevgi Özel Sağlık Hizmetleri AŞ(55 milyon dolar), Yeditepe Sağlık Hizmetleri AŞ(45 milyon dolar), Siyami Ersek Kalp Damar Hastalıkları Vakfı(33 milyon dolar), Hançer Sağlık Hizmetleri Ticaret Sanayi AŞ(31 milyon dolar), Baymer Turizm Yatırım AŞ(31 milyon dolar), Etimesgut Belediyesi(31 milyon dolar), İstanbul Memorial Sağlık Yatırım AŞ(31 milyon dolar), Güven Hastanesi AŞ(31 milyon dolar) almıştır(38, 39).

2-Kamu Sağlık Fonlarının İlaç, Tıbbi Teknoloji, Tıbbi Malzeme Alımı ve Sevkler Aracılığı İle Özel Sektöre Aktarılması

Kamu sağlık fonlarının özel sektörden mal ya da hizmet alınması yolu ile harcanmasında, ilaç en temel kalemdir. Örneğin, SSK'da sağlık harcamalarının yaklaşık %28'i ilaca gitmektedir. Bu oran 1980'e kıyasla %13 oranında artmıştır(26,40). Bağ-Kur sağlık harcamalarının %52'si, Emekli Sandığı sağlık harcamalarının ise %67'si ilaca gitmektedir(26).

Sağlık Bakanlığı Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü bütçesinin de -personel harcamaları dışarıda tutulursa- %30-62'si tüketim alımlarına, %8-9'u demirbaş, makine ve teçhizat alımlarına gitmektedir. Tedavi Hizmetleri bütçesinin yaklaşık %13'ü tıbbi malzeme alımına, bunun da yaklaşık %1/3'i röntgen filmine harcanmaktadır(21,31).

Kamu sağlık kurumlarına yatırım yapılmaması sonucu artan sağlık hizmetleri talebini karşılamak amacı ile uygulanan sevkler (anlaşmalı hekim ve Laboratuvarlar), kamu fonlarının özel sektöre akıtılmasının bir başka önemli yoludur. Bu konuda en yoğun sorun, SSK'da yaşanmaktadır. 1980'de %6 olan sevklerin sağlık harcamaları içindeki payı, 1994'de %22.5'a yükselmiştir(35, 40).

3.Döner Sermaye Uygulaması:

Döner sermaye uygulaması, özünde kamu olanaklarının özel amaçlar için kullanılmasıdır. Kamu sağlık hizmetlerinin ticarileştirilmesi demektir.

Sağlık Bakanlığı hastaneleri özellikle, 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren hemen hemen tamamen döner sermaye gelirleri ile ayakta durmaya çalışmışlardır. 1988'de 321 olan (%58.5) döner sermayeye sahip Sağlık Bakanlığı hastanesi sayısı, 1996'da 479'a (%70.2); döner sermaye kapsamındaki hastane yatağı sayısı da 62598'den (%91.7) 74107'ye(%94.6) çıkmıştır(21).

Sağlık Bakanlığı'na bağlı döner sermayeli hastanelerin döner sermaye gelirleri 1989'da 185 milyar TL'dan, 1996'da 39 trilyon TL'ya çıkmıştır. Döner sermaye gelirleri 1989'da Sağlık Bakanlı-

ğı Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü bütçesinin %44.6'sıyken, 1996'da %101.8'ne yükselmiştir. Personel gelirleri dışarıda bırakılırsa, döner sermaye gelirleri, Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü bütçesinin 6.1 misli olmaktadır(21).

Tıp fakültelerinde döner sermaye gelirleri, 1989'dan sonra devlet katkısı aşmış, neredeyse iki misli bir orana gelmiştir. Döner sermaye uygulaması ile, tıp fakültesi hastaneleri neredeyse özel hastaneler haline gelmiştir. Döner sermaye gelirleri ağırlıklı olarak tıp fakültesi öğretim üyelerine dağıtılmaktadır. Örneğin, İnönü Üniversitesi'nde döner sermaye gelirlerinin %71.8'i personele dağıtılırken, bu oran Cumhuriyet Üniversitesi'nde %53.7, Trakya Üniversitesi'nde %51.7, Marmara Üniversitesi'nde %50.3'dür(26).

Döner sermaye gelirlerinin ortalama %48'i cari harcamalara, %34.'ü personele dağıtılırken, yatırıma sadece %8'lik bir pay ayrılmaktadır. Buna karşın bütçe harcamaları içinde personelin payı %47, yatırım payı %45'dir.

Toplam döner sermaye geliri açısından bir sıralama yapıldığında Ege Üniversitesi'nin önde geldiği, onu Hacettepe, Ankara, İstanbul, Selçuk, Çukurova, Cerrahpaşa'nın izlediği görülebilir(26).

Döner sermaye gelirlerinin toplam bütçe içindeki payı açısından bir değerlendirme yapıldığında ise, Selçuk Üniversitesi'nin %78.5 ile başta yer aldığı, onu Hacettepe ve Çukurova (%61)'nin izlediği, daha sonra sırayla Ege(%56), Erciyes(%54), Ondokuzmayıs(%54), KTÜ(%53), Akdeniz(%52), Ankara(%52), Atatürk(%51)'ün geldiği görülebilir(26).

Son yıllarda, kamu olanaklarının özel amaçlı kullanımına ilişkin çok sayıda yöntem yürürlüğe sokulmuştur. Devlet ve SSK hastanelerinde muayenehane-hastane ilişkisinin yanı sıra, tıp fakültelelerinde paralı muayene-tedavi uygulamasının yaygınlaştırılması, SSK'da "sur-time" adı altında paralı muayene-tedavi uygulamasının başlatılması, tıp fakülteleri ve devlet hastanelerinde kurulan vakıf ve derneklere aracılığı ile bu kurumlardaki bazı olanak ve hizmetlerin kamu hizmeti dışına çıkarılarak özelleştirilmesi/paralı hale getirilmesi ilk akla gelenlerdir. Ayrıca kamu hastanelerinde uygulanan personel sınırlaması/kısıtlaması politikaları ile birlikte bazı hastane hizmetleri ihale ile özel sektöre devredilmiştir(31)(Taşeronlaştırma).

4.Sağlık Amaçlı Vakıflar:

Bugün 4000'i aşkın vakfın %5'inden fazlası sağlık amaçlıdır. Bu vakıflar bir yandan kamu olanaklarından hiçbir katkı yapmaksızın özel amaçlı yararlanmaya fırsat verirken, diğer yandan da şirketlere kıyasla sağlanan avantajlarla da ticari üstünlük sağlamaktadırlar. Bu vakıfların en büyükleri tıp fakülteleri bünyelerinde kurulmuş olanlardır(Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ankara Tıp, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi, Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi, Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi, Gülhane Sağlık, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi-4 adet, İstanbul Tıp Fakültesi, İstanbul Üniversitesi Kardiyoloji Enstitüsü, Karadeniz Teknik Üniversitesi Tıp Fakültesi, Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi, Selçuk Üniversitesi Tıp Fakültesi, Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tıp Fakültesi Vakfı).

Bu vakıfların en önemli özelliği, tıp fakültelerindeki sağlık hizmetlerinden yararlanmayı, sosyal güvenlik kapsamında olanlar için bile paralı hale getirmesidir.

Tıp fakültesi vakıfları dışında Sağlık Bakanlığı; Sağlık Bakanlığı'nın bazı hastaneleri(Ankara Numune Hastanesi, Ankara Onkoloji Hastanesi, Bakırköy Akıl Hastanesi, Baykent Taksim Hastanesi, Çanakkale Devlet Hastanesi ve Dializ, Çınarcık Hastanesi ve Huzurevi, Dr.Zekai Tahir Burak Doğumevi, Haseki Hastanesi, Haydarpaşa Numune Hastanesi, İstanbul Göğüs Kalp ve Damar Cerrahi

Merkezi, İzmir Dr.Behçet Uz Çocuk Hastanesi, vb.); verem, kanser, cüzzam, vb. hastalıklarla ilgili kurumlar; dinsel amaçlı; özel şahıslara ait vakıflar da mevcuttur(30, 34, 46).

5.Kamu Sağlık Destek Hizmetlerinin Özel Sektöre Verilmesi:

Sağlık Bakanlığı'nın büyük hastaneleri ve üniversite hastanelerinin önemli bölümü, temizlik, mutfak ve yemek, bakım onarım, çamaşır, bilgi işlem, maaş-muhasebe, telefon, vb. hizmetlerinin tümünü ya da bir kısmını özelleştirmişlerdir. Bu özelleştirme işlemleri önemli ölçüde döner sermaye gelirlerinden karşılanmakta, ihale usulü yapılan bu özelleştirmelerde ihaleyi alan şirketler "ucuz emek-çok kar- hızlı personel sirkülasyonu" anlayışı ile çalışmaktadır.

Sağlık Bakanlığı ve tıp fakültesi hastaneleri bu uygulamalar için döner sermaye gelirlerini, kısmen de vakıf ve dernekleri kullanırken, SSK Hastaneleri daha çok vakıf ve dernek tercihi yapmaktadır. Bu tür destek hizmetlerin özelleştirilmesi, destek hizmetleri alanında özel bir sağlık sektörünün oluşmasını da getirmiştir(42).

ÖZEL SAĞLIK HİZMETİ KULLANIMI

Kamu sağlık hizmetlerinin çökertilmesi ve özel sağlık hizmetlerinin desteklenmesi politikası medyanın ideolojik desteği ile de toplumda özel sağlık hizmetlerinin kullanılma oranını artırmıştır.

Genel olarak halkın %15'i özel hekimi tercih etmekte, bu tercih evde geçirilen acil durumda %11, işteki acil durumda %10 olurken, ilk başvuru yeri olarak %23'e yükselmektedir.

Halk genellikle kamu hastanelerini ve sağlık ocaklarını tercih etmekle birlikte, ilk başvuru yeri olarak özel muayenehanelerin ön sırada olması ilginçtir.

Bölgelere göre değerlendirme yapıldığında, ortalama olarak halkın %31'i özel sağlık hizmetlerini kullandığı; özel sağlık hizmeti kullanımında Trakya Bölgesi'nin en ön sırada geldiği(%43), onu Batı Karadeniz(%40), Güney-Akdeniz(%31), Güneydoğu(%29), Orta Anadolu(%27), Doğu Anadolu(%26), Ege-Marmara(%26), Doğu Karadeniz(%22)'in izlediği belirlenmiştir.

Özel hekim tercihi, en çok üniversite mezunlarında(%30.2 ve 1. Tercih) görülürken, lise mezunlarında %19, ortaokul mezunlarında %16, ilkokul mezunlarında %15, okur-yazar olmayanlarda %12.5'dur.

Kentte özel hekim tercihi %16, kırdada %13 oranındayken, yaş grupları açısından 0-6 yaş grubu ön sıradadır(%15.3 ve 3. tercih). Diğer yaş gruplarında %12-18 arasında tercih edilen özel hekim, tercih sıralamasında 4. Sıradadır.

Bölgelere göre özel hekim tercihi sıralaması yapıldığında Trakya birinci sırada gelirken (%25.9), onu Güney-Akdeniz(%20.1) Marmara-Ege(%16.4), Batı Karadeniz(12.7), Orta Anadolu(%11.6), Güneydoğu(%11.2), Doğu Karadeniz(%7.1), Doğu Anadolu(%6.0) izlemektedir.

Türkiye'de hastaneye yatarak tedavi görenlerin %5.9'u özel hastanelerden yararlanmaktadır. Bu oran Trakya'da %9.8'e ulaşmakta; Marmara-Ege'de %8.5, Güney-Akdeniz'de %8.4 olmakta; Orta Anadolu'da %4.3a, Doğu Karadeniz'de %2.7 ve Doğu Anadolu'da %2.6 civarında seyretmektedir.

Özel sağlık hizmeti kullanımı açısından kır kent farkı görülmemekle birlikte, özel hastanede yatarak tedavi olma oranı kentte %7.4, kırdada %3.2 olarak farklılık göstermektedir.

Kadınlar yatarak tedavide %6.9 oranında özel hastaneleri kullanırken, erkeklerde bu oran %4.1'dir. Yaş açısından ise en çok 0-6 yaş çocuklar (%12.4) özel hastaneleri kullanırken, 65 üstü yaş grubunda bu oran en düşüktür(%1.4).

Yatarak tedavide özel hastaneleri kullanma sıralamasında %33.3 ile özel sigorta kapsamında olanlar gelmektedir. Onları Bağ-Kur'lular (%15.9), hiçbir sosyal güvencesi olmayanlar (%7.3), SSK'lılar(%4.1), memurlar (%2.6) ve Emekli Sandığı mensupları(%1.7)dir.

Özel hastaneye yatanların dağılımı incelendiğinde ise, bunların %45.5'inin hiçbir sosyal güvencesi olmayanlar olduğu, daha sonra SSK'lılar (%24.2), Bağ-Kur'lular(%21.2), memurlar (%4.5), özel sigortalılar(%3.0), Emekli Sandığı mensuplarının(%1.5) geldiği saptanabilir.

Türkiye'de özel sağlık kurumlarına başvurular, hafif vakalarda %13 oranında(3.sırada) tercih ederken, şiddetli vakalarda %28 oranında(1.sırada) tercih etmektedirler. Kronik vakalarda ise tercih oranı %15.2 (devlet hastaneleri ile birlikte 2. Sıra)dır.

Sosyal güvencesi olmayanlar %16.3 oranında özel hekimi tercih ederken (3.sırada), memur ve yakınları için bu oran %5'e düşmekte (5.sırada), Emekli Sandığı mensupları için ve SSK'lılar için %11(sırasıyla 4. Sırada ve 3. Sırada)dır. Özel sigortalıların %32'si (1. Sırada) Bağ-Kur'luların %25'i(2. Sırada) özel hekimi tercih ederken, askerlerde bu oran %10 civarındadır(4.sırada)(43).

SONUÇ:

Bütün veriler Türkiye sağlık sektöründe son 15-20 yıldır giderek belirginleşen bir özelleştirme sürecinin yaşandığını gösteriyor. Bu noktada iki olgunun tespit edilmesi yararlı olacaktır: 1)İlk cümlemizde ifade edilen gerçek, 20 yılın daha öncesinde sorunlar yaşanmadığı, özelleştirmeden muaf olduğu şeklinde bir çıkarsamaya yol açmamalıdır. Tersine Türkiye sağlık sektörü bu yüzyılın en başından beri, periferi bir kapitalist ülkenin sergileyebileceği bütün sorunları, çarpıklıkları, yetersizlikleri hep sergilemiştir: Yetersiz finansman, altyapı, üretim sürecinin ve genel olarak üretim ilişkilerinin sürekli sağlığı bozucu etken üreten yapıları... Ayırdedici nokta, son 20 yıl içinde, dünya ölçeğinde sınıflar arası güç "dengesinin" sermaye tarafından yok edilmesiyle ve işçi/emekçi sınıfların konjonktürel bozunuyla ortaya çıkan ve maalesef kendisini ideolojik, politik hatlarda önemli oranda sağlamlaştırmayı başaran; "sosyal haklar"ın kısıtlanması şeklindeki sistematik karşı politikadır. 2)Ve bu politika doğrudan devletçe yürütülmektedir.

Bu politikanın iki sonuç yarattığı ve esasen bu iki sonucu amaçladığı da anlaşılmaktadır: 1)Artık sosyal sektörler kamunun sorumluluk alanı dışına çıkartılmaktadır. Bunun anlamı, sermayenin artı değeri içindeki emekçi payının gaspedilmesidir. Konuyu sınıf mücadelesi boyutuna taşıyan da budur. 2)Sağlık sektörü, artık çok net biçimde, sermaye açısından artı değere el koyma/kar elde etme alanı olmuştur. (Ve bu potansiyeli de doğrudan, 40-50 yıllık sosyal devletçi politikalar yaratmıştır.)

Bu iki sonucun toplumsal eşitlikçi çıkarlar bakımından olumsuzluklara yol açtığı ortadadır. Ancak gözden kaçırılmaması gereken nokta, sürecin giderek artan oranda, eşitlikçi/insani bir alternatifin formülasyon ve propagandasının yapılmasına da olanak tanıdığıdır. Burada görülmesi gereken ve üzerinden hareket edilecek ilk ve en temel nokta; artı ürünün bölüşümüne, sektörler dağıtımına, kullanımına sömürsüz bir kolektif siyasallıkla karar verilmesi gereğidir. Aksi takdirde kapitalist işlerlik içinde kalındığı sürece, her ne "sosyal hak" kazanılmış olursa olsun, bu "haklar"ın aynı kapitalist işlerliğin ortaya çıkaracağı ritmik ekonomik, politik gelgitlerin girdapları içinde boğulmasının hiçbir güvencesi olmayacaktır. Son 50 yılın dünya gerçekliğinin kanıtlandığı bir olgu da budur. Ve bu olgu en küçük bir kafa karışıklığına yer bırakmayacak şekilde, bize hareket yönümüz konusunda da fikir vermektedir.

KAYNAKLAR

- 1-Creese A.(1994), Global Trends in Health Care Reform, World Health Forum, 15:317-322.
- 2-WHO(1995), The World Health Report-Bridging the Gaps, Geneva.
- 3-Kutzin J.(1995), Experience with Organizational and Financing Reform of the Health Sector, WHO.
- 4-OECD (1992), The Reform of Health Care, Paris.
- 5-Satlıgan N.(1997), Dünya Kapitalizmi:Bunalımı Bitirmeyen Toparlanma, Sınıf Bilinci(Nisan):49-60.
- 6-Belek, İ.(1994), Sosyal Devletin Krizi ve Sağlıkın Ekonomi Politikası, Sorun Yayınları, İstanbul
- 7-Belek, İ.(1997), "Post Kapitalist" Paradigmalar, Sorun Yayınları, İstanbul.
- 8-Moore M.(1996), Public Sector Reform:Downsizing, Restructuring, Improving Performance, WHO.
- 9-Wynard PM, Van De Ven(1996), Market-Oriented Health Care Reforms:Trends and Future Options, Soc. Sci. Med., 43(5):655-666.
- 10-Muschell J.(1995), Privatization in Health, WHO.
- 11-WHO(1993), Evaluation of Recent Changes in the Financing of Health Services, Geneva.
- 12-World Bank(1993), Investing in Health, Oxford.
- 13-Sağlık Bakanlığı(1992), Sağlık İstatistikleri, Ankara.
- 14-Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkında Kanun, 224 Sayılı:1961.
- 15-Sağlık Bakanlığı(1992), Türkiye Sağlık Reformu, Sağlıkta Mega Proje, Ankara.
- 16-Sağlık Bakanlığı(1992a), Ulusal Sağlık Politikası Taslak Dökümanı, Ankara.
- 17-Griffin CC(1990), Strengthening Health Services in Developing Countries through the Private Sector, World Bank, Washington.
- 18-TÜGİAD (1992), Ulusal Sağlık Sorunlarına Stratejik Bir Yaklaşım.
- 19-Sağlık Bakanlığı (Kasım 1996), Hastane ve Sağlık İşletmeleri Temel Kanunu Tasarı Taslağı ve Gereççeleri, Ankara.
- 20-World Bank(1990), Republic of Turkey Health Project.
- 21-Sağlık Bakanlığı Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü(1997), Yataklı Tedavi Kurumları İstatistik Yıllığı 1996, Ankara.
- 22-Engiz, O.(1996), "Türkiye'de Sağlık Finansman Sorunu ve Çözüm Arayışları", Toplum ve Hekim, 72:22-31.
- 23-Soyer, A.(1997a), "Özel Sağlık Sektörü ve Hastaneler: Bir 'Profil'a Girişimi", Sağlıkta Sınıf Tavrı, 12:7-10.
- 24-DİE(1990), 1987 Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi Sonuçları, DİE Yayın No:1439, Ankara.
- 25-DİE(1996a), 1994 Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi Geçici Sonuçları, DİE Haber Bülteni, 27.01.96, Ankara.
- 26-Yıldırım, S.(1994), Sağlık Hizmetlerinde Harcama ve Maliyet Analizi, Uzmanlık Tezi, DPT Yayın No:2350, Ankara.
- 27-Hazine Müsteşarlığı Sigortacılık Genel Müdürlüğü(1997), Bilgi Notu

- 28-DİE(1997), Türkiye İstatistik Yıllığı 1996, DİE Yayın No:1985, Ankara.
- 29-Kaya, K.(1994), Türk Sağlık Sistemi İçinde Özel Hastanelerin Yeri, TODAİ Uzmanlık Tezi, Ankara.
- 30-TTB(1996), Türkiye Tıp Kataloğu, Ankara.
- 31-Soyer, A.(1996), Darbe, Liberalizasyon ve Sağlık:Türkiye Fotoğrafı(1980-1995), Ankara.
- 32-DİE(1996b), Şirketler Kooperatifler ve Firma İstatistikleri 1995, DİE Yayın No:1887, Ankara.
- 33-İlaç Endüstrisi İşverenler Sendikası(1997), Türkiye’de İlaç 1997, İstanbul.
- 34-Medser(1996), Tansiyon’96 Medikal Sektörün Kataloğu, Ankara.
- 35-Ekonomist(1996), Türkiye Yıllığı 1997, İstanbul.
- 36-Şemin, S.(1994), “Sağlık Hizmetlerinde Artan Dışa Bağımlılık:Tıbbi İthalatın ve İhracatın Son Dönemdeki Gelişimi”, Halk Sağlığı Kongresi, 12-16 Eylül 1994, Didim.
- 37-Soyer, A.(1995), “Türkiye’de Sağlıkta Özelleştirme”, Birikim, 70.
- 38-Soyer, A.(1994), “Sağlık Alanında Yatırım Teşvikleri Belgeleri(1980-1992)” Toplum ve Hekim, 62:
- 39-Soyer, A.(1997b), Özel Sağlık Sektörü Analizi, Yayınlanmamış Çalışma. SSK(1995).
- 40-SSK 1994 Faaliyet Raporu, SSK Genel Müdürlüğü, Yayın No:573, Ankara.
- 41-Oğhan, Ş.(1997), “8 Vakıftan Biri ‘dini’”, Hürriyet.
- 42-Tengilimoğlu, D.(1996), Hastanelerde Malzeme Yönetim Teknikleri, SADER Yayını, Ankara.
- 43-Ministry of Health, Turkey Health Project General Cordination Unit (1995), Health Services Utilization Survey In Turkey. Ankara.

TELEKOMÜNİKASYONUN YENİDEN YAPILANDIRILMASI VE ÖZELLEŞTİRMELER

*Arş. Gör. Funda Başaran
Ankara Üniversitesi
İletişim Fak.*

Son yıllarda yaşanan teknolojik gelişmeler ve dünya çapında yaygınlaşan neo-liberal politikalar ile birlikte ortaya atılan küreselleşme kavramı, telekomünikasyonu, hem belirleyici, hem de belirlenen olarak sıkça anılır hale getirmiştir. Dünya ekonomik sisteminin geçirdiği dönüşümler telekomünikasyon teknolojilerindeki gelişmelerle ilişkilendirilmekte, uluslararası işbölümü telekomünikasyon altyapıları üzerinde yeniden şekillendirilmekte, telekomünikasyona bağımlılığın düzeyinde ve telekomünikasyon aracılığı ile girilen etkinliklerin derecesinde niteliksel bir değişim yaşanmaktadır (Bramans, 1995, 4). Kapitalist sistemin, farklı gelişme aşamalarında meta dolaşımının genişlemesi ve pazarın büyümesi açısından altyapı olarak önemsenen telekomünikasyon (Gülalp, 1979, 51), gelinen noktada eskisinden daha farklı nitelikler kazanarak, ulusal ve uluslararası düzeyde politik ve ekonomik iktidar aracı olmanın dışında, ulus-devletin uluslararası sistemle bütünleşmesi açısından da önemli hale gelmiştir (Barrera, 1995, 51).

Diğer yandan telekomünikasyon sektörü de kazandığı önem doğrultusunda yeniden yapılandırılmakta, altyapı ve işletmesi kamudan özel sektöre kaymaktadır. Bununla birlikte telekomünikasyon politikaları üzerinde devletle birlikte, ulusaşırı şirketlerin, bölgesel birliklerin, uluslararası ekonomik örgütlerin etkileri hissedilmeye başlanmıştır (Geray, 1995, 33).

Telekomünikasyon

Telekomünikasyonda özelleştirmelerin niteliğini açığa çıkartabilmek için öncelikle telekomünikasyonun tanımlanması gerekmektedir. Kelime anlamı üzerinden tanımlarsak, telekomünikasyon 1837’de telgrafın keşfi ile başlayan ve teknolojik gelişmeler ile çeşitlenen haberleşme sistemlerinin tamamını anlatır. Günümüzde, telekomünikasyon, telgraf, telefon, teleks hizmetleri yanında radyo, TV, mobil telefon ve benzer hizmetleri de kapsayan bir biçimde kullanılmaktadır. Ancak böyle bir tanımda önemli bir boyut eksik kalmaktadır. Çünkü üzerinde elektrik sinyallerine dönüşmüş enformasyon akmayan bir telekomünikasyon sistemi, sadece potansiyel olarak bir telekomünikasyon sistemidir. O halde telekomünikasyon kavramı, üzerinden akan enformasyonla birlikte ele alınmak durumundadır.

Yaşanan teknolojik gelişmeler ile çeşitlenen ve kapasiteleri de artan telekomünikasyon hizmetleri, günümüzde enformasyon teknolojileri ile bütünleşmektedir. Bu bütünleşme telekomünikasyon hizmetlerinin yeniden tanımlanması ve sınıflandırılmasına neden olmaktadır. Bugün telekomünikasyon hizmetleri “temel hizmetler” ve “katma değerli” hizmetler olarak sınıflandırılmaktadır. Temel hizmetler, bir haberleşme devresi üzerinden sadece taşıma kapasitesi sağlayan ve tüketicinin sağladığı bilgi ile karşılıklı etkileşim yönünden kolaylıkla anlaşılabilir durumda olan hizmetler olarak tanımlanmaktadır. Telefon, telgraf gibi hizmetler, bu tanım doğrultusunda temel hizmetler kapsamına girmektedir. Bu anlamıyla temel hizmetlerin sunulduğu şebekeler, telekomünikasyon sistemlerinin kendisidir. Katma değerli hizmetler ise temel hizmeti biçim, içerik, protokol veya diğer yönleriyle bir işleme tabi tutan bilgisayar uygulamaları ile birleştiren veya aboneye ilave, farklı veya yeniden

şekillendirilmiş bilgi sunan ya da abone ile stoklanmış bilgi kaynağı arasında karşılıklı ilişkiyi sağlayan, bilgi yoğun hizmetlerdir¹¹. Günümüzde yoğun olarak kullanılan mobil telefon, çağrı cihazı, elektronik posta ve veri iletimi gibi telekomünikasyon hizmetleri de katma değerli hizmetler olarak değerlendirilmektedir. Katma değerli hizmetler, temel hizmetler ile aynı telekomünikasyon şebekesini kullanabilir, ya da farklı bir şebeke üzerinden sunulabilirler. Ayrım daha ziyade temel hizmete bilgisayar uygulamaları aracılığı ile katılan yeni niteliklerden kaynaklanmaktadır.

Telekomünikasyon alanı günümüzde kabaca dört ana bölüme ayrılarak incelenmektedir:

1-telekomünikasyon cihazları üretimi,

2-temel telekomünikasyon hizmetleri,

3-katma değerli hizmetler,

4-radyo, televizyon program yayım ve iletim hizmetleri. (Çakal, 1996, 40)

Bu bölümlmeyi, özelleştirme açısından incelediğimiz de, öncelikle telekomünikasyon cihazları üretimi alanının özelleştirildiğini görebiliriz. Radyo, televizyon program yayım ve iletim hizmetleri de pek çok ülkede liberalize edilerek özel sektöre açılmıştır. Bugün özelleştirme siyaseti çerçevesinde tartışılan temel hizmetler, katma değerli hizmetler ve bunların altyapısının özelleştirilmesidir. Bu yazı çerçevesinde ağırlıklı olarak işletmenin ve altyapının özelleştirilmesi tartışılacak olmakla birlikte, telekomünikasyon cihazları üretiminin özelleştirilmesi de sonuçları açığa çıkan bir süreç olduğundan incelemeye değerdir.

Telekomünikasyonun Tarihi

Telekomünikasyonun başlangıcı olarak kabul edebileceğimiz telgraf sistemleri, 19. yüzyılın sonlarından itibaren uzunca bir süre hükümetlerin denetiminde ve bürokratik ve askeri ihtiyaçlar doğrultusunda kullanıldı. Sivil amaçlarla kullanıma açılması ise ancak bulunuşundan on-yirmi yıl sonra mümkün olabildi (Mattelart, 1997, 69). 19. yüzyılın sonlarında telgrafın kullanılmasının altındaki temel neden, gelişmiş toplumlarda üretilen malların pazarlara erişimini sağlayan dönemin en önemli ulaşım aracı demiryollarını desteklemek olarak belirmektedir. Diğer yerlerde ise telgraf hatlarının kuruluşu sömürgeci devletlerin ekonomik, siyasi ve askeri amaçlarına bağlı olarak gerçekleşir. Telgraf sistemleri devletler tarafından iç ve dış güvenlik açısından stratejik olarak tanımlanıp, düzenlendi. 1877'de bulunan telefon ise uzun yıllar düzenlenmeden, pazarın kurallarına tabi ve birden fazla özel şirket tarafından verilen yerel bir hizmet olarak kaldı.

Bu süreçte telekomünikasyon hizmetleri, daha çok politik, ekonomik ve askeri merkezi güçlerin kontrol ve komuta ihtiyacına hizmet etmektedir. Telekomünikasyon sistemlerine yapılan yatırımların ve telekomünikasyon hizmetlerinin tüketilmesinin karşılığı ise politik, ekonomik ve askeri güçlerin hakimiyetlerini pekiştirmektir. Bu nedenle telekomünikasyon hizmetleri, özellikle de telgraf pek çok ülkede askeri amaçlarla sübvans edilir.

Sonraki yıllarda, ulusal PTT'ler telekomünikasyon hizmetlerini posta hizmetleri ile bütünleşik olarak doğal tekel olarak verirken, az gelişmiş ülkelerde yaygın olarak uygulanan ithal ikameci sanayileşme stratejileri gereği cihaz üretimi ve pazarlaması da ulusal tekeller tarafından yürütüldü. Telekomünikasyon alanındaki devlet işletmeciliği bu dönemde farklı ülkeler için farklı nedenlerle gerçekleşti ve buna bağlı olarak farklı işlevler üstlendi. Bu farklar, üretici güçlerin gelişmişlik düzeyi ve

¹¹ Temel hizmet ve katma değerli hizmet tanımları ABD'de telekomünikasyon alanını federal düzeyde düzenlemek üzere kurulmuş olan FCC (Federal Communications Council)'in tanımlarıdır.

sistem içi çelişkilerin derinliği tarafından belirlendi. Ancak bir genellemeye gidersek telekomünikasyon alanındaki devlet işletmeciliği kapitalist sistemin kendi kuralları gereği şu temel nedenlere dayandı:

-Telekomünikasyon sistemlerinin kurulması büyük miktarlarda yatırım gerektiriyordu ve özel sermaye bu yatırımı yapabilmek için yeterli birikime sahip değildi.

-Telekomünikasyon alanı siyasi düzeyde stratejik bir alan olarak tanımlanıyordu.

-Telekomünikasyon hizmetleri diğer ekonomik alanlar açısından temel bir ihtiyaç olarak ele alınıyordu.

-Eşitsiz gelişme nedeni ile geri kalmış bölgelere hem bu bölgeleri belirli bir gelişmişlik düzeyine getirerek yeni pazarlar ve yatırım alanları açmak, hem de ulus devletin bütünlüğünü sağlayarak, çelişkileri yumuşatmak için telekomünikasyon hizmetlerinin götürülmesi gerekiyordu.

Tüm bu nedenlerin yanında 2. Dünya Savaşı sonrası bağımsızlıklarını kazanan az gelişmiş ülkeler, savaşın ardından güçlenen SSCB'nin etkisinin kırılması, kapitalist bloğun genişletilmesi ve bütünleştirilmesi açısından ABD için önemli bir duruma gelmişti. ABD'nin bu ülkeler üzerinde güç kazanmak amacıyla gündeme getirdiği ve farklı araçlar ile uygulamaya koyduğu az gelişmiş ülkeleri ABD etrafında bütünleştirme çabalarının yön verdiği kalkınma paradigması telekomünikasyondaki gelişmelere de damgasını vurdu. Telekomünikasyon hizmetleri "evrensel hizmet" ilkesi ile düzenlenen yani, sosyal gerekçeler ile ulusal düzeyde her birey tarafından karşılanabilir fiyatlarla sunulan bir hizmete dönüştü. Öte yandan ulusal telekomünikasyon işletmeleri hem istihdam sorununu çözen, hem de devlete gelir sağlayan kurumlara dönüştüler.

1980'lerde gündeme gelen telekomünikasyon alanındaki yeniden yapılandırmalar, basitçe bir kamu hizmetinin metalaştırılması ve piyasa kurallarına tabi kılınması durumu olarak tanımlanabilir. Ancak böylesi bir genelleme telekomünikasyon alanındaki özelleştirmelerin niteliğini ve yaratacağı sonuçları tam olarak ortaya çıkartmamızı engelleyici özelliktedir.

Çünkü telekomünikasyonu basit bir haberleşme hizmeti ve sektördeki özelleştirmeleri sadece mülkiyetin el değiştirmesi olarak kabul ettiğimizde, verili egemenlik ilişkileri bağlamında özelleştirmenin sınıfsal bir tercih, telekomünikasyonun ise emperyalist zincirin farklı noktalarında yer alan farklı toplumlar için dünya ekonomisine farklı katılım biçimlerinin gelişmesinin nedenlerinden biri olduğunu gözden kaçırmış oluruz.

Telekomünikasyon Alanındaki Özelleştirmelerin Nedenleri

Telekomünikasyon alanında en önemli unsuru özelleştirmeler olan yeniden yapılandırmaların, endüstrileşmiş ülkelerde daha içsel, az gelişmiş ülkelerde ise daha dış güçlerce yönlendirilen bir süreç olarak görülmektedir. Ancak hem gelişmiş, hem de az gelişmiş ülkelerde küresel kapitalizmin ihtiyaçları doğrultusunda bir yapılanmanın yaşandığı açıktır.

"Telekomünikasyon gibi sanayiler, bütünleşen dünya ekonomisinin ihtiyaçlarına cevap verebilmek için yeniden yapılıyor. Bu sanayilerin küresel yapısı özelleştirme süreci içinde yer almalarını gerektirmektedir." (Martin, 1995, 23)¹²

Birleşmiş Milletler Kalkınma Ajansı'ndan Henrietta Holsman Fore, bu sözleriyle özelleştirmelere önemli bir açıklama getirmektedir. 1980'lerde dünya kapitalist sisteminin krizine çözüm olarak

¹² Brendan Martin, "Özelleştirme Kamu Yararına mı? adlı kitabında aktarmaktadır.

ortaya atılan serbest piyasa ekonomisinin kabulünden itibaren telekomünikasyon küresel kapitalizm ile bütünleşmenin ön şartı haline gelmiştir.

Telekomünikasyon küresel kapitalizmin sınır sistemidir.

1960'lar ve 70'ler boyunca savaş sonrası teknolojinin dinamizmi, üretimin teknolojik temelini değiştirerek yeni bir üretim örgütlenmesini olanaklı kıldı. Öte yandan çokuluslu şirketler, daha fazla bütünleşmiş üretim ve pazarlama biçimleri geliştirebilmek için hızlı teknolojik değişimlere neden oldular. Bu süreçte teknolojik gelişmeler, üretimin yeniden yapılandırılmasının sadece nedeni olarak değil, aynı zamanda sonucu olarak da karşımıza çıkmaktadır. Üretimin küresel düzeyde örgütlenmesi büyük ölçüde telekomünikasyonun gelişmesi ile mümkün olmaktadır.

"Örneğin, General Motors Indiana veya Matamoros Meksika'da otomobil tamponu üretiyorsa, fabrikaları yüksek verimlilikte bir telekomünikasyon ağıyla entegre edildiğindedir."(Urey, 1995, 56)¹³

Üretimin küresel düzeyde örgütlenmesi, sermayenin de küresel düzeyde yeniden yapılanması sonucunu yarattı. 1980'lerde sermaye dolaşımının serbestleşmesi, hacminin artması, hızlanması, yaygınlaşması ve yeni yatırım araçlarının devreye girmesinden (Yıldızoğlu, 1995, 2) bahsedilirken, IMF'nin yapısal uyum programları ile az gelişmiş ülkelerde borç krizini atlatmanın yolu olarak yaşama geçirdiği politikalar sermayenin dolaşımı önündeki tüm engellerin ortadan kalkmasını hedeflemekteydi. Sermaye piyasalarının küresel düzeyde bütünleşmesi süreci ile telekomünikasyona duyulan uluslararası ihtiyaç da 1980'lerde üretimin örgütlenmesinde ve mali piyasaların yapısında yaşanan değişimlerle artmıştır.

Küreselleşen sermaye piyasaları ile telekomünikasyon sistemleri arasında iki önemli bağlantı vardır. Birincisi, telekomünikasyon küresel sermaye piyasalarının işleminin ön koşuludur. İkincisi telekomünikasyon sistemleri büyük yatırımları gerektirir ve telekomünikasyon sistemlerine yapılacak yeni yatırımlar mali sermayenin uluslararası düzeyde örgütlenmesi ile oluşmuş kuruluşlardan borç ya da kredi alınarak gerçekleştirilmektedir. Bu bağlantılar, telekomünikasyonun gelişimini kontrol edenler ile sermaye piyasalarının gelişimini kontrol edenlerin çıkarlarının ortak olduğunu ortaya koyar.(Urey, 1995, 58)

Sermaye piyasalarının ve telekomünikasyon sistemlerinin yeniden yapılandırılması projeleri, kapitalizmin küresel düzeyde yeniden yapılanışında önemli bir bileşen olarak karşımıza çıkmaktadır. Roma yolları ve İngilizlerin deniz hatlarını kontrolü'nün geçmişte imparatorlukların devamını sağladığı gibi, bugün de telekomünikasyon dünya düzeyinde ve ulusal düzeyde iktidar ilişkilerini kuran ve sürdüren önemli bir faktördür. Telekomünikasyonun bu şekilde uluslararası sömürünün ve emperyalizmin sonucu olarak tanımlanan (Urey, 1995, 53) bir bütünleşmenin aracı olarak kavranması, "emperyalizmin coğrafi sınırlarını" (Melody, 1981, 5) günümüzde telekomünikasyon ağlarının belirlediği sonucuna ulaşmamızı sağlar.

Uluslararası Şirketlerin İhtiyaçları

Bankacılık ve diğer hizmet sektörlerinin ulusaşırı karakteri, telekomünikasyon alanındaki özelleştirmelerin de itici gücüdür. Küresel düzeyde yatırımların %80'ini, dünya ticaretinin ise %70'ini 500 büyük şirket elinde tutmaktadır. ABD, Japonya ve Avrupa orijinli olan ulusaşırıların sekiz mali merkezi vardır. En büyük 50 bankadan tamamının Londra, Newyork ve Tokyo'da ofisleri vardır; aynı

¹³ Williams, F. (1991) The New Telecommunications: Infrastructure for the Information Age, Free Press, NewYork künyeli kaynaktan aktarmaktadır.

zamanda diğer mali merkezlerden- Zürih, Frankfurt, Paris, Hongkong ve Singapur- bir ya da bir kaçında ofisleri bulunmaktadır (Urey, 1995, 55). Ulusal sınırları aşmış bu dev şirketlerin ihtiyaçları telekomünikasyonun özelleştirilmesinde önemli bir faktördür.

Telekomünikasyon sistemleri üzerinde, kişisel bilgisayarlar ile yaratılan “yönetim bilgi sistemleri”, veri kaynaklarının, nakit akışının, üretim işlevlerinin, sonucu ve müşteri hareketlerinin ya da pazar bilgilerinin kontrolunu artırma gibi olanakları yaratmaktadır. Tüm bu olanaklar herhangi bir yerden küresel bir ağa bağlanarak rahatlıkla kullanılabilir durumdadır. Fakat telekomünikasyon alanında ulusal düzeydeki kurumlar ve düzenlemeler çokuluslu şirketlerin bu kadar büyük bir rahatlıkla küresel bir ağa bağlanmasını engellemektedir. Yeni pazarlar ve üretim alanları arayan sermaye sahiplerinin, küresel erişimi yerel şartlara son derece bağlıdır. Ulusal servis sağlayıcının ihtiyacı karşılayamadığı gelişmekte olan ülkelerde, yerel ağı “bypass” etme becerisine sahip firmalar, fazla kapasitelerini satarak yerel taşıyıcı ile rekabete girebilecek durumdadır. Ancak genellikle ulusal telekomünikasyon sisteminin “bypass” edilmesi durumu yasal olarak engellenmiştir.

Ulaşırı mali sermaye, üzerinden milyarlarca doların aktığı telekomünikasyon sistemlerinin işletilmesini, politik tercihleri değişebilecek ulus devletlere bırakamayacak kadar önemsemektedir. Geline noktada, uluslararası sermaye açısından öncelikle yeterli ve sürekli yenilenen bir telekomünikasyon altyapısına ihtiyaç duyulmakta, bununla beraber telekomünikasyonun yoğun kullanımı nedeniyle hizmetin ucuz olması önem kazanmaktadır. Örneğin CitiBank’ın yıllık haberleşme maliyeti yüz milyonlarca dolara ulaşmıştır. Oysa pek çok ülkede yerel hizmetlerin uzak mesafeli hizmetlerden çapraz sübvansiyonla desteklenmesi politikası uygulanmaktadır¹⁴. Uluslararası mali sermaye böylesi bir yükü taşımak istemediğinden, özelleştirmelerin en önemli destekçisidir.

Merkezinde özelleştirmelerin yer aldığı yeniden yapılandırılmalar, gelişmiş ülkelerin telekomünikasyon cihazı ve hizmeti üreten firmaları ve telekomünikasyonu yoğun olarak kullananlar tarafından yönlendirilmektedir. Öncelikle uluslararası şirketler yeniden yapılanmaya ihtiyaç duymaktadır. Kapitalist üretim biçiminin küreselleşmesi ile genişleyen güçler, telekomünikasyon endüstrisinde de özel nüfuzlarını kullanmaktadır. Ulusal düzeyde ise, merkezi iktidarın değişik düzeyleri ile mali bağlantıları olan aktörler belirleyicidir. Kamu sektörü aktörlerinin görevleri ise küresel sermaye altyapısının iki kritik bileşenini, ulusal düzenlemenin uluslararası sermayenin ihtiyaçları doğrultusunda yapılmasını ve uluslararası anlaşmaları içermektedir.

Genişleyen Telekomünikasyon Pazarı

Telekomünikasyon hizmetlerinin 1960’lar ve 70’ler boyunca kamu hizmeti olarak sunulması ve “evrensel hizmet” ilkesi ile düzenlenmesi, öte yandan kalkınma paradigması, ulusal bütünleşme ve güvenlik açısından stratejik bir sektör olarak kabulü “kullanımının” değişmesine neden olmuştur. Bu değişim telekomünikasyon hizmetlerini yeniden yapılanan dünya sisteminde önem kazanan hizmetler sektörünün en önemli bileşeni haline getirmiştir. Hizmetler sektörünün oluşturduğu pazar giderek genişlemektedir. Hizmetler sektörü dışsatımı 1980’de 370 Milyar Dolar seviyesindeyken, 1990’larda 900 Milyar Dolara yükselmiştir. Ayrıca dünyadaki toplam yatırım stokunun yarısından fazlası hizmetler sektöründeki yatırımlardan oluşmaktadır. OECD Ülkelerini kapsayan araştırmanın sonuçları, (Çakal, 1995, 39) telekomünikasyon hizmet gelirlerinin yılda ortalama %4,5 oranında büyüdüğünü göstermektedir. 1990’ların başında uluslararası telekomünikasyon trafiği ortalama %44 artış gerçekleşmiştir. 1990 yılında dünya telekomünikasyon cihaz ve hizmetler piyasası 370

¹⁴ Telekomünikasyon hizmetlerinde ücretlendirme yöntemi üzerinde çokça tartışılan bir konudur. Bu tartışmaların buraya aktarılması mümkün olmamakla birlikte, bu tartışmalar çerçevesinde devlet işletmelerinin ücretlerde çapraz sübvansiyon uyguladığının bir iddia olarak gündeme geldiğini belirtmekte yarar görüyorum.

milyar dolar'a erişmiştir ve 1991 yılında ise 400 milyar dolara erişerek yılda %10-15 büyüme göstermiştir. 2000 yılında ise, haberleşme-bilgi sektörü pazar hacminin yaklaşık olarak 2.4 trilyon dolara yükseleceği beklenmektedir.

Öte yandan telekomünikasyon sermayesi fazla birikimi gelişmiş ülkelerin telekomünikasyon cihaz ve hizmet üreticilerini her yerde, özellikle de az gelişmiş ülkelerde yeni pazarlar aramaya yöneltmiştir. Tablo 1'de "en küresel 100" içindeki en büyük altı telekomünikasyon şirketinin birikmiş sermaye miktarları gösterilmektedir.

Tablo 1: "En Küresel 100" içinde yer alan ilk altı Telekomünikasyon Hizmet Sağlayıcı (tüm değerler milyar dolar'dır) (Urey'den derlenmiştir)

Şirket	Pazar Değeri	Gayri Safi Satış	Net Aktifleri
Nippon T&T	140.5	59.7	107.0
American T&T	82.4	64.9	57.2
British Telecom	40.7	20.7	33.6
GTE	33.0	20.0	42.14
Bell South	25.6	15.2	31.4
Bell Atlantic	23.3	12.6	27.9
Southwestern Bell	23.0	10.0	23.8

Gelişmelerini sürdürmek için birleşen bu şirketler, hem temel hizmetler alanında hem de katma değerli hizmetlerde uluslararası piyasalarda genişlemeyi amaçlamaktadır. Bir yandan temel telefon hizmetlerindeki ulusal (ABD şirketleri için bölgesel) tekel konumlarını koruyan bu şirketler, diğer yandan hızla küreselleşmektedirler. Örneğin, ABD'de bir bölgenin tekel konumundaki hizmet sağlayıcısı olan Southwestern Bell, özelleştirilen Meksika telekomünikasyon servisi sağlayıcısı Telmex'in şirketin büyümesinin motor gücü olduğu açıklamaktadır.(Urey, 1995, 63) Southwestern Bell, beş yılda Meksika'nın ulusal telekomünikasyon taşıyıcısı olan Telmex'e 1990 yılında yaptığı 1 Milyar dolarlık yatırımın karşılığı olarak, 1994 Aralık ayında Meksika para biriminin devalüe edilmesine rağmen, iki katı kadar kar etmiştir (Modý, 1995, xv).

Telekomünikasyon alanının yeniden yapılandırılması ve özelleştirilmesinin en temel nedeni, sermayenin bu büyük pazarı ele geçirme isteğidir. Özelleştirmeler ile hem gelişmiş ülkelerde, hem de az gelişmiş ülkelerde, telekomünikasyon hizmetleri metalaşmakta ve uluslararası sermayenin egemenliğine girmektedir.

Özelleştirmelerin Sonuçları

Telekomünikasyon hizmetlerinden nüfusun büyük bir bölümünün doğrudan yararlanması; ulusal telekomünikasyon işletmelerinde fazla sayıda çalışanın istihdam edilmesi; sektörün yüksek gelir getirmesi yanında özelleştirmenin hükümetlere kısa vadeli önemli kaynaklara erişme imkanı sunması telekomünikasyon alanındaki özelleştirmeleri herkes için önemli hale getirmektedir.

Telekomünikasyonda özelleştirmelerin nedenleri, küresel düzeyde yarattığı ve yaratacağı sonuçları da ortaya koymaktadır. Genel olarak, uluslararası dev telekomünikasyon şirketleri arasında ortak girişimler ve stratejik ortaklıklar yaygınlaşmakta, özelleştirilmiş telekomünikasyon hizmetleri tek tek özel şirketler tarafından değil, genellikle büyük ortaklıklar tarafından sağlanmakta, telekomünikasyon pazarında oluşması beklenen rekabet, kullanıcıya verilecek hizmetler düzeyinde değil, devlete ait ulusal taşıyıcıların tekel hakları ile birlikte satın alınması düzeyinde bu büyük uluslararası

ortaklıklar arasında yaşanmaktadır. Uluslararası düzeyde yeniden yapılanan telekomünikasyon endüstrisinde yaşanan birleşme ve ortaklıkların iki önemli özelliği dikkat çekmektedir.

Birincisi bölgesel çaplı ortak girişimlerde ve konsorsiyumlarda uluslararası bankaların yer alıyor olmasıdır. Bu tür ortaklıklar temel olarak ulusal düzeyde özelleştirilen telekomünikasyon sistemlerine yönelmektedir. Banka-sanayi ortaklıkları özellikle az gelişmiş ülkelerin yerel şirketleri ile konsorsiyumlar oluşturarak girdikleri ihalelerde hem sermaye ve teknik kapasite avantajı sayesinde, hem de uluslararası bankalar bu ülkelerin başlıca kredi kaynakları ve alacaklısı olduğundan belirleyici olabilmektedirler. Örneğin Arjantin'de telekomünikasyonun özelleştirilmesi uluslararası telekomünikasyon devleri ve finans kurumları arasında iki büyük ortak girişimin doğuşunu beraberinde getirmiştir. Arjantin hükümetinin en büyük alacaklısı durumunda olan Citibank, %30'u devlete ait olan İspanyol Telefonica de Espana, İtalyan çokuluslu şirketi Techint, bazı yerli yatırımcılar ve finans kurumlarından oluşan bir konsorsiyum Güney Arjantin'de telekomünikasyon işletmesini satın alırken, Fransız kamusal taşıyıcısı France Telecom'un uluslararası bölümü France Cable et Radio, İtalyan STET, Arjantin'in en büyük ekonomik birliği olan Compania Naviera Perez Compnc ve Arjantin hükümetinin diğer bir alacaklısı olan J.P. Morgan ise Kuzey Arjantin'de telekomünikasyon hizmetlerini satın almıştır. Arjantin hükümeti, başlangıçta 5 yıl olarak belirlemiş olduğu tekel garantisini, özelleştirmenin hemen öncesinde her iki bölge için de 10 yıla çıkarmıştır (Petrazzini, 1996, 26). Meksika'da da benzer bir süreç yaşanmıştır. Meksika'da geçerli olan yabancı sermaye sınırına ilişkin yasa nedeniyle özelleştirmenin birinci adımında Meksika'nın altıncı büyük sermaye grubu olan Grupo Carso en büyük payı almış, yabancı ortaklar ise AT&T'nin parçalanmasıyla oluşan Amerikan Southwestern Bell firması ve France Cable et Radio olmuştur. Ancak özelleştirmenin ikinci adımında bu üç firmanın oluşturduğu konsorsiyum, aldığı pay ile Telmex'in en büyük hissedarı durumuna gelmiştir (Leon, 1996, 183). Tablo 2'de başlıca telekomünikasyon tekelcilerinin ve temel ve katma değerli servisler alanında faaliyet gösterdikleri ülkeler sunulmaktadır.

Tablo 2. Başlıca Telekomünikasyon Şirketleri ve Faaliyet Gösterdikleri Ülkeler (Urey ve Perea'dan derlenmiştir.)

Şirket	Faaliyet gösterdikleri ülkeler
AT&T (ABD)	Arjantin, Kolombiya, Ekvator, Meksika, Venezuela, Porto Riko, Ukrayna
Bell Atlantic (ABD)	Ekvator, Meksika, Şili
Bell South (ABD)	Arjantin, Şili, Panama, Uruguay, Peru, Venezuela, Meksika
GTE(ABD)	Arjantin, Venezuela, Dominik Cumhuriyeti
SBC (ABD)	Şili, Meksika
STET (İtalya)	Arjantin, Bolivya, Şili
France Telecom	Arjantin, Meksika, Çad, Madagaskar, Kamerun, Mali, Ekvator, Vanuatu, Polonya
US West	Rusya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Polonya

İkincisi uluslararası telekomünikasyon firmaları arasında yaşanan birleşmeler ve yeni şirketlerde, eğlence sektöründen ve bilgisayar-yazılım sektöründen büyük şirketlerin de bulunuyor olmasıdır. Bu büyük çaplı uluslararası ortaklıkların bir hedefi uluslararası müşterilere dünya çapında telekomünikasyon hizmetleri sağlamaktır. Bir diğer hedef ise multimedia ve enformatik hizmetleri gibi yeni alanlara girebilmektir. Kurulan yeni şirketler, uluslararası şirketlere mesaj ve data iletiminde kullanabilecekleri küresel sanal özel ağlar, kapalı kullanıcı grupları gibi altyapıları sağlamaktadır. Unisource, Uniworld, Concert ve Global One bu tür ortaklıkların başlıcalarıdır. Bu yeni kurulan şirketlerin ortaklarına baktığımızda sektördeki yeniden yapılanmanın boyutları daha da çarpıcı hale

gelmektedir. Unisource Telia, PTT Telecom NV, Swiss PTT ve Telefonica'nın ortak olduğu bir şirketken, Uniworld, Unisource ve AT&T tarafından yaratılmış bir ortak girişim olmuştur. Global One'in ortakları ise Deutsche Telecom, France Telecom ve Sprint'tir. Diğer taraftan Walt Disney (eğlence sektörü, ABD), SBC Communications, Ameritech, Bell South, GTE (telekomünikasyon sektörü, ABD), ABC (yayıncı, ABD) gibi şirketlerin, ya da US West (telekomünikasyon, ABD), Time Warner (eğlence sektörü, ABD), Toshiba (bilgisayar sektörü, Japonya), Itochu (pazarlama, Japonya) gibi şirketlerin oluşturduğu ortaklıklar, gelecek hakkında ipucu verir niteliktedir (Petrazzini, 1996, 27). Bir yandan tekelleşme eğilimi güç kazanırken, diğer yanda sermaye ihraç eden ülkeler dünyayı bir nevi paylaşmaktadır. Bu iki yanlı tekelleşme, üçüncü dünya ülkelerini sadece telekomünikasyon teknolojisi alıcısı değil, bilginin ve her türlü kültürel içeriğin de üreticisi değil alıcısı olma tehlikesi ile karşı karşıya bırakmaktadır.

Tüm bunlara bağlı olarak, bugüne kadar pek çok gelişmiş ve az gelişmiş ülkede gerçekleştirilen özelleştirmelerin, emekçiler ve tüketici-kullanıcılar açısından yarattığı sonuçlar "kim kazandı, kim kaybetti, kim karar verdi" sorularının yanıtlarını tamamlama açısından önem kazanmaktadır.

Özelleştirmeler ve Telekomünikasyon Çalışanları

Telekomünikasyon alanında gerçekleştirilen özelleştirmelerin, sektör çalışanları üzerindeki etkileri, ülkeden ülkeye değişmektedir. Bu değişimler daha ziyade istihdam oranını düşürme yöntemlerinde karşımıza çıkmaktadır. Bazı ülkelerde özelleştirmeden sonra doğrudan işten atılmalar görülmürken, bazılarında işten atılma yerine iş koşullarının hızla kötüleşmesi, ücretlerin düşmesi, daha önce varolan sosyal hakların yok edilmesi ile karşılaşmaktadır.

Tablo 3 Haberleşme sektörünü özelleştirmiş ülkelerin 1984-1994 yılları arasındaki İstihdam Değişimi (Özdemir, 1997, 20)

Ülke	Özelleştirildiği Yıl	İstihdam Değişimi (%)
Kanada	1987	-20.5
İngiltere	1984	-37.6
Macaristan	1993	-72.1
Singapur	1993	-47
Yeni Zelanda	1990	-62.8
Arjantin	1990	-34
Avustralya	1992	-25.4
Malezya	1990	-2.2
Guyana	1991	-40.3
Peru	1994	-29.5

1984-1994 arasındaki istihdam düşmesinin sebepleri arasında, özelleştirmelerden sonra yaşanan kitlesel işten çıkarmaların yanı sıra, şirketi daha yüksek değerden satabilmek için özelleştirme öncesinden yeni istihdamın durdurulması, taşeronlaştırma uygulamaları ve erken emeklilik gibi yöntemlerle devlet tarafından istihdamın azaltılması da yer almaktadır.

İşgücü üzerindeki operasyonların arkasında tamamen işgücü maliyetini en aza indirerek karı maksimize etme anlayışı sözkonusudur. Özelleştirilmiş telekomünikasyon şirketleri de, kar oranlarını artırmak için maliyet düşürücü en önemli kalem olarak gördüğü çalışanlara yönelmektedir. Örneğin 1984 yılında özelleştirildikten sonra, 1990-1995 yılları arasında 94.000 çalışanın işten çıkartıldığı

BT'nin 1994 rakamları ile giderlerinin %40'ı işletme giderleridir. BT sosyal haklara sahip ve yüksek ücretli çalışan yerine bazı hizmetlerini taşeron şirketlere yaptırarak giderlerini düşürmeye çalışmaktadır.

İstihdamı azaltmak için "erken emeklilik" yoluna başvurulması oldukça yaygındır. Kimi ülkelerde ise özelleştirmenin hemen öncesinde çıkarılan erken emekliliği cazip hale getiren özel yasalarla, istihdam azaltılmasının tüm maliyeti devlet tarafından üstlenilmekte, kimilerinde ise özelleştirme sonrasında erken emeklilik sözkonusu olmaktadır. Bir diğer uygulama ise devlet çalışanı olan personelin yeni özel şirkete devlet eli ile "transfer" edilmesidir. Japonya haberleşme şirketi Nippon Telegraph and Telephone Corporation (NTT)'nin 1985'de özelleştirilmesinden sonra 1993 yılına kadar 304.000 olan işgücü sayısını 215.600 sayısına doğrudan işten atılma olmaksızın ayrıntılı formüller ile indirdi. Sistemli bir şekilde yürütülen erken ve gönüllü emeklilik politikaları ile yaşları 40 ile 57 arasında olan yaklaşık 9.900 çalışan bir yıl içerisinde emekli edildi (Shinsun, 1994, 247). NTT'de 1985-1993 arasında 25.000 çalışanı kapsayan transferler ise üç ayrı kategoride gerçekleşti. Birinci tip transferde çalışan NTT personeli olarak kalıyor ve bir başka şirkette NTT adına çalışıyordu. İkinci tip transferde, çalışan NTT personeli olmasına rağmen bir başka şirket adına çalışabilmekteydi. Üçüncü tipte ise çalışan NTT'den istifa ederek, farklı bir şirketle yeni bir iş ilişkisine giriyordu. NTT'de uygulanan erken emeklilik ve transfer yöntemleri iki önemli sonuç verdi; bunlardan birincisi bir çok çalışan daha önceki haklarını ve pozisyonlarını kaybetti, ikinci sonuç ise sektöre özelleştirmeler ile yeni girmiş firmalar NTT'de yetişmiş deneyimli personele kolaylıkla ve devlet eli ile sahip oldular. (Başaran, 1997, 318)

Tüketici-Kullanıcı Açısından Etkileri

Özelleştirilen telekomünikasyon şirketlerinde, karın maksimizasyonu temel ilke olunca iki ana sonuç ortaya çıkmaktadır. Birincisi kar oranı düşük ve maliyeti yüksek olan kırsal bölgelerde ve diğer az kar getiren bölgelerde özelleştirmeler sonrası yatırımlar durmaktadır. İkinci sonuç ise tarifelerdeki değişimdir.

Daha önceki tarife politikalarında 'çapraz-sübvansiyon' yapıldığı iddiasından yola çıkarak, özelleştirilen telekomünikasyon hizmetlerinde yerel aramaların ücretleri hızla artmakta, uzun mesafe ve milletlerarası aramaların ücretleri düşürülmektedir.

Bu konuda Meksika Haberleşme şirketi TELMEX'in tarifelerindeki değişim iyi bir örnek teşkil etmektedir.

Tablo 4.Telmex'in gelir yapısındaki denge değişimi (OECD, 1996,...)

	1988	1989	1990	1991	1992	1993
Milletlerarası arama	46.8	42.0	29.0	23.1	21.2	19.7
Ülke içi arama	29.0	32.8	35.5	36.3	34.8	33.7
Şehir içi (lokal) arama	20.2	20.1	31.6	36.4	40.7	42.8
diğer	3.9	5.0	3.8	4.1	3.3	3.8
Toplam	100	100	100	100	100	100

1990 yılında özelleştirilen TELMEX'de, "tarife operasyonu" 1988'de başlamıştır. Özelleştirme öncesi gelirlerini artırarak şirketi daha cazip hale getirmek için Meksika hükümetinin 1988'de başlattığı yerel aramaların ücretlerini artırma politikası TELMEX özelleştirildikten sonra da devam etmiştir. Özelleştirmenin hemen arifesinde Ocak 1990'da bir anda lokal aramalar 8.69

peso/dakika'dan 100 peso/dakika'ya; şehirlerarası aramalar 420 peso/dakika'dan 841 peso/dakika'ya yükselirken; milletlerarası aramalar 2017 peso/dakika'dan 1781 peso/dakika'ya düşürülmüştür (Petrazzini, 1995, 183).

1984'te AT&T'nin deregülasyonu sonrasında da ABD'de aynı sonuç ile karşılaşılmaktadır. Lokal aramalar %53 oranında artırılırken, eyaletlerarası-şehirlerarası ve milletlerarası aramalar %40 oranında ucuzlamıştır.

Özel sektör kontrolündeki telekomünikasyon sistemleri büyük bankalara, iş çevrelerine yeni olanaklar yaratıp ve uluslararası sermayenin dolaşımını kolaylaştırırken, uluslararası kullanıcılar için uygulanan indirimler sıradan kullanıcılar için tarifelerin yükselmesine neden olmakta, daha az karlı olan kırsal kesim tamamen gözden çıkartılmaktadır. Hatta verimsiz kullanıcıların sisteme erişimini engellemek için ilk kurulum ücretlerinin astronomik düzeylere çekildiği ve bunun örneğin Filipinler'de Dünya Bankası tavsiyeleri ile uygulandığı da bilinmektedir.

Türkiye'de Telekomünikasyonun Özelleştirilmesi

Türkiye'de telekomünikasyon alanındaki özelleştirme, hala gündemde oldukça önemli bir yer işgal etmektedir. Ancak özelleştirme tartışmasının sürüyor olmasına rağmen, on yılı aşkın bir süredir telekomünikasyon alanının özelleştirilmesi konusunda önemli aşamaların tamamlanmış olduğu da bir gerçektir.

1980'lerde ithal ikamesine dayalı kalkınma stratejisinden vazgeçilmesi ve dışa açık büyüme modelinin kabulü ile telekomünikasyon sektöründe de yapısal değişim başlamıştır. 1983 yılında PTT'de de yatırım hamlesi başlamış ve 80'lerin başında %0,5'ler seviyesindeki PTT yatırımlarının GSMH'ye oranı 1987 yılında %1,3 seviyesine çıkmıştır. PTT'nin yatırımlarını artırarak telekomünikasyon sistemini genişletme ve modernleşirmesinin nedenleri, o yıllarda dönemin iktidarı tarafından "evrensel hizmet ilkesi" ve "telekomünikasyon ve kalkınma paradigması" çerçevesinde açıklanmış olsa da aynı dönemde başlayan yasa değişikliği çalışmaları yapısal değişimin hazırlıklarının o dönemde başlamış olduğunu göstermektedir.

1980'lerin ortası aynı zamanda gelir paylaşımı ve servis bazında taahhüt anlaşmaları yoluyla özelleştirme uygulamalarının başladığı yıllardır. 1984'de değiştirilen Devlet İhale Kanunu ile, o zamana dek PTT personeli tarafından yapılan telefon şebekesi işleri özel sektöre devredildi. 1985-1991 yılları arasında Başmüdürlüklerce gerçekleştirilen ihalelerle irili ufaklı çok sayıda firma, çeşitli bölgelerde şebeke kurulması projelerini gerçekleştirdi. 1991 yılında uygulama değiştirilerek, 58 ilin tüm telefon şebeke işleri müteahhit firmalara paylaştırıldı. Diyarbakır, Batman, Mardin, Siirt, Şırnak illerini kapsayan bölgede ise, şebeke işlemleri Türk Telekom AŞ tarafından hala yürütülmektedir.

Bir diğer özelleştirme uygulaması kablolu TV hizmetinde yaşandı. Kablolu TV projelendirme, tesis ve abone bağlantıları, 1991 yılından itibaren 6 konsorsiyum arasında illere ve semtlere göre paylaştırıldı. 6 konsorsiyum kablo temini ve teknoloji yoğun karlı işlemleri kendisi gerçekleştirirken, işçilik yoğun tüm işlemler taşeron firmalar tarafından sağlanmaktadır.

PTT'nin data haberleşmesi konusunda gerçekleştirdiği ilk büyük proje olan Türkiye Paket A-
nahtarlamalı Data (TURPAK) şebekesi de, özelleştirmelerin kanuni dayanağı olan özel sermayeye işletme hakkı tanıyan 2983 sayılı kanun ve 233 sayılı kanun hükmünde kararnamenin tanıdığı yetkilerle Northern Telecom şirketi ile "gelir paylaşımı" yöntemi çerçevesinde gerçekleştirildi. Katma değerli hizmetler sınıfına giren uydu-
yer istasyonu hizmetleri ve Cep Telefonları (GSM) da özelleştirilmiş hizmetlerdir. Gelir paylaşımı ve lisans sözleşmeleri ile katma değerli hizmetlerin¹⁵ tama-

¹⁵ Katma değerli hizmetler 4000 sayılı yasa'da FCC'nin tanımından biraz farklı biçimde, "cep telefonu, araç telefonu, ankesörlü telefon, çağrı cihazı, data şebekesi, kablolu TV, uydu sistemleri, rehber basımı ve benzer hizmetler" olarak tanımlanmaktadır.

minin özelleştirildiği gözönüne alındığında da, özelleştirme tartışmalarının sadece mülkiyet devrine ilişkin olarak sürdürüğü rahatlıkla söylenebilir.

Türk Telekomünikasyon AŞ'de bugüne dek farklı yöntemler ile gerçekleştirilen kısmi özelleştirmelerin sonucu istihdam oranının düşmesi olmuştur. 1992 yılında 33419 olan işçi sayısı 1994 yılında 31851'e düşmüştür. Benzer azalma memurlarda da görülmektedir. Türk Telekomünikasyon AŞ bu istihdam düşürmeyi yeni eleman almayarak sağlamıştır. Öte yandan, özelleştirme öncesi şirketi karlı ve cazip hale getirmek için temel telekomünikasyon hizmetlerinin fiyatlarının sürekli artırılması da günlük yaşamda kolaylıkla görülebilen bir düzeydedir.

Telekomünikasyon Cihazları Üretimi Alanında Özelleştirmelerin Sonuçları

1980'lerin başlarında gerçekleştirilen özelleştirmeler ile telekomünikasyon cihazları üretimi sektörü, az sayıda uluslararası şirketin egemenliğinde oligopolcü bir yapıya dönüşmüştür. Telekomünikasyon cihazları üretiminin teknoloji yoğun bir süreç olması yaşanan özelleştirmeler ile birlikte sektördeki firma sayısının giderek azalmasına ve birleşmelere neden olarak oligopolcü yapıyı güçlendirmekte, oligopolcü yapı da teknolojik gelişmelerin yönünü ve niteliğini etkilemektedir.

1980'lere kadar, telekomünikasyon cihazları üretimi yapan az gelişmiş ülkelerde, dönemin "ulusal kalkınma politikaları" gereği ve sektörün yoğun sermaye birikimi gerektirmesi nedeniyle üretici firmalar "devlet işletmesi" olarak şekillenmiştir. Ulusal telekomünikasyon cihazları üretimi, genellikle lisans yoluyla gerçekleştirildiğinden, baştan beri ulusal üretici firmalar küresel şirketlerin ortaklığı ve etkinliği ile ayakta durmuştur. Son yıllarda özelleştirme siyaseti çerçevesinde gerçekleştirilen satışlar, daha önceden küresel şirketlerin sınırlı paylara sahip olduğu ve politikaları genellikle devlet bürokrasisi tarafından belirlenen bu firmaların, tamamen küresel şirketlerin mülkiyetine ve kontrolüne geçmesini beraberinde getirmiştir. Türkiye telekomünikasyon cihazları üretim sektörü de tüm bu şartlar altında yapılanmıştır.

Telekomünikasyon cihazlarını üç ana bölüme ayırmak mümkündür: santraller, iletim cihazları ve uç ürünler. Türkiye'de uç ürünler 1980'lere gelene kadar, PTT tarafından sağlanarak abonelere kiralanmıştır. PTT, telefon makinası, teleks, modem gibi uç cihazları, ürüne bağlı olarak çok uluslu şirketlerden lisans alarak üretim yapan yerli firmaların oluşturduğu iç piyasadan ya da ithalat yoluyla direkt dış piyasadan sağlamıştır. 1980'li yıllarda ilk serbestleştirme uygulamaları uç cihazlar sektöründe yaşanmıştır. O yıllarda, Avrupa Topluluğu tarafından, 1993 yılına kadar telekomünikasyon uç cihazlarının özelleştirilmesi kararı alınmıştır. Avrupa Topluluğu üyelerinin büyük bir bölümü bu süreyi kullanma ve bir plan çerçevesinde sektörü serbestleştirme kararı alırken, PTT Genel müdürlüğü 1988'de telefon makinalarını özelleştirdiğini açıklamıştır (CEYHUN, 1997, 175). Ani bir kararla serbestleştirilen piyasada bugün ciddi bir kargaşa yaşanmaktadır. PTT düzenleme yetkisine sahip olmasına ve bu konudaki şartnamelerin varlığına rağmen, piyasada satılan telefon makinalarının bir bölümü şartnamelere uymamaktadır ve bu da tüketicileri genel olarak olumsuz etkilemektedir.

İletim cihazları olarak adlandırdığımız, üzerinden iletişimin sağlandığı fiziksel ortam ürünleri de 1960'lı yıllara kadar ithalat yoluyla sağlanırken, 60'larda Türk Kablo, Kavel, SİMKO gibi firmalar telefon kablosu üretimine başlayarak bir iç piyasa oluşturmuşlardır.

Santraller alanında ise 1960'lara kadar direkt ithalat yoluna gidilmesine rağmen, 1960'larda lisans yoluyla yerel üretim başlamıştır. Sayısal santrallere geçildikten sonra, 1980'li yılların sonlarında piyasada üç firma egemen duruma gelmiştir. Bu üç firma TELETAŞ, NETAŞ ve SİMKO firmalarıdır. TELETAŞ ve NETAŞ firmaları, 60'lı yılların sonunda PTT'nin kullandığı telekomünikasyon cihazlarının yerli kaynaklardan sağlanabilmesi için kurulmuş firmalardır. TELETAŞ firması 1965'de kurulan PTT Araştırma Laboratuvarlarının, 1983 yılında İTT, PTT ve yerli ortakların katılımı ile şirket-

leşmesi sonucu oluşmuştur. NETAŞ firması da 1967 yılında PTT'nin bir cihaz alım şartnamesinin koşulu olarak PTT, yerli ortaklar ve Northern Electric tarafında kurulmuştur. SİMKO ise, 1958 yılında %51 Alman Siemens ortaklığı ile kurulmuş olmasına rağmen, ancak 1988 yılında PTT'nin rekabeti artırmaya dönük kararları ve Avrupa topluluğu ile ilişkilerde Türk-Alman ilişkilerinin önemi nedeniyle (CEYHUN, 1997, 183) santral piyasasına girebilmiştir. 1990 yılı verilerine göre, bu üç firma Türkiye telekomünikasyon cihazları sektörünün toplam üretiminin %75'ini, toplam istihdamının ise %55'ini temsil etmektedirler (Soyak, 1996, 102). Şu anda üçü de dünya piyasasına hakim olan çokuluslu firmalardan en büyüklerinin büyük hissedar olduğu firmalar durumundadırlar.

Dünya telekomünikasyon cihazlar üretimi sektörünün özelleştirmeler sonrasında oluşan oligopolcü yapısı, küresel bir telekomünikasyon teknoloji politikasının oluşmasına neden olmakta ve bu küresel politika dahilinde teknoloji geliştirilmesi faaliyeti gelişmiş ülkelerde merkezileşmektedir (Soyak, 1996, 77). Telekomünikasyon alanında teknolojik gelişmelerin sanayileşmiş ülkelerde merkezileşmesi, az gelişmiş ülkelerin telekomünikasyon cihazları sektörlerini hem niteliksel olarak, hem de mülkiyet açısından belirlemektedir.

Sonuç

“Telekomünikasyon, geleneksel olarak politika oluşturma sürecinde bürokrat ve teknokratların rol oynadığı, üst düzeyde teknik ve depolitize bir alandı.” (Petrzini, 1995, 31)

Petrzini'nin hikaye zamanı ile bahsettiği koşullarda, telekomünikasyon politikaları oluşturma süreci teknik bir alan olmasına rağmen devlete meşruluk kazandırmak gibi siyasi bir amaca hizmet etmekteydi. Oysa ekonomik verimlilik argümanı ile başlatılan telekomünikasyonun özelleştirilmesi süreci, küreselleşme söylemi ile birlikte devletin sistemin yeniden üretilmesi görevini yerine getiriş biçiminin yeniden tanımlanmasını gerektirmektedir. Devletin rolü özünde bütün farklı aşamalarda aynıdır: sermaye birikimine dayalı sistemin yeniden üretilmesi. Devlet her aşamada egemen birikim biçiminin gerekliliklerini yansıtan politikalar izleyerek sınıf egemenliğinin yeniden üretilmesine nesnel olarak hizmet eder. Devlet ile egemen sınıflar arasındaki ilişki egemen birikim biçimi ve bunun gereklilikleri aracılığı ile kurulan nesnel bir ilişkidir. Bugün gereklilikler, “hükümetlerin rolünü, kendi çalışan sınıflarını ve nüfus fazlasını kontrol edebilmek için polis işlevine indirgeyecektir.” (Chomsky, 1989, 148)

Uluslararası sermayenin ve onun kurumları olan IMF, Dünya Bankası gibi kuruluşların yönlendirdiği ve uygulayıcısı devlet olan telekomünikasyonda özelleştirmeler ile;

-Az gelişmiş ülkelerdeki kapitalist yapıların dünya kapitalist ekonomisi ile bütünleşmesi süreci hızlanacaktır.

-Sermaye için yeni alanlar açılacaktır.

-Uluslararası şirketler gelişmiş telekomünikasyon hizmetlerini, yatırımların finansmanı temel hizmetleri kullanan sıradan kullanıcılardan çıkartıldığı için daha uygun fiyatlara alabilme şansı elde edecektir.

-Ulus-devlet sermayenin çıkarlarını gerçekleştirdiği, Dünya Bankası ve IMF gibi uluslararası iktidar odaklarının önerilerini uyguladığı için emperyalist zincirdeki yerini pekiştirecektir.

KAYNAKÇA

- BARRERA E. (1995) "State Intervention and Telecommunication in Mexico", Journal of Communication, Vol.45 No.4, s.51
- BAUR C. (1994) "The Foundation of Telegraphy and Telephony in Latin America", Journal of Communication, Vol.44 No.4, s.9-25
- BAŞARAN F., ÖZDEMİR Ö. (1997), "Özelleştirme Politikalarının Sonuçları: Türk Telekom İçin Dersler", Kamu Girişimciliği, TMMOB, İstanbul
- BRAMAN S. (1995) "Horizons of the State", Journal of Communication, Vol.45 No.4, s.
- ÇAKAL R. (1996) Doğal Tekellerde Özelleştirme ve Regülasyon, DPT, Ankara
- CEYHUN Y. (1997) Fikret Yücel'in Anıları ya da Elektronik Sanayiimizin Bir Kesitinin Anıları, TMMOB EMO, Ankara
- CHOMSKY N. (1993) Facing The Challenges,
- GERAY H. (1994) Yeni İletişim Teknolojileri: Toplumsal Bir Yaklaşım, Ankara
- GERAY H. (1995) "Küreselleşme ve Masa Üstü Sömürgecilik: Yeni Dünya Düzeninde İletişim Ağları", Mürekkep, Sayı 3-4, s.33-48
- GÜLALP H. (1979) "Yeni Emperyalizm Teorilerinin Eleştirisi", Birikim yayınları
- GÜLALP H. (1995) Kapitalizm Sınıflar ve Devlet, Birikim Yayınları, Ankara
- Information Infrastructure Convergence and Pricing:The Internet, OECD,Paris, 1996
- KATZ C.H. (1997) Telecommunications: Restructuring Work and Employment Relations Worldwide, ILR Press, USA
- LEON R.S. (1996), "Between Merchantilism and Markets: An Analysis of Privatization In Mexico", içinde Anderson T.L., Hill P.J., The Privatization Process, R&L Publishers, USA
- MAC BRIDE S. (1993) Bir Çok Ses Tek Bir Dünya, Unesco-Türkiye Milli Komitesi Yayını, Ankara
- MARTIN B. (1994) Özelleştirme Kamu Yararına mı?, Harb-İş, Ankara
- MATTELART A. (1997) "Ezeli Bir Vaat: İletişim Cennetleri", Defter, Kış, 29, 69-73
- MELODY W.H., SALTER L., HEYER P. (1981) Culture, Communication and Dependency: The Tradition of H.A. Innis, Ablex Publishing, NewJersey
- MODY B., BAUER J.M., STRAUBHAAR J.D. (1995) Telecommunications Politics, LEA Publishers, NewJersey
- ÖZDEMİR Ö. (1997) "T parça Parça Satılıyor", Elektrik Mühendisliği, cilt 39, sayı 402, s.18-20
- PEREA A. (1997) "Telecommuncations Alliances in Latin America", <http://www.ugt.org.sp>
- PETRAZZİNİ B. (1995) The Political Economy of Telecommunications Reform in Developing Countries, Praeger, London
- PETRAZZ N B. (1996) Global Telecom Talks, Institute for International Economics, Washington DC
- SAMARAJIVA R., SHIELDS P. (1990) Integration, Telecommunication and Development: Power in Paradigms", Journal Of Communications, Vol.40 No.3, p:84-105
- SOYAK A. (1996) Teknolojik Gelişme ve Özelleştirme, Kelepir, İstanbul

STEVENSON R. (1988) *Communication and the Third World: the Global Politics of Information*, Longman Inc.

TSUI L.S. (1991) "The Use of New Communication Technologies in Third World Countries: A Comparison of Perspectives" *Gazette*, Vol.48, No.2, s.78

Türk Telekom 1995 yılı İstatistikleri

UREY G. (1995) "Telecommunications and Global Capitalism", içinde Mody B., Bauer J.M., Straubhaar *Telecommunications Politics*, LEA, New Jersey, s.53-83

YILDIZOĞLU E. (1995) *Globalleşme: Teşekkür Ederim İstemem*, TMMOB, Ankara

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE PETROKİMYA SANAYİİ PETKİM ÖRNEĞİ VE ÖZELLEŞTİRME

*Ayfer EĞİLMEZ
TMMOB Yönetim Kurulu Üyesi
Kimya Yüksek Mühendisi*

Giriş

1960'lı yıllarda kamu girişimciliği ile sanayileşme politikalarının uygulanmasında petrokimya sanayii önemli bir yere sahiptir.

Genellikle ara malları üreten petrokimya sanayii Türkiye'ye diğer sanayi dallarına oranla oldukça erken girmiştir. 1962 yılında kurulması düşünülmüş ve konu yabancı sermayenin ilgisini çekmiştir. Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığının (TPAO) çalışmaları sürerken, ABD kökenli bir ulusal içki fabrikası 87 milyon dolar yatırımla ekonomik ölçeklerin altında kapasiteli bir kuruluş kurmayı teklif etmiştir. Bu teklife göre 87 milyon doların 50 milyon doları ABD kredisiyle, 16 milyon Cooley fonundan, 7 milyon doları TPAO tarafından karşılanacaktır. Ayrıca Know-How karşılığı olarak 9 milyon dolar katkı kabul edilerek ve şirket 5 milyon dolar tutarında naylon torbayı Türkiye'ye satarak parasını sermayeye aktaracaktır. Buna karşılık sözkonusu şirkete yılda 14 milyon doları dışarıya aktarma izni verilecektir. Ancak zamanın yurtsever teknokratlarının (İhsan Topaloğlu, Özer D.Erbil, Hayrettin Bezmen gibi) çabaları ile teklif reddedilmiştir.

Petkim, 3 Nisan 1965 yılında bir kamu girişimi olarak kurulmuştur.

Son yıllarda sanayileşme hedefini geri plana iten ve kamu kesiminin ekonomideki konumunu özelleştirme, satış, talan yöntemleriyle ortadan kaldırmayı amaçlayan politikaların benimsenmesi ve hızla uygulamaya geçirilmesi stratejik öneme sahip olan petrokimya sanayinin gelişimi ve sorunlarının incelenmesini zorunlu kılmaktadır.

Bu çalışma sanayileşme sürecinde kamu girişimciliğinin rolü ve önemine Türkiye ekonomisinin lokomotif sektörlerinden olan petrokimya sanayine ilişkin bilgi birikimine katkı sağlayabilir.

Beş ana başlıktan oluşan bu çalışmada, giriş bölümünden sonra, sektörün tanımı ve dünyadaki gelişimi, Türkiye'de petrokimya sanayi ve sorunları başlığı altında sektörün önemli temsilcisi konumunda olan Petkim sektörün özelleştirme çalışmalarını da içerecek biçimde incelenmektedir. Konu ilişkin sonuç ve öneriler son bölümde tartışılmaktadır.

2-Sektörün Tanımı ve Dünyada da Petrokimya Sanayiinin Gelişimi

Petrokimya sanayii, temel hammaddeleri gazyağı, nafta gibi rafine ürünleri ve/veya doğal gaz olan ve organik ilk, ara ve son maddeleri üreten sanayi dalıdır. Ayrıca yüzlerce kimyasal madde petrokimyasal proseslerde elde edilmektedir.

En önemli son kimyasal ürünlerden biri termoplastiklerdir. Bunlar, üretim teknolojileri ve kullanım alanlarına göre TİCARİ PLASTİKLER VE MÜHENDİSLİK PLASTİKLERİ olarak iki alt gruba ayrılmaktadır.

Ticari plastiklerin teknolojileri oldukça standartlandırılmış ve yaygın olduğundan üretimleri için kolaylıkla lisans ve know-how elde edilebilir. Büyük miktarlarda ve belirli nitelikte üretilebilirler.

Mühendislik plastikleri; mekanik ısı vb. özellikleri nedeniyle üründe plastiklerin yerine kullanılabilir. Ancak, teknolojileri uzmanlaşma gerektirdiği, yeni ve karmaşık olduğundan lisans know-how elde etmek güç ve pahalıdır.

Petrokimya ürünleri, daha çok çeşitli plastikler sentetik elyaf, çözücüler, reçineler, koruyucu kaplamalar, temizlik maddeleri, boyalar, yakıt katkı maddeleri, yapı ve ambalaj malzemesi, ilaç, kord bezi, tekerlek lastiği gibi maddelerin üretiminde hammadde olarak kullanılırlar.

Petrokimya sanayiinde üretilen maddeler, bir üretim zinciri ile elde edildiğinden, Petrokimya tesisleri çoğunlukla birbirine bağlı entegre kompleksler biçiminde kurulmaktadır. Sürekli akım teknolojileri kullanılmaktadır. Üretim ölçeği artırılarak birim yatırım maliyeti düşürülebildiğinden, tesisler genellikle büyük kapasitelerde kurulmaktadır.

Petro-kimya sanayii, 2. Dünya Savaşı sonrasında, Petrol rafineri ürünlerinin ucuz ve bol olması, kitlesel üretim ekonomilerinin önem kazanması, üretim maliyetlerinin büyük ölçüde düşürülebilmesi, doğal malzemelerin yerini Petrokimya ürünlerinin alması ve gelişmiş ülkelerdeki hızlı sanayileşme ile petrokimyasal ürünlere talebin artması sonucu gelişme göstermiştir.

1950-60 arasında gelişmiş ülkelerde, ABD öncülüğünde Petrokimya Sanayiinde %20-30 oranlarında büyüme görülmüştür. 1950'lerin sonlarında Batı Avrupa'da, 1960'larda Japonya'da ve 1970'lerde az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde Petrokimya üretimi yaygınlaştırılmıştır.

Bu dönemde gelişmekte olan ülkelerdeki tesislerin büyük bir oranı, kamu kesimi tarafından kurulmuştur(Çizelge:1).

.1973-1976 Petrol Şoku'ndan sonra, Petrokimya hammadde fiyatlarının artması, sektörü olumsuz etkilemiştir.

.1976-1979 arasında dünya ekonomisinde canlanma ve yüksek fiyatlara karşın, plastiklerin doğal malzemelerin yerine artan oranda kullanılması ile sektördeki yatırımlar yeniden artmıştır.

.İkinci Petrol Şoku'ndan sonra ve özellikle 1980-82 arasında Petrokimya Sanayii en kötü döneme girmiştir.

.1984-1985 tekrar canlanma yaşanırken, 1989'da yeni krizi ile bu sanayinin karlılığında ve yatırım projelerinde önemli düşüşler gözlenmiştir.

Petrokimya firmaları sektörel krizini azaltmak için, belirli ürünlerde uzmanlaşıp, diğer firmalarla ortak AR-GE projeleri yürütme biçiminde ortaklıklar kurmuşlardır(Örneğin;DUPONT Firmasının, BRITISH TELECOM ile geliştirdiği fiber optik ve PHILIPS ile geliştirdiği Optik Disk bu çalışmaların sonucudur.

Petrokimya Sanayiinde 1980'lerde ölçek ekonomilerinden yararlanmak, üretim ve taşıma maliyetlerini düşürmek, hammadde kaynaklarının sürekliliğini, ucuz hammadde teminini güvenceye almak ve belirsizlikleri azaltmak amacıyla düşey bütünleşme (ENTEGRE yapılar) eğilimi yaygınlık kazanmıştır. PETKİM'in kuruluşundan beri entegre tesis olması, Petrokimya Sanayiinin bunalımlı döneminde önemli bir avantaj olmuştur.

3-Türkiye'de Petrokimya Sanayii'nin Gelişimi ve Sorunları

Petrokimya sanayinin ilk ve ara ürünleri temel alındığında, SASA'nın DMT (Dimetil tereftalit) üretimi dışında, ülkemizde önemli bir özel kesim üretimi bulunmamaktadır.

1960'larda kamu girişimleriyle sanayileşme sürecinin hızlandırılması ve ileri teknolojilerin özümsemesi politikalarında, Petrokimya Sanayi, öncelikli sanayi dallarından biri olarak belirlenmiştir.

3 Nisan 1965'de PETKİM, 250 milyon TL sermaye ile TPAO ve Emekli Sandığı Ortaklığı olarak kurulmuştur. İzmit, Yarımcı'da ilk petrokimya kompleksinin yatırım çalışmalarına başlanmıştır. 1970'te deneme üretimine başlanmıştır.

1977'de ikinci kompleks için, İzmir, Aliağa'da başlatılan yatırımlar ancak 1985'te tamamlanabilmiştir.

PETKİM'in Aliağa ve Yarımcı Kompleksleri entegre tesisleridir ve petrokimyasal ara ve son ürünler üretmektedirler. Bu açıdan, PETKİM tek başına Türkiye petrokimya sanayini temsil etmektedir.

1970-77 yıllarında ülkenin petrokimya ürün piyasasında yaklaşık %150 oranında artışlar olmuştur. Bu artışların yerli üretimle karşılanabilmesi için Yarımcı kompleksinde bir çok ünite %100 oranında tevsi edilmiş, ancak kompleks, kurulduğu dönemde yurtiçi talebi karşılayacak kapasite ve teknolojiye sahipken, zamanla artan ürün talebini karşılayamaz duruma gelmiştir(Çizelge:2).

Çizelge:1 - ETİLEN ÜRETİMİNDE KAMU KATILIMI(1966-1990)

Kamu Katılımı					
Ülke	Yıl	Çoğunluk	Orta	Azınlık	Özel Sektör
Yunanistan	1966				X
İspanya	1966	X			
Meksika	1966	X			
Hindistan	1968				X
Tayvan	1968		X		
Avusturya	1969				X
Şili	1970	X			
Türkiye	1970	X			
Finlandiya	1971	X			
İran	1971	X			
G.Kore	1972				
Kolombiya	1974	X			
Venezüella	1976	X			
Norveç	1975		X	X	
Cezayir	1978	X			
Portekiz	1981	X			
Katar	1981	X			
S.Arabistan	1984		X		
Singapur	1984		X		
Libya	1987	X			
Tayland	1989	X			
Irak	1990	X			

Kaynak:Chapman, 1992, 20.

Bu ülkelerde devlet, kapasite saptanması, yatırım kararlarının koordinasyonu, düşey bütünleşmenin denetlenmesi, fiyatlandırma gibi yöntemlerle, özel sektör üzerinde de önemli etkiye sahip olmuştur.

Çizelge:2 - PETROKİMYA SANAYİİNİN TEMEL ÜRÜNÜ OLAN ETİLEN BAZINDA PETKİM'İN DÜNYADAKİ YERİ

Ülke	Kapasite (Bin/Ton)	Üretim (Bin/Ton)	KKO %	Dünya Payı (%)	Yıllık Kapasite Artışı (%) 1991-1996
ABD	20.526	19.033	93	28.3	3.0
AB	18.818	15.845	84	25.9	2.7
Japonya	6.530	6.055	93	9.0	2.9
BDT	4.190	2.908	69	5.8	13.3
G.Kore	3.570	2.753	77	4.9	15.9
Çin	2.585	2.090	81	3.6	11.5
S.Arabistan	2.440	2.222	91	34.0	4.7
Romanya	535	230	43	0.7	7.3
Bulgaristan	450	120	27	0.6	5.8
TÜRKİYE	400	412	103	0.5	0
Dünya Toplamı	72.503	62.587	86	100	5.0

Sanayileşmiş ve petrol zengini ülkeler dışında birçok ülkeye göre Türkiye Petrokimya Sanayi-nde küçümsenmeyecek bir mesafe almıştır. Sanayinin temel ürünü olan ETİLEN bazında yapılan karşılaştırmada komşu ülkelerden yalnızca Bulgaristan kapasite yönünden Türkiye'den önde olmasına karşın, üretim olarak çok geridedir.

Çizelge:3 - TÜRKİYE'DE PETKİM ÜRÜNLERİ PİYASASI(1994-1995)

ÜRÜNLER	1994				(1000 ABD Doları) 1995			
	Petkim	İthalat	Toplam	Pazar Payı (%)	Petkim	İthalat	Toplam	Pazar Payı (%)
PP	63.3	83.8	147.1	43	89.7	191	281	32
DYPE	133.4	39.8	173.2	77	219.2	58	277	79
YYPE	51.2	19.2	70.4	73	73.8	43	117	63
MEG	23.6	17.9	41.5	57	46.9	36	83	57
NaOH	11.9	13.2	25.1	47	19.5	16	36	54
PVC	125.7	56.6	182.3	69	186.2	74	260	72
Toluen	3.8	14.4	18.2	21	0.6	20	21	3
PX	16.5	37.2	53.7	31	44.6	56	101	44
OX	0.1	0.0	0.1	100	0.1	0	0.1	100
PTA	53.3	10.5	63.8	84	86.2	33	119	72
PA	22.6	6.4	29.0	78	33.5	8	42	80
ACN	50.0	54.7	104.7	48	78.6	152	231	34
PS	31.8	30.6	62.4	51	39.5	67	107	37
SBR	19.7	10.5	30.2	65	41.8	12	54	77
CBR	6.5	4.7	11.2	58	15.6	6	22	71
Karbon. S.	9.2	16.7	35.9	53	27.0	25	52	52
LAB	11.5	20.3	31.8	36	1.5	42	44	3
TOPLAM	644	437	1081	60	1004	839	1847	54

Kaynak:PETKİM

PETKİM, dünya petrokimya sektörü ile çok yoğun etkileşim içindedir. Özellikle ülkenin coğrafi konumu nedeniyle çevredeki Bağımsız Devletler Topluluğu, Balkan Devletler, Ortadoğu ve Akdeniz ülkelerinin Pazar alanı içindedir.

PETKİM'in yurtiçi Pazar payı 1980'lerden %70 iken 1994'de %60'a, 1996'da %50'ye düşmüştür.

Dünya ve Avrupa Petrokimya sektöründe Körfez Savaşı ile başlayan kriz PETKİM'i etkilemiştir. Bu krizi yapısal özellikleri ve hammadde esnekliği açısından paralellik gösteren Batı Avrupa ve Japonya Şirketleri de yaşamış, kar marjları önemli oranda düşmüş ve kapasite kullanım oranları PETKİM'inde gerisinde kalmıştır.

Bu anlamda hazırlıklar 2000 yılına iki kat büyüyecek olan Türkiye petrokimyasal madde talebini gözönüne alınarak yapılmalıdır.

Çizelge:4 - KİŞİ BAŞINA PLASTİK TÜKETİMİ VE YILLIK TALEP ARTIŞI

	Kişi Başına Plastik Tüketimi (Kg)	(1995) 1990-2000 Yıllık Talep Artışı(%)
ABD	75.8	3.3
Japonya	73.2	3.2
G.Kore	72.4	6.9
AB	61.8	2.9
Bulgaristan	37.5	4.5
S.Arabistan	23.4	6.9
Romanya	23	3.5
TÜRKİYE	17	9
BDT	8.5	4.5
Çin	3.2	7.2
Dünya Toplamı	14	4.1

Artan nüfusu ve sanayileşme gelişimine göre Türkiye'de petrokimya ürünleri tüketimi düşüktür.

İç tüketimi sınırlı ve nüfus büyüklüğü Türkiye'nin 1/5 olan Yunanistan'da bile kişi başına, Türkiye tüketiminin iki katından fazla 32 kg. termoplastik tüketilmektedir. Almanya'da bu miktar 70 kg'dır.

Dünya polipropilen talebi %9.8 artarak 15 milyon ton'a AYPE talebi 20 milyon ton'a TYPE talebi 13 milyon ton'a Polistiren talebi 9 milyon tona ve PVC talebi 18.2 milyon tona çıkmıştır.

Dünya PP talebinin %35.5'u Asya Pasifik bölgesine aittir. Bu talep artışı devam edecektir. Yaklaşık yıllık %9.5 talep artışı (termoplastiklerde) beklenmektedir. Yeni fabrikaların kurulması ve devreye alınmasına hız verilecektir. Örneğin; G.Kore 100.000 ton PP ihraç ederken ihracatını 500.000 ton/yıl'a çıkarmaya çalışmaktadır.

Çizelge:5 - PETROKİMYASAL ÜRÜNLERDE İTHALAT VE İHRACAT

BÖLGELER	Petkim İhracatı		Türkiye İthalatı Miktar (Ton)	% Pay	İthalat İhra- cat Oranı
AB+EFTA	160.222	48	368.053	52	2.41
Doğu Bloku	3.591	1	211.225	28	58.8212
Ortadoğu ve Afrika	63.488	19	58.435	8	0.93
Amerika	66.512	20	50.671	7	0.76
Uzak Doğu	3.000	1	13.238	2	4.41
Diğer Ülkeler	34.598	10	29.222	4	0.82
Toplam	331.411	100	747.844	100	2.26

Kaynak:Petkim 1995

PETKİM ihracatının %48'i AB+EFTA ülkelerine, %20'si ABD'ye yapılmaktadır. 1995 yılında 139.20 milyon ABD dolarlık bölümü Aliğa ve 16.10 ABD Dolarlık kısmı Yarımca Kompleksi'nden olmak üzere toplam 155.30 milyon ABD Doları tutarında ihracat yapılmıştır.

Petrokimyasal ürün ithalatının %52'si AB ve EFTA ülkelerinden, %28'i ise, Doğu Bloku ülkele-
rinden yapılmaktadır.

Sanayileşen ülkelerin pazarlarındaki doymuşluğa karşı, ülkemizde talep hızı bu ülkelerin iki katından fazladır. Kişi başına tüketilen ürün miktarı ise, bu ülkelerin %20'si dolayındadır. Bu durum Türkiye'de sektör için yüksek bir gelişme potansiyeli bulunduğunu göstermektedir.

Çizelge:6 - SERMAYE'NİN DAĞILIMI(Bin TL)

ORTAKLAR	Nominal Sermaye	Ödenmiş Sermaye	%
ÖİB	2.876.803.350	2.876.803.350	95.893
Diğer	123.196.650	123.196.650	4.107
Toplam	3.000.000.000	3.000.000.000	100.00

PETKİM'in 1990'da 2 trilyon olan sermayesi, 1991'de 3 trilyona çıkarılmıştır. Ancak, bu 1 trilyonluk artış, hissesinin %95'inden fazlasına sahip olan ÖİB'dan nakit karşılığı sağlanamamış, şirketlerin aktiflerindeki yeniden değerlendirme değer artış fonlarından karşılanmıştır.

Diğer bir anlatımla, nakit karşılığı sermaye artışı gerçekleşmemiştir. Bu yatırımların finansmanı için yüksek borçlanmaya gidilmesine neden olmuştur.

İSTİHDAM**Çizelge:7 - İstihdamın Yıllara Göre Dağılımı**

Yıllar	Personel Sayısı Aliğa+Yarımca Tesisleri
1993	8207
1994	7756
1995	7501
1996	7145
1997	7028

PETKİM'de 1993 yılında 8207 olan toplam personel sayısı her yıl giderek azalmış 1997'de 7028'e düşmüştür.

TOPLAM KIDEM TAZMİNATI TUTARI :4452 Milyar TL(1997 yılı 9 aylık)

YARATILAN KATMA DEĞER :29 Trilyon TL(1997 yılı 9 aylık)

Çizelge:8 - FİNANSAL GÖSTERGELER

	1995	1996	(Milyar TL) 1997 (9 aylık)
Dönen varlıklar	47.369	62.190	77.637
Duran varlıklar	37.879	59.873	87.553
Kısa vadeli borçlar	16.573	19.980	23.456
Uzun vadeli borçlar	2.658	4.398	8.430
Öz sermaye	66.017	97.685	132.871
Brüt satış hasılatı	55.694	72.635	97.849
Net satış hasılatı	55.149	72.390	92.700
Faaliyet karı	23.230	16.557	18.213
Dönem karı	36.094	44.322	38.213
NET DÖNEM KARI	22.729	24.446	19.214

Çizelgede görüldüğü üzere PETKİM'in 1995 yılında brüt satışları 55 trilyon 694 milyar lira iken, 1996'da bu miktar 72 trilyon 635 milyar liraya yükselmiştir. 1997 yılının 9 aylık satışları ise 97 trilyon 849 milyar liradır.

Net dönem karı 1995 yılında 22 trilyon 729 milyardan 1996'da 24 trilyon 446 milyara yükselmiştir. 1997 yılı 9 aylık karı ise 19 trilyon 214 milyar lira olmuştur.

Aktifler toplamı %54.3, Özkaynaklar %59.3 ve Net İşletme Sermayesi %106 oranında artış göstermiştir.

Ayrıca Petkim 1997 yılı 500 büyük firma araştırmasında ilk sıralarda yer almaktadır.

4-Petkim'de Özelleştirme Çalışmaları

PETKİM ve bağlı ortakları 1987'de özelleştirme kapsamına alınarak Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi'ne (KOİ) bağlanmıştır. Danışman olarak seçilen Samuel Montague Firması Liderliğinde, Türkiye Ekonomi Bankası, Price Waterhouse, John Braun ve Ankon firmalarından oluşturulan Konsorsiyum, özelleştirme çalışmalarına başlamıştır.

İlk özelleştirme programı, 1990'da Petkim hisselerinin %7'sinin yaklaşık 125 milyon ABD doları karşılığında açık artırma yoluyla satılması ile başlamıştır. KOİ'nin piyasaya işlemleri kapsamında Petkim hisselerini geri alması sonucu özel mülkiyet %4 düzeyine düşmüştür.

Hükümet, kamu kuruluşlarının özel kesime devredilmesi programının bir parçası olarak Özelleştirme İdaresi Başkanlığı (ÖİB) kanalıyla PETKİM'in özelleştirilmesini izlemektedir. Aynı zamanda Petkim'in blok satış yoluyla tüm yönetim kontrolünü bir Petrokimya üreticisine veya bu niteliklerdeki bir alıcıya devretmek istemektedir.

-Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın tercihi ise; Petkim'in her iki tesisinin birbirine bağlı ve entegre yönetimini sağlayacak bir özelleştirme düzenlemesidir.

Düşünülen diğer seçenekler arasında;

-Petrokimya tesislerinin, ayrı ayrı özelleştirilmesi.

-Kendi başlarına birer üretim tesisi şeklinde grup tesislerinin özelleştirilmesi.

-Tek tek üretim tesislerinin özelleştirilmesi ve Petkim'in ihtiyaçları dışındaki gayrimenkullerin elden çıkarılması.

-Petkim hisselerinin yurtiçi ve yurtdışında arz edilmesi bulunmaktadır.

Petkim'le ilgilenen ve bu amaçla işletmeyi ziyaret eden firmalar;

Amoco(ABD), Degussa(Almanya), Elf(Fransa), Dow Chemical(ABD), Good Year(ABD), Union Carbide(ABD), Marubeni(Japonya), Enicem(İtalya) Philips(Hindistan) ayrıca ulusal düzeyde Sabancı ve Dinçkök grubu ilgilenenler arasındadır.

5-Sonuç ve Öneriler

Büyük bir sanayi paledine hammadde ve ara malı üreten petrokimya sanayii gelişirken, ülke kalkınmasına önemli bir katkı yapmaktadır.

Petrokimyasal ürünler, katma değeri ve karlılıkları oldukça yüksek ürünler olduğundan, uluslar arası pazarda rekabet edebilmek için, bir taraftan üretim kapasiteleri hızla artırılırken, diğer yandan da ürün ve prosesler geliştirilerek yoğun bir araştırma faaliyetine girilmesi petrokimya sektörünün büyüme sektörü olduğunu göstermektedir.

-Petrokimya sanayinde maliyeti ve bağlı olarak rekabet gücünü etkileyen en önemli etkenler hammadde, kapasite ve teknolojidir. Aliağa Kompleksi kapasite, teknoloji ve ürün kalitesi açısından rekabet edebilecek durumdadır. Yarımca kompleksi fabrikalarının kapasiteleri genel olarak dünya ölçülerinin gerisindedir(18-20 yıllıktır). Mevcut durumuyla çok hassas bir konumda bulunmaktadır.

-Yarımca Kompleksinde son ürün fabrikaları çalışmaktadır. Lastik Sanayinin hammaddesi olan KS, SBR, CBR ürünleri yalnızca Yarımca'da üretilmektedir.

-Petkim karlı ve devlete hiçbir yükü yoktur. Devlet tekeli olan Petkim özelleştirilmesi durumunda bir özel tekeli olacaktır. Üretilen mallar stratejiktir. Diğer üretim alanlarına girdi sağlamaktadır.

-Aliağa tesisinin yaklaşık 4.000 kayıtlı müşterisi vardır. Bunların 2800'ü son beş yıldır faaliyette olan kuruluşlardır. Yarımca tesisinin ise yaklaşık 4600 müşterisi olup, 1900'ü faaliyettedir.

Yurtiçinde geniş bir müşterisi olan Petkim'in büyük bir rekabet avantajı bulunmaktadır.

-Dünya petrokimya sanayii, 1989'da yüksek karlılık noktasından hızla bir düşüşe geçince, diğer ülkelerdeki petrokimya üreticileri gibi PETKİM'de 1990-93 dönemini zararlar kapatmıştır. Ancak 1994 yılından itibaren karlılık oranları artarak 1996 yılında 24 trilyon 446 milyar lira, 1997'de 9 aylık karı 19 trilyon 214 milyar liradır.

-Türkiye Pazar payının ancak %50'sini karşılayabilen PETKİM'in ortaya çıkan olumlu konjonktürden yararlanarak yeni yatırımlara yönelmesi gerekmektedir.

Türkiye'de genel olarak petrokimya sanayiinin özelde ise Petkim'in en önemli sorunu teknolojik açıdan yeterince dinamik olmamasıdır. Güney Kore gibi eş zamanda petrokimya sanayine giren ülkelerle karşılaştırıldığında yeterli bir teknolojik birikimin sağlanamadığı görülmektedir. Bu birikimin sağlanamamasındaki en önemli etkenlerden özellikle mühendislik firmaları ve yatırım mali üreten firmalar ile güçlü ilişkiler kurulamamış olması ve makroekonomik koşullara bağlı olarak bu sanayide hızlı bir yatırım temposunun sürdürülememesidir. Petkim'e özgü olmayan bu sorunun çözümü sanayileşme sürecinin yönü ve temposuna bağlıdır. Sistemli ve istikrarlı sanayi-teknoloji politikaları, teknolojik etkinliğin artırılmasına yardımcı olabilir.

Sonuç olara, 3. Petrokimya Tesis Master Planının ve Yarımca Master Planının uygulanması için PETKİM'in özelleştirme kapsamından çıkarılarak, köklü yatırımların çok kısa bir dönemde başlatılması zorunlu hale gelmiştir. Ortaya çıkan olumlu konjonktürden yararlanılmazsa, PETKİM'in geleceği tehlikeye atılmış olacaktır.

MADENCİLİK VE ÖZELLEŞTİRME

*M.Tayfun ÖZUSLU
Maden Y.Mühendisi
Alpaslan ERTÜRK
Maden Y.Mühendisi*

Yüzyılımızın son yılları yaşanırken dünya ve ülkemiz madenciliği hem ekonomik sistemin periyodik bunalımlarını, hem de sektörel ve yapısal özelliklerinin etkisi altında şiddetli altüst oluşları yaşamaktadır. Son yıllardaki gelişmelerin aktarılmasıyla sektörel bazda özelleştirmenin anlamı ve yaratacağı tahribat daha rahat anlaşılabilir. Bu gelişmelerin bazıları sayısal örneklerle de somutlanarak, kaçınılmaz olarak birbirleriyle girişen aşağıdaki beş ana başlık kapsamında kısaca özetlenmiştir.

1-Konjonktürel Dalgalanmalar

Dünya madencilik üretiminin, hacim ve değer açısından ağırlığını oluşturan başlıca meta kalemleri; petrol, doğalgaz ve kömür gibi yakıt madenleri; Fe(demir), Mn(manganez) ve Ni(nikel) gibi demir-çelik sanayisine ana girdi sağlayan metaller; Cu(bakır), Zn(çinko), Sn(kalay) ve Al(alüminyum) gibi baz metaller ile fosfat, potas ve S(kükürt) gibi endüstriyel minerallerden ibarettir. Salt değer açısından bakıldığında Au(altın) da bu küme içerisine girebilmekte; ancak sayılan madenlerin dışında kalan diğer bütün madenler, hem hacim hem de değer açısından fazla bir önem taşımamaktadırlar(1). Metallerin birim değerleri ise, hem birbirlerini hem de dünya piyasalarını kollayan Newyork ve Londra borsalarında (NYMB ve LMB) oluşan fiyatlarla belirlenmekte ve fiyatlar, kimi madenler için, aydan aya veya haftadan haftaya; kimi madenler için ise, günden güne ve hatta saatten saate değişmektedir.

Kapitalist ekonomide, en zengin rezervleri barındıran bir maden ocağı için bile, yaşamının ön koşulu borsa fiyatları olmaktadır. Yüzyılımızın son çeyreğindeki genel eğilim ise, SSCB ve Çin HC kökenli dampinglerin de katkısıyla, birkaç önemsiz maden dışında tüm maden fiyatlarının hızlı bir biçimde düşmesiyle belirlenmiştir. Örneğin 1980 fiyatları 100'e endekslenecek olursa, 1986 fiyatları, Alüminyum için 65'e, Bakır için 63'e, Demir için 80'e, Nikel için 60'a, Fosfat için 74'e ve Kalay için 37'ye düşmüştür(2).

Fiyat düşüşlerine dayanamayan birçok küçük madencilik şirketi iflas etmiş ve maden sahalarını büyük kuruluşlara devretmiştir. Büyük madencilik kuruluşları da kendi madenlerinin bazılarını ya tamamen kapatmış ya da aralıklı olarak işletmişlerdir.

Fiyat dalgalanmaları, çok uluslu madencilik şirketlerinin onmilyonlarca dolarlık arama fonlarının hacimleri ile harcama fonlarını da yönlendirmekte ve fiyatı düşen madenlerin bulunabileceği sahalarda arama yapılmamaktadır. Örneğin; Au fiyatları son çeyrek yüzyıl içinde 35.\$/oz'dan 700.\$/oz'a tırmanınca (bugün fiyatlar 300 \$/oz civarındadır), altına hücum başlamış, birçok yeni Au yatağı bulunmuş, eski Au ocaklarını pasaları(atıkları) yeniden işlenmiş ve büyük üretim artışları kaydedilmiştir(3). Fiyat düzeyleri, ikame arayışlarını da yönlendirmekte ve pahalı bir metalin yerine, sanayi kollarında hangi diğer metalin (ya da plastikler veya seramikler gibi alternatif sentetik ürünlerin) kullanılabileceğini tayin etmek için yürütülen bilimsel-teknolojik araştırmalara da büyük harcama fonları ayrılmaktadır.

Gelişmiş ülkeler, büyük ölçekli sanayilerinin ana girdilerini oluşturan ve özellikle kendi topraklarında bulunmayan madenler açısından dış kaynaklara muhtaçtırlar. Örneğin, çok zengin doğal kaynaklara ve maden yataklarına sahip olan ABD bile, birçok maden açısından (Örneğin; Arsenik, Alüminyum, Niobdyum, Grafit, Manganez, Mika, Stronsiyum ve Talyum açısından %100; kıymetli taşlar açısından %98, asbest açısından %95, endüstriyel elmas açısından %92 oranında ve vermikülitten platin grubu metallerine kadar bir çok maden açısından %88-10 arasında değişen oranlarda) dışa bağımlıdır. AB ülkeleri hemen hemen maden açısından dışa bağımlıdır. Japonya'nın maden kaynakları ise yok denecek düzeydedir ve bu gelişmiş ülke mutlak ölçüde dışa bağımlıdır. Bu nedenle, güvenli ve istikrarlı bir madensel hammadde sağlanması açısından, gelişmiş ülkeler, stratejik olarak gördükleri bazı madenler için stok politikaları uygulamaktadırlar, örneğin ABD'nin stratejik savunma stoklarında bulunan boksit (Alüminyum cevheri) miktarı 17 milyon tondur (yıllık dünya üretiminin %16'sı)(4). Dolayısıyla, DPT müsteşarlarından köşe yazarlarına kadar pek çok uzman (!) tarafından dillendirilen "hiçbir maden stratejik değildir" açıklamaları gerçek dışıdır.

Stoklardaki artış-düşme hareketleri ile NYMB ve LMB dalgalanmaları etkileşimlere yol açmakta; stoklar yükseldiğinde, fiyatlar düşmekte, stoklar düştüğünde ise fiyatlar yükselmektedir. Örneğin, Bağımsız Devletler Topluluğu'nda yaşanan ekonomik çöküntü ile Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki sel baskınları eş zamanlı olarak gerçekleşince, bu ülkelerin Sb(Antimuan) üretimlerinin aksaması sonucunda hammadde kaynakları kısıtlanan gelişmiş ülkelerin stokları aniden düşmüş ve Antimuan fiyatları, 1994'ün ocak-Kasım dönemindeki 11 ay içinde 1700 \$/t'dan 5900 \$/t'a yükselmiştir(5).

2-Teknolojik Gelişmeler

Yüzyılımızın ikinci yarısı boyunca, bir yandan, tekelleşme sürecinde sermaye birikiminin yoğunlaşması gibi yapısal değişiklikler, öte yandan da zengin kaynakların tükenerek düşük tenörlü cevherlere yönelmesi gibi doğal etkiler nedeniyle, hammadde üretim kapasiteleri ile cevher zenginleştirme tesislerinin ölçekleri büyük boyutlara ulaşmıştır. Örneğin kepçe kapasiteleri birkaç m³'den 100 m³'e yükselmiştir; 10 tonluk kamyonların yerini 100 tonluk kamyonlar almış ve böylece kazı kapasiteleri de ona katlanmıştır. Zenginleştirme tesislerinin kapasiteleri de buna paralel olarak yükselmiştir. Özellikle linyit, tuz, potas, vb. madenler ile yumuşak kayaların kazıldığı maden işkollarında, kazı kapasiteleri oldukça büyük boyutlara ulaşmış; kepçe kamyon filolarının yerini, sürekli bir tempoyla hem kazan hem de yükleyen tek bir mekanizasyon ünitesi almış; örneğin tekerkepçe-ekskavatörler 5000t/saat gibi yüksek hızlarla kazdıkları kömürü bantlara dökme kapasitesine ulaşmışlardır. Yer altı maden işletmelerinde de benzer eğilimler hayata geçmiş ve kazı mekanizasyonunun gelişmesi sonucunda, emeğin üretkenliği büyük boyutlara ulaşmıştır; örneğin II. Dünya Savaşı öncesinde sadece 1 ton/yevmiye olan İngiltere Taşkömürü Havzalarındaki genel randıman da yarım yüzyıl içerisinde ona katlanarak 11 ton/yevmiye'ye yükselmiştir(6,7).

1980'lerin ortasında başveren ve hala etkisini sürdüren global ekonomik krize ek olarak; madencilik sektörünün özyapısal karakterinden kaynaklanan kriz etkenlerinin en önemlilerinden biri de, dünya çapında yaygın bir ölçekte gelişen gerikazanım (recycling) eğilimlerinin etkisi olmuştur. Sanayi devriminden bu yana, gelişmiş ülkelerdeki çalın tüketim ekonomisiyle körüklenerek çığ gibi büyüyen meta üretiminin dağ gibi hurda yığınları oluşturması nedeniyle, anılan ülkelerin izabe işkollarında hurdaların gerikazanımla yeniden değerlendirilmesi yoluna gidilmiştir. Sonuçta başta demir-çelik ve baz metallerin üretimiyle uğraşan işkollarındaki talep, gerileyerek, maden işletmelerinden yapılan üretimin düşmesine yol açmıştır. Örneğin; ABD'nin günümüzdeki Alüminyum üretiminin yarısı, maden cevherinin işlenmesi yerine, bira ve kola kutuları gibi hurdaların gerikazanımı yoluyla ikincil olarak gerçekleştirilmektedir(8).

Gelişmiş ülkelerdeki yüksek teknolojinin gelişmesiyle birlikte, özellikle demir cevheri ve boksit gibi kütleli madencilik işlerinin yükü çevre ve toplum sorunlarının faturasıyla birlikte geri bırakılmış ülkelerdeki maden yataklarına yöneltilmiştir. Örneğin; dünyadaki toplam demir cevheri üretiminin %90'ından fazlası, **yüzyıl** öncesine kadar B.Britanya, ABD, Almanya, Fransa, Belçika ve Rusya tarafından gerçekleştirilirken, günümüzde aynı miktarın yarısı Brezilya, Çin HC, Hindistan, Venezuela, Moritanya vb. ülkelerde üretilmektedir(1;9). Artık gelişmiş ülkeler ne büyük boyutlu madencilik yatırımlarının riskine katlanmaya ne mücadeleciler sendikalarının bitmez tükenmez iş uyuşmazlıklarıyla uğraşmaya, ne bürokratik engellerle uğraşmaya ve ne de "yeşilci" muhalefeti dinlemeye niyetlidirler; işin ağır yükünü bizim gibi geri bırakılmış ülkelere yıkıp, kendileri miktar olarak küçük ancak parasal değer olarak yüksek madenlerle uğraşmaktadırlar. Örneğin gelişmiş ülkelerdeki madencilik şirketleri, 1900-1950 arasındaki dönemde Bakır, Kurşun, Çinko, Kalay ve Demir cevherinin üretimi ile uğraşırken, 70'li yıllara kadar, Manganez, Krom, Vanadyum, Lityum ve İlmenit cevherlerine ağırlık verdiler, daha sonra da Alüminyum, Kobalt, Fosfat, Barit ve Rutil cevherlerine yöneldiler; günümüzde ise, bazılarının tüm dünya üretim miktarı birkaç kamyon yükünü geçmeyen, düşük ölçekte talep edilen ve bizim gibi ülkelerde adları bile pek duyulmamış olan Galyum, Germanyum, Hafniyum ve Platin grubu metalleri ile Skandiyum ve Yttriyum gibi nadir toprak metallerinin cevherleri ile ilgilenmeye başladılar(10).

Bir diğer teknolojik eğilim de, gelişmiş ülkelerin geri bırakılmış ülkelere ithal ettikleri konsantre ve külçeleri işleyerek elde ettikleri %99.999 oranında çok yüksek saflıktaki metalik ürünler ile çeşitli madenlerden ürettikleri son ürünleri yarattıkları katma değer için çok üstünde fiyatlarla geriye pazarlamaları doğrultusunda gelişmiştir. Örneğin; dünyanın en büyük Sölestin($SrSO_4$) üreticisi olan Türkiye'den tamamı ocak çıkışı (tüvönan) olarak 80-90 \$/ton FOB fiyatlarla ihraç edilen %45-50 Sr içerikli cevher, Japonya ve Almanya'da renkli monitör tüplerinin ana girdisi olan ve maksimum %64 Sr içeren $SrCO_3$ haline dönüştürüldükten sonra, değeri ona katlanarak 800-900 \$/ton fiyatla alıcı bulmaktadır(11, 12).

Bu gelişmeler sonucunda demir, kömür ve boksit gibi birkaç yükü ağır maden ile kromit, kolemanit ve sölestin gibi ender bulunur madenlerin dışında ham cevher üreterek madencilikten büyük paralar kazanma devri de kapanmıştır.

3-Ekolojist Sivil Muhalefet Hareketi

Yüzyılımızın son çeyreğinde ortaya atılan ve "çevreci", "yeşilci" vb. gibi yakıştırmalarla anılan ekolojist akımlar, madencilik gelişimini dünya ölçeğinde engelleyerek, özellikle yakıt madenlerinin tüketimini doğrudan dikte edecek kadar etkili olmayı başardılar. Aslında çevre gündemi kapsamında tartışılan sera etkisi kaynaklı global ısınma, ozon tabakasının delinmesi, nükleer felaket vs. gibi kıyamet senaryoları, sadece "yeşilciler" değil, herkesin ciddiye alması gereken bir düzeydedir. Günümüzde bilim adamları dünyanın sonunun gelip gelmediğini değil, sona ne kadar kaldığını tartışmaya başlamışlardır. Gerçi bazı bilim adamları, global ısınmanın istatistik olarak henüz kanıtlanmadığını ileri sürmektedir; ancak yaşları otuzun üzerinde olanlar ise, milyonlarca yıldan beri varolan bazı fauna türlerinin giderek yok olmaya yüz tuttuğunu görerek, kirlenmiş öte yokoluşun da ta kendisini kısacık ömürlerine sığdırabilmişlerdir. Bu süreç devam ettiği sürece, biyosferin geleceği hakkında iyimser olmak akılcı değildir, ille de istatistik kanıt aramaya gerek yoktur. Ancak "yeşilciler" sorunun politik özünü kavrayamamakta ve çözüm için getirdikleri önerilerle; sanayi karşıtı ve giderek madencilik karşıtı ilkel yaşama tarzını, doğaya dönüşçülüğü çıkış yolu olarak göstermektedirler. Oysa ki, çevre felaketinin asıl sorumlusu, sanayi ve madencilik değil, sanayi devrimini insanlık yararına global ölçekte merkezi planlamalı bir denetim altına almayı öteden beri reddeden kapitalist üretim tarzının irrasyonel anarşik yapısıdır. Bu anlamda daha 20'lerin sonundayken, "... herşey

rağmen mutlaka yetişmeliyiz; yoksa ezer geçerler." Türünden haklı sayılabilecek gerekçelerle de olsa, sanayileşmeyi hedefleyen "SSCB" başta olmak üzere, sosyalist ülkelerin özellikle kendi akarsu kaynaklarını ve tüm doğayı tahrip yarışında kapitalistlerden hiç de geri kalmadıklarını da görmek gerekmektedir.

"Yeşilci" baskılar sonucunda, özellikle Arsenik, Kadmiyum, Antimuan, Civa, Talyum, Kurşun, Bizmut, Selenyum ve Tellür gibi ağır ve/veya toksik metallerin kullanım alanlarında yoğun ikame arayışları başlamış, talep gerilemiş ve fiyatlar düşmüştür. Örneğin, ülkemizin madenciligi açısından zamanında büyük önem taşıyan Civa fiyatı otuz yıl içinde 550.-\$/şişe'den 150.-\$/şiye'ye kadar düşmüş, bütün civa işletmelerimiz kapanmıştır. Özellikle ABD, Kanada ve Avustralya gibi yaygın ve yoğun madencilik işlerinin yürütüldüğü gelişmiş ülkelerde, mühendislik kavramları da değişime uğrayarak, açık işletme limitleri önemli sapsmalara uğramıştır. Örneğin ,eşdeğer metalik içerik ile benzer topografik ve geometrik özelliklere sahip iki ayrı maden işletmesinden birisi için 70'li yıllarda açık işletme tercih edilirken, 80'lerden itibaren diğer için aynı şirketin yöneticileri tarafından çevre giderlerinin ağır yükü nedeniyle yer altı işletmesi kararlaştırılmıştır.

"Çevreci" görüşler, kömür, petrol, doğalgaz ve uranyum gibi yakıt madenlerinden üretilen enerji ile barajlarda üretilen hidroelektrığın tümünün kullanımına ve ayrıca odun ile tezek yakımına, doğayı kirlettiği ve çevreyi tahrip ettiği gerekçesiyle kökten karşı çıkmakta ve bugün birincil enerji üretimindeki payı binde 2'yi bile bulmayan güneş, rüzgar, jeotermal, med-cezir enerjisi gibi yeni ve yenilenebilir enerji türlerinin tercih edilmesiyle yetinilmesini tüm insanlığa çözüm olarak önermektedirler(13). "Yeşilciler"in enerji politikalarının başarılarıyla, bizim gibi geri bırakılmış ülkelerdeki küçük ölçekli linyit işletmeleri kapanmış, ancak uç ürün bazında **2 trilyon \$ hacmindeki yakıt madenleri pazarında** paylaşımına uğraşan çok uluslu şirketler, sorunun özünü saklayan sığ ve kısmi politik programları dikkate almadan ,bildiklerini okumaya devam etmektedirler. Örneğin, dünya petrol üretiminin sadece %2'sini sağladığı halde dünya rezervlerinin %10'unu barındıran ve statik ömrü 2 yüzyıldan uzun kaynaklara sahip olan Kuveyt Emirliği uğruna (14), ABD başta olmak üzere metropol ülkeler eliyle, Çok Uluslu Şirketler onbinlerce insanın öldürülmesine bir an bile tereddüt etmemişlerdir. Tüm bu olaylar yaşanırken Çok Uluslu Şirketlerin sözcüsü olduklarını gizleyen medya tekelleri ise, savaşı bir atari oyunu gibi sunarken, yanan petrol kuyularının gün ışığını karartan isli dumanlarıyla ya da zifte bulanmış kuşların hazin görüntüsüyle son sözü söylemeyi ve "çevreci" kamuoyunun da gönlünü almayı ihmal etmiyorlardı.

4-Tekelleşme ve Dikey Entegrasyon Eğilimleri

Dünya madencilik sektörü ,tıpkı demiryolları, havayolları, denizyolları gibi kitlesel ulaştırma hizmetleri ile enerji sektörü gibi -en az kapitalizmin tabiatında olduğu kadar- kendi özgül yapısından kaynaklanan nedenlerle de şiddetli bir tekelleşmeye maruzdur. Kapitalist ekonomi-politika terminolojisinde "sermayenin konsolidasyonu, büyük ölçüde konsantrasyonu" vs. gibi deyimlerle kamufle edilmeye çalışılan olgu, tekelleşmenin kendisinden başka bir şey değildir. Örneğin "Batı Dünyası"nda, yakıt madenleri dışındaki üretimin değer bazında yarısından fazlası 39; 1/3'ünden fazlası 15; 1/5'inden fazlası da 5 tüzel kişi eliyle gerçekleştirilmektedir. Anılan tüzel kişiler arasında bazı geri bırakılmış ülkeler ile bazı gelişmiş ülkelerin devletleri bulunmaktadır. Örneğin; Fransa 13. vE İsveç 28. sıradadır. Tekelleşme süreci, yüzyılımızın son çeyreğinde yavaşlayarak yatay bir seyir içerisine girmiş dahi olsa da, hala sürmektedir. Örneğin yukarıdaki sıralamanın "ilk 5"i, 1993'te Anglo American Corp., RTZ Corp., Şili, Brezilya ve Brascan Ltd. şeklindeyken, 1994'te "ki 5"nin sonuncusu daha alt sıralara inerek 3. 4. Ve 5., Brezilya, BHP Co. Ltd. ve Şili şeklindeki yeniden oluşmuş; ancak "ilk 5"i kümülatif payı da %20.1'den %21'e; "ilk 15"nin payı %33.7'den %33.9'a ve "ilk 50'nin payı da %54.8'den %55.1'e yükselmiştir. Bu noktada üzerinde durulması gereken iki

önemli olgudan birincisi %1'lik payın bile milyarlarca \$'a karşılık geldiği; ikincisi ise, Anglo American Corp., RTZ Corp., BHP Co. Ltd. gibi tekellerin, kendileriyle birlikte ilk sıralarda anılan Brezilya, Şili gibi ülkelerin "devlet şirketleri veya şirket devletleri"ndeki hisselerinin hesaba katılmamış olmasıdır(15, 16). Maden bazında örnek verilecek olursa, "Batı Dünyası"ndaki demir cevheri üretiminin %42'si, blister bakırın %57'si, kalayın %56'sı ve altının %55'i birkaç çok uluslu şirketin eliyle üretilmektedir(2).

Yakıt maddelerinde ise tekelleşme daha da yoğun olarak yaşanmaktadır. Örneğin; 1989 itibarıyla dünya ham petrol çıkartımının tonaj bazında 1/6'sı "yedi kardeş"in dördü (ARAMCO, Royal Dutch/Shell, EXXON ve BP) eliyle gerçekleştirilmiştir. Ancak rafine ürün cirosu ile ilgili sıralamada diğer üçü (CHEVRON, Mobil ve TEXACO) ile beraber yedisi birden, peşpeşe listenin başında sıralanarak dünya petrol türevleri üretiminin 1/3'ünden fazlasını gerçekleştirmişlerdir. Durum böyle iken, tekelleşme mücadelesi henüz bitmiş değildir ve yedisinin birbirlerinin hisselerini alabilmek için 1979-1984 döneminde harcadıkları paranın tutarı **35 milyar \$'dır**(17). Çoğunluk itibarıyla, yine bu yedisinin kontrolü altında bulunan doğalgaz ve kömürün çıkartımı ve pazarlanması sürecindeki görünüm de pek farklı değildir(18).

Büyüklerin küçükleri yutmasıyla başlayan tekelleşme sürecinin ileri aşamalarında, Çok Uluslu Şirketler kendi aralarında birleşerek daha da büyüme ve bir anlamda müşteri -satıcı veya üretici-tüketici dayanışmasından oluşan, farklı işkollarındaki şirketler arası birleşmeler gözlemlenmektedir. Örneğin, dünyanın en büyük ferroalyaj üreticilerinden ve manganez cevheri tüketicilerinden biri olan Norveç kökenli ELKEM ile dünya madencilğinde 4. Sıradaki çok uluslu şirket olan BHP, Groote Eylandt yatağından üretilen manganez cevherinin Norveç'teki ferromangan izabe tesislerini beslemesi doğrultusunda uzun erimli bir anlaşma yaparak yaparak 1992'de birbirlerinin %49'ar hisselerini devralmışlardır(19).

Tekelleşmenin bir diğer yüzü ise madencilğin iş akışı içerisindeki arama, hazırlık, üretim, zenginleştirme işlemleri ile izabe, rafinasyon ve pazarlama gibi faaliyetlerinin tümünün birden tek bir çok uluslu şirket eliyle yürütülmesi anlamına gelen "dikey entegrasyon" eğilimleriyle biçimlenmiştir. Bu eğilimler, özellikle endüstriyel mineraller alanında daha üst aşamalara sıçrayarak madencilik-metalürji ötesi sektörlerin madencilik faaliyetlerini kendi bünyeleri içine almaları şeklinde gelişmiştir. Örneğin; dünyanın en büyük ecza tekellerinden biri olan ABD kökenli Pfizer Inc. Madencilik işini tasfiye ettiği 1992 yılına kadar, aynı zamanda dünyanın en büyük talk madencilerinden birisi haline gelmiştir(20).

5-"Yeni" Dünya Düzeni

1974'de yaşanan "petrol şoku"nun ardından gelen Vietnam yenilgisi ile birlikte, "Refah Devleti", "Fordizm", "Altın Çağ" gibi adlarla anılan "örgütlü kapitalizm" döneminin kapandığını farkederek ABD'nin devlet politikaları, "Şikago Ekolü"nü "neo" liberal monetarist politikalarını "serbest rekabet" görüntüsü ve özelleştirme programıyla tüm dünya ülkelerine dayatmaya başlamıştır. Devletin askeri harcamalar dışında ekonomiden çekilmesini öneren bu politikalar, ABD'de Başkan Reagan eliyle başlatılmış; İngiltere'de Thatcher eliyle sürdürülmüş ve ülkemizde de Özal ile başlayan 12 Eylül Rejiminin devamı olan iktidarlar tarafından günümüze kadar savunulmuş ve programlaştırılarak hayata geçirilmeye başlanmıştır. Sözde "yeni" liberal politikalar, SSCB'deki statükonun yıkılmasıyla birlikte oluşan sözde tek kutuplu dünyanın halklarına, sözde yeni düzen olarak sunuluyordu. Ancak kaçınılmaz olarak müdahaleciliği içeren liberalizmin, Avrupa'nın işçi sınıfı açısından hiçbir "yeni" yanı yoktu. Özellikle İngiltere Madencileri, atalarına **4 yaşındayken yeraltında 16 saat vardiya tutturan** 250 yıl önceki dönemin özlemi içinde olanların "yeni" düzeni ile eskisi arasında, liberal vahşet açısından, hiçbir fark bulunmadığının farkındaydılar(21, 22). Özelleştirme politikalarının

anayurdu olan ve öteden beri özelleştirilecek bir ekonomisi bulunmayan ABD'de bile, sözde "yeni" düzen uygulamaları sonucunda, ulaştırma sektöründe 400.000 ve petrol işkolunda 250.000 işçi işten çıkarılmıştır(17).

Sermaye, yüzyılımızın başında bir kez daha başardığı gibi, 80'lerden itibaren, yaratıcı-girişimci görüntüsünden çıkıp üretimden koparak spekülasyona yönelmiş, borsa borsa dünyayı dolaşmaktadır. Ayrıca sermaye çeşitli hizmet ve ticari mal üretim sektörlerinde değişime gidip "yeni" dünyanın her yanında yeraltına girerek mafyalaşmış ve böylelikle "ekonominin sanayisizleştirilmesi" yolu da açılarak mali sermayenin gelişimi çığ gibi büyümüştür. Örneğin önemli borsalar, 1983-1987 arasında ortalama %300 gibi büyük bir hızla büyüdüler; 80'li yıllardaki borsa piyasalarının hacminin GSMH'ye oranı, ABD'de %9'dan %93'e, Almanya'da %8'den %85'e ve Japonya'da da %7'den %119'a yükselmiştir(23). Sonuçta, Londra Borsası'nın bir günlük işlem hacmi, tüm dünyanın 1 yılda ürettiği, 4.4 milyar ton kömüre denk bir eşdeğere ulaşmış, işinden olanların sayısı metropollerde 50 milyona, üçüncü dünya ülkelerinde 500 milyona çıkmıştır(18, 24).

"Yeni" düzenin savunucuları, başta iki hedefe saldırdıklarını açıkça ilan etmişlerdir. Bunların birincisi "sosyal devlet", ikinci hedef ise, işçi sınıfının sendikal örgütlülüğüdür. Söylemden düşürmedikleri "emek piyasasının esnekleşmesi", "emek piyasasının dezenflasyonu", "emek piyasasındaki tröstleşmenin giderilmesi", "ücretlerin piyasa düzeyine indirilmesi" vb. (17) gibi açık olmayan gerekçelerle doğrudan işçilerin ücretlerine yönelmişlerdir; artık "ücret sendikacılığı"na bile tahammül edemiyorlardı.

Sadece "batı dünyası"nın değil, eski "Demir Perde"yi de kasıp kavuran ve genel etkileri yukarıda özetlenen "serbest" Pazar ekonomisi ve özelleştirme rüzgarlarının maden işkolundaki en ağır darbesi, taşkömürü madencilikte hissedilmiştir. ABD'de çalışan herhangi bir ocağın işçisine, zam almasının engellenebilmesi amacıyla aynı bölgede açılan ikinci bir ocakta iş verilmemiş (double-breasting) ve kömür üretimi, ölümlü kazaların 2/3'sinden fazlasının gerçekleştiği ve sendikal örgütlenme özgürlüğünün kolay kullanılmadığı -ama grev kırma özgürlüğünün alabildiğince kol gezdiği- demokrasi ve özgürlük bayraktarı ABD'nin Güney, Batı ve Orta batı gibi gerici yörelerindeki havzalara kaydırmıştır. Bu nedenle, ABD tarihinde onyıllardan beri yaşanmayan bir eylem gerçekleşmiş, UMWA önderliğindeki madenciler, kendi deyimleriyle "bir hayat tarzına karşı yöneltilen saldırılar"a karşı direnmişler; birkaç \$/yevmiye zam için değil, sadece iş güvencesinin sağlanması için dünyanın en büyük kömür ihracatçısı ve bir Çok Uluslu Şirket'in (yukarıda anılan listenin 35. Olan Hanson Ltd) uzantısı olan Pittston Coal işverenine karşı militanca bir greve çıkıp zafer kazanmışlardır(17, 25, 26, 27).

İngiltere'de ise, hükümet düşüren madencilerle başedemeyeceğini anlayan muhafazakarlar, suyun başını keserek, madencileri bırakıp -madencilerin kendi deyimleriyle- madenleri boğmaya (butchering of an industry) başladılar. Özelleştirme politikaları, Ada'nın madencilikine "verimsiz" ocakların kapatılması şeklinde yansıdı; 2. Dünya Savaşının öncesinde 3.000 olan ocak sayısı, 50'lerin başlarındaki kamulaştırmafüzyon politikalarıyla 822'ye daraltıldıktan sonra, 60'ların ortasında 250'ye ve Thatcher'in 1984'deki büyük madenci grevini kırmasıyla birlikte, 25'e kadar düşmüştür(18, 22). Karı herşeyin üstünde tutan Çok Uluslu Şirketlerin uzmanları, bununla da yetinmeyip, ayakta kalan ocaklarında özelleştirilmesi için, ABD'de uygulanan ve Britanya'daki kazıcı-yükleyici yürüyen tahkimatlı uzun ayaklara göre çok emniyetsiz olduğu için ölümlü kazalara ve büyük rezerv kayıplarına yol açan oda-topuk kazısı ile tavan cıvatalı tahkimatı yasaklayan maden mevzuatı hükümlerinin, "bürokratik engel" oluşturduğu gerekçesiyle, kaldırılmasını istediler.

Fransa, Belçika, Hollanda, Almanya, Polonya, Çekoslovakya, Macaristan, Ukrayna, Türkiye, Sibirya ve Japonya'daki "verimsiz" ocakların da yeni düzene uyup kapanması sonucunda, 1985-95

yılları arasındaki on yıllık dönem süresinde ve satılabilir tonaj bazında, bu ülkelerin taşkömürü üretiminde 350 milyon ton/yıl civarında düşme kaydedilmiştir(18, 28). Almanya'da Ruhrkohle AG' işvereni, Ruhr Havzası'nda kendi ocaklarını kapatırken, Alman işçisinin aldığı yevmiyenin onda birine 14 yaşındaki çocukların çalıştığı Kolombiya'da yeni ocaklar açılmıştır(17, 18).

"Bazılarımız"ın (ve hatta çoğumuzun) artık adını bile anmaya çekindikleri, erindikleri, ürkütükleri ve hatta utandıkları (ki bu nedenle, tarifsiz keder ve hicaplar içinde olmak gerekir) yüz yıllık emperyalizmin aslının tıpkısının bir sureti olan "Yeni" Dünya Düzeni'nin özelleştirme politikaları, sadece madenciler için değil, tüm işkollarında çalışanlar için işsizlik, işyerlerinin kapanması, yoksulluk, açlık, ırkçılık ve savaş demektir. Çok Uluslu Şirketlere dur diyecek ve "yeni" düzenin maskesini indirecek yegane temel güç ise - 2000'e üç kala kafasına sakı düşmüş de olsa- hala işçi sınıfıdır, tüm çalışanlardır."

VE TÜRKİYE MADENCİLİĞİ

Emperyalizm, bütün krizleri geri bıraktırmış ülkelere ihraç edebildiği için, yukarıda özetlenen olumsuz gelişmeler kaçınılmaz olarak ülkemiz madenciliğine de yansımıştır. Dünyada olup bitenlerin yanında, Özal'la birlikte başlayan süreçle daha da artan kriz madenciliğimizi yok olma noktasına getirmiştir.

"Madencilik sektöründen devleti sileceğiz" diye başlayan "devlet politikaları", madenciliğimizin %80'ini gerçekleştiren kamu sektörünü hedefliyordu; ama, önce özel sektör silinmeye başladı. Onyıllardır işletilen özek sektöre ait Civa, Kurşun, Demir, Antimuan, Krom, Manyezit ve Linyit ocakları kapanmıştır(18).

Ülkemizde, 1934-37 Sanayi Kalkınma Planı'nda gerçekleştirilen madencilik yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payı %40 iken bu pay 1993'den itibaren %1'in altına indi. Yani, son 50 yıl içinde ve endeks bazında, yatırımlar 100'den 2'ye geriledi(29, 30).

Madencilik üretiminin GSMH içindeki payı da, yıllardır %2'nin altında ve üstünde dalgalanırken, özelleştirme politikaları ile birlikte %1.5'in altına ve 1993'de %1'in altına inerek %0.7'ye düşmüştür(30).

Madenlerimiz, sanayinin temel girdilerini sağlayacak, kaynak yaratacak ve üzerlerine yeni sanayi tesisleri kurulacak yer altı servetleridir. Oysa ki, onyıllardan bu yana, madenlerimize dış ödeme açığını kapatmaktan başka bir işe yaramayan bir ihraç kalemi gözüyle bakılmıştır. Madenlerin mümkün olan en uç ürüne kadar işlenmesi ve en yüksek katma değer yurt içinde kalacak şekilde değerlendirilmesi gerekirken, bu ilkeyi gözardı ederek uygulanan üretim ve yatırım politikaları sonucunda, yıllardır ihracata çalışan madencilik sektörü, 1995 gerçekleştirmeleri ve cari fiyatlarıyla 405.7 milyon \$'lık ihracata karşılık **-petrol ve doğalgaz hariç-** 558.6 milyon \$'lık ithalat yapmış ve -152.9 milyon \$ dış ödemeler dengesi açığı vermiştir. 1995 toplam ithalat/ihracat oranı 1.65 iken, onyıllardır ihracatçı olarak bilinen madencilik sektörü için de bu oran 1.4 olarak gerçekleşmiştir(30).

15 yıldır ihracat için büyük uğraşlar verdiklerini söyleyen Özal ve varislerinin yüzyıllık ihracatçıyı getirdikleri nokta budur. Petrol ve doğalgaz dışındaki madencilik sektörü ithalatının 2/3'ünü kömür oluşturmaktadır. Bir diğer ifadeyle, kömür ithalatı durdurulduğu takdirde sektörel dış ödemeler dengesi açığı kapanacak ve hatta fazlalık oluşacaktır. 55 milyon ton kömür üreten ve 1.1 milyar ton kömür üreten Çin HC'nin başını çektiği dünyanın ilk 15 kömür madencisi arasına girmeyi başaran ülkemizin madencilikte getirildiği nokta işte budur(31).

Yanlış yatırım ve üretim politikaları maden aramalarını da etkilemiş ve aynı sermaye birikimi ile yetişmiş eleman gücü açısından, dünyada benzeri bulunmayan MTA gibi bir kuruluş işlevsizleştirilmiştir.

MTA'nın son 15 yıldan bugüne kadar arayıp da bulduğu kayda değer bir maden yatağı yoktur. Oysa ki, dünyanın en büyük çok uluslu şirketlerinden ilk ikisinin de aralarında bulunduğu yabancı şirketler, ülkemizde yürüttükleri 4-5 yıllık aramalar sonucunda üç adet epitermal altın yatağı ve bir de bakır+altın yatağı bulmuşlar ve işletme hazırlığına başlamışlardır(32, 33).

Bu yatakların en büyüğü ise MTA eliyle etüt edilerek düşürülmüş bir sahada bulunmuştur. Kısacası, bir arama projesi kapsamındaki sondaj faaliyeti, son 25 yıl içinde ve endeks bazında 100'den 5'e gerileyerek MTA, bugün gelinen noktada STA(su-sıcak veya soğuk-Tetkik ve Arama)ya dönüştürülmüştür(34).

Madencilik sektörünün en önemli kurumu olan ve bugünkü TEK(TEAŞ+TEDAŞ), TTK, TKİ, EİEİ, TDÇİ gibi birçok enerji ve madencilik kuruluşunu bünyesinden çıkararak, ETİBANK da "özelleştirme-kapatma" politikaları kapsamına alınmıştır. Hem ülkenin madenlerini işlemek, hem de madencilik sektörünü finanse etmek gibi tarihi bir misyonla 60 yıl önce kurulan ETİBANK, madencilik dışında her türlü işle uğraşan yağmacıların-siyasi iktidarlarında ortak olduğu tezgahlar çerçevesinde aldıkları batık kredilerle zor duruma sokulmasına rağmen, 1980'lerin sonuna kadar kar eden bir kuruluş olduğu halde, 90'ların ilk yıllarında "zarar" etmeye başlamıştır. ETİBANK'ın sadece bankacılık faaliyetleri değil, madencilik faaliyetleri de siyasi amaçlarla on yıllardır rasyonel bir temele oturtulamamıştır.

Dünya trona yataklarının ilk üçü arasına girebilecek Beypazarı yatağı ile Çayeli Bakır Yatağının ruhsatlarının sahibi olan ETİBANK, birinin nihai ürünü susuz soda, ötekinin de selektif baz metal konsantresi olan ve ileri teknoloji transferi gerektirmeyen -Beylikahır Yatağı'nda olduğu gibi La ve Ac vb. nadir toprak metalleri (NTM) ya da toplu NTM konsantresi üretimi hedeflenmeyen- sıradan projeler için, yabancı ortak aramaya girerek bu yatakların kazanılması girişimini yıllarca ertelemiştir(Çayeli'ndeki kompleks yatağın rezerv geliştirme çalışmaları yürütülürken, daha maden mühendisliği öğrencisi bile olmayan meslektaşlarımız bugün emekli olmuşlardır). Öte yandan, aynı ETİBANK üst yönetimi, anlaşılmasız bir nedenle aniden gündeme gelen Gümüşköy Yatağı gibi marjinal projeler karşısında, girişimci bir atakla kimi firmalara gümüş fiyatları 9 \$/oz üzerinden talep projeksiyonlarıyla fizibilite etütleri hazırlatmakta- son yirmi yıl boyunca gümüş fiyatları 6 \$/oz üzerine sadece bir iki yılda aylık frekanslarla çıkabilmiştir- (18); ardından ani bir kararla Krupp AG'den (gümüş madenciligi ile hiçbir ilgisi yoktur) teknoloji transfer etmekte ve sonra da aynı firmayla mahkemelik olmakta; kimi firmalara inşaat ve konstrüksiyon işlerini, kimi firmalara kontrollük hizmetlerini ihale ederek, ortalama 268 g/ton gümüş cevherini 1/4 kapasiteyle işleyip gümüşün 1/3'i de atık barajlarına dökmektedir(1995 Haziran sonu- Temmuz başı haftasının ortalama Londra Metal Borsası fiyatlarıyla, 268 g/t gümüş %1.3 bakır eşdeğeridir; ya da başka bir deyişle ETİBANK'ın on yıllardır oyalanması nedeniyle hala endüstriyel ölçekli işletmeye geçemeyen Çayeli Yatağı'nın ortalama kombine (kurşun ve kadmiyum hariç) tenörü ise, aynı fiyatlarla 1.409 g/t gümüş değeridir) (35, 36). Çayeli on yıllardır atıl bırakıldığı halde Gümüşköy'ün niye gündeme alındığını hiçbir ETİBANK Yönetim Kurulu üyesi, hiçbir mühendislik parametresiyle açıklayamaz.

Özal'ın 1988'de Devlet Yatırım Bankası'nı EXİMBANK'a dönüştürmesine ve ülkemizdeki tüm KİT'lerin, finans kaynağını kurutup hayati yatırımlarını engelleyerek zarar ettirmesine benzer bir operasyonla, 1993'de ayrı bir AŞ bünyesinde bankacılık bölümü ETİBANK'tan ayrılarak bu kurum tefecilere mahkum edilmiş ve diğer KİT'ler gibi zarara sokulmuştur. Kurum için hayati önem taşıyan idame yatırımları dahi, onaylı ödenek tutarının %15'ine kadar indirilip engellenmiştir(36).

Öte yandan fosfat, perlit, civa, antimuan, wolfram ve kükürt işletmeleri "zarar" veya "esnek işletme politikası" gerekçesiyle kapatılarak ETİBANK'ı küçültme operasyonuna hız verilmiştir. Ancak nasıl bir "esneklik" anlayışına sahip olduğu anlaşılmayan ETİBANK, antimuan fiyatları geçen yılın 11 ayı içinde üç buçuğa katlanmasına ve hala ikiye katlanmış olmasına karşın kapattığı ocakları yeniden açıp da daha 1 kg bile antimuan üretebilmiş değildir(5; 18). Keza wolfram fiyatları da ona katlanmış olsa bile (ki son beş yıl içinde %25 artış kaydedilmiştir). ETİBANK'ın 1 kg bile Wolfram konsantresi üretecek durumu yoktur. Çünkü, Uludağ'daki konsantratörün makine donanımını hurda fiyatına satmak üzere ihaleye çıkmıştır(18), çünkü ETİBANK'ın yönetim kurulunu yönlendiren siyasi anlayışın piyasa koşullarına uyumlu olarak ETİBANK'ın elinde bulunan madenlerin "esnek olarak işletilmesi politikası" ile yönetilmesi gibi bir amacı yoktur; çünkü, aynı anlayışın asli ekonomi-politik amacı ETİBANK'ın ocaklarının rasyonel olarak işletilmesi değil, söndürülmesidir; bu politik mesaj açıkça dillendirilmekte ve herkesçe dinlenmekte; ancak bazı çalışanlar-halkımızca işitilmemekte ve anlaşılamamaktadır. "Devleti madencilik sektöründen sileceğiz" diyenlerin misyonunu izleyen ve "son sosyalist devleti (TC) de yıktık!" diyen siyasi iktidarların da nihai hedefi, Morgan Bank Raporu'nun önerdiği gibi ETİBANK'ın bir "TC Borax Inc." Dönüştürülmesi ve bor konusunda bir dünya tekeli olan RTZ'ye -TKİ/AEL İŞL. Gibi- yok pahasına satılmasıdır. Örneğin şu günlerde trilyonla kar eden ERDEMİR'in %30 hissesi, bir yıllık üretim değerinin 1/3'ine veya şirketin genel müdürünün de açıkladığı gibi şirketin kasasında yedek akçe olarak zaten bulunan o kadar paraya satışa çıkarılmış bulunuyor. IMF'nin, IBRD'nin çokuluslu şirketlerinin ve yerli holdinglerin taleplerine siyasi iktidarların boyun eğmesi ETİBANK'ın sonu olacaktır.

80'li yılların başından itibaren ülkemizdeki özelleştirme, küçültme ve kapatma politikalarının ilk ve en büyük hedeflerinden biri haline gelen Türkiye Taşkömürleri Kurumu(TTK)'da 1990 yılında toplu iş sözleşmesi görüşmeleriyle başlayıp Mengen'de asker barikatlarıyla engellenebilen bir kentin grevi ülkemizdeki özelleştirme karşıtı ilk büyük eylemlerdir.

Bugün hala sessiz direnişini sürdüren Zonguldak'ta son dönem politikaları adım adım uygulanmakta, ülkemiz geleceğinin teminatı olan tek taşkömürü havzamız giderek kapatılmak istenmektedir. Tüm kurumlar gibi finansman batağına sokulan TTK'da 1995 yılında maliyete etki eden finansman yükü %49.3'e ulaşmış, 1996'da ise %50.4'e çıkmıştır. 1990 yılı toplu iş sözleşmeleri döneminde 40.000'in üzerinde işçisi olan TTK'nın bugünkü işçi sayısı %50'den fazla azaltılarak 20.000 civarına düşürülmüştür. İşletmenin makine ve teçhizatını üreten Merkez Atölyelerinden kömürün yıkanarak satışa sunulduğu Lavuar tesisine kadar satılan/satışa çıkarılan kurumda; özelleştirilen ocaklar ile tam bir rezerv yağması yaşanırken kaçak kömür üretimi denetlenemez boyutlara ulaşmıştır.

Tüm bu yaşananlar ve yaptırımlar karşısında her yıl giderek daha da artan taşkömürü ihtiyacı nedeniyle büyük bir dış alımcı ülke haline gelecek olan Türkiye fiyat hareketlerine boyun eğmek durumunda kalınacak; Demir-Çelik endüstrisi de tamamen dışa bağımlı hale gelecektir.

1970'li yıllarda yaşanan petrol krizi sonrasında büyük yatırımlar ve devletleştirme politikalarıyla üretimini 1996 yılında 58.8 milyon ton'a çıkaran ve bunun %72'sini termik santrallara vererek ülkemiz elektrik enerjisi üretiminin %30'unu sağlayan Türkiye Kömür İşletmelerin'de bugünlerde büyük bir özelleştirme ile karşı karşıyadır. İşletme hakları 20 yıllığına devredilecek olan 12 termik santral içerisinde yer alan kömüre dayalı 10 termik santral kömür işletmeleriyle beraber paket olarak ihale edilmekte; yapılan değerlendirme çalışmalarında kömür işletmeleri santral işletmelerini alanlara -yapılması zorunlu desulfürizasyon tesisleri gibi yatırımları da Devlet'e ait olmak üzere- hediye edilmektedir.

Son yıllarda yapılmayan altyapı, üretim ve organizasyon yatırımları nedeniyle karanlık günlerden sözedilerek yap-işlet-devlet modeli, ithal kömüre dayalı termik Santraller ve nükleer santrallerin yolunun açılmaya çalışıldığı ülkemizde yapılacak özelleştirmeler ile geleceğimiz daha da karartılacaktır.

Demir-Çelik sektörümüzde ise Türkiye Demir-Çelik İşletmeleri de Morgan Bank planı çerçevesinde parçalanmış, Karabük Demir-Çelik İşletmeleri ilginç bir şekilde özelleştirilmiş, Ereğli Demir-Çelik İşletmeleri özelleştirme kotasına sokulmuş, taşkömürü ithalatına paralel olarak demir cevherinde de ağırlıklı olarak ithalata yönelinerek ülkemiz demir cevheri yataklarına yapılan yatırımlar durdurulmuştur.

Sektörün bir uzantısı durumundaki çimento fabrikaları(ÇİTOSAN) parçalanarak özelleştirilmiş, Milli Prodüktivite Merkezi uzmanları tarafından yapılan araştırmalarda özelleştirilen çimento fabrikalarında işçi sayısının büyük ölçüde düşürüldüğü, üretimin ve kalitenin artmadığı vergi oranlarının düştüğü ve söylenenlerin tam aksine fiyatların ve kar oranlarının arttığı gözlenmiştir(43).

Ülkemizin en büyük linyit rezervlerinin bulunduğu TKİ/Afşin Elbistan Linyitleri'nin işletme hakkı Termik Santral'a verilerek işletme hakkı devredilmiş, TKİ Orta Anadolu Linyitlerinin bir kısmı kiralanmış, Kütahya Manyezit İşletmeleri (KÜMAŞ) ve Çinko Kurşun İşletmeleri (ÇİNKUR) blok satış yöntemiyle özelleştirilmiştir.

Ülkemiz maden yatakları açısından çok zengin ülkeler arasında sayılmadığı halde çeşit yönünden zengin sayılabilecek bir potansiyele sahiptir. Ve madenlerimiz tükenebilir kaynaklardır ve bu nedenle de sağlıklı ulusal politikalarla değerlendirilmeleri ve asıl katma değer in fazla olduğu uç ürüne kadar üretilmeleri gerekmektedir.

Madencilik alanındaki özelleştirme-küçültme-kapatma politikalarının sonuçları geri dönülmezdir. Bugün için rakamlar bazında maden ithalatçısı bir ülke konumundaki ülkemizin bu durum barındırdığı potansiyel ile karşılaştırıldığında rasyonel değerlidir. Bugün için kapatılan ya da özelleştirme yoluyla talan edilen yer altı kaynaklarımızın tekrar işletilmesi olanağı gelecekte imkansız bir hale gelecektir.

İşletme hakları devredilecek termik santrallerle birlikte sunulacak kömür işletmelerimizin bu süre sonunda rezervleri büyük ölçüde tüketilecek, halkımız için enerji daha pahalıya mal olmaya başlayacak, işsizlik artacak ve metropoller dışında büyük nüfusları barındıran maden havzalarından göçler başlayacaktır.

Maden işletmeciliğine sıradan bir işletme gözüyle bakmak yerine madencilğin toplumsal boyutunun iyi görülmesi ve değerlendirmelerin bu bazda yapılması gerekmektedir.

Yapılması gereken ise, Türkiye Cumhuriyeti tarihi boyunca sübvans edilmiş fiyatlarla ülkemizin bugünkü holdinglerinin doğmasını ve büyümesini sağlayan işletmelerimizden; ucuz hammadde-enerji olarak yıllardır özel sektöre aktarılan değerlerin hesaplanarak sözkonusu kuruluşlara kaynak olarak verilmesi ve sözkonusu kurumların özzerleştirilerek; yönetimlerinde çalışan örgütlerden bölge halkının çeşitli örgütlenmelerine kadar geniş bir yelpazenin söz ve karar süreçlerine katılımının sağlanmasıdır.

EK-1 - DÜNYA MADEN REZERVLERİNDE TÜRKİYE'NİN PAYI(42)

Maden Cinsi	Dünya Rezervi	Türkiye Rezervi****	Dünyadaki Payı	Açıklamalar
Altın	49.400	113	0.23	Ton.metal Au
Antimuan	4.695.000	106.306	2.26	Ton.metal Sb
Bakır	552.000.000	2.279.210	0.41	Ton.metal Cu
Barit	500.000.000	35.001.304	7.00	Ton
Boksit	24.500.000.000	48.056.250	0.20	Al ₂ O ₃ içeriği
Bor	627.000.000	451.427.488	72.00	B ₂ O ₃ içeriği
Cıva	240.000	3.820	1.59	Ton.metal Hg
Çinko	320.000.000	2.294.479	0.72	Ton.metal Zn
Demir	101.000.000	82.458	0.08	1000 ton. Metal Fe
Diatomit	2.000.000*	44.224	2.21	1000 ton
Feldspat	1.250.000**	239.305	23.93	1000 ton
Florit	311.000	1.523	0.49	1000 ton CaF ₂ içeriği
Gümüş	420.000	6.062	1.44	Ton.metal Ag
Krom	6.778.000.000	11.525.053	1.70	Ton.%45 Cr ₂ O ₃
Kurşun	120.000	860	0.72	1000 ton metal Pb
Kükürt	3.500.000	200	0.01	1000 ton S içeriği
Linyit	524.131***	7.965	1.52	Milyon ton
Manezit	3.400.000	50.116	1.47	1000 ton MgO içeriği
Manganez	3.900.000	1.576	0.04	1000 ton Mn içeriği
Sodyum Sülfat	4.600.000	13.395	0.29	1000 ton
Stronsiyum	11.960.000	210.123	1.77	Ton. Sr içeriği
Talk	1.124.000	483	0.04	1000 ton
Taşkömürü	519.733****	1.127	0.22	Milyon ton
Toryum	1.100.000	912	0.08	Ton.ThO ₂
Trona	39.644.000	130.658	0.33	1000 ton
Tungsten	3.438.000	36.179	1.07	Ton.W içeriği

Kaynak:Mineral Commodity Summaries, 1992

* Mineral Facts of Problems. 1995

** Industries Minerals. Minerals Year Book çeşitli yayınları

*** WEC Survey Of Energy Resources 1994

**** MTA Genel Müdürlüğü, Maden Etüd ve Arama Dairesi Başkanlığı

EK:2 - DÜNYA MADEN ÜRETİMİNDE TÜRKİYE'NİN YERİ(1993) (42)

Maden Cinsi	Dünya Üretimi	Türkiye Üretimi	Dünyadaki Payı %	Dünya Sıralaması
Bor	2.579.961	1.124.484	43.59	1
Perlit	1.802.740	213.000	11.82	3
Krom	4.011.077	275.400	6.87	4
Feldspat	6.562.210	519.762	7.92	4
Manyezit	10.586.067	1.130.000	10.67	4
Bentonit	8.874.974	382.312	4.31	6
Barit	4.626.316	110.000	2.38	8
Grafit	893.255	19.500	2.18	9
Linyit	920.431.564	47.827.000	5.20	9
Antimuan	45.413	104	0.23	13
Boksit	109.894.493	594.600	0.54	16
Demir	517.493.140	2.433.600	0.47	19
Tuz	178.418.676	1.400.000	0.78	19
Jips-Anhidrit	89.157.231	541.000	0.61	21
Kadmium	16.269	31	0.19	22
Kaolen	20.960.132	138.989	0.66	22
Çinko	6.968.150	33.000	0.47	23
Gümüş(kg)	13.873.416	64.000	0.46	23
Fluorit	4.392.463	3.000	0.07	24
Taş Kömürü	3.626.622.092	5.000.000	0.14	24
Kurşun	2.755.766	10.900	0.40	25
Bakır	9.539.375	39.200	0.41	26
Fosfat	36.989.932	7.300	0.02	30
Kükürt	44.269.533	102.000	0.23	31
Talk	8.214.901	4.000	0.05	31
Alüminyum	19.534.353	58.501	0.30	33

Kaynak:Welt-Bergbau Daten 1995

KAYNAKLAR

- 1-Mineral Commodity Summaries, 1992. US Dept. Of the Interior/Bureau of Mines Yayınları.
- 2-Prof.Dr.S.Sönmez, Uluslar arası Sermaye Birikiminin Az Gelişmiş Ülkelerdeki Birincil Enerji Kaynakları Dışındaki Maden Ürünleri Üzerindeki Etkisi; Türkiye Madencilik Bilimsel ve Teknik 12. Kongresi, 1993. TMMOB Maden Mühendisleri Odası Yayınları.
- 3-The Scoop on Spending; CMJ Surveys Capital and Exploration Expenditures.
- 4-Mineral Commodity Summaries. 1993. US Dept. Of Interior/Bureau of Mines Yayınları.
- 5-Antimony; Market Update, Analysis and Outlook, 1995. Roskill Information Services Ltd.Yayınları.
- 6-L'industrie Charboniere dans le Monde, 1938. Bureau Internationale du Travail Yayınları.
- 7-Coal News; International Mining Magazine, March, 1988.
- 8-The Economics of Aluminium, 1991. Roskil Information Services Ltd. Yayınları.
- 9-S.Enver; Dünya Hammaddeleri-Ticareti ve Savaşı, 1944. Alaeddin Kral Yayınları.
- 10-Dr.R.C.V.Boas; Small Scale Mining and the New Developments in Materials Circulation, 1988. BM Küçük Ölçekli Madencilik Semineri Notları.
- 11-Muhtelif İstatistik Aylık ve Yıllıkları. Maden İhracatçıları Birliği Yayınları.
- 12-Kimyasal Madde Araştırması "Stronsiyum Bileşikleri" 1990. DPT Araştırma Grubunca Türk Mühendislik, Müşavirlik ve Müteahhitlik AŞ'ne düzenlenen Yayınlanmamış Rapor.
- 13-W.Patterson ve A. Kerr; Global Energy Security; A Future Without Fossil Fuels and Nuclear Power, 1992. Green Peace Yayınları.
- 14-Statistical Review of World Energy, 1992. BP Yayınları.
- 15-Who Owns Who in Mining, 1993. Roskill Information Services Ltd. Yayınları.
- 16-Who Owns Who in Mining, 1994. Roskill Information Services Ltd. Yayınları.
- 17-D.Plehwe ve S. Beckert; Energy Privatisation & "Deregulation", 1992. ICEF Yayınları.
- 18-TMMOB Maden Mühendisleri Odası Arşivleri.
- 19-The Economics of Manganese, 1993. Roskil Information Services Ltd. Yayınları.
- 20-The Economics of Talc & Pyrophyllite, 1993. Roskil Information Services Ltd. Yayınları.
- 21-F.Engels; Maden Proleteryası; İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu, 1845. Gözlem Yayınları.
- 22-A. Century (1889-1989) of Struggle/Britain's Miners in Pictures, 1989. NUM Yayınları.
- 23-Dr.E.Yıldızoğlu; GLOBALLEŞME:"Teşekkür Ederim İstemem", 1995 TMMOB Yayınları.
- 24-Prof.Dr.E.Mandel; Ankara Konferansları, 1991. Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.
- 25-Pittston Attacks a Way of Life; United Mine Workers Journal/July-Aug. 1989, UMWA Yayınları.
- 26-Coal in the News; COAL/March, 1990. Mac Lean Hunter Publication Yayınları.
- 27-Coal in the News; COAL/Feb., 1992. Mac Lean Hunter Publication Yayınları.
- 28-Production; Coal Information, 1992. IEA/OECD Yayınları.
- 29-Y.Çilingir; Madencilüğimizin Evrimine Toplu Bir Bakış; 4. Türkiye Madencilik Bilimsel ve Teknik Kongresi, 1975. TMMOB Maden Mühendisleri Odası Yayınları.

30-DPT Arşivleri.

31-International Energy Annual, 1992. US Dept. Of the Energy/EIA Yayınları.

32-Türkiye'de Altın Madenciliği: Bir Sanayinin Yeniden Doğuşu, 1994. Anglo-Tur A.řX., Eurogold Aş, Rio-Tur Aş, Tüprag Ltd.şti. Ortak Yayını.

33-Certtepe Projesi Özeti, 1995. Cominco Aş Yayınları.

34-MTA Arşivleri.

35-Kisecik, Altın, Gümüşköy, TRT ve Gerçekler; Madencilik Bülteni, 1990/6 TMMOB Maden Mühendisleri Odası Yayınları.

36-Etibank Arşivleri

37-TTK Arşivleri.

38-SSK Arşivleri

39-TKİ Arşivleri

40-DİE Arşivleri

41-Mine Safety; Recent Developments in the Coal Mining(Report I), 1995. ILO Yayınları.

42-Gönül çetinel MTA, Madencilik Sektörünün Ekonomideki ve Dünyadaki Yeri . (Yayınlanmamış)

43-Halit Suiçmez-Şevlet Yıldırım, MPM, Dünya'da ve Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları 1993.

TÜRK DEMİR ÇELİK SEKTÖRÜ VE ÖZELLEŞTİRME

*Mahmut Kiper
19. Dönem TMMOB
Metalurji Mühendisleri Odası Başkanı*

5 Nisan 1994 Ekonomik İstikrar Paketi içinden, Türkiye'nin ilk entegre demir çelik tesisi olan ve diğer iki entegre tesisi Ereğli ve İskenderun Demir Çelik Fabrikalarının kurulmasında, hem finansman hem de personel katkılarıyla büyük pay sahibi olması nedeniyle fabrika kuran fabrika unvanını kazanan Karabük Demir Çelik İşletmesinin kapatılması kararı da çıktı.

Bu kararın gerekçeleri olarak KARDEMİR'in ekonomik ömrünü tamamladığı ve zarar ettiği olguları ileri sürülmekteydi.

KARDEMİR ,Türkiye Demir Çelik İşletmeleri Genel Müdürlüğüne bağlı bir müessese

olarak çalışırken 1994 yılı da dahil son 6 yılda ortalama 174 milyon dolar zarar etmiş ve bu zararın %75'i yani yılda 130 milyon dolar zarar faiz giderlerinden kaynaklanmış,son altı yılın personel giderleri yılda ortalama 125 milyon dolar olmuş buna karşılık son altı yılın ortalama cirosu ise 216 milyon dolar olmuştu.

Bu zararlar analiz edildiğinde KARDEMİR'in kendi dışındaki etkenlerden kaynaklanan iki unsurun çok öne çıktığı görülmektedir. Bunlar,

1-VERİM DÜŞÜKLÜĞÜ

2-SERMAYE YETERSİZLİĞİ

VERİM DÜŞÜKLÜĞÜ

KARDEMİR 1980 yılından bu yana yaklaşık 400 milyon US\$ lık bir yatırımı gerçekleştirmiş olmasına rağmen işletme için hayati önem taşıyan 2 konverter ve

iki sürekli kütük döküm tesisini bir türlü alamamıştı. Oysa bu tesislerin geri ödeme süreleri ve verimliliğe katkıları işletmenin darboğazına son verecekti.

Teknolojik yeniliklerin yapılmamasından kaynaklanan verim düşüklüğünün de

etkisiyle çalışanlar giderlerinin toplam ciro içindeki payı %60'lara tırmanmıştı.

Dünya entegre demir çelik tesislerinde bu oran %15-20 arasındadır.

SERMAYE YETERSİZLİĞİ

İşletmenin zarar nedenlerinden en önemlisi,kuruluşundan bu yana elde etmiş olduğu mali birikimlerinin,işletme sermayesine eklenemeyişi ve bu birikimlerinin işletme dışı

alanlara transfer edilmesidir. Bu durum,işletme sermayesinde yetersizlikler yaratmış,tesislerin zaman içinde ihtiyaç duyduğu teknolojik yenileştirme çalışmaları ve faaliyet giderlerinin karşılanmasında finansman sıkıntıları doğurmuştu.

KARDEMİR ülkenin ikinci entegre demir çelik tesisi olan ve kamu önderliğinde Anonim Şirket statüsü ile kurulan Ereğli Demir Çelik Fabrikaları TAŞ'nin kurucu ortağı olup, bu tesisin kuruluş sermayesinin %25,5'ini bizzat finanse etmiştir. ERDEMİR'in proje, imalat, montaj ve işletme sürecinde de Karabük'ün çok önemli katkıları vardır.

Ancak, ERDEMİR üretime başlayıp kara geçtikten sonra, diğer ortaklar kar paylarını alırken Karabük'e hiç bir ödeme yapılmamış, sürekli olarak ERDEMİR'in sermayesine ilave edilmiştir. 1980'li yıllarda KOİ'nin kurulmasını takiben buraya devredilen kamu hisseleri içinde Karabük'ün hisseleri de vardır.

Karabük ayrıca İSDEMİR'in kurulmasında büyük çaba göstermiştir.

Bunların dışında işletme bünyesinde bulunan yantesisler olan **döküm fabrikaları, makina fabrikaları ve çelik yapı fabrikası** zarar etme pahasına başka hiçbir kuruluşun talip olmadığı Türkiye'nin bir çok sanayi ve altyapı tesisinin imalat ve montajına imzasını atmıştır.

Bu tesislerden bazıları ,

- Tersaneler(Alaybey, Taşkızak ve Pendik tersanelerinin çeşitli birimleri)
- TRT-PTT Radyo ve Televizyon Anten Kuleleri(19 adet)
- Çay Fabrikaları(64 ünite)
- Şeker Fabrikaları(9 adet)
- Çimento Fabrikaları(7 adet)
- Etibank tesislerinden bir kısmı
- Petrokimya tesisleri
- Bazı askeri tesisler

Karabük'ün tüm para ve olanaklarını kullanan hükümetler özellikle 1989 büyük greviden sonra iyice sermaye sıkıntısına düşen işletmeyi tümüyle özel bankaların kucağına itmişlerdir .0 dönemlerde özel şirketlere devlet bankalarından düşük faizli krediler sağlanırken KİT'lerin özel bankalardan inanılmaz yüksek faizlerle kredi kullanırılması uygulamalarının kurbanlarından biridir artık Karabük.

Tüm bunlara ek olarak işletmenin mevcut piyasa koşullarında çalışılmasına da izin verilmiş, ürün fiyatlarının piyasa fiyatlarının altında kalmasına göz yumulmuştur.

Ancak kapatılma kararının ardından işletmenin çok geniş bir bölgenin monokültür yapısının nihengir noktasında olması nedeniyle büyük bir kamuoyu direnci oluştu.

Ayrıca bazı sivil toplum kuruluşlarınca yapılan KARDEMİR teknik fizibilite raporları açıklanan kararda gerekçe olarak gösterilen işletmenin ekonomik ömrünü tamamladığı ve sürekli zarar edeceği görüşlerinin aksini kanıtlıyordu.

Tüm bu gelişmeler sonunda dönemin hükümeti tarafından değişik kuruluş temsilcilerinden oluşan KARDEMİR İnceleme Kurulu oluşturuldu.

Bu çalışmada hükümet, Başbakanlığa bağlı kuruluşlar, Enerji ve Tabii Kay. Bk.na bağlı kuruluşlar, bazı demirçelik işletmeleri. Meslek odaları ve sendika dan uzmanlar 27 Nisan 1994 ile 6 Haziran 1994 tarihleri arasında çalışarak çok kapsamlı bir teknik raporu ve önerilerini hükümete verdiler.

Konunun hemen tüm taraflarının biraraya geldiği ve ülkemizdeki ilk örnek bu çalışmada Erdemir Karabük'e borcunu bir nebze ödemek istemesine daha önce TDÇİ talebi üzerine hazırladığı rapora ek olarak kurul üyelerince geliştirilen önerileri bir sonraki gün simüle edilmiş sonuçlarıyla kurula taşıyordu.

Tümüyle amatörce ve özverili çalışmalarla üretilen bu raporda daha önce açıklanan raporları doğruluyordu.

KARDEMİR İnceleme Kurulu Raporunda çok özet olarak şöyle deniyordu:

Ülkenin makro demirçelik politikaları kapsamında işletmenin kapatılması yanlıştır.

Bir defaya mahsus olmak üzere 230milyon US\$ tutarındaki borçlar silinmelidir, ve yaklaşık 5 yılda gerçekleştirilecek 120 milyon dolarlık yatırım ile işletme karlı ve verimli bir şekilde üretimini sürdürebilir. Kaldı ki bu yatırım kuruluşun özkaynakları ile yapılabilecektir.

Ancak hükümet bu verilere itibar etmedi ve 30 12 1994 tarihli karar ile işletmeyi 'oluşturulan bir müteşebbis heyet marifetiyle kuruluş çalışanları, Karabük'de yerleşik ve faaliyet gösteren esnaf, tüccar ve sanayiciler ile yöre halkının katılımı ile teşekkül ettirilen bir şirkete' aşağıdaki şekilde devredildiğini açıkladı.

1-Anonim şirket haline dönüşecek olan kuruluşun hisselerinin tamamının blok olarak,

-Kuruluş çalışanlarının %35

-Karabük-Safranbolu Sanayi ve Ticaret Odası Üyelerinin %30

-Karabük-Safranbolu Esnaf dernekleri üyelerinin %10

-Yöre halkı ve emeklilerin %25

oranında hissedarlığı ile kurulacak olan KARDEMİR AŞ'ye devredilmesine, bu gruptan herhangi birinin kendilerine ayrılan hisse oranını tamamlayamamaları halinde, bu kısmın diğer gruplarca tamamlanabilmesine,

2-Devir bedelinin 1(bir) TL olmasına

3-İşletmenin tüm arsa, bina, makine-teçhizat, asgari emniyet stok seviyesi ve lojmanların %70'inin AŞ'ye devredilmesine

4-Kuruluşun alacak borç ve yükümlülüklerinin TDÇİ tarafından üstlenilmesine

5-Bazı yatırım harcamaları için 800milyar TL(1US\$=38000TL) verilmesine

6-Sermaye artışına mahsuben 500milyar verilmesine karar verildi.

Hükümet buna bağlı olarak 31 Mart 1995 tarihi itibarıyla 230milyon US\$ tutarındaki tüm borcu siliyor, işçilerin o tarihe kadar ki 36milyondolar tutarındaki kıdem tazminatını ödüyor ve ilave olarak 45 milyon dolarlık bir katkı daha sağlıyordu.

O tarihte 2 trilyon TL olarak planlanan hisse senedi satışı bu tutarın 1/5'i kadar yaklaşık 410milyar TL olarak gerçekleşti ve şirket paydaşları şöyle oluştu:

%51,8 çalışanlar, %24,2 sanayici ve tüccarlar, %1,3 esnaf ve sanatkarlar, %22,7 yöre halkı. İşletmenin tüm varlığı düşünüldüğünde 1 hisse senedine 21 bedelsiz hisse senedi verilmiş oluyordu.

Böylesine yüksek bir rant sağlanmış olmasına ve o tarihlerde işletmenin rutin bakım ve onarım giderlerinin çok gecikmiş olmasına rağmen yönetim ve çalışanlar işletmenin üretimini sürdürmesi için büyük uğraş verdiler . KARDEMİR raporda belirtilen teknolojik yenilenmelerinde gerçekleştirilmektedir ve bugün sıkıntılarından büyük ölçüde kurtulmuştur.

Ancak neden hükümet işletmenin çok daha az maliyetle kamu elinde verimli işletilmesini red ederek **Türkiye’de ilk olan ve sürekli başka özelleştirmeler için örnek oluşturacak** böyle bir uygulama gerçekleştirmiştir.

Bu kararı 1990’lı yılların hemen başında dış güdümlü yabancı uzmanların işletmeyi incelemeye başlamalarına kadar götürmek mümkün. Nitekim 1993’ün son aylarında işletmenin kapatılma kararının alındığı ve bunda Dünya Bankasının önemli rolü olduğu kulaktan kulağa yayılmaktaydı. Bu özelleştirme uygulamasının mimarı ise Başbakanlığa bağlı bazı kuruluşların danışman firmaları olan Coopers&Lybrand and Deet ve McKinsey&Company,Inc şirketleriydi.

Bu yabancı danışman kuruluşlarca hazırlanan raporun girişinde hazırladıkları rapora temel olacak bilgilerin;

a-İşletmenin kapatılması yönündeki görüşler(Başbakanlığa bağlı bir kuruluş,bir dernek ve Dünya Bankası görüşleri)

b-Gerekli teknolojik yatırımlarla üretimin sürmesine ilişkin raporlar(TMMOB Metalurji Mühendisleri Odası,Öz-Çelik İş sendikası ve KARDEMİR İnceleme Kurulu Raporları)

c-Üretim biçiminin değiştirilerek Slab yarı ürününün üretilmesi (TDÇİ)

kapsamında değişik görüşlerin incelenmesi ile edinildiği belirtiliyordu.

Ve bu raporda özetle uygulamaya sokulacak olan bu devir sistemi öneriliyordu.

O dönemin ilgili işçi sendikası başkanı bir demecinde şöyle diyordu:

‘Bu yabancı kuruluşların uzmanları,Karabük’e sadece bir kere gelmişler. Çay içip gitmişler. Bu yabancı kuruluşları dünyadaki benzer kuruluşlara mektupla şikayet ettik.

Buraya gelip özür dileyip böyle bir rapor hazırlamaları için yoğun baskı olduğunu belirttiler’

Çok zor koşullarda ülke uzmanlarının amatörce hazırladığı çok kapsamlı rapora itibar etmeyen karar erki daha az kapsamlı bu rapor için tam 2(iki)milyon US\$ ödemişti.

Türkiye’de bu yabancı kuruluşlar marifetiyle gerçekleştirilen ilk operasyon değildi.

Demir-Çelik özelinde neden dış güdümlü uygulamaların sahneye konduğu ve gelişimi

boyunca ülke demir-çelik sektörüne etkilerini değerlendirebilmek için Dünya Demir-Çelik ve Türkiye Demir-Çelik gelişme ve uygulamalarını incelemek için kısa bir tarih turu atalım.

DÜNYA DEMİR ÇELİK SEKTÖRÜ

Demir çelik sektörü, sanayinin diğer dalları ile çok yönlü ilişkiler içindedir. Bu çok yönlü etkileşim nedeniyle ekonomide kritik bir rol oynar.

Kişi başına sıvı çelik üretim ve tüketimi ile GSMH,sanayi katma değeri vb.. makro büyüklükler arasında yakın bir korelasyon vardır. Ek 1’de görüldüğü gibi dünyada toplam sanayi üretimi ile toplam çelik üretimi geçtiğimiz 100 yıl içinde paralel bir gelişme göstermiştir.

Dünya çelik üretimi,1950’de 190 milyon ton/yılken 1992’de 721 milyon ton/yla ulaşmıştır.

1992-1995 yılları arasında başta AT ülkeleri olmak üzere dünya demir çelik üretim ve tüketiminde,

a-Geçmişte sürekli artan kapasiteler sonucu ortaya çıkan fazla kapasite

b-Resesyon

c-Doğu Avrupa ülkelerinden ucuz ithalat vb.

nedenlerden dolayı bir düşüş yaşanmış ancak 1996 da toplam üretim değeri tekrar 750 milyon ton'un üstüne çıkmıştır.

Üretim yöntemi incelendiğinde, **dünyadaki toplam üretimin %70'i cevher ve kömüre dayalı entegre tesislerde üretilirken %30'u hurdaya dayalı olarak işletilen Elektrikli Ark Ocaklarında (EAO) gerçekleştirilmektedir.**

Ürün Şekline Göre Dünya Çelik Üretimi:

Ülkelerin ilk gelişme aşamalarında, altyapıları oluşturulmakta, şehirleşme faaliyetleri başlatılmakta, dolayısıyla inşaat sektörleri canlı olup, daha çok uzun ürün talep edilmektedir. Gelişmeye paralel olarak gemi inşa, otomotiv, beyaz eşya, makine imalat vb. sanayi kollarının gelişmesi ile birlikte yassı ürünlere talep artmaktadır.

Gelişmiş ülkelerin yassı ürün tüketimi %65 dolayındadır.

Bazı ülkelerdeki kişi başına çelik üretim-tüketim değerleri ile uzun/yassı ürün dağılımı Ek 2'de verilmektedir.

Dünyada 1990'lı yıllarda tüketilen demir cevheri ortalama 970 milyon ton/yıl ve tüketilen hurda miktarı ortalama 310 milyon ton/yıl olmuştur. Hurda gelişmiş ülkeler tekelindedir. Yılda satılabilir ticari hurda miktarı 33 milyon ton civarındadır.

TÜRKİYEDE DEMİR ÇELİK SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ

Avrupa da sanayi devriminin İngiltere ağırlıklı çok büyük ivme kazanması demir çeliğin kütle halinde üretilmeye başlanması ile olmuştur.

Osmanlı döneminde sanayi gelişimini incelemek için bazı uzmanların gönderildiğini ve bunlardan birinin mezarının İngiltere'deki bir tesiste çok iyi korunduğunu, Türkiye Demir Çelik gelişiminin duayenlerinden olan ve bu gelişimi en iyi bilen Selahattin Şanbaçoğlu anılarında belirtiyor. Sn.Şanbaçoğlu'nun anıları ile gelişimi şöyle özetlemek mümkün: 'Osmanlıda kütle halinde çelik üretimi evvela Camialtı Tersanesiyle başlamış. İngilizlerce kurulan bu tersanede 2000 tonluğa kadar gemilerin her türlü ihtiyacı yapılmış. Ardından Zeytinburnu'nda İmalatı Harbiye tarafından demirçelik tesisleri kurulmuş. Birinci Dünya Harbinde bu tesisler gece gündüz çalışmışlar. Mütareke'de bu tesislerin hepsi kapatılmış, harap olmuş.

Kurulan Türkiye Cumhuriyeti elinde ufak pik dökümhaneleri dışında hiçbirşey yokmuş.

1924 senesinde çıkarılan bir kanunla 5 sene zarfında sarfedilmek üzere 100 milyon TL ihdas edilerek askeri fabrika imalathaneleri kurulmaya başlanmış. Önce Ankara Fişek Fabrikası kurulmuş. 1929 yılında temeli atılan Kırıkkale Çelik Fabrikası da 1932 de çalışmaya başlamış. Türkiye'de o zaman sanayide çalışabilecek insan bulunmadığı için eli yatkın köylüler toplanmış ve Almanyadan gelen ustalarla çalışarak işi öğrenmişler. İlk ray 1932 senesinde burada yapılmış. O tarihlerde bu fabrikada üretilen bazı çelik cinsleri bugün bile üretilmemektedir.

Daha sonra 1937 de temeli atılan KARDEMİR kazma,kürek ve merkep katarlarına bağlı küfelelerle yapılan hafriyatlarla kurulmaya başlanıyor,15 Eylül 1939 da yüksek fırından ilk sıvı metal alınıyor.'

Bu gelişmelerde askeri silah ve gereçlerin üretim gereksinimi ağırlıklı olmakla birlikte inşaat çeliği ve kaliteli çelik türleri de üretilmiştir. Ancak asıl üzerinde önemle durulması gereken konu devletin yoğun demiryolu politikasına bağlı olarak ray üretiminin de ağırlıkla yapılmasıdır.

Daha önceleri yabancıların egemenliğinde ve denetiminde kurulan ve işletilen demiryolları,Cumhuriyet döneminde ulusallaştırılmıştır. Bunun yanı sıra ülkenin ulaşım politikası da demiryolları üzerine kurulmuştur ve yerli kaynaklara dayalı demiryollarının hızla geliştirilmesi öncelikli hedeflerden olmuştur. Bu amaçla Kırıkkale'de başlatılan girişim ardından Karabük bu amaca çok büyük hizmetler vermişlerdir. Daha sonra yabancı ve yerli lobilerin baskısı ile bu politikanın terk edilmiş olmasının Türkiye'nin bu gün yaşadığı ulaşım ve taşımacılık darboğazlarında ve bunun yarattığı ekonomik sorunlarda payı çok büyüktür.

Kırıkkale Çelik Fabrikasının çok amaçlı düşünülmüş olmasına karşın düşük kapasiteli seçilmiş olması ,bu tesisi ekonomik ve verimli olmaktan hızla uzaklaştırmıştır.

Türkiye'deki Entegre Demir Çelik İşletmeleri

1939 yılında Sümerbank'a bağlı olarak kurulan KARDEMİR 1955 yılında Türkiye Demir Çelik İşletmeleri bünyesine alınmıştır.

Uzun ürüne yönelik bu ilk entegre tesisin ardından,1960 yılında yassı ürüne yönelik Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları 470.000 ton/yıl kapasiteyle ikinci entegre tesis olarak kurulmaya başlanmış,1965 yılında da işletmeye alınmıştır. ERDEMİR'in bugünkü kapasitesi3 milyon ton/yıldır.

Üçüncü entegre tesisin temeli 1970 yılında İskenderun'da atılmıştır.1975 yılında yüksek fırından ilk sıvı metal alınan İSDEMİR uzun ürün üretmektedir ve yıllık kapasitesi 2.2 milyon ton/yıldır.

Ton başına kuruluş maliyeti yaklaşık 2000 USD dolar olan ve yaklaşık 3milyon ton/yıl kapasiteli bir tesisin kuruluşunun 6milyar USD civarında olacağı 4. entegre tesisin kurulması artık hayaldir .O zaman neden mevcut tesisler elden çıkarılmaya çalışılmakta veya daha verimli ve yüksek katma değerli ürünlerden ısrarla uzak durulmakta ve gerekli kapasite artırımı ve modernizasyon çalışmaları yapılmamaktadır. Bu sorunun yanıtı KARDEMİR örneğinde olduğu gibi dış güdümlü danışmanlık şirketlerinin her dönem etkileri ve sonuçlarının açıklamalarında irdelenmeye çalışılacaktır.

Türkiyedeki Elektrikli Ark Ocaklı Tesisler

1950 yılında MKEK'na bağlanan ve kamu işletmesi olan Kırıkkale Çelik Fabrikası aynı zamanda ilk EAO tesisidir. Bundan sonra yatırım maliyeti düşük olan (200USD/ton) EAO'lu tesisler özel sektör eliyle ve devlet teşvikleriyle 1956 yılından özellikle 1970 sonlarına kadar ağırlıklı olarak İstanbul bölgesinde kurulmuşlardır.1980'li yıllarda yeni EAO'lu tesisler İzmir bölgesinde kurulmaya başlanmıştır. Bu gün 19 adet EAO'lu tesis bulunmaktadır.

Bu tesislerin 1996 yılındaki toplam kapasitesi14 milyon ton/yıl ,toplam üretimi ise 8,4 milyon ton /yıl olarak gerçekleşmiştir.

Bu tesislerden ASİLÇELİK alışımlı çelik üretmek üzere özel sektör tarafından kurulmuş ancak işletilemeyerek kamulaştırılmıştır. Halen MKEK'nin bağlı kuruluşu statüsünde verimli bir şekilde üretim yapmaktadır.

Türkiye'nin 1956 yılında kurulan ilk özel EAO'lu tesisi olan METAŞ ekonomik darboğaza girince bir kısım hissesi rehinli hisse olarak devletçe alınmış ancak 15 Nisan 1995'de işletme verimli hale gelince özelleştirme idaresince yönetimi de belirleyen bu hisseler değerine bakılmaksızın satılmıştır.

Hurdaya bağlı olarak üretim yapan EAO'lu tesislerin diğer bir çok girdisi de ithal edilmektedir.

Türkiye dünya toplam çeliğinin 1/60'unu üretirken dünya ticari hurdasının 1/6'sını yani yaklaşık 6-7milyon ton/yıl hurdayı ithal etmektedir.

Yapısal Sorunlar

Dünyadaki çelik üretiminin %70'i entegre tesislerde gerçekleştirilirken, ancak %30'u EAO'lu tesislerde gerçekleştirilmektedir. Ayrıca dünya üretiminde yassı ürün payı %65, uzun ürün ise %35 lerdedir. Gelişmiş ülkelerde yassı aynı kalmak kaydıyla alaşımli çeliklerin payı %15'lerdedir.

Türkiye'de durum bunun tam tersidir. 1996 yılında çelik üretim kapasitesi olarak EAO'lu tesisler 14 milyon ton, entegre tesisler ise 5,6milyon ton yıllık kapasiteye sahiptirler. Diğer bir deyişle EAO'lu tesislerin payı %71 iken Entegre tesislerin payı sadece %29 dur.

Sadece ERDEMİR'de gerçekleştirilen yassı ürün üretimi 1996 yılındaki 13,4 milyon tonluk yıllık üretim içinde 2,5 milyon ton olarak gerçekleşmiştir.

Diğer bir deyişle yassı ürün payı %18; uzun ürün payı ise %82 olmuştur.

Gelişmiş ülkelerde hızlı artış gösteren alaşımli Çelik payı ise ülkemizde sadece %2'lerdedir.

1996 yılındaki kapasite ve üretim değerleri incelendiğinde;

Entegre tesislerin kapasite kullanım oranının %90, EAO'lu tesislerin ise %59 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Bunun en büyük nedeni ülkede yaklaşık 5milyon ton uzun ürün fazlasına karşın 2 milyon ton yassı ürün açığı olması ve uzun ürünlerin ihracatında karşılaşılan zorluklardır.

Mevcut durumda net ithalatçı olduğumuz demir çelik sektöründe uzun/yassı dengesizliğinin artarak süreceği görülmektedir.

Değindiği gibi Türkiye Demir çelik sektöründeki bu yapısal bozukluklarda ve yanlış ölçek planlamalarında dış güçlerce yönlendirilen danışman firmaların büyük etkileri olmuş ve Türkiye, makro ve mikro demirçelik politikalarını diğer sektörlerde de olduğu gibi oluşturamamış yada uygulamaya sokamamıştır.

Türkiye Demir-Çelik Sektöründe Yabancı Kuruluşların Etkileri Ve Sonuçları

KARDEMİR'in ardından 1944 yılında ülkede ikinci bir demir-çelik tesisinin kurulması planlanmıştır. Bu tesisin kurulması ABD'nin Türkiye üzerindeki planlarına o denli aykırıdır ki, kredi, teknik danışmanlık vb. her türlü yardım reddedilmiştir.

O yıllarda, Amerikanın Türkiye'ye gönderdiği uzman Thornburg hazırladığı bir raporda 'Türkiye'nin tarım ve hayvancılık ürünleri ile hammadde deposu olmasının gerektiğini ' belirtmiş ve ilave ten 'Karabük'ün üretimini durdurmasını, demiryolu politikasından vazgeçilmesini' önermiştir. Aynı raporda kurulması planlanan uçak ve lokomotif fabrikalarının veto edilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Bu müdahalenin ardından, Türkiye'nin gerek duyduğu uçak, karayolu yapım araçları, taşıtları ve demir-çelik ürünlerinin Amerikan tekellerinden alınması zorunluluğu doğmuştur. Böylece ekonomik bağımlılık ilişkileri giderek yoğunlaşarak siyasal ve askeri bağımlılık ilişkilerini de geliştirmiş, diğer

yandan demiryolları ihmal edilerek,iç pazarı genişleten ve özel taşımacılığın egemenliğinde karayolları geliştirilmiş ve kırsal pazarlar sanayi ürünlerine açılmıştır.

İkinci dünya savaşından sonra devlet eliyle ve yardımıyla özel sermaye birikiminin hızlandırılması ve ithal ikame uygulamaları yerli tekелci sermayelerin oluşmasını ve bunların yabancı tekелci sermaye ile buluşmasını sağlamıştır.

Bunların sonucu olarak önceleri,tekellerin ürünlerini satmak için kurulmuş ticari şirketlerin yerine,yarı ürün alarak bunları mamul yapan şirketler oluşmuş ancak bir süre sonra bazı sektörlerde yarı ürün üretim birimlerinin kurulması gerekliliği belirlemiştir. Bu dönüşüm sonucu olarak 1944 yılında Türkiye’de ikinci bir demir-çelik tesisinin kurulmasını veto eden ABD,1960’larda ERDEMİR’I her türlü kredi,teknik danışmanlık gibi yardımları sağlayarak bizzat kendi kurmuştur.

ERDEMİR hisselerinin çoğu kamuya ait olmasına rağmen uzun bir dönem Ereğli Koppers Co.aracılığı ile yabancı tekellerin ve bazı yerli tekellerin güdümünde kalmıştır.1970’lerin sonlarında kredi aldığı kuruluşların onayı olmadan üst yönetimleri belirleyememiştir. Erdemir’e açılan krediler yalnız statüyü dayatmakla kalmamış,hammaddenin sağlanacağı yeri,mühendislik hizmetlerinin hangi firmaya verileceğini de belirler olmuştur.1972 yılında Ereğli için sağlanan 190milyon USD kredinin koşulu Brezilyadan cevher alınmasıdır. Aynı yıl Brezilyadaki bir cevher işletmesi için verilen 170milyon USD kredinin koşulu da Ereğli’ye cevher satılmasıdır.

Bu yolla uluslararası tekeller geri kalmış ülkelerdeki egemenliklerini etkinlikle sürdürme olanağı bulmuşlardır.

Kuşkusuz bu denetim mekanizmalarında danışman firmaların büyük önemi vardır. Ereğli’ye açılan Dünya bankası kredisinde ‘Uluslararası deneyim ve ustalığı kabul edilebilir mühendislik firmalarının hizmetlerinden yararlanılması’ koşulu bulunmaktaydı. Bu deneyimli ve usta danışmanlık kuruluşları ülkelerin bağımlılık ilişkilerinden yararlanarak küçük ölçekli,geri teknolojileri ve üniteleri uyumsuz tesisleri dayatabilmişlerdir.

Karabük’ün 1958-1962 yılları arasında 600.000ton/yıl kapasitesine büyütülmesinde görev yapan Alman ve İngiliz firmalar çelik üretimini eski küçük Siemens-Martin fırınlarını yıkarak büyük Siemens-Martin ocaklarının kurulması ile yapmışlardır.

Oysa o yıllarda günümüzde de geçerli olan ‘LD Konverter’yöntemiyle çelik üretimine başlanmıştır. Bu hata Karabük’ün geleceğinde hep olumsuzluklar taşıyacaktır.

Ereğli için,United States Steel Engineering and Consultants firmasının hazırladığı ‘Erdemir Ana Planı’nda da bu çarpıklıkları gözlemek olanaklıdır.4 aşamalı bu plan incelendiğinde birbiriyle uyumsuz ve verimsiz kapasiteler gözlenmektedir. Örneğin 1.aşamada çelikhane kapasitesi yüksek fırın üretimine cevap verememektedir. Bunun sonucu olarak haddehanelerde önemli ölçüde atıl kapasite doğmaktadır. Bu atıl kapasite tüm proje boyunca gözlenmektedir. Ayrıca kurulması önerilen birçok işletme ekonomiklik ve verimlilikten uzaktır.

Bir diğer örnek,1967 yılında SSCB ile yapılan ekonomik işbirliği antlaşmasının bir ürünü olan İSDEMİR’in kurulmasında yaşanmıştır. Bu tesisin projesi ve kredisı SSCB’den sağlanmasına ve kurulu bulunan 2 entegre tesis nedeniyle ülkede mevcut çok büyük teknik birikime rağmen planlama,yapım ve işletme aşamalarındaki tüm denetim ‘John Miles and Partners’ isimli bir İngiliz danışman kuruluşuna bırakılmıştır. Bu firmanın ölçek ekonomisini hiçe sayarakbelirlediği1,1milyon ton/yıl kapasitesine göre başlanmıştır. Böylece birim maliyetlerin düşmesini sağlayacak büyük ölçekli üniteler yerine daha küçük birimler kurulmuştur. Bunun sonucu olarak örneğin İSDEMİR,6milyon ton/yıl’lık bir kapasite için başlangıçta büyük ünitelere sahip olma avantajlarını kuruluş aşamalarında yitirmiştir. Danışmanlık firması ünite seçimlerinde de ülke çıkarlarına ters

kararlarda ısrarcı olmuştur. Sovyetler Birliğince önerilen 'katran arıtma ünitesi 'Türkiye'de katran ürünlerine talep yoktur' gerekçesi ile projeden çıkarılmış ancak bir kaç yıl içinde bu ürünlerin büyük sıkıntısı çekilmiş ve ithal edilmiştir. Aynı şekilde projede yer alan iki adet pik makinasından biri iptal edilmiş,kalan pik makinası yoğun talep karşısında aşırı yüklenmiş ve yıpranmıştır.

Bu gün Türkiye çok büyük miktarlarda pik ithal etmektedir.

1970 yılında temeli atılan İSDEMİR'de 1975 yılında yüksek fırın devreye alınmış,1977 yılında ise 1milyon ton/yıl kapasite ile çelikhane çalışmaya başlamıştır.

İSDEMİR'in halen kapasitesi 2,2milyon ton/yıl dır.

İSDEMİR ayrıca kamu tarafından özel kesime yüksek kaynak yaratmanın ilginç örneklerinin de aracı olmuştur.1974'de bitirilmesi planlanan işletme 1977'de bitirilebilmiştir. Bu gecikmenin bir nedeni inşaat ve montaj çalışmalarının işin tonajı yöntemiyle bölüm bölüm ihale edilmesi ardından aralarında anlaşan firmaların yüksek bedellerle iş alması ve bu işleri düşük fiyatlarla küçük taşeron şirketlere vermeleri ve altyapısı olmayan bu şirketlerce işlerin bitirilememesi olmuştur. Firmalar ağır tonajlı işleri bitirmişler ve hassas bölümlerini tamamlamadan işleri bırakmışlardır. Süre uzatımı ve yeniden fiyatlandırma ile büyük paralar kazandırılmış ve hatta işleri bırakan bazı firmalar aynı işi daha yüksek bedellerle tekrar almışlardır. Tüm bunlara rağmen ünitelerin hemen tümü yarım kalmış ve bu işler Karabük Montaj ekibince tamamlanmıştır.

Gecikmenin çok önemli bir başka nedeni bazı sermaye gruplarının gecikme sırasında elde ettikleri büyük karlardır.

Ayrıca bu dönemlerde büyük teşviklerle yeni EAO'lı tesisler kurulmaya devam etmiştir. Hurda ya bağımlı olmalarına karşın yatırım sermayeleri entegre tesislere göre 1/10 olduğu için tercih edilen bu tesisler entegre tesislerden 10 kat fazla enerji tüketmektedirler.1996 verilerine göre ülkemizde enerji üretimi 1580kWh/yıl kişidir.

ABD'de kişi başına enerji tüketimi 10815kWh/yıl Almanya'da ise5791 kWh/yıl kişidir. Ülkemiz enerji üretiminde yaşanan problemler çok açıktır.

500 binton/yıl kapasiteli bir EAO'lı tesisin yıllık enerji gereksinimi 5milyonton/yıl kapasiteli bir entegre tesise eşittir. Yapılan tüm projeksiyonlar ülkede enerji üretim ve tüketim dengelerindeki bozuklukları gözler önüne sererken böylesi tercihlerin anlaşılması kolay olmamaktadır .Ancak asıl cevap bu projeksiyonların kimler tarafından yapıldığı ve yapanların makro ve mikro politikaları etkilemelerindeki güçlerindedir.

Örneğin 1970'lerde yapılan demir-çelik istem eğilimleri çalışmasında yabancı firmalar uzun hadde ürünlerine ağırlık verilmesi ve Türk uzmanlarca belirtilen yassı ürün miktarının yarısının yeterli olacağını raporlarken, Türk uzmanlar makina yapım ve takım çeliklerine ağırlık verilmesi gerektiğini belirtmişler ve yassı ürünlerde bugünkü taleplere yakın tahminlerde bulunmuşlardır. Bugün Türkiye'nin 5milyon ton uzun ürün fazlası bulunmakta, 2.5 milyon ton yassı açığının yanı sıra alışımlı çelik sıkıntısı çekmektedir.

Ancak ülke uzmanları etkili olamamışlardır.

ERDEMİR'DEKİ GELİŞMELER

Ereğli Demir-Çelik İşletmeleri,1960 yılında kabul edilen7462 sayılı yasa ile kurulmuştur.600 milyon TL'lik kuruluş sermayesinin %21'i Koppers Co., Westinghouse Electric Int. Co.,Blaw-Knox Co.den oluşan 'Koppers Assoc.' isimli konsorsiyumun,%8,25'i Chase Int.Investment Co.ye aitti.

153milyonTL.ile TDÇİ-Karabük %25.5 aynı miktar ile Sümerbank gene %25,5 hisseye sahipti. Sermayesinin %51'ini kamuya ait olmasına rağmen ERDEMİR Anonim Şirket statüsü ile kurulmuştur. Daha sonra yabancılar hisselerini yerli ortaklara satmışlardır. Bunların büyük bir kısmının kamu kuruluşlarınca satın alınması sonucu 1970'lerin sonlarında kamu payı %70 olmuştur. Son hisse dağılımı şu şekildedir:

Özelleştirme İdaresi %20,35

Halkbankası %25,77

Kalkınma Bankası %5,54

Diğer %48,34

Halen hisselerin %51,66'sı kamu elindedir.

ERDEMİR son yıllarda GAP'tan sonra ikinci büyük yatırım olan ve kapasitesini 2milyon ton/yıldan 3milyon ton/yıla çıkararak KAMII projesini yaklaşık 1,5milyar USD a gerçekleştirmiştir. Ayrıca iki liman,iki baraj,1500 lojman,hava limanı ve diğer tesislerde sahiptir. Ülkedeki yassı açığını kapatmak için KAM3 ve KAM4 projeleriyle kapasitesini 6milyon ton/yıla hatta daha yukarılara çıkarması beklenirken ERDEMİR'in gündemini ağırlıklı olarak kamu hisselerinin %25-30'unun blok olarak satılması oluşturmuştur. Hem de ilk girişimlerden anlaşıldığı kadarıyla yönetim ve stratejisinin de devri anlamına gelen bu hisse satışından beklenen gelir 300-400milyon USD'dır. Oysa yan ve diğer tesisler dışında 3milyon ton/yıl kapasiteli ERDEMİR'in değeri 5-6milyar USD'dır. Ülkedeki tek yassı ürün üreten ve tekel konumundaki bu tesisin yönetimini ve zaten yok edilmiş sektörel dengeyi daha da kötüleştirecek bu satışta neden bu denli ısrarlı olunmaktadır? Kaldı ki özelleştirme için bu güne kadar dayatılan gerekçelerin hiçbirini bu işletme taşımamaktadır.

Çok karlıdır,ülkenin ve tüm sektörlerin ihtiyacı olan kapasite artırımlarını kendi olanakları ile gerçekleştirebilecektir. Enflasyonist ortamlarda geri dönüşü yıllar alan 2-3 milyarlık yatırımları hangi özel kuruluş yapabilecektir.

Türkiye dışı bağımlılığının doğal sonuçları olarak kendi dışındaki kararlarla yanlış politikalar yada diğer sektörlerde olduğu gibi makro ve mikro politikasızlıkların sonuçlarıyla avantajlarını yitirmiş ve yitirmektedir.

Oysa diğer ülkeler bu dönemlerde antlaşmalarla yasaklanmış olmasına karşın demir-çelik sektörlerini gizli yada açık desteklemeye ve bu sektöre yatırımlarına devam etmişlerdir.

DEMİR-ÇELİK ANTLAŞMALARI

Dünya demir-çelik sanayinde yaşanan uzun süreli kriz özellikle toplam üretim ve tüketim içinde büyük payları olan gelişmiş ülkeleri,konumlarını korumak ve ilerletmek için yeni önlemler almaya itti. ABD-Avrupa-Japonya arasında çekişmeler sürerken,bir yandan da bir grup gelişmekte olan ülkenin üretim kapasitelerini hızla artırıp dünya ticaretinden pay almaya başlamaları bu ülkelerin hiç hoşlarına gitmiyordu.1980'lerde ABD ile Avrupa topluluğu arasında başlatılan gönüllü kısıtlama antlaşmalarının süresinin 1992'de bitmesi hedefleniyordu. Ancak,sektörde yaşanan krizin 3-4 yıl daha süreceğinin görülmesi,tabanı daha geniş ve daha kapsamlı görüşmeleri gerektirdi.

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğundan Çok Taraflı Çelik Antlaşmasına

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) ,2.dünya savaşının hemen ardından kurulmuştur ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu ile birlikte,AET'nin kuruluşuna önyak olan iki kuruluşun biridir.1951'de imzalanan ve 1952'de yürürlüğe giren Paris Antlaşması ile kurulan AKÇT'nin en önemli

işlevi Topluluk içinde üretimin sağlıklı bir ortamda gelişmesini sağlamak ve haksız rekabeti önleyecek önlemleri alarak ülkeler arasındaki ticareti bazı ilke ve normlara bağlamaktır. En azından yazılı amacı budur. AKÇT'nin demir-çelik sektörüne özgü sorunlar üzerinde yoğunlaşması ve 50 yıl varlığını sürdürdükten sonra 2002 yılında ömrünü tamamlaması öngörülmüştü.

2002 yılı aynı zamanda Gümrükler ve Ticaret Anlaşması(GATT)tarafından öngörülen gümrük tarifelerinin tamamen kaldırılıp serbest ticaret ortamına geçiş yılıdır.

Ancak Gönüllü Kısıtlama Anlaşmasının sona erdiği 1992 yılı ile 2002 yılları arasındaki 10 yıllık geçiş döneminde ise dünyada demir-çelik sektöründe tam rekabet ortamında entegrasyonu sağlama görevini Çok Taraflı Çelik Anlaşması yüklenecekti.

1990 yılında ABD kısıtlama anlaşmalarına taraf olan ülkeleri Çok Taraflı Çelik Anlaşması (ÇÇA) görüşmelerine davet etti. Kısıtlama anlaşmalarını daha önce imzalamış ABD,AT ve 16 ülkeye 1992 yılında aralarında Türkiye'nin de bulunduğu

8 ülke daha katıldı. Anlaşma maddeleri özetle serbest ticareti engelleyici tüm faaliyetlerin engellenmesini öngörmekteydi. Ancak aşağıdaki konularda sübvansiyonlara izin vardı;

- Araştırma-Geliştirme destekleri
- Kapatmalarda yada işini kaybeden çalışanlara yönelik ödemeler
- Çevre koruma destekleri.

Çok açık görüldüğü gibi izin verilen sübvansiyonlar gelişmiş ülkelerin kullanabileceği desteklerdir. Gelişmiş ülkelerde Ar-Ge harcamalarının GSMH'ya oranı %2,5 larda iken bu oran ülkemizde üniversite ve araştırma kurumları ağırlıklı olmak üzere %0,40'lar civarındadır.

Değişik zamanlarda yürürlüğe giren ve birarada varlığını sürdüren bunca anlaşma içinde hangisi referans olarak alınacaktır?Bu cevabı olmayan bir sorudur. Bazı ülkeler kapasite artırmaya ve özel ve alışımlı çeliklerin üretimine yönelik çok büyük yatırımlardan kaçınmamaktadır. Kararların uygulanabilirliği ise güçle doğru orantılıdır.

Örneğin;kamu mülkiyetindeki en büyük demir-çelik kuruluşlarından biri iken özelleştirilen British Steel, Avrupa'da rakip firmalara devlet tarafından sağlanan sübvansiyonlara son verilmesi amacıyla Avrupa Mahkemesine başvuruyor.

Ancak aldığı yanıt çok ilginç. Bu tür davanın ilk kez açılmadığı vurgulanıyor ve konye oybirliği ile sübvansiyonlara izin veriyorsa,buna izin var demektir deniyor.

Türkiye-AKÇT İkili Serbest Ticaret Antlaşması

Sanılanın aksine Türkiye ile AB arasında imzalanan Gümrük Birliği kapsamında, AKÇT yetki alanına giren maddeler yer almamaktadır. AKÇT kapsamındaki ürünler için AB talebi ile 25 Nisan 1996'da AKÇT ile Serbest Ticaret Anlaşması imzalanmış ve 1 Ağustos 1996'da resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Bu anlaşmanın çok önemli iki maddesi şunlardır;

1-Türkiye'nin sıcak hadde kapasitesi 26,9 milyon ton'la sınırlandırılmıştır.(Bu miktar mevcut sıcak hadde kapasitesinin bir miktar üstündedir.)

2-Yürürlük tarihinden geçerli olmak üzere sonraki beş yıl içinde bu kapasitenin üzerine çıkmamak üzere demir-çelik sektörüne devlet desteği verilebilecektir.

Miktar kısıtlaması 2000'li yılların gereksinimleri göz önüne alındığında yanlıştır. Ancak en azından tanınan 5 yıllık sürenin özellikli yassı ürün,alaşımli ve bazı özel çeliklerin üretilmesi ve kapasite artırımı yatırımları amacıyla çok iyi kullanılması gerekirken geçen 1,5 yılda hiçbir şey yapılmamıştır.

SONUÇ

Yaklaşık 10 yıl önce Uluslararası Demir Çelik Enstitüsü'nün (IISI) 21.yıllık toplantısında şeref konuğu şöyle diyordu:'ABD bir endüstri devi ise,bunu çelik endüstrisi merkezli sınıai üretimindeki gücünden almaktadır'.Bu sözler ekonominin temel bir kuralını açıklamaktadır; Finansal politikaların öncelikli amaçlarından biri ekonomik gelişmede lokomotif rol oynayan endüstrilerin desteklenmesidir. Endüstriler arasında çok sıkı etkileşimler vardır. Lokomotif sektörlerde yapılan yatırımlar sonucu üretimde görülen %20'lik bir artış ulaşımdan reklama tüm yan sektörlerde %20'lik bir artışı beraberinde getirecektir.

En temel lokomotif sektör olan demir-çelik sektöründe çalışan bir kişi bu sektörden etkileşen diğer birimlerde 20 kişinin istihdamını sağlar. Sınıai üretim-verimlilik-katmadeger açılımında ekonomik gelişme dışında modeller arayışında olan ülkeler için sonuç her zaman olumsuz olacaktır.

Buna çarpıcı bir örnek Asya ülkelerinden birinin 'First Lady'si tarafından uygulanan bir projedir. Ticari bankalardan alınan kredilerle deniz kenarında yapılan konforlu gayrimenkullerin satışından çok büyük gelirler elde ederek ekonomik büyümenin hedeflendiği uygulama sonucu bu ülkede geline nokta bir hiç olmuş ve çok değerli ulusal kaynaklar çöpe gitmiştir.

Çok kıt kaynaklarla 1970'lerde demir-çelik üretimine başlayan G.Kore'de kamu kuruluşu olan POSCO'nun bu gün kapasitesi 25milyon ton/yıl'a yaklaşmıştır.

G.Kore'nin demir-çelik üretimine soyunduğu yıllarda ülkemiz KARDEMİR, ERDEMİR'den sonra 3. Ve son entegre demir-çelik tesisi İSDEMİR'I kurmak üzereydi.

1990'lı yılların ilk yarısında başta AB ülkeleri olmak üzere tüm dünyada demir-çelik sektörleri büyük sıkıntılar yaşadılar. Ancak bu dönemde bile ve anlaşmalarla yasaklanmasına karşın birçok ülke, sektörü gizliden yada açıkça desteklediler. Dünyadaki fazla kapasiteye karşın kapasite artırmaya yönelik büyük yatırımlar yaptılar.

3-5 Ekim 1994 tarihlerinde Colorado Springs'de,30 ülkenin yaklaşık 350 üst düzey yetkilisinin katılımıyla gerçekleşen IISI'nın 28.yıllık toplantısında çelik üretimi ve sektörün geleceği ile ilgili olarak ortaya konan projeksiyonlar,kimi ülkelerin neden o yıllardaki olumsuzluklara karşın demir-çelik yatırımlarını sürdürdüklerini açıklayan verileri içeriyordu. Sözkonusu açıklamada dünya çelik ürünleri tüketiminin 1995'den başlayarak 2000 yılına kadar yıllık %2.8 oranında artacağı ve tüketimin bu tarihte 750 milyon ton/yıl olacağı tahmin edildiği belirtiliyor,Çin Halk Cumhuriyetinin yıllık %7'lik büyüme oranı ile 2000'li yıllarda 240milyon ton'luk bir çelik tüketim kapasitesine ulaşacağı vurgulanıyordu.

Anılan toplantıda oluşan bir diğer görüşe göre;önümüzdeki yıllarda çelikteki talep artışının dünyada demir ve hurdada büyük azalmalara neden olacağı,buna bağlı olarak çelik fiyatlarında ki artış nedeniyle hurda fiyatlarının da artacağı ve dünya hurda rezervlerinin düşmeye devam edeceği belirtilmiştir.

0 yıldaki tahminler büyük oranda gerçekleşmiştir. Türkiye belirtildiği gibi dünya çelik üretiminin yaklaşık1/60'ını üretirken dünyada dolaşan ticari hurdanın yaklaşık 1/6'sını kullanmaktadır.

Ancak tüm bu gelişmelere rağmen Türkiye’de geleceğe yönelik düzenlemeler yapılması yerine kamu kuruluşu yada hisselerinin biran önce değerine bile bakılmaksızın büyük sermaye gruplarına devredilmesi çalışmalarını sürmektedir.

Oysa genelde sektör özelde de kuruluşlar büyük yapısal bozukluklar ve problemlerle mücadele etmektedir.

Entegre tesislerin hemen tümünde ölçek yanlışlıklarının yanı sıra az yada çok yer seçim hataları yapılmıştır. Bunun en ilginç örneği Sivas Demir-Çelik İşletmesinde görülmektedir. Türkiye’nin en zengin demir cevheri yataklarına çok yakın kurulan bu işletme hurda ile üretim yapan EAO’lı bir tesistir.1996 yılında kapasitesinin %44’ü kadar üretim gerçekleştirmiştir. Bu tesise yakınındaki cevherden sünger demir üretecek şekilde yapılacak düzenlemeler diğer EAO’lı tesisleri hurda bağımlısı olmaktan kurtarabilecek ve böylece gelecekteki olası hurda kıtlığı yada ambargosunda bir çok EAO’lı tesisin kapanması önlenilebilecektir. Oysa bu tesis devredilmeye çalışılmaktadır.

Aynı şekilde İSDEMİR’in 3milyon ton/yıl kapasiteye çıkarılması ve bu yatırım aşamalarında bu tesisin 1-1,5milyon ton/yıl üretiminin yassı ürün olacak şekilde kurgulanması gerekirken işletmenin yerli yada yerli-yabancı sermaye gruplarına devredilmesi ve yapılması gereken bu düzenlemelerinde bu devir sonrası gene büyük ölçüde kamu finansmanı ile gerçekleştirilmesi senaryoları mevcuttur.

Özellikle alışımlı ve özel çelikler üretiminin AsilÇelik’te kapasite artırımı ve modernizasyon ile sağlanması gerekmektedir. Ancak özel sektörde işletilemediği için devletçe satın alınan ve bugün Türkiye’nin diğer ülkelerle kıyaslandığında çok düşük olan %2’lik alışımlı çeliğinin çok büyük bir kısmını üreten karlı ve modernizasyon çalışmalarını kendi imkanları ile yapabilen bu işletmeninde satılması için büyük bir çaba vardır. ERDEMİR’in belirli bir hissesinin bu işletmenin yönetimini de devredecek şekilde ve kelepir fiyatına satılmasındaki ısrar gerçekleşirse ülkenin çok ihtiyacı olan KAM yatırımları ya yapılamayacak yada gecikmeli yapılabilecek ayrıca bu ürünleri kullanan sanayi kesimi aleyhine gelişmeler olabilecek dahası bu işletme yönetiminde yurtdışı kuruluşların etkili olması durumunda ülke aleyhine üretim stratejileri uygulanabilecektir. Bu durumda çok vahim bir olası gelişmede yabancı sermaye odaklı hemen tüm özelleştirmelerde yaşandığı gibi araştırma-geliştirme çalışmalarının bitirilmesi ve sermayenin bir an önce dışarıya aktarılması amacıyla ülke mühendislik birikimi ve formasyonunun yok sayılarak dış uzmanların denetimi almaları olacaktır.

KARDEMİR’in devredildikten sonra o zamanki tüm olumsuzluklara rağmen üretimini sürdürmesi ve önerilen teknolojik yenilikleri sürdürüyor olması sevindiricidir.

Ancak bu sonuç, dış güdümlü senaryonun bir parçası olarak sivil örgütlenmelerin zayıflamasına yol açmış ve diğer özelleştirmelere örnek teşkil eder olmuştur.

Türkiye anlaşmalarla kendisine miktar kısıtlaması konulmasına direnememiştir.

Bütçeden yıllık yatırımlar için ayrılan kaynağın aylık iç borç faizine eşit olduğu ülkemizde 5-6 milyarUSD’a yeni entegre tesislerin kurulması hayaldir. Ancak elindeki mevcut tesislerin kapasite artırımına ve katmadeğeri yüksek ürünler üretmesine yönelik yatırım ve modernizasyonları akılcı bir şekilde yapmalıdır. Bunun için anlaşmalara göre önünde 3,5 yıl kalmıştır. Kaldığı bir çok işletme devlete yük olmadan bu yatırımları kendi imkanları ile yapabilecek güçtedir.

Geleceğe yönelik projeksiyonlar yapabilen,makro ve mikro demir-çelik politikalarına sahip ülkeler,dünya üretim/tüketim dengeleri açılımında kotaların konduğu gelecek dönemlerde büyük avantaj elde edeceklerdir.

Türkiye’de sanılanın aksine diğer ülkelerle kıyaslandığında demir-çelikte kamu mülkiyeti son derece azdır.

ÜLKE	ÜRETİM (Milyon Ton)	ENTEĞRE TESİS KAPASİTESİ	MÜLKİYET
Belçika+Lüksemburg	13.5	%95	%42 Kamu
Fransa	17.1	%74	%97 Kamu
İtalya	25.7	%45	%55 Kamu
Türkiye	13.5	%29	%26 Kamu
G.Kore	33.0	%67	%67 Kamu

1950'lerdeki ithal ikame sistemleri özellikle 1970'lerin sonundan itibaren az gelişmiş ülkelerde yerlerini liberal politikalara bırakmış ve geçiş dönemi ardından küreselleşme

fırtınası karşı koyulmaz bir hal almıştır.1980'lerin ikinci yarısında en büyük gücü ve katma değeri kullanılabilir bilgi diğer bir deyişle teknoloji yaratır olmuştur. Gerek temel araştırma ve gerekse uygulamalı araştırmalarda söz sahibi olan büyük güçler

bu nedenle tüm uluslararası anlaşmalarda sübvans edilebilecek unsurları avantajları ile sınırlandırmışlardır. Her ülke yeni çağda hayatta kalabilmek için bilim ve teknoloji politikalarını buna bağlı olarak ulusal inovasyon sistemlerini ve önem verecekleri jenerik teknolojilerini belirlemeye ve uygulamaya çalışmaktadır. Ancak yanılıya düşülmemesi gereken çok önemli iki husus vardır.

Bunlardan ilki küreselleşme ile ulus kavramı önemini yitirmemiş tam tersi ulusal politika ve geleceğe yönelik stratejilerin oluşturulması ve hayata geçirilmesi eskisinden de daha yaşamsal olmuştur.

Diğer önemli nokta,ulusal bilim ve teknoloji politikaları ile inovasyon sistemleri diğer endüstrilerin yok sayılıp tamamen yeni oluşumlarla gerçekleştirilemez. Aksine bu kavramlar yerleşik kültür ve kurumların ne denli verimli kullanıldığıнын sentezi ve eldeki mevcut tüm kurum,kuruluş ve sistemlerin tümünün sinerjik olarak plan ve uzun erimli stratejilere entegrasyonu ile sağlanabilir. Ve tüm bunların diğer ülke modellerinin kopya edilmesi ile yapılabirliği hiç yoktur. Her ülke eksiklerini ve avantajlarını tümleşik bir sistemde çok iyi kurgulamak zorundadır.

Örneğin G.Kore sanayi altyapısının sağladığı avantajla detay gibi görünen hassas mekanik çalışmalarını öncelikli alan olarak belirlemiştir. Sanayi ürünlerinin uç noktası olarak akıllı devre(memory chip) geliştirmesi aniden olmamıştır.

Gelişmiş ülkelerde yüzlerce federal araştırma kurumu ve laboratuvarları kültürün gelişiminde ve stratejilerin hayata geçirilmesinde koordinatörlük yapmaktadırlar.

Bu ülkelerin belirli alan,teknoloji yada bölgelerde cazibe merkezleri yaratma öncelikleri zaten bunların var olmasından yada bu potansiyeli taşımalarından kaynaklanmaktadır.

Türkiye için de bundan sonraki politika ve stratejilerinde sahip olduğu kültür ve altyapıları çok önemlidir.

Unutulmamalıdır ki bir an önce elden çıkarılmaya çalışılan sadece demir-çelik sektörü değil ,etkileştiği diğer birçok sektör,ülke kalkınması , sahip olunan kültürün önemli bir parçası ve gelecektir.

KAYNAKÇA

1-Kiper,M.-Karabük Demir-Çelik ile İlgili Alınan Karar ve Düşündürdükleri,Metalurji,Haziran 1994

2-Kiper,M.-Çeliği Satan Geleceği Satar,Yön,Nisan 95

3-Kiper,M.-Dünya ve Ülkemiz Demir-Çelik Gerçekleri,TMMOB Raporu,Şubat 95

4-KARABÜK GERÇEKLER,TMMOB Metalurji Mühendisleri Odası Raporu,Nisan 94

5-Törelı,M-Çok Tarafalı Çelik Anlaşması, Metalurji, Haziran 1994-Karabük İnceleme Komisyonu,Karabük Demir Çelik Fabrikaları Raporu,Haziran 1994-TMMOB Metalurji Mühendisleri Odası, İsdemir Sempozyumu,Haziran 19798-Coopers&Lybrand and Deet-McKinsey, Assesing the Future of Karabük Steel, Oct.949-Özelleştirme Yüksek Kurulu Kararı,30-12-1994/94/1610-Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi,11 Mayıs 1960

TARIMDA ÖZELLEŞTİRME ve SONRASI

Rıfat DAĞ
Araştırmacı - Yazar

1. Küreselleşme, Tarım Sektörünü De Dönüştürüyor...

Olağanüstü gelişmeler yaşanan III. sanayi devriminin, evrensel düzeni temelinden sarstığı biliniyor.

Teknolojik devrimle gelen “yeni dünya düzeni”nin amaçlarından biri, gelişmekte olan ülkelerin gelişmelerini yavaşlatarak merkez ülkelerin teknoloji üstünlüğünü teknoloji tekeline dönüştürmek ve çevre ülkelerde yaygınlaşmasını önlemek ise de tali amaç ve hedeflerinden de söz etmek mümkün....

“İstikrar ve yapısal uyum programları” ile kamu işletmelerinin tasfiyesi gündeme gelirken, iç konjonktürel süreçlere ve seçmelere bağlı olarak KİT ortamında ortaya çıkan “sermaye maliyetleri”, “verimsizlik”, “karar süreçlerindeki tıkanıklık” ve “hizmet kesintileri” gibi sorunların, minimal ve lokal birer operasyon olduğu söylenen özelleştirme ile çözümleneceği savunulmuştur.

Kalkınma planı ve programlarında, özelleştirme, tarımsal destekleme sistemlerinin yeni bir yapıya kavuşturulması, fiyat müdahaleleri ve sübvansiyonların azaltılması gibi düzeneklerin, “..finansal araçların geliştirilmesi, mülkiyetin tabana yayılması...” biçimde algılanması (1), iktisadi konjonktürün düzleşme açısından uygun bir rezerv olmadığı, dahası, geleneksel yapısal sorunlarını aşamamış tarım için yeni gerilimlere neden olduğu ve olacağı, açık....

Oysa ki bu tür değişimleri öneren gelişmiş ülkeler gerekçelerini kavramak, yeniden mevzilenmenin koşullarını doğurabilir...

Borç krizinin aşılması için 1979 yılında IMF tarafından gündeme getirilen KİT’lerin özelleştirilmesi programının, “... otoriteyi, siyasetten pazara nakletmek...” (2), biçiminde değerlendirilmesi doğrudur. Tarımsal açıdan bir doğru daha vardır ki, gelişmiş ülkeler tarımsal üretim boyutları ve varolan kamu stokları düzeyi, tarımsal ticaretin serbestleşmesini ve liberalizasyonunu zorunlu kılmaktadır. Bu zorunluluk, yöntem açısından, ABD ile AB ülkeleri arasında ciddi bir gerilime yol açmış olsa bile...

ABD, öteden beri tarımsal potansiyeli yüksek bir ülke; özellikle tahılda (buğday, mısır) soya ve pamuk gibi endüstri bitkilerinde, dünya piyasalarını kontrol ediyor.

15 milyon metrik ton olan dünya buğday dış ticaretinin ana satıcıları ABD, Kanada ve Avustralya’dır. dünya et ticaretinin %60’ını ABD ve AB ülkeleri karşılamaktadır. Buna bağlı olarak, 2000 yılına kadar temel tarımsal ürünlerde beklenen artışlara koşut olarak, bu ürünlerdeki yıllık fiyat düşüşlerinin %05 oranında gerçekleşmesi beklenmektedir (3).

Türkiye’ye göre ABD, 7 kat büyüklüğündeki tarımsal araziyi işliyorken, aktif tarımsal nüfus başına 20 kat daha çok katmadeğere ulaşabiliyor. Fransa, Almanya, İngiltere ve İtalya gibi AB ülkelerindeki, aktif nüfus başına gerçekleştirilen tarımsal hasıllar, aynı oranı yakalayabiliyor. Birim alan ya da birim hayvan başına sağlanan üretim düzeyleri, buğdayda 2, sütte 6 ve et üretiminde ise 5 kat düzeyini aşıyor (4).

II. Dünya savaşından sonra, gerçekleştirilen yeşil devrimle, birkaç tropikal ve subtropikal ürün dışında, tarımda da kendine yeterlilik sağlayan kuzey ülkeleri, kaderi tarıma bağlı gelişmekte olan ülkelerin önemli görülen bir avantajını, dünya piyasalarına dapinglerle girerek, boşaltmayı başarmışlardı. Dünya pazarına geleneksel ürünleriyle giren GOÜ'ler, 60'lı ve 70'li yılları, tarım ticaretinden kazanç sağlayamadan kapamışlardı...

Günümüzdeki mekanizmalar artık çeşitleniyor. Bir taraftan, yine fiyatlarda baskı yaratılacak, diğer taraftan da GOÜ'lerin de "tarife dışı engelleri" "gümrük tarifeleri"ne dönüştürülecek ve arkasından gümrük duvarları indirilecek. Dahası, sanayinin ve bilimsel-toplumsal ilerlemelerinin doğurduğu teknolojik ürünlerini (damızlık tohum, fide ve fidan gibi genetik unsurlar) pazarlayacaklar... Bu süreci, tarımsal malların "serbest ticareti" tamamlayacak ve bu önermedeki hedeflere ulaşılacak için tarımsal ürünler sübvansiyonuna izin verilmeyecektir...

Yeni süreçteki uygulamalar gösteriyor ki, ihracatı Türkiye gibi tarım ya da tarımsal sanayi ürünlerine dayalı GOÜ'lerin etkilendiği dünya dış ticaretinin 1982-92 döneminde, birçok tarımsal ürün fiyatında önemli gerilemeler olmuş, buğday fiyatlarında %52 ve mısır fiyatlarında ise %38'lik bir düşüş yaşanmıştır (5).

AB ülkelerinin, tarım ürünleri dış ticaretinde, toplam dışalımının ancak %3,6'sı kadar açık vermekte olmaları (6), tarımsal ticaretlerinin risk sınırlarını belirlemeye yeterli olmalı...

Kuzey ülkeleri, toplam nüfuslarının ancak %4'ü kadar (İngiltere'de %1,8, ABD'de %2,3) bir büyüklükteki tarımsal kesimlerini, üretim eylemlerinde bir başına bırakmaz, kooperatif ya da benzeri demokratik birliklerde güçlenmelerini desteklerken, işletme donatılarını arttırmış, gelir paylarını arttırarak tarım üreticilerinin korunmalarına yönelik her türlü altyapıyı geliştirmiştir...

Özellikle belirtmelidir ki, üreticiler demokratik birliklerinde destelenirken, Türkiye'deki destekleme sisteminde yaşanan hastalıklar aşılmış, kamusal işlevler, politikacıların ya da politikacıların hizmette bulunmayı amaçladığı kesimlerin birer çıkar aracı olmaktan çıkarılmıştır.

Sonuç olarak, işletme performanslarının yükseltilmesiyle Batı tarımı, yeni sürece, aşılmaz bir rekabet üstünlüğüyle girmiştir.

Tarımsal KİT'lerin özelleştirilmesi sorununun, başkaca bir rasyonel seçenek yokmuş gibi, "ithal ikamesi-dışa dönük liberal ekonomi" karşılığında değerlendirilmiş olması, kriz ekonomisine yeni bunalımların yüklenmesine neden olmuştur...

"Yapısal uyum politikaları" gölgesinde gerçekleştirilen özelleştirme operasyonlarının sonuçlarını ve tarımsal yapıya yansımalarını kavramak için, öncelikle GATT ve AB-Gümrük Birliği sistemlerinin, tarımsal ticaret için önermelerini görmek gerekiyor...

2.GATT ve AB Sürecinde Tarım....

1986 yılında başlayan GATT Uruguay Round'u, 1993 yılında tamamlanır. temelde korumacılığın azaltılmasını hedefleyen GATT süreci, tarımsal ürünler ticaretinde de liberasyonu amaçlar.

Taraf olan Türkiye'nin de yükümlülükleri vardır.

Türkiye, 10 yıllık süre içerisinde, tarımsal dış ticaretinde %24 oranında indirim yapmayı kabul etmiştir. Yine 10 yıllık dönemde, 86-90 yılları arasında verdiği sübvansiyonlardan, harcamalarda %24 ve miktarlarında ise %14 düzeyinde indirimde bulunmayı "taahhüt" etmiştir (7).

Uruguay Round, tarımsal desteklemelerde yapısal uyum koşullarını getirmekte, desteğin, üretim değerinin %10'unu geçmemesi barajını önermektedir.

Görüldüğü üzere GATT Uruguay Round, gerek vergi ve destekleme gibi konjonktürel kararlar da ve gerekse sübvansiyon gibi yapısal düzenlemeyi gerektiren alanlarda olsun, yönlendirici ve düzenleyicidir.

1993 yılına kadar sübvansiyon verilmeyen ürünlere, Uruguay Round süreciyle birlikte, artık sübvansiyon verilemeyeceği düşünüldüğünde, Türkiye gibi tarımsal üretim yapısı değişmek durumunda olan bir ülkede, yeni stratejik ürünlerin öne çıkarılması güç olacak. Örnekleme gerekirse, GAP'la ortaya çıkacak yeni stratejik ürünlerin rekabet üstünlüğünü, sadece ekolojik avantajlarından beklemek, doğru olmayacaktır.

Ayrıca, GÜ'lerin "başlangıç tarifeleri"nin yüksekliği ve yüksek teknoloji donanımlı işletme yapılarıyla kazanacakları maliyetler, piyasalara giriş engelleri doğuracaktır.

Dünya Bankası ve IMF, 1944 yılında ABD'nin Bretton Woods kentinde kurdukları için, "Bretton Woods Kurumları" olarak anılırlardı. Daha sonraki yıllarda (1947) Ticaret ve Gümrük Tarifeleri Genel Antlaşması (GATT) (General Agreement on Tariffs and Trade) de bunlara katıldı (8).

GATT-Uruguay Round görüşmelerine başlanılmadığı 1980 yılında IMF, ortodoks bir istikrar programı dayatarak, Türkiye'nin 24 Ocak kararlarıyla tanışmasını sağlar.

Kararlar radikaldir. Döviz kuru ayarlamalarında devalüasyon, TL değerini reel düzeyin altına çeker. Görünürde üzerinde durulan mekanizma, döviz kurudur.

Sonrasında nominal faiz hadleri yükseltilir, kamu hizmeti fiyatlarında tırmanışa geçilir. Öncelikle ithal girdi fiyatları arttığından, imalat sanayii ürün fiyatlarında beklenmedik bir patlama yaşanır.

Sonucunda istikrar programı, kendini üreten enflasyona kaynaklık etmiş, bu süreç, ekonomiyi ve özellikle tarımı temelden sarsmıştır.

Ücret malları pazarında emekçiler ve tarımsal pazarda sanayi girdisi kullanan çiftçiler, bu şokun bedelini ağır öderler...

Kısacası, tarım üreticisi, 1980 yılından 1987 yılına kadar, gelir payında %33 oranında bir düşüşle (9), tarihinin en büyük inişini yaşar. Türkiye, bu orandaki görece gelir kaybını, bir önceki süreçte ve imalat sanayinin gelişmesine de bağlı olarak, ancak 20 yıllık bir dönemde yaşamıştır. 1980-87 dönemindeki 1/3'lik gelir kaybını, sanayinin verimlilik ve miktar artışına bağlamak doğru olmaz. Çünkü iç ticaret hadleri değişiminde, sanayi ürünleri fiyatlarındaki endekse göre tarım üreticisi, bir önceki 20 yıllık sürece göre aynı oranda bir fiyat kaybını yaşamış olarak (10), iç ticaret hadleri, %95'ten %67'lere düşmüştür.

Türkiye'nin GATT ve AB-Gümrük Birliği anlaşmalarını, 1995 yılında imzaladığı biliniyor. Ancak GATT Uruguay Round'u ve Gümrük Birliğinden önce, dünya Bankası ile IMF'nin kapımızı çaldığı da bilinmekte...

Bu kapsamda, 1980'li yılların ilk yarısında, tarımsal dış politika araçları değiştirilir, ithalatta miktar kısıtlamalarına gidilir. Toplu Konut Fonu (TKF) gibi özel tarifeli vergiler kaldırılır. Buğday, süt-süttozu ve nebati yağlar gibi hassas ürünler dışında liberasyona geçilir...

Muzun da çokça giriş yaptığı ve giderek iç pazara yerleştiği 1984 yılında, ithalatta kota sistemi kaldırılır ve 84-90 döneminde, yumurta ve beyaz et ithaline sınırsız izin verilerek, birçok işletmenin kapanmasına neden olunur (11).

1990'da "ithal iznine tabi mallar" listesi yürürlükten kaldırılmış ve ithali yasak mallar listesi de (tiftik keçisi, kenevir, incir fidesi, üzüm fidesi, tütün fidesi ve fındık fidanı olarak) daraltılmıştır.

İthalat rejimine kaşıt olarak, ihracat ve üretim kontrol önlemlerinde (tütün, çay ve fındık vs.) üretim alanlarının daraltılması gibi bir dizi yeni araç gündeme gelmiştir.

AB-Gümrük Birliği sürecine gelince...

Gümrük Birliği süreci, hukuksal dayanağını, GATT kurallarına da uygun bir nitelik benzerliği içinde olan 1963 Ankara Ortaklık Anlaşmasından alırken, sadece sanayi ürünleri ticaretinde Gümrük Birliğinin gerçekleştirileceği sanılmamalıdır. Katma Protokolle de belirlendiği üzere, ortak Tarım Politikası (OTP)'na uyum önlemlerinin alınması koşuluyla, tarım ürünlerinin de serbest dolaşımı öngörülmektedir. Ancak, "ticaret genişliği" ve "ticaret usulleri" gibi gerekli görülen hükümlerin, Ortaklık Konseyi (OK)'nce belirlenmesinden sonra, 1 Ocak 1998 tarihinde yürürlüğe girmesi beklenmektedir ve "tercihli rejim" uygulanacaktır.

Tarımsal alanda, Türkiye-AB ilişkilerini, üç ana bölümde toplamak mümkün:

Tarım ürünleri ticaretinde karşılıklı olarak "tercihli" bir rejim uygulanması (tarım tavizleri),

İşlenmiş tarım ürünlerinde, tarım paylarının ayrı bir rejimle değerlendirilmesi,

OTP'larına uyum (12).

OTP'na uyum sisteminde, Topluluğun "fiyat" ve "müdahale" düzenekleri, "serbest dolaşım koşulları", "üçüncü ülkelerle ticaret kuralları" ile "rekabet ve finansman" koşulları geçerli olacaktır.

Topluluk içi gelişmelerin sorumluluk sınırını genişleteceği, özellikle, bitki ve hayvan sağlığında, gıda güvenliği ve organik tarım (ekolojik tarım) alanlarında bir dizi standart önereceği beklenmelidir...

Topluluğun Türkiye'ye tanıdığı tercihli rejimin kısa erimde avantajlar içereceği söylenebilmekle birlikte, diğer ülkelere de tanınan "tavizler" sonucunda, önemli bir yıpranmanın ortaya çıktığı (13), bunun da tarımsal ticaret avantajını geriletteği, önemli bir gerçekliktir.

Bir gerçeklik daha vardır ki Topluluk, canlı büyükbaş hayvan, dondurulmuş et, süt tozu, tereyağı, peynir, sebze ve çiçek fiderleri, çiçek soğanları, elma, şeftali, tohumluk patates, tahıl, ham/rafine bitkisel yağlar, şeker, domates salçası, bazı alkollü içkiler ve hayvan yemlerinde "taviz" beklemektedir...

AB'nin talepleri, geleneksel sorunlarını aşamamış Türkiye tarımı için sarsıcı nitelikler içermekle birlikte, ürün kapsamında olduğu tartışılabilir tohum, fide, fidan, yumru bitkiler soğanı gibi genetik materyalin (damızlıkların) yani teknolojinin de ihracına "tavizler" beklemiş olması, şaşırtıcı olmamalıdır.

3. Tarımsal KİT'lerin Özelleştirilmesi Süreci

"Yapısal uyum programları" kapsamında, tarımsal KİT'lerin özelleştirilmesi önerisi, 80'li yılların ilk yarısında gündeme gelirken, "rekabetin geliştirilmesi için koruma altına alınmış sektörlerin özel sektöre açılması" teması işlendi... Bu doğrultuda, 40 kadar KİT'in özelleştirilmesi, 1986 yılında planlandı.

Çay-KUR'da, çay alımının özel sektör tarafından da gerçekleştirilmesine, 1985 yılında başlandı.

Aynı yıllarda, başta gübre olmak üzere, traktör ve ekipmanları gibi tarımsal girdi sağlamakla yükümlü tutulan TZDK (Türkiye Zirai Donatım Kurumu)'nun işlevleri, gübre dış ticaretindeki kısıtlamaların 1986 yılında kaldırılmasıyla, özel sektöre fiilen devredilmiş oldu...

TZDK'nun 1985 yılında gübre piyasasındaki payı %90 düzeyindeyken, 1992 yılında %10'lara kadar düşürüldü (14), arkasından "faaliyet dışı" kaldı... Bina, tesis gibi "sabit kıymetleri" el değiştirmeden, hizmetleri özelleştirilerek, işlevsiz ve atıl bırakıldı...

Hububat destekleme alımları ile görevlendirilen TMO (Toprak Mahsulleri Ofisi), kararname ile avans fiyat (baş alım fiyatı) ilan eder ve buna göre ürün alımlarını gerçekleştirirdi... 1991/92 hasat döneminde, başalım fiyat sistemi kaldırılarak, dünya referans fiyatlarına eşit olunması kaydıyla, "destekleme fiyatı" sistemine geçildi.

Hububatta "vadeli işlem borsası" ile "birlik projeleri" gündeme geldi ve depolarının kiralanması işlemi kolaylaştırıldı.

Üreticilere, ürünlerini değer fiyata sunabilecek demokratik organizasyonlar götürülmeden, TMO'nun işlem hacmi daraltıldı. 1980-92 döneminde pazarlanan buğdayın %41'ini alabilen TMO'in günümüzdeki ürün alım payı %18'lere kadar geriledi (15).

Kısaca, TMO'nun hem işlevleri dönüştürüldü, hem de mal alım kotaları daraltıldı...

80'li yılların sonlarına gelindiğinde, KİT'lerle ilgili yeni bir sorunun kamuoyuna yansıtıldığı görüldü:

İşgücü maliyetleri, faaliyet zararları ve irrasyonelite kavramları işlenmeye başlandı... 1989 yılında, diğer KİT'lerde olduğu gibi özellikle tarımsal KİT'lerin hazine tarafından verilmesi gereken özkaynak "taahhütleri" yerine getirilmeden, öncelikle borçlanma gerekleri yükseltildi, arkasından özel Bankalardan borçlanmaya zorlandı...

TABLO:1- TÜRKİYE, FAİZ ORANLARI BÜYÜME ENDEKSİ.

YIL	1989	90	91	92	93
Faiz Oranı End.	100	99,7	130	134	150
Enf.Oranı End.	100	67,8	89	100	93

Kaynak: TCMB yayınlarından derlenmiştir, ANK.

Tüm KİT'lerin borçlanma gereklerinin, kamu kesimi toplam borçlanma gereği içindeki payının (KİT borçlanma gereği/K. kesimi b.g.), özellikle 1989 yılında %36 oranı ile çok yüksek düzeyde olduğu, 1991 yılında %30'lara ve 1993 yılında ise %22'lere düştüğü anlaşılıyor (16). Başka bir deyişle, KİT'ler borçlanmalarını 1991 yılına kadar, büyük ölçüde tamamlıyorlar...

TABLO:1'i izlediğimizde görüyoruz ki, faiz oranlarındaki artış hızı, dönemin enflasyon hızının %50'si üzerinde bir orana çıkarken, para arzını kısmak gibi bir makro-ekonomik kaygıdan da ötede yüksek oranlara çıkarılıyor...

Enflasyon ve faiz makasının açıldığı 1993 yılı sonunda, TŞF (Türkiye Şeker Fabrikaları)'nda borç stoku, bir önceki yıla göre %1346 ve TMO'sinde ise %66 artış gösteriyordu (17).

Tarımsal üreticilere damızlık girdi vermekle görevlendirilmiş bulunan TİGEM'in (Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü), 1993 yılı bilançosu da benzer tabloları sergiliyor; faiz giderlerinden kaynaklanan "faaliyet dışı, zararının kaynağında, özkaynak yetersizliği yatıyordu. Hazine gerekeni yapmı-

yapmıyor, yapamıyordu. TİGEM'in 1989'dan 93 yılına kadar, toplam kaynaklar içerisindeki öz kaynak oranı %46'dan sifıra düşerken, aynı dönemdeki yabancı kaynaklar (borçlar) oranı, %69,5'den, %165'e yükseliveriyordu (18).

Kısacası, borçlanma gereklerinin yükseltilmesi ve faiz oranlarıyla özel bankalara borçlanma sürecini, yüksek finansman giderleri ve yüksek borç stokları tamamlamış oluyordu...

TİGEM bugün, özel amaçlara açılıncaya kadar, ayakta; ancak, bir dizi onarılabilecek ve düzeltilebilecek sorunla yaşıyor...

Faaliyet zararlarının ortaya çıkıveren "KİT kamburları"na gerekçe gösterildiği dönemlerde, işgücü maliyetlerinin yüksekliği de sık sık gündeme getirilmekteydi...

TSEK (Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu), EBK ve YEM SANAYİNİN 92 döneminde işgücü maliyetlerinin sırasıyla % (12-20 ve 22) düzeyinde kalışı, buna karşılık finansman gider payının %30'lara çıkmış olması (19), ilginç bir gelişme olmalıdır.

TİGEM'in faktör verimliliğine baktığımızda, 93 başlangıç yılına göre 1995 yılındaki gübre faktör verimliliği endeksinin 102'ye, traktör faktör verimliliğinin 101'e ve ekiliş alanları faktör verimliliğinin ise ancak 105'e çıktığını görüyoruz. 90'lı yıllardan 95 dönemine kadar 6 bin ton daha fazla gübre kullanımının ancak %2 düzeyinde bir verimlilik artışına neden olması, elbette ki yeterli değildir. ancak, aynı dönemde işgücü faktör verimliliğinin %21 oranında artış göstermiş olması yanı işgücü gider payında her 100 birimlik artışa karşılık verimlilik payında 121 oranında artış sağlanması (20), sorunun kaynağında işçiliğin yatmadığını, dahası, diğer işletme faktörlerine göre daha verimli kullanıldığını göstermektedir.

KİT'lerle ilgili olarak getirilen savların yoğunluk kazandığı bir dönemde ve aradan ancak 4 yıl geçtikten sonra, ikinci bir radikal "istikrar programı" olarak, ünlü 5 Nisan kararları gündeme getirilir. Yeni program, bir dizi "konjonktürel" ve "yapısal" değişim "hükümleri" içerir.

Özelleştirme kapsamında, "KİT'lerle ilgili düzenlemelere gidilecek", "sosyal güvenlik kurumlarında reform" yapılacak, "döviz kuru, ücret ve fiyat politikaları gözden geçirilecek" ve "tarımsal destek politikaları değiştirilecek" gibi önermelerle program uygulanır.

İstikrar programının arkasından TSEK, YEM SANAYİİ ve EBK'ları 1995 yılında özelleştirilir. Arkasından, Ankara işletmesi dışındaki EBK işletmelerinin özelleştirilmesinden vazgeçilir.

4. Tarımsal KİT'lerin Özelleştirilmesinin Statik Etkileri:

Üretim ve tüketim gibi sektörün görünür niceliksel faktörlerine yönelik olarak ortaya çıkan etkilerdir, statik etkiler...

27 yem fabrikası ile 36 TSEK işletmesi, özelleştirme biçiminin ilgili kamuoyunda tartışıldığı 1995 yılında özelleştirildi.

Özelleştirmeyle ilgili olarak getirilen tartışmaların odağında, KİT'lerin satılma biçimi yer almaktaydı... Çiftçi birliklerine ya da işletme çalışanlarına mı satılacaktı, yoksa özel sektöre mi?

Yem fabrikaları, çiftçi organizasyonları dışındakilere devredildi. Süt işletmeleri ise iki holding arasında paylaştırıldı.

İşletmeler bazında yeterli verimin sağlanamamış olması, özel bir değerlendirme olanağı vermiyor. ancak, biliniyor ki, Yem Sanayinin ve Süt Kurumunun devredilen işletmeleri, bugün atıl

kapasite ile çalışıyor, dahası özelleştirme öncesi yaşandığı gibi Doğu ve Güneydoğudaki Süt Fabrikalarının %80'i ise çalıştırılmıyor...

Hayvancılığa yönelik olarak çalışmakta olan KİT'lerin özelleştirildiği süreç, bu alt sektörün kriz dönemiyle çakışıyor:

Doğuda yaşanan Kürt sorununa bağlı olarak ortaya çıkan toplumsal olaylar doğrultusunda, bölge içi göç ve mer'a yasaklarıyla, hayvancılığın görelisi daha çok etkilendiği, biliniyor...

Türkiye sığır varlığı, 1980 yılına göre 1995 yılında 16 milyon baş hayvandan, 11 milyon başa düşerken, koyun sayısı 49 milyondan 34 milyona düşüyor... Süt üretiminde, aynı zaman aralığında, katsayılarda yapılan düzeltmelerin de etkisiyle, önemli bir artış yaşanırken, 1984 yılında 588 bin ton düzeyinde üretilen kırmızı et miktarı, 1995 yılında 415 bin ton miktarına iniyor (21).

1992-95 dönemi dış ticaretinde, hayvancılık ithalatı 180 milyon dolardan, %240 artışla 433 milyon dolara ve "mezbaaha ürünleri" ithalatı ise 234 milyon dolardan ve %265 artışla 621 milyon dolara yükseliyor (22). Diğer besin maddeleri ithalinde de benzer trend izleniyor.

Gerek süt ve gerekse yem sanayii kamu işletmelerinin, Türkiye toplam kapasitesindeki payı, görelisi zaten düşmüş bulunmaktaydı. Toplam 4 milyon ton/yıl hayvan yemi üretiminden, kamu yem fabrikaları %11 oranında bir pay alırken (23) süt fabrikaları %13 pay almaktaydı (24).

1996 yılında, 10,6 milyon ton süt üretildi. Bu miktarın %85'i tüketime sunuldu. Ve ancak %18'i yani 1,9 milyon ton düzeyindeki süt, teknolojik işlemden geçirilebildi... 5,8 milyon ton yıllık kapasitenin 5,5 milyon ton/yıl düzeyindeki dilimi özel sektöre ait olmak üzere (25), teknolojik işlemden geçirilen süt miktarının %32 düzeyinde kaldığı sonucu çıkmaktadır.

Bu olgu, tarımsal ürünlerle, tarımsal ilk ürünleri işleyen/değerlendiren sınıai işletmeler arasında doğal zincirin kurulmadığını, en önemli halkalarından birinin koptuğunu gösteriyor...

Sorun, işletmelerdeki teknoloji seçiminden mi süt alım fiyat politikalarından mı yoksa, üreticinin örgütlenme niteliğinden mi kaynaklanıyor?

5. Tarımsal KİT'lerin Özelleştirilmesinin Dinamik Etkileri:

5.1. Özelleştirme ve Üretici Gelir Paylarının Yükseltilmesi Sorunu...

Tarımsal üretimin, üretici yararına değerlendirilmesi ve potansiyel işlenebilir hammadde girdilerinin ekonomiye kazandırılması açısından, KİT'lerin de önemli darboğazları vardı.

Tarımsal işletmelerin ölçek sorunları, piyasaların konjonktürel talep değişimlerine karşı ürün değiştirebilme esnekliğinde olamayışları, ürünlerini bir dizi parasal ve niteliksek kısıtlardan ötürü stoklayamamaları, ulaştırma maliyetlerinin yüksekliği gibi etkenler, üreticileri, örgütlü piyasalara karşı güçsüz bırakmaya yetiyordu...

İster kamuda olsun, isterse özel sektörde; eğer sınıai işletmeler, varoluş felsefelerine uygun olarak doğaları gereği, sektörlerarası rekabet kurallarını çalıştırmıyorsa, bu ilişkiden çiftçilerin zararlı çıkacakları kaçınılmaz. Rekabet kurulları çerçevesinde maliyet kazanmanın en kestirme yolu, tedarik masraflarının pazarlık gücüne göre yönlendirilmesidir... Ve bu tür masraflardan en büyük payı, örgütlenememiş çiftçiler almaktadır...

* Not: 1984 yılında gerçekleştirilen hayvancılık sayımı sonucunda, bir sağmal ineğin yıllık süt verimi, 600Kg./yıl varsayımından, 2500 Kg/yıl katsayısına çıkarılmıştır.

Görünen odur ki, gerek kırsal altyapı olanaklarının yetersizliği ve gerekse genellikle kentlerde kurulan agro-endüstriyel tesislerin tarımsal işletmelere uzaklıkları sınıai işletmelerin, tarımsal işletmelere ulaşmalarını kısıtlamakta ya da bu yöndeki ulaştırma giderlerinin çiftçiye yazılmasına neden olmaktadır.

Dahası, eğer KİT kararları, siyasi iradenin güncel politika çıkarlarına göre biçimleniyor ve bazı çıkar gruplarının faydalarına göre kurumsallaşıyorsa, KİT'leri, geleneksel formları içerisinde, üretici karar ve sorumluluklarının yansıtılmadığı bir yapıda düşünmenin rasyoneli olmamalı...

Günümüzde, tarımsal üretici gelir payı, ürün piyasa değerinin %40'ını aşamıyor ve çiftçi kazanamıyor...

1988-94 döneminde, çiftçi eline geçen fiyatların (ÇEF), toptan eşya fiyatları endeksini, başka bir deyişle enflasyonu, %37 oranında geriden izlediğini (26) görüyoruz.

Başka bir açıdan bakıldığında, tarımsal kooperatiflerin süt sanayiindeki payının %3, yem sanayiindeki payının ise %9 düzeyinde gerçekleştiği görülüyor. Oysa ki, Avrupa Ülkelerindeki ortalama değerler, kooperatiflerin içme sütündeki paylarının %63, süt toplamada %88 oranlarına ulaştığını, yem sanayiindeki oranın %60 düzeyine çıktığını (27) gösteriyor.

Tarımsal ilk ürünlerin sanayi ürünlerine sentezleşme sürecinde oluşacak olan yüksek katma değer, tarım üreticilerine yansıtılmaması, gelir kaybının başka bir boyuttur.

TABLO:2 - 90'LI YILLARDA, KİŞİ BAŞINA TARIMSAL GELİRDEKİ DEĞİŞİM(Değer: TL)

YIL	Toplam Nüfus	Kırsal Nüfus	Kişi Başına GSMH (1)	Kırsal Nüfus Başına Tarımsal Gelir (2)	2/1 %
1992	58.584	23.103	18.897	6.754	35,7
1993	59.491	23.103	33.574	12.714	37,8
1994	60.576	23.085	64.182	24.827	38,6
1995	61.664	23.045	127.423	47.413	37,2
1996	62.697	22.983	240.272	82.500	34,3

Kaynak: DİE, İstatistik Göstergeler (1923-95) DİE İst'lerle Türkiye-97'den derlenmiştir.

Tablo:2'de göre çarpan ilk olgu, kırsal nüfusun kişi başına sağladığı gelirin Türkiye geneli için kişi başına sağlanan gelirin ancak 1/3'i düzeyinde gerçekleştiğidir. özelleştirmenin gerçekleştiği yıldan itibaren, gelir payındaki düşmenin anlam taşıması ise ikinci önemli olgu olmalıdır.

95 yılından sonraki anlamlı gelir düşüşünü, salt birkaç işletmenin elden çıkarılmasına bağlamak doğru olmayabilir... Ancak, 5 Nisan kararlarının, özellikle tarımsal destekleme politikalarına ilişkin yaptırımları hatırlandığında, "girdi fiyatlarının piyasa koşullarına göre belirlenmeye" başlanması, fiyat desteğinin, yerine yapısal destek getirilmeden azaltılması ve destek kapsamının daraltılması gibi mekanizmaların, küçük üretimi gözetmeyen diğer makro-ekonomik kararlarla birleşmesi ile ortaya çıkan sürecin etken olduğu söylenebilir.

Aslında, Tablo:2'deki verileri; kırsal nüfus gelirinin tarım dışı gelir içindeki görece değişimini izleyecek biçimde düzenlemiş olsaydık, kırsal nüfusun daha da az gelir sağladığını görecektik...

Böylesine bir rasyoyu ayrıca üretmeye gerek yok:

Çünkü, DPT kaynakları, tarımın milli gelir içindeki payının, 1979 yılındaki %24 oranından, 1995 yılında %14,2 oranına ve 1996 yılında ise %13,5 düzeyine indiğini (28) zaten belirliyor.

Gelir yapılarının çiftçi yararına gelişmediği gösteren en ilginç göstergelerden birisi de mal değişim oranlarıdır; bu ilişkiyi sergileyen iç ticaret oranlarıdır.

Tarımsal ürün fiyatlarındaki görece artış, sanayi ürünleri fiyatlarındaki artışların gerisinde kalmaktadır. Başka bir deyişle, iç ticaret hadlerindeki makas, tarım üreticisi “aleyhine” açılmaktadır.

TABLO:2 - İÇ TİCARET ORANLARI

YIL	ORAN	YIL	ORAN
1980	69,5	1989	76,9
1981	75,0	1990	84,5
1982	69,8	1991	77,2
1983	65,1	1992	62,9
1984	74,0	1993	77,0
1985	72,0	1994	53,0
1986	66,6	1995	57,7
1987	67,5		
1988	79,8		

Kaynak: 1989 yılına kadar; KEPENEK, Yakup, T.Ekonomisi, 90, Ank. 1989 yılından sonra; DİE, Ulusal Gelir Fiyat Deflatörüne göre hesaplanmıştır).

Tablo:3, tarımsal ürünlerin, sanayi ürünlerine göre fiyat değişiminde, özellikle 90'lı yıllardaki düşüşün çok önemli olduğunu, açılan makasın %45'lere varan kaynak transferine yol açtığını gösteriyor.

Sonuç olarak kaynak kaybı, son 40 yılın en yüksek düzeyindedir.

Bu bölümdeki irdelemeler, tarımsal üretici gelir yapısını tayin eden üç önemli mekanizmanın, çiftçi yasasına çalışmadığını göstermekte:

Tarımsal üreticilerin gelir payları, ürün piyasa değerinin yanı sıra bile ulaşamamakta, üretici, piyasanın oluşturduğu fiyatları bile kontrol edememektedir. Öyle ise üretici ile piyasa arasında pazarlama zincirini tamamlayan üçüncü bir aktör (tüccar, toptancı, celep vs.) devreye girmektedir.

Süt örneğinde de görüleceği gibi, pazara sunulan sütün %2,9'unu üretim kooperatifleri, %33'ünü özel fabrikalar işlediğine ve geriye kalan %64'lük dilimin de üreticinin bireysel çabacı ile pazarlanamayacağına göre, tüccar ve özel mandıracıların, en azından, hammadde bazında egemen oldukları ortaya çıkmaktadır.

Tarımsal gelir düzeyini belirleyen ikinci piyasa mekanizması ise mal değişim oranlarının çiftçi yararına çalışmaması olgusudur ki, sanayi ürünleri fiyatları daha fazla artış göstermektedir.

Üçüncü olgu, tarımsal sanayide oluşan katma değer, çiftçiye yansıtılmaması sonucunda ortaya çıkan kaynak transferidir.

Yetmişli yılların ilk yarısında %85'lerde, ikinci yarısında ise %110'lar oranında gelişen iç ticaret oranlarının (29), bu ölçüde inişe geçmiş olması, aslında bir çöküşün göstergesidir. Ve tarımda, üretici gelirinin artırılarak korunacağı bir yapılanmaya gidilmesinin önemli olduğunu göstermektedir.

Bu olgunun, kronik bir "politika tercihi"ne dayandığı açık.

Tarım sanayi ilişkisinde çiftçiler, Lewis'in "sınırsız emek arzı ile ekonomik kalkınma" modeline uygun bir ilişkiler sisteminde tutulmuştur. Lewis'in temel gerekçesi, "... artık emeğin verimsiz alanlardan verimli alanlara transferi..." ilkesine dayanmaktadır.

Öylesine bir noktaya gelinmiştir ki, kırsal emek arzı, örgütlü iç olanaklarının, yani işgücü talebinin önüne geçmiş ve bu süreç, toplumu ve emek yapılarını türdeş olmayan kategorilerde ayırtmıştır...

5.2.Çevrimli Sektörler Krizi ve Özelleştirme Süreciyle Ortaya Çıkan Niteliği:

Tarımla sanayi, birbirlerini girdi-çıkı ilişkileriyle ve çevrimli bir süreçte tamamlarlar. Üç boyuttan söz edilebilir:

Karşılıklı girdi sağlama boyutu. Yem sanayii örneğinde olduğu gibi tarım, sanayiye yem girdilerini vermekte ve sanayi ürününü yeniden girdi olarak almakta.

Hammadesi tarımsal ürün olmayan sanayi girdisinin tarımda kullanıldığı boyuttur ki, tarım alet ve makinaları sanayii örnektir.

Üçüncü boyutta ise tarımın sanayi ile ilişkisi, sektörler arası girdi akımı biçiminde tamamlanıyor. Burada mal akımı önem kazanıyor. Sanayi ürünleri, emek sektöründe olduğu gibi tarım nüfusunun da tüketimine sunuluyor. Ve tarımın tüketim malları (ücret malları) ile ilişkisini sergileyen bir boyut olarak ortaya çıkıyor (30).

Tarım ekonomisti TEUBAL, çevrimli sektörler ilişkisini, "toplumsal ve sektörel olarak EKLEMLENEN BİR BİRİKİM SÜRECİ olarak açıklamaktadır (31).

Kısaca, tarım-sanayi ilişkisi olarak tanımlanan iki sektörel etkileşimi, 90'lı yıllarda daha farklı varyasyonlara sahne olmaktadır.

Tarımsal sanayi kapasite kullanım oranlarının (KKO) yıllara göre değişimi, sanayide girdi olarak kullanılan tarımsal ürünlere talep yapısı konusunda da bilgi verir; ilişkinin miktar bazındaki ölçüsüdür.

1990-95 döneminde, gıda sektörünün içki sanayi dışındaki tüm alt sektörlerinde, KKO'ları düşmüştür.

Anılan dönemde, gıda maddeleri sanayiindeki düşüş %5, kereste ürünlerinde %9 ve tekstil sanayinde ise %10 düzeyindedir (32).

"Un ve unlu mamuller" sektöründeki KKO, 90 yılına göre 94 yılında %10 oranında düşerken, domates salçası üretimi 90-95 döneminde, 162 bin ton/yıldan 145 bin ton/yıl düzeyine geriler. Ve en önemlisi, iç talebin ancak %40'ını karşılayabilen ayçiçek yağı sanayiinde ise ancak %40 kapasite düzeyine ulaşılabilir (33).

Tarıma girdi veren sanayide ise daha farklı bir gelişme yaşanır. Gübre sanayiindeki KKO'nda görece bir artış yaşanmasına karşın, tarım alet ve makinaları sanayiindeki KKO, %40'lar düzeyinde kalır.

Gübre, tarım alet ve makinaları sanayiindeki iç üretim eksikliğine karşılık, bu iki sektörün dış alımı yüksek oranlara tırmanır. Tarım alet ve makinalarındaki ithalat, 90-95 döneminde %14 artarken, aynı dönemdeki gübre ithalatı %37 düzeyinde artış gösterir (34). Yani iç üretim potansiyeli kullanılmaz, ekonomi dış alımı yeğler...

Tarımsal temel girdiler kullanımında önemli artışlar gerçekleşirken, örneklemek gerekirse, 1990 yılına göre 94 yılında traktör sayısı 692 bin adetten 764 bin adede yükselir, başka bir deyişle %10 düzeyinde bir artış yaşanırken (35), tarımsal üretim miktarlarında benzer doğrultuda bir gelişme söz konusu olmaz; iç üretim geriler. İç üretimin azalması sorunu tarım sektörüne de yansır:

Tarımsal üretim endeksi, 1981 baz yılı değerlerine göre, 1987'den 1994 yılına kadar %7,6 düzeyinde geriler (36).

Demek oluyor ki, tarımsal üretim miktarlarında mutlak bir düşüş gerçekleşirken, sanayi, tarımsal girdileri yeterince kullanamıyor ve ithal sınai girdiler kullanımında ise yüksek oranlarda artışlar yaşanıyor.

Böylece, tarımsal sanayi, bir taraftan önemli oranlarda atıl kapasite yaşıyor ve birim üretim maliyetleri yükseliyor, diğer taraftan da dışalma gidilerek, sanayinin var olan sorunları derinlik kazanmış oluyor...

Tarımda, girdi etkenliğinin ve verimliliğin düşmüş olması, ayrı bir sorun olarak karşımıza çıkıyor...

1990-95 döneminde, traktör faktör verimliliğinin %18 oranında gerilediği görülüyor.

Türkiye'nin tarımsal faktör verimliliğine ilişkin geleneksel sorununun aşılmadığı, girdilerin düzensiz ve işletme ölçeği ile uyumlu bir dengede kullanılmadığı, sorunun, girdi optimizasyonunu arttıracak çiftçi örgütlenmesi ile doğrudan ilişkili olduğu anlaşılıyor...

1970-90 döneminde, kimyasal gübre faktör verimliliğinde %56, sulanan alan verimliliğinde %26 ve traktör faktör verimliliğinde ise %71 düzeyinde bir gerileme yaşandığına (37) ve bu olgunun makro politika seçmelerini değiştirmedeğine, aksine sorunun kronik bir sürece alındığına bakılacak olursa, tarımsal politika revizyonunun daha da önem kazandığı sorucu çıkmış oluyor...

5.3. Destekleme Politikaları, Tarımın yapısal Sorunlarını Ağırlaştırıyor...

Tarımın işletme yeteneği ve tarımsal üreticinin davranım özellikleri, sektör kaynaklarının daha kolay yitirilmesine uygun bir yapıdadır:

Tarım, doğal koşullara açık ve üretim eylemi uzun bir dönemi kapsamaktadır. Bu nedenle, konjonktürel dalgalanmalara açık bir sektördür.

Belirli bir toprak kaynağına bağlı ya da dayalı olarak üretim yapıldığından, ürün niteliğini genellikle ekolojik koşullar belirlemektedir.

Benzer nitelikteki üretim, sermaye donanımı düşük bir çok işletme tarafından gerçekleştirildiğinden, talep piyasasının "tercih"leri genişlemektedir.

Küçük tarım üreticisi, marjinal gelirin sıfır noktasına kadar üretim yapmakta, önemli bir yönelim olarak, işgücünü teknolojiye ikame etmektedir.

Özellikle küçük üretimin egemen olduğu tarım sektöründe üreticiler, piyasalara karşı üretimlerinin fiyat düzeyini yükseltecek organizasyonlara giremediklerinden yeterli kaynağa ulaşamamakta ve böylece informel para piyasaları sisteme girebilmekte, finansal yapıyı tayin etmektedir.

Küçük üretim, öteden beri çalıştırılabilen ortaklık ilişkilerinin yeni bir versiyonuyla karşılaşmakta, makine-ekipman ya da tarımsal sanayi tesisine sahip kişilerle ortak çalışarak, ürününü tarlada teslim (alivre satış) etmekte, makine parkına rant ödemektedir.

Tarımsal destekleme politikaları, gerekçesini, öncelikle tarımın genel niteliğinden, yukarıda belirlemeye çalıştığımız, çiftçinin davranım özelliklerinden almaktadır.

Bu gerekçeye, kalkınma planlarında da sözü edilen, “beslenme ihtiyacının karşılanması”, “üreticinin kötü iklim koşullarından etkilenmesinin azaltılması” ve “tarımsal nüfusa yeterli ve istikrarlı gelir sağlanması” gibi amaçları da eklersek, kullanılan destekleme araçlarının tarımsal politika araçlarıyla uyumlu olması aranır.

Makroekonomik politika kararlarının, konjonktürel kararların ve yapısal düzenleme araçlarının da birbiriyle uyumlu kılınması ön koşul olmaktadır.

Tüm ülkeler, farklı model ve kapsamda da olsa, tarım üreticisini desteklemektedir.

Ancak ne var ki reel anlamda, planlı kalkınma süreciyle birlikte bir çerçeveye alınmak istenen destekleme sisteminin, daha çok politikacılara “tabi olunacak” bir yapılanma önerdiği, Avrupa destek sistemiyle uyum gerekleri ortaya çıktığında, daha da anlaşılabilir oluyor.

Tarımsal destek, yapılan parasal ödemelerin tamamını kapsamaktadır ki, buna fiyat destekleme giderleri, girdi sübvansiyonları, doğrudan ödemeler, tavizli krediler ve diğer tüm transferler girmektedir.

Üreticilere yapılan yıllık parasal transferlerin ölçülmesinde ÜDE (Üretici Destek Eşdeğeri) ölçütü kullanılmaktadır.

ÜDE ölçütüne göre yani toplam transferlerin, tarımsal üretim değeri içindeki payına göre 93 yılında Türkiye, OECD ve AB ülkelerinin altında bir destek transferinde bulunurken, %37 ÜDE oranında kalıyor; OECD ülkeleri %42 ve AB ülkeleri ise %48’lik bir ÜDE değerine ulaşmış bulunuyor (38).

Aslında, Batının verimlilik düzeyi göz önüne alındığında, mutlak destek miktarlarının daha da çok olduğu sonucu çıkarılabilir.

Ancak, Türkiye’deki tabloya daha yakından bakıldığında, destekleme sisteminin pazar fiyat desteklerinde ve girdi sübvansiyonlarında yoğunlaştığı ve tüm desteklerin 4/5’ünü karşıladığı görülüyor. Oysa ki, OECD ülkeleri, destek araçlarını, daha çok “alan gelişmesinde” ve “pazar yapısının çiftçi yararına düzenlenmesinde” kullanıyor (39).

Başka bir rasyoya göre, Türkiye Toplam destekleme transferlerinin, GSMH’nin %15’i düzeyinde gerçekleştiği gibi çelişkili bir sonuca da ulaşılabilir.

Oysa ki, tarımın GSMH’daki payının %12’lere düştüğü veri iken, söz konusu transferlerin çok az bir diliminin üreticiye gelir olarak yansıdığı (40), özellikle gübre için verilen girdi sübvansiyonu ile süt primlerinin ve diğer ürün primlerinin üretici dışındaki alanlara aktarıldığını düşündürmektedir.

TABLO:4 - TARIMA AKTARILAN KAYNAĞIN DAĞITIM ORANLARI (%) (1995 YILI)

	Piyasa Fiyat Desteği	Doğrudan Ödemeler	Diğer Bütçe Yardımları
Türkiye	65	3	32
OECD	58	23	19

Kaynak:HM, Tarımsal Dest. Poli. Deği., 96, ANK.

Türkiye'deki toplam desteğin ancak %3'lük bir dilimi, üreticiye doğrudan ödeme biçiminde yansıtılırken, OECD ülkelerinde bu düzey %23'lere ulaşmakta (41), çiftçinin doğrudan yararlanma koşullarına öncelik verilmektedir.

Söz konusu edilen fiyat desteğinin, büyük ölçüde ürün niteliğine, üreticilerin baskı grubu olmak özelliğine ve seçim dönemlerindeki beklentilere göre belirlendiği açık.

(TABLO:5) incelendiğinde, desteklenen ürünlerin buğdaya göre fiyat paritelerinin seçim dönemlerinde anlamlı bir biçimde değiştiği, paritede ürünün mutlak değerinin genellikle etken olmadığı sonucu çıkarılabilmektedir. Şöyle ki, ayçiçeğinin buğdaya göre fiyat paritesinin 2,5 olması gerekirken, 14 yıllık dönem içerisinde, bu orana ancak iki yıl ulaşılabilmiştir.

1983 baz yılına göre 1996 yılında, destekleme alım fiyatları endeksinde göre, buğday fiyatlarında %76, tütünde %201 ve fındıkta ise %159 oranında bir artış yaşandığı (42) ve üretim fazlası alanların kontrol edilmesi, stratejik ürünlerin desteklenmesi ve tarımda fiyat dengesinin korunması gibi faktörlerin gözlemlenmediği sonucu çıkmaktadır.

70'li yıllardan günümüze kadar, kaba tahıl, yağlı tohumlar, şeker, daha çok desteklenmiş, buna karşılık koyun eti desteklerden daha az yararlanmıştır (43).

90'lı yıllar destek miktarlarında ve kapsamında önemli görülebilecek gerilemeler yaşanmıştır.

TABLO:5 - DESTEKLEME ALIM KAPSAMINDAKİ BAZI ÜRÜNLERDE BUĞDAYA GÖRE FİYAT PARİTESİ

	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Arpa	0,76	1,00	0,83	0,90	0,9	0,83	0,80	0,79	0,77	0,88	0,88	0,75	0,73	0,81	0,74
Pamuk	4,38	4,0	3,66	3,81	3,6	-	-	-	4,72	4,76	4,64	5,0	5,8	3,59	-
Tütün	15,69	16,0	27,50	37,27	44,36	43,83	34,53	30,26	46,61	39,29	37,94	39,75	36,26	28,0	-
Çay	2,46	2,25	2,25	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ş.Pancarı	0,20	0,16	0,20	0,21	0,21	0,24	0,24	0,25	0,26	0,28	0,26	0,28	0,36	0,24	0,33
Ayçiçeği	2,46	2,50	2,25	2,27	2,09	-	2,06	-	2,00	2,11	2,11	2,41	2,60	1,95	-
Fındık	5,92	6,25	10,75	9,35	12,72	-	-	-	7,44	7,70	7,58	12,58	11,6	9,09	-
Zeytin	5,92	6,58	12,66	-	-	-	-	-	11,27	11,11	11,47	12,33	24,66	15,68	-
Y.Mercimek	-	-	-	-	3,45	2,58	2,53	-	-	-	1,58	-	-	-	-

Kaynak:Tarım ve Köyşleri Bakanlığının yayınları ile HM' yayınlardan derlenerek hazırlanmıştır.

5.4.Destekleme Politikası, Nüfus-Mekan İlişisini Belirliyor...

Fiyat destek politikaları 1932 yılında buğdaya verilen "garanti fiyat"la uygulanagelmekte, ikinci dünya savaşı döneminden bu yana tüm tahıllarla, pamuk ve tütün gibi ürünler destek kapsamına alınmaktadır.

Destek sistemi, asıl planlı kalkınma döneminde günümüzdeki uygulama biçimini almış olmaktadır.

70 yılında 30 ürün, 74'de 18 ve 79 yılında 22 ürün desteklenirken, 91/92 döneminde 25 ürün desteklenmiştir.

1993 yılında, AB-OTP'larında sürdürülen “müdahale fiyatı” “hedef fiyat” sistemine uyum düşüncesiyle, pamukta “prim” uygulamasına geçilir ve bu ürün fiyat destek programından çıkarılır.

5 Nisan kararlarıyla birlikte, 1994 yılında desteklenen ürün sayısı, tahılların tamamı alınmak koşuluyla 8'e düşürülürken, 1997 yılında 6 ürüne düşürülür.

Tarımsal destekleme tarihinde daha çok “tercihli” bitkisel ürünler desteklenir.

Hayvan ve hayvansal ürünler için benzer bir uygulamaya gidilmez.

70'li yıllarda kurulan YEM, SÜT ve EBK işletmeleri ile hayvan ve hayvansal ürünlere uygun bir pazar geliştirildiği düşünülürken, 1970-90 döneminde bitkisel ürün fiyatlarında görülen pozitif değişim, hayvan ve hayvansal ürünlerde negatif gelişir. Aynı dönemin sabit fiyatlarla çiftçi eline geçen fiyat endeksinde, tütün fiyatları örneğinde %75 oranında bir artış, koyun etinde ise %18 oranında düşüş olduğu görülür (44).

Böylesine bir fiyat destek politikası, nüfus-mekan ilişkilerine de yansımıştır.

Kaynak dağılımı sistemleri, başka bir düzlemde, nüfus-mekan ilişkilerini tayin ederken, hayvancılığın esas geçim kaynağı olarak sürdürüldüğü alanlar yoğun olarak göç vermekte ve tutunmamaktadır.

1985-90 döneminde yaşanan göç olgusundan en çok etkilenen ve ekonomisi tarıma dayalı yerleşmelerin ayırıcı temel özelliklerine bakıldığında, hayvancılığın önde bulunduğuun rastlantısal olmadığı bilinmelidir.

Anılan dönemde en çok göç veren yerleşmeler sıralamasında ilk beş ilin (Kars, Tunceli, Erzurum, Sivas ve Muş) bulunması, nüfus hareketinde ekonomik faaliyet niteliğinin de etken olduğunu göstermektedir.

Erzurum ve Kars ili, başlı başına sahip buldukları 1 milyon büyükbaş hayvan miktarı ile Doğu ve Güneydoğu Bölgesi büyükbaş hayvan varlığının %40'ını ve Türkiye büyükbaş hayvan miktarının %10'unu karşılarken (45), en yüksek net göç veren il özelliğini de yakalamaktadır.

Net göç oranları ile hayvancılık destek oranları arasındaki ters bağıntı, nüfus-kaynak ve mekan ilişkisinin sonul göstergesidir. Bu olgu, iktisadi programın, sosyal hedefler üzerindeki belirleyici rolünü bir kez daha göstermiş olmaktadır.

Diğer sosyo-politik etkenlerin belirleyici rollerinden söz edilebilmekle birlikte, ekonomik faaliyet niteliğinin, bölgeler, iller ve il içindeki yerleşmelerarası nüfus-mekan ilişkisini tayin edici özelliği, söz konusudur. Diyarbakır nüfusunun mekansal hareketliliğinde, yerleşmelerin iktisadi fonksiyonlarının ne ölçüde etkili olduğu görülebilmektedir.

Diyarbakır ili genel yerleşmesinin topografik ve ekolojik iki karakterinden söz etmek olanaklıdır. Ana kuşaklarından birini, Çüngüş, Çermik, Dicle, Hani, Lice, Kulp ve Hazro ilçelerinin yer aldığı “hayvancılık alanı” oluştururken, ikincisini Diyarbakır kent merkezinin de içinde bulunduğu ova kesimi “bitkisel üretim alanı” oluşturmaktadır.

Silvan, Bismil, Ergani, Çınar, Eğil ve Kocaköy ilçeleri, ikinci ekolojik kuşak yerleşmeleridir.

İki kuşak olarak tanımladığımız alanlardaki, 1950'li yıllar nüfus dağılımına baktığımızda, “hayvancılık alanı” ile “bitkisel üretim alanının” eşit ağırlıkta bir nüfus kapasitesine sahip bulunduğunu, günümüzde ise ova kesimindeki yoğunlaşmanın il nüfusunun 2/3 oranına ulaştığını görüyo-

ruz. Bismil, başka bir özellik daha kazanacak, 1955-90 zaman aralığında, nüfusunu 10.3 kat arttıracaktır (46).

Göçle gelişmişlik düzeyleri ve “iştiğal olunan iktisadi faaliyet” arasındaki ilişki, başka bir tanıma ulaşmayı da kolaylaştırmaktadır.

Kırsal faaliyet hayvancılık ağırlıklı ise başka bir tanımla, “iştiğal konusu”, bitkisel üretime göre daha az bir üretici yararı doğurabiliyorsa, tarımsal hasılanın sanayiye dönüşümü daha az gelişmektedir.

Aralarında, Malatya, Diyarbakır Van, Mardin, Kars ve Erzurum’un bulunduğu 6 ilin daha çok hayvancılığa dayalı olarak oluşan tarımsal üretimleri payı, Türkiye tarımsal üretiminin %8’ini karşılamakta ve bunun da %5,6’sı piyasalarda işlem görmektedir. Sanayi hasılları %2.4’lük bir oranda kalırken, kırsal değerlerin sanayiye dönüşümü mümkün olamamakta ve kaynakların bölge ve üretken alanlar dışına daha kolay kaydığını (47) düşündürmektedir.

5.5.Tarımın Dış Ticaret Yapısı Olumsuz Değişiyor...

Tarımın ihracattaki payı, 1965 yılındaki %75.9 oranından, 1995 yılındaki %10.7 oranına düşerken, bu gelişmeyi sanayinin görece artışı ile açıklamak yeterli değil.

Görülüyor ki, kişi başına tarımsal üretim miktarı yıllara göre olumlu gelişmemiş ve ürün deseni ihtiyaçlara bağlı olarak gerçekleşmemiştir.

Kişi başına tarımsal üretim miktarı, 1970-93 zaman aralığında, ancak %08 oranında artmıştır (48).

93-96 dönemindeki katma değer artışı, ilk iki yılda negatif gelişirken, son iki yılın artış ortalaması, nüfus payının gerisinde kalarak, %2’lik oranın altında kalmıştır. Son iki yıldaki artışın kaynaklarına inildiğinde, “çiftçilik ve hayvancılık faaliyetleri”ndeki artışın %06 düzeyinde kaldığı, asıl artışın ise genel ortalamayı da yükselten ormancılık faaliyetleri stok değişiminden ortaya çıktığı (49), görülecektir.

TABLO:6 - TARIM ÜRÜNLERİNDE İHRACATIN/İTHALATI KARŞILAMA ORANI (%)

YIL	Bitkisel Ürünler	Hayvancılık	Ormancılık	Su Ürünleri	Toplam
1992	8,93	0,77	0,07	2,65	3,46
1993	4,13	1,68	0,03	2,01	2,20
1994	7,71	3,69	0,07	2,19	4,16
1995	2,89	0,35	0,05	1,65	1,69
1995*	1,68	0,46	0,05	1,73	1,23

Kaynak: DPT, DİE, kaynaklarından yararlanılmıştır, Ank.

*1996 yılı, Ocak-Eylül dönemini kapsamaktadır.

1992 yılından günümüze, ihracatın ithalatı karşılama oranları, tarım ürünleri toplamında genel bir düşüşü sergilemekte, 1992 baz yılına göre %65 düzeyinde bir iniş görülmektedir. Hayvancılık ve ormancılık sektörlerinde net ithalat, diğer sektör gruplarında ise net ihracat söz.

.....Tablo:6)

1986 yılına göre 1995 yılında, ithalat miktarlarındaki artışlar önemli düzeydedir:

Ham deri 35 bin tondan 172 bin ton/yıl'a, yün 17 bin tondan 46 bin ton/yıla, et ve et ürünleri 14 bin tondan, 45 bin ton/yıla yükselmiştir (50).

AB-Gümrük Birliği süreci ile birlikte, sanayi ürünleri dış ticaretinde sağlanan kolaylıkların tarıma etkisi, daha farklı tabloların doğmasına neden olmakta, ipekli dokuma örneğinde de görüleceği gibi bazen sınai ürün ticareti, ona bağlı faaliyetin (ipekböcekçiliği örneği) gerilemesine yol açmaktadır.

"İpek mensucat" mal grubunda, 1995 yılında 1205 Kg.'lık bir ihracata karşılık, 75.000 Kg.'lık bir ithalata gidildiğinden (51), bu ürünün geri bağlantıları da çökme noktasına gelmiştir.

Buna bağlı olarak, "koza ve ipekböceği tohumu" mal gruplarındaki ihracatımızda 1983 başlangıç yılına göre giderek önemli azalmalar yaşanmakta, iki kalemdaki ihracat 1983 yılında 240 bin dolarken, 1987 yılında 161 bin dolara ve 1995 yılında ise 86 bin dolara düşmekte (52), sonucunda, koza ve tohum sektöründe net ithalatçı konuma gelinmiş bulunmaktadır.

Damızlık tohum diye nitelendirilen teknolojik ürünler dış ticaretinde, Türkiye'nin bağımlılık oranları gider yoğunlaşmakta ve özellikle "F1-hibrit tohumları"nın kullanıldığı sebzeçilik, mısır, soya üretiminde kullanılan tohumların %88'i dış alımla karşılanmaktadır (53).

Sonuç ve Tarımın Yeni İşlevleri Üzerine...

Türkiye'nin toplumsal değişme eğilimleri, sağlıklı bir kentleşmeyi önermediği gibi özellikle 80'li yıllardan günümüze uygulanan makropolitikalara göre biçimlenen tarımda da beklenen dönüşümü sağlamak mümkün görülüyor.

Ayrıca, kırsal kesimin kendine özgü dinamikleri, nüfus artışı ve demografik nitelikleriyle, arazi tabanına bağlı sınırlı kaynakları, bir dizi kısıt geliştiriyor...

GAP'ın uygulanması ile sosyo-ekonomik dengelerin öncelikle bölge üreticisi küçük çiftçi yararı yönünde değişmesine bağlı olarak proje, kırsal sorunların azaltılmasında "kısmen" etkili olabilecektir. Yoksa, geleneksel mülkiyet ilişkilerinin ve makro süreçlerin korunması olgusuna göre ortaya çıkması olası yeni sorunlara kaynaklık edebilecektir. Çukurova örneğinde bir ölçüde yaşanan "arazinin reel parçalanması" süreci, Türkiye'nin var olan siyasal konjonktüründe, GAP için pek mümkün görülmemekte, kırsal ve kentsel alandaki lokal otoritelerin ve feodalitenin etkenlik kazanmaları olasılığı güç kazanmaktadır.

Günümüzde, kırsal nüfusun büyük bir kesimi (%30) üretim dışında ve topraksızdır. Güneydoğuda daha karmaşık ve yoğun yaşanan topraksız köylü sorunu, Türkiye genel tablosu içindeki önemi korumaktadır.

Küçük üretimin egemen yapısı, topraksız köylüler sorununu derinleştirmekte, yıllara göre büyük üretici yönünde yaşanan toprak yoğunlaşması, bu mekanizmanın giderek daha etkili olduğunu göstermektedir.

Ş.Urfa'da dağıtılmak üzere kamulaştırılan 70 bin hektar arazinin yeniden eski sahiplerine verilmesinden sonra günümüzde, verimli hazine arazilerinin verimsiz şahıs arazileri ile takas edildiği gibi bir sürece girilmiş ve kamu kaynakları amacına uygun olmayacak biçimde dağıtılmıştır.

Gerek GATT ve gerekse AB süreci, tarımın yeniden yapılanma gereğini kaçınılmaz kılarken, tarımsal politika amaç ve araçlarının yeniden tanımlanmasını gerekli kılmaktadır...

Öncelikle, kırsal alan sorununun, tarım sektörü sorunlarıyla bir arada irdelenmesi, temel ilke olmalı ve tarım dışı üretim kaynaklarının tümleşik olarak hareketlenmesi sağlanmalıdır.

Tarımda öngörülen sosyo-ekonomik dönüşümler için yerel dinamikler etken kılınmalı, yerel karar süreçleri üretim eylemleriyle de birleştirilerek çoğaltılmalıdır. Bu sürecin başlatılması ve sürdürülmesi, ekolojik benzerlik gösteren havzalarda, kırsal yerleşmelerin kararlarının demokratik olarak birleştirilmesi ve etkenleştirilmesi ile mümkündür.

Demokratik havza yönetimi, yaklaşımı kamusal işlev ve kararların yeniden tanımlanmasını ve örgütlenmesini doğuracaktır. Böylece, kamunun resmi organlarıncı sürdürülmeye çalışılan sistem, sivil inisiyatifin geliştirilmesi ölçüsünde rasyonellik kazanabilecek dahası, kamusal sorumluluk, büyük ölçüde üreticiye delege edilebilecektir. Bu olgu, ürün planlamasını kolaylaştıracaktır.

Kamu işlevleri, sivil ve demokratik organizasyonlara aktarılırken, kırsal kesime ayrılacak kamu kaynakları da arttırılmalıdır...

Kırsal alanın fiziksel ve teknolojik altyapı sistemleri güçlendirilerek, dönüştürülmelidir. Eğitim, sağlık, yol, su, enerji, iletişim olanakları arttırılırken, kaynak yönlendirme biçimi ve uygulama yöntemleri de değiştirilmeli özellikle fiziksel altyapılara ilişkin hizmetler, konutlara sunulmak üzere götürülmelidir.

Orman ve mer'a alanları yeniden yapılanmalı, köy/yerleşme esasına göre kooperatifler etken kılınmalı, orman ve mer'a alanlarının geliştirilerek korunmasındaki yerel sorumluluklar, yararlanma ölçüsüne göre tayin edilmelidir.

Son yıllarda, tarımsal ürünlerin pazar olanaklarını genişletmek gerekçesiyle, alıcı ve satıcının yüzyüze gelebileceği ve fiyatın buluşma mekanında belirleneceği bir "Borsa Sistemi"nin yaşama geçirilmesinin düşünüldüğü anlaşılmaktadır.

Türkiye tarımsal üretim yapısının ve tarımsal örgütlenme düzeyinin, Borsa Sistemi ile ne ölçüde geliştirilebileceğinin tartışılması ve tarımsal üretimlerde üretici gelir paylarının, serbest piyasa mekanizmaları ile hangi koşullarda arttırılabileceğinin bilinmesi, gerekmektedir.

Borsa, tarım ürünleri piyasalarında ve pazarlanmasında güçlü ve karar esnekliği yüksek kurumlaşmış özel sektör organizasyonları ile ürünlerini toplu halde ve bir arada pazarlayamayacak olan küçük çiftçinin yüzyüze gelmesi temeline dayandırıldığında, pazarlık gücünü arttıracak altyapılardan ve araçlardan yoksun üreticinin gelir payında herhangi bir artış önermeyebilir. Aksine, tarımsal ürünlerin kendilerine özgü niteliklerinden ötürü, piyasa-fiyat oranlarının gerileme yaşayacağı olasılığı bile söz konusudur.

Bu nedenle, işletme büyüklüklerine ve etkinliğine ilişkin yapısal önlemlerin alındığı, işletme sermayelerinin güçlendirildiği, birim ölçekte entegre üretimleri yönlendirecek kooperatif organizasyonlara kavuşulduğu süreçle birlikte, Borsa Sistemine geçişin, ancak bu önlemlerin yaşama geçirilmesi ile mümkün olabileceği, tartışılmalıdır.

Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri ve Tarım Kredi Kooperatifleri Birlikleri, tamamen demokratikleştirilerek özerk kılınmalıdır. Yetki ve sorumluluk ikamesi, aşağıdan yukarıya doğru geliştirilmeli, halen birliklerin elinde bulunan sınav tesisler, üretici işlevlerine ve organizasyon büyüklüğüne göre çiftçilere kazandırılmalıdır. Ayrıca, kaynak (hammadde dahil) - üretim dengeleri gözetilerek, örgüt ölçeği ile yatırım ölçeği arasındaki uyum gözetilmelidir.

Tarımsal finansman yeniden yapılandırılmalı, üreticiler, organizasyonları ile finansal kararları paylaşabilmelidir. Verilecek bireysel krediler yanında, özellikle küçük çiftçilerin demokratik katılımlarıyla gerçekleştirilecek olan entegre üretim sistemleri, özendirici baremlerle (tavizli kredilerle) desteklenmelidir.

Finansman sistem, küçük su kaynaklarının ve toprak kaynaklarının geliştirilebilmesi için de çalıştırılmalı tarla içi geliştirme hizmetleri, havza bazında planlanmalıdır...

Kısacası, varolan kaynakların sektörde tutunmasını sağlamak, özellikle küçük üreticilerin birleştirilmesi ile işletme fonksiyonlarında maliyetler kazanmak, çiftçi örgütlenmesi ile üretici sorumluluklarını ve karar esnekliğini arttırarak üretim yapısının iyileşmesini sağlamak, kamu fonksiyonlarının paylaşılması ile toplumsal maliyetlerin düşürülmesi sonucunda verimliliğin arttırılmasını sağlamak ve öngörülen sağlıklı bir toplumsal dönüşümün koşullarını geliştirmek, temel politika hedefleri olmalıdır...

Kaynakça :

1. DPT,
2. TİMUR; Taner
3. FROHBERG, Klan, ve Ark.
4. TOBB
5. FİSUNOĞLU, Mahir
6. Erkan, Orhan
7. DPT,
8. MARTİN, Brendan
9. DİE,
10. DİE,
11. Tarımış
12. ERTUĞRUL, Cemil
13. ERTUĞRUL, Cemil
14. OECD
15. OECD
16. PARASIZ, İlker
17. PARASIZ, İlker
18. TARIM-İŞ
19. ÖZ GIDA İŞ
20. TARIM İŞ
21. DİE,
22. DPT
23. ZİRAAT E.
24. SETBİR
25. SETBİR
26. DİE
27. MÜLAYİM Z.Gökcalp
28. DPT
29. KEPENEK, Yakup
30. DAĞ, Rifat
31. TEUBAL, Miquel
32. 2.B.
33. 2.B.
34. 2.B.
35. DİE,
36. FAO,
37. TALİM, Metin
38. OECD
39. OECD
40. OECD
41. HM,
42. TKB
43. OECD
44. DAĞ ve GÖKTÜRK Rifat, Atilla
45. DİE,
46. TMMOB,
47. DAĞ, Rifat
48. TOBB,
49. DPT
50. İGEME
51. HM
52. HM
53. Tarım-ış
54. VII. Beş Yıllık kalkınma Planı, 1977 yılı Programı, ANK.
55. Küreselleşme ve Demokrasi Krizi, İmge y., ANK.
56. 2000'li Yıllara Doğru Tarımsal Gelişmeler, ZMO, ANK.
57. Sayıların Diliyle Türkiye, ANK.
58. Tarımsal Üretim,Nüfus ve Çevre, TÇV, Konferans, ANK.
59. Tar.Ür. AB Ülkelerinde Pazarlanması, ZMO, Teknik Kongresi, ANK.
60. Türkiye ve Avrupa Entegrasyonu, OİKR, ANK.
61. Özelleştirme Kamu Yararına mı? T.Harb-İş, ANK.
62. İstatistik Göstergeler (1923-95), ANK.
63. a.g.e.
64. Heryönüyle TİGEM, Tarımış, ANK.
65. Tarım Alanında Türkiye-AT İlişkileri, Tek. Rapor, ANK.
66. a.g.r.
67. Tarım Politikaları ve Ticareti, ANK.
68. a.g.r.
69. Kriz Ekonomisi, Ezgi y, BURSA
70. a.g.e.
71. a.g.a.
72. Özelleştirmeye Neden Karşıyız, ANK.
73. a.g.a
74. Tarımsal Yapı ve Üretim, ANK.
75. Temel Ekonomik Göstergeler, ANK.
76. TR.Hayv. Yapısal Sorunları, Ege Ziraat Semp., ANK.
77. Sektör Raporu, İST.

78. a.g.e.
79. İst. Göstergeler (1923-95), ANK.
80. Kooperatifçilik, Yetkin Y., ANK.
81. Sosyal ve Ekonomik Göstergeler, ANK.
82. Türkiye Ekonomisi, ANK.
83. Doğü Ekonomisi, DİTSO Y., ANK.
84. Düşük Yoğunluklu Demokrasi, Alan Y., İST.
85. Ülkemizde Tarımsal Sanayi Sektörü, ANK.
86. a.g.e.
87. a.g.e.
88. İstatistik Göstergeler, ANK.
89. Production Yearbook, SY.
90. Ulusal Eko. Tarımın Yeri, ZMO, ANK.
91. a.g.e.
92. a.g.e.
93. a.g.e.
94. Tar.Dest. Politikaların Değerlendirilmesi, ANK.
95. Rapor ve yayınları, ANK.
96. a.g.e.
97. Diyarbakır ve Bölgesel Gelişme, ANK.
98. 91 Genel Tarım Sayımı, ANK.
99. Bölgeiçi Zorunlu Göç Araştırması, ANK.
100. TMMOB-Konferans notları, ANK.
101. a.g.e.
102. Konjunktür Değ. Raporu, ANK.
103. Aylık Dış Tic. Bültenleri, ANK.
104. Dış Tic. Bültenleri, ANK.
105. Dış Tic. Bültenleri, ANK.
- 106.

ORMANCILIKTA ÖZELLEŞTİRME ve/veya YAĞMALAMA

Salih Sönmezşık
TMMOB Orman Mühendisleri Odası
Genel Başkanı

24 Ocak 1980 kararları sonrası ülkemiz çok değişik bir döneme girdi. Bu kararların uygulanabilmesi için de bazı çevrelerce, Türkiye adım adım 12 Eylül'e taşınarak üzerimize biçilen elbise bize zorla giydirildi ve 12 Eylül'ün getirdiği kadrolar, başta Atatürkçülük olmak üzere, tüm değer yargılarımızı hızla erozyona uğrattılar.

Türk insanı "satarım-sattırmam" kargaşası içinde, kapsamlı olarak ilk kez "Özelleştirme" kavramını duymayan ve anlamaya başladı.

Ve sonrasını biliyorsunuz. Zarar ettirilmesi için her türlü çareye başvuru KİT'ler "zarar ettiği gerekçesi" ile, yok pahasına ve arsa fiyatına tek tek elden çıkarılmaya başlandı. Ve ne yazık ki talan halen sürdürülmekte...

Özelleştirme Nedir?

En yalın tanımı ile özelleştirme, Devlet Mülkiyetinin el değiştirmesidir. 1990 yılında 414 sayılı KHK ile kurulan ve o günlerde ülkemizdeki özelleştirme uygulamalarını yürüten Kamu Ortaklığı İdaresi (KOİ) özelleştirme amaçlarını bakımız şöyle sıralamaktadır:

- 1-Rekabete dayalı piyasa ekonomisinin temini
- 2-Devletin ekonomideki sınai ve ticari aktivitesinin en aza indirgenmesi
- 3-Devlet Bütçesi üzerindeki KİT finansman yükünün azaltılması
- 4-Sermaye piyasasının geliştirilmesi ve atıl tasarrufların ekonomiye kazandırılması
- 5-Bu yolla sağlanacak gelirlerin alt yapı yatırımlarına kanalize edilmesi

Ülkemizde yapılan özelleştirme uygulamalarından sonra, özelleştirmeci takımın yukarıda sıralanan **cıvalı sözlerle açıklanan amaçlarına** inanabilmek olası değil. 31 Haziran 1986 yılında çıkarılan 3291 sayılı Özelleştirme Yasası sonrası, her türlü baskı ile, adeta zorla zarar ettirilen KİT'ler, bazı çevrelere şirin gözükebilmek için **ne pahasına olursa olsun özelleştirme** yaklaşımı elden çıkarılmış ve çalışmaları kapının önüne konularak ülkemizdeki çalışma barışı bozulmuştur. Ayrıca elde edilen gelirler (?), olmadık yerlere savrulmuş, değerlendirilmemiştir. Yani özelleştirme halen kendilerince belirlenen (kendilerinin de inandıklarını söylemek çok zor) amaçlarına uymamıştır. Ancak yapılan uygulamalar ile bu amaçlardan ikincisi, yani "Devletin ekonomideki sınai ve ticari aktivitelerinin en aza indirgenmesi" olgusu gerçekleştirilmiştir.

Ormanlıkta Özelleştirme

Ormanlarımızı özelleştirmeye yönelik yaklaşımlar, KİT'lerimizi özelleştiren düşünceden farklılık göstermemektedir. Sürekli rant için, **Kamuya ait tüm kaynak ve yaratı**ları ele geçirmek isteyen çevreler şimdilerde gözlerini ormanlarımıza diktiler. Argümanları ise ilk bakışta oldukça haklı gibi gözüküyor. Bu çevreler, özette; devletin ormanları koruyamadığını, teknolojiye uygun işletemediğini, bu yüzden ulusal ekonomiye katkı sağlamadığını, orman -halk ilişkilerinin bozuk olduğunu, kesip satmasına karşın Orman İşletme Müdürlüklerinin zarar ettiğini öne sürerek ormanların özelleştiril-

mesi gerektiğini savunmaktadır. Ancak bu savları nedenleri kritize edildiğinde hiç de haklı olmadığı kesinlikle ortaya çıkmaktadır. Çünkü bu sorunlar ormanların devletin mülkiyetinde olmasından değil onların yönetilmesinden kaynaklanmaktadır. Sözelimi devletin ormanları koruyamadığı savı yerine devleti yönetenlerin (ele geçirenlerin) ormanları korumak istemediği savı daha yerinde bize göre daha gerçekçi olur.

Kaldı ki ülkemizde ormansızlaşmanın nedenleri araştırıldığında olayın iç yüzü kolaylıkla açıklanabilmektedir. Kırsal Çevre ve Ormanlık Sorunlarını Araştırma Derneği'nin yaptığı bir araştırmaya göre;

Ülkemizde 1950-1991 yılları arasında: %27.2'si yangın
% 7'si tarla açma
% 1'i yerleşme
% 8.8'i başarısız ormanlık çalışmaları
% 56'sı yasal düzenlemeler,

sonucu 26 milyon dekar orman alanı yok edilmiştir. Ülkemizde çıkan orman yangınlarının %78'inin "siyasi nedenlerden" çıktığı gözönüne alınırsa ormanlarımızın yok olmasına neden olan etkenlerin mülkiyetinden kaynaklanmadığı, tamamen politik çıkarlar uğruna yağmalandığı rahatlıkla tespit edilebilir. Nitekim Cumhuriyet tarihimiz boyunca özellikle 1950 sonrası her seçim döneminde yapılan yasal düzenlemeler ile orman sınırlarımız sürekli geri çekilerek yağmalanmasına neden olmuştur. Ve bu süreçte Orman Yasasında tam 22 kez köklü değişiklik yapılmış ve her yasa değişikliğinde ormanlık alanlar, orman rejimi dışına itilmiştir. Yalnızca 1983-1987 yılları arasında yasa tam beş kez değişmiş ve salt bu değişiklikler nedeniyle 2790000 dönüm orman alanı, orman sınırları dışına çıkarılmıştır.

Orman Özelleştirilmeli mi?

Aslında bu soruya yanıt vermeden önce ormanlar özelleştirilmeli mi? sorusuna yanıt aramak daha doğru bir yaklaşımdır. Çünkü Türkiye'de ormanların özelleştirilmesini savunanlar ile karşı çıkanların olaya bakışlarının tutarlı olduğu söylenemez. Çünkü bu konuda ortaya atılan tezler bilim-sellikten uzak, duygusal tepkilerden oluşmaktadır.

Öncelikle şu bilinmelidir ki, ormanların özelleştirilmesi bugünkü yasal çerçevede olanaksız. Çünkü Anayasanın 169/2. maddeleri; "Devlet ormanlarının Mülkiyeti devrolunamaz. Devlet Ormanları Kanuna göre devletçe yönetilir ve işletilir. Bu ormanlar zaman aşımı ile mülk edinilemez ve kamu yararı dışında irtifak hakkına konu olamaz" diyerek işi başından kesip atmıştır.

Ancak bu yasal güvence bir anayasal bir değişiklikle ortadan kaldırılabilir. Önemli olan ormanların özelleştirmenin gerekliliği olup-olmadığını sorgulamaktadır. Bunun için de orman denen varlığın kavramını ve tanımını bilimsel bir biçimde ortaya koymak gerekir. Yasalarımızda orman "emekle veya doğal olarak yetiştirilmiş her türlü ağaç ve ağaççıkların yerleri ile birlikte orman sayılır" diye ilkel bir biçimde tanımlanmakta ve kavramına hiç değinilmemektedir. Toplumun çeşitli kesimlerine göre ise orman, değişik kavramlar içermektedir. Sözelimi kırsal alanda yaşayan insana göre orman "kendisi ve hayvanı için barınak yem ve iş alanı, ekonomiste göre topluma çeşitli yararlar sağlayan doğal bir kaynaktır". Kent insanına göre ise orman; boş zamanları değerlendirme ve dinlenme ortamıdır (ÖZDÖNMEZ 1989). Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Ama bu tanım ve kavramların "orman kavramında" yeri vardır. Ancak çok eksiktir. Çünkü orman, bir hektar alanda bile, onbinlerce canlının bir arada yaşadığı bir ekosistem'dir. Bu canlıların yaşam ortamını oluşturan öğelerden herhangi birinin, herhangi bir nedenle yok olması, o ekosistemin tamamen çökmesine neden olur.

İşte bu nedenle ormanlar, günümüzden 100 yıl sonra için yatırım yapmayacağı bilinen, yalnızca bugün için kar amacı ile ormanları işletecek olan özel girişimciye devredilemez, yani özelleştirilemez.

Ormanlar özelleştirilemez, çünkü;

■ Ormanları yalnızca odun üretimi yapan, yan yana gelmiş ağaç topluluğu olarak algılamak ve bunu ranta dönüştürmeyi düşünmek yanlıştır. Ormanlarımızın hammadde kaynağı, ekolojik, teknik, rekreasyon, toplum sağlığı, iklimik, işlendirme, ulusal savunma, bilime katkı, erozyonu önleme gibi bu yazının kapsamına sığdıramayacağımız binlerce fonksiyonu vardır. Bu fonksiyonların muhasebesi yapılamaz.

■ Orman işletmeciliğinin asıl amacı karlılık değil, devamlılıktır.

■ Ülkemizin ekoloji koşulları ormancılık hizmetlerinin Kamu Hizmeti olarak yapılmasını zorunlu kılmakta.

■ Ormanların korunması yetiştirilmesi, verimli bir biçimde işletilmesi **özelleştirilmeden** de yapılabilir.

■ En önemlisi ormanların özelleştirilmesi, o kaynaklardan yararlanan güç odaklarından ötürü olanaksızdır (ÇAĞLAR 92).

İşte bu nedenlerden ötürü ormanlar özel mülkiyete konu edilemez. Kaldı ki özel mülkiyetin ormanları devlet kadar koruyamadığına ilişkin önemli saptamalarımız vardır. Bunlardan birisi de FAO (Dünya Gıda ve Tarım Örgütü)nün yayımladığı bir istatistiktir. Bu istatistik verilerine göre bizimle aynı ekolojik kaderi paylaşan Akdeniz Ülkelerinde, özel ormanların devlet ormanlarından daha çok yandığı rahatlıkla gözlenebilmektedir.

Zaten bu nedenle bir çok ülkede ormanların kamulaştırılması için kamu oyunca baskılar artmaktadır. Ancak burada hemen bir gerçeğin altını çizmekte yarar var. Avrupa'daki özel ormanların hiç birisi "**Özelleştirilmiş orman**" değildir. Bu ormanlar derebeylik döneminde bugünkü sahiplerine miras yoluyla intikal etmiş ormanlardır.

Ormancılığımızda Özelleştirme Uygulamaları

Hemen belirtmekte yarar var. Ülkemizde ormanlar daha önce özel şirketler tarafından işletilmekteydi. Ulusal Kurtuluş Savaşı sonrası toplanan İzmir İktisat Kongresinde alınan kararlar gereği, Liberal kurallara göre cumhuriyetin ilk yıllarında, ormanlarımızın hemen hemen tamamı yabancı ve yerli işletmelere 10 ila 50 yıllığına devredilmiştir. Ancak bu yıllarda ormanlarımız tarihi en büyük yıkımı yaşamıştır. Örneğin 1926 yılında 50 yıllığına ZINGAL Şirketine devredilen Sinop Çangal ormanlarının yıllık üretimi 160.000 m³ iken, sözleşmesi fesh edildiğinde bu ormanların üretimi 30.000 m³e düşmüştür. İşte özel girişimcinin orman kaynaklarına olan yaklaşımına en güzel örnek. Zaten Anadolu'nun çölleşmeye (Daha 1945 yılında) başladığını gören Cumhuriyet kuşağı, tehlikeyi önleyebilmek için, çözümü "özel orman işletmeciliğinin fesh edilerek, yani devlet işletmeciliğinin getirilmesinde bulmuş ve bazı özel ormanları ile kamulaştırmıştır. Ancak ne yazık ki 1950 yılında başlayan siyasi ödümler, ormanlarımızı ve ülke topraklarımızı yok olmanın eşiğine getirmiştir.

Sonuç

Özelleştirme kamuya ait tüm yararlı ve ekonomik kaynakların el değiştirerek devletin yalnızca minimize edilmesi değildir. Sosyalizmin yeni adı olan **yeni dünya düzeninin bir aracıdır**. Ve amacı Devlet özelleştirme ülkesini seven herkesin bu oyunu bozması için bir birlik ve dayanışma içinde savaş verilmesi gerekir. Çünkü zararın neresinden dönülse kardır. Henüz vaktimiz var.

ET BALIK KURUMU, SÜT ENDÜSTRİSİ KURUMU VE SEKA ÖZELLEŞTİRMESİ

İlter Ertuğrul
KİGEM Eski Genel Sekreteri

EBK, SEK ve SEKA özelleştirmelerini irdelemeden önce, bir konuyu açıklığa kavuşturmak, özelleştirme konusundaki fikirlerin netleşmesi açısından yararlı olacaktır.

Devlet Ne İş Yapar?

Nedense, devletin bazı işleri yapmaması gerektiği, özelleştirmeye ilke olarak karşı olduğunu söyleyenler arasında bile bir "önkabul" halini almıştır.

"Eh, canım, devlet et de mi satsın, süt de mi satsın, bez de mi satsın?"

Aslında, bu konuya verilecek yanıt kesin ve çok kısadır ama, biz önce konuyu Anayasa açısından bir irdeleyelim:

Anayasanın 172. Maddesi der ki:"Devlet, tüketicileri koruyacak önlemleri alır".

Anayasanın 167. Maddesi der ki:"Devlet, piyasalardaki fiili veya anlaşma sonucu oluşacak tekelleşme ve kartelleşmeyi önler".

Anayasanın 41. Maddesi der ki:"Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocuğun korunması için gerekli önlemleri alır".

Anayasanın 5. Maddesi der ki:"Devlet, Türk milletinin bağımsızlığını korur" ve yine "devlet, kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devletiyle bağdaşmayacak surette sınırlayan... ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya çalışır".

2. maddedeki "sosyal devlet" ilkesini ve "devletçilik" ilkesini hiç dikkate almasak bile, Anayasa gereği devlet yukarıdaki görevlerin tümünü yerine getirmekle yükümlüdür.

Devlet, bunu nasıl yapar? Kısaca, "denetleyici ve düzenleyici olarak piyasalarda bulunarak".... Bu görevleri yüzde beşle gerçekleştirebiliyorsa, yüzde beş; yüzde doksan beşle gerçekleştirebiliyorsa, yüzde doksan beş oranında piyasalarda bulunarak. Bunun için devlet herşeyi üretir, herşeyi satar. Bu ne ayıp, ne de günahdır ve ne de bir ideolojinin gereğidir; sadece 1982 Anayasasının devlete verdiği bir görevdir...

EBK Ve SEK Açısından Devlet

Devletin herşeyi üretip satabileceği konusunda anlaştıysak, konuya şimdi bir de EBK ve SEK için bakalım.

Anayasanın 45. Maddesi der ki;

1-"Devlet, bitkisel ve hayvansal üretimi artırmak maksadıyla, tarım ve hayvancılıkla uğraşanların işletme araç ve gereçlerinin ve diğer girdilerinin sağlanmasını kolaylaştırır."

2-Devlet, bitkisel ve hayvansal ürünlerin değerlendirilmesi ve gerçek değerlerinin üreticinin eline geçmesi için gereken tedbirleri alır".

Demek ki, devlet, bırakın et ve süt üretimini azaltmayı, artırmak zorundadır. Devlet, bunun için üreticilere gerekli herşeyi sağlamak zorundadır. Ve daha önemlisi, üreticinin ürünleri değerlendirmek ve üreticinin eline gerçek değerinin geçmesini sağlamak zorundadır.

EBK ve SEK özelleştirmesinden önce devletin piyasadaki payı yüzde 10-12 dolayındaydı. Bu küçük oran ile bile devlet, açıkladığı taban fiyatı ile tüketiciyi, satış fiyatı ile üreticiyi koruyabiliyordu.

Özelleştirmeden sonra ne oldu; sadece üreticiler değil, tümüyle hayvancılık krize girdi...

EBK Özelleştirmesi

EBK tesislerinin özelleştirmesinden sonraki sayısal durum tabloda verilmiştir. Veriler, özelleştirmeden bir yıl sonra, Öz Gıda İş Sendikası tarafından yargıç marifetiyle yapılan tespitleri yansıtmaktadır.

EBK işlemleri "üç yıl üretim" şartıyla satılmış, ancak "üretim" tanımlanmadığı için, tek bir baş hayvan kesimi de üretim sayılmış; yaptırım da sadece satış tutarının %10'u tutarında para cezası olarak tanımlandığı için, adeta üretimsizlik teşvik edilmiştir. Satılan tesisler "üretim" için değil, "arsa"ları için satılmış, ama bazıları arsa değerinin bile altında satılmıştır.

Böylece, KİT'lerde üretim düşüklüğünden şikayet edenlerin, KİT'leri pazarlarken o "düşük(!)" üretim rakamlarını bile "yüksek" buldukları ve bunları sadece "satış" için "bahane" olarak kullandıkları ortaya çıkmıştır.

Dünyayı ve KİT'leri sadece bilançonun son satırındaki "kar-zarar" sütunundan ibaret sananların bunu anlamasını beklemek bir hayal olsa bile, EBK ya da SEK gibi sosyal amaçlı KİT'lerin, teker teker birer şirket gibi değil, bir bütün olarak ve işlevleriyle birlikte ele alınması zorunludur.

Türkiye'de hayvancılık, "aile besiciliği" türünde yapılır. Bunun anlamı, üreticinin genellikle büyük "sürü"lere değil, birkaç baş hayvana sahip olsa bile, EBK ya da SEK gibi sosyal amaçlı KİT'lerin, teker teker birer şirket gibi değil, bir bütün olarak ve işlevleriyle birlikte ele alınması zorunludur.

Türkiye'de hayvancılık, "aile besiciliği" türünden yapılır. Bunun anlamı, üreticinin genellikle büyük "sürü"lere değil, birkaç baş hayvana sahip olmasıdır. Bu nedenle, besicilerin geçimi birkaç baş hayvana, bunlardan elde edecekleri gelire ve bu gelir ile yaklaşık aynı sayıda hayvan alıp besleyebilmelerine bağlıdır.

Bu gelirin belirli bir düzeyin altına düşmemesini ise, EBK sağlar. Çünkü hayvancılıkta büyükbaş için Şubat, Mart, Nisan, küçükbaş için Eylül, Ekim, Kasım "döküm sezonu"dur. Eğer, EBK olmazsa bu aylarda arz talepten fazla olduğu için, satış fiyatı düşer. Fiyatın düşmemesi için EBK "müdahale alımı" yapar ve böylece özel kesim, EBK'nın fiyatının üzerine çıkmak zorunda kalır. EBK7'nin tümüyle özelleştirilmesi bu olanağı ortadan kaldıracak ve besiciyi özel kesimin insafına bırakacaktır. Nitekim, EBK işletmelerinin özelleştirildiği yerlerde sonuç bu olmuştur.

Son olarak da, dünyanın en "serbest piyasacı" olduğu iddia edilen ülkelerinde bile, hayvancılık daima devlet tarafından desteklenir. Finlandiya'da bu oran %71, İsviçre'de %80, AB'de %49, ABD'de %30'dur.

Dönemin Özelleştirme İdaresi Başkanı Ufuk Söylemez'in EBK özelleştirmesinden önceki sözleri şunlardır:

"Biz EBK'yı yaşatmak ve ekonomiye kazandırmak istedik. EBK çalışanlarının iş güvencesi olsun istedik. Bu nedenle de EBK'ya ilişkin düzenlemelerle yeni birtakım imkanlar getirdik:EBK'yı satın alanlar 3 yıl süreyle üretimi sürdürme koşulunu kabul etmiş olacaktıdır. Bunlar zaten sözleşmelerle tazminat ve taahhüde bağlanmıştır. Dolayısıyla bu kurumları alanların asgari üç yıl süreyle üretime devam etme koşulunu kabul etmeleri gerekmektedir."

Sayın Söylemez'in söylediklerinin ne kadarının gerçekleştiğini tablodaki rakamlar ortaya koymaktadır. Özelleştirilen 11 tesisten 9'unda üretim "yok" ya da "yok'a yakın"dır.

EBK özelleştirilmesi konusunda söylenecek son söz şudur:

EBK, derhal özelleştirme kapsamından çıkarılmalı ve Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na iade edilmelidir.

SEK Özelleştirilmesi

Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın övünçle, başarılı bir özelleştirme ve devletin tümüyle çekildiği alanlardan biri olarak ilan ettiği süt sektöründeki durum da EBK'dan pek farklı değildir.

Özelleştirilen SEK tesislerinin listesi ekte sunulmuştur. Listedeki alıcıların "İnşaat Turizm Tic.Ltd." vb. gibi isim ve unvanları bile, bazı tesislerin kimler tarafından hangi amaçla alındığını göstermek için yeterlidir.

EBK gibi, SEK de, "sosyal amaçlı" KİT'lerdendir. Konu tümüyle "iktisadi" açıdan değerlendirilirse, 35 işletmeden 12'si doğru yerde kurulmuş, Doğu ve Güneydoğu Anadolu gibi yerlerde SEK kurulması "sosyal", İç Anadolu ve Karadeniz'de ise, daha çok "siyasal" nedenlerden kaynaklanmıştır.

Örneğin, Mis Süt tarafından alınan ve makinaları Burdur'a taşınan Ankara Lalahan İşletmesinin aldığı süt miktarı, 23 işletmenin toplamına eşitken, İstanbul'un ise beşte birine yakın olmuş, 12 işletmede işlenen süt miktarı toplamın %92'sini oluşturmuş, geri kalan 23 işletme ise, %8'ini işleyebilmiştir.

SEK'te özelleştirme, EBK'da olduğu gibi "üç yıl üretim" şartıyla yapılmış ve beklendiği gibi çoğunda üretim olmamıştır. Satış tutarının %10'u "ceza" için yeterli görüldüğü ve Özelleştirme İdaresi bunu almak için bile gönülsüz davrandığı için, örneğin 110 milyar TL'ye satılan Lalahan İşletmesi'nde 11 milyar TL tutarındaki ceza halen tahsil edilememiştir.

Zaten, Özelleştirme İdaresi, "üretim" konusunda "ciddi" olsaydı, üretimsizliğin yaptırımını olarak "sözleşmenin feshi"ni öngörür ve üretim olmayan işletmeyi geri alırdı. Ancak "üretim" için getirildiği ileri sürülen koşul, daha çok "dostlar alışverişte görsün" türünden olmuş ve daha önce zaten "karlı" olarak çalışan işletmeler bile çeşitli nedenlerle kapatılmıştır.

SEK özelleştirmesinin bir başka sonucu, bazı özel süt firmalarının özelleştirme ile "Pazar kapatma"larına olanak sağlamasıdır. Bunu göstermek için, "MİS Süt (4 tesis), Tikveşli" bazı alıcı firmaların unvanları yeterlidir.

Bunlar özelleştirmeden önce, SEK ile aynı piyasada faaliyet gösteren özel şirketlerdir ve aslında Türkiye'de ham sütün sadece %10-15'i işlenebildiği; bu oran artırılabilceği ve artırılması gerektiği için, özel şirketlere, "devlet"i piyasadan çıkarmadan da yeterince yer vardır. Özelleştirmeciler, Türkiye'de işlenen toplam süt miktarını artıracakları yerde, "devlet"i piyasadan çekerek, devletin payını özel kesime bırakmışlar, özelleştirme özel şirketlerin kendi bölgelerindeki piyasa paylarını artırma ve rekabeti önleme açısından güçlenmeleri sonucunu vermiştir; çünkü SEK özelleştirilmesi "tesis özelleştirilmesi" değil "Pazar özelleştirilmesi"dir.

MİS Süt, aldığı 4 tesisten üçünü kapatarak İç ve Batı Anadolu'ya hakim olurken, süt alım merkezlerini de azaltarak, üreticiyi bu açıdan da ayrıca mağdur etmiştir.

Koç grubu ise, SEK İstanbul İşletmesini ve SEK isim hakkını, özelleştirmeden 3 yıl sonra ele geçirmiştir. Görünüşte SEK İstanbul İşletmesi ve SEK isim hakkı bir ortak girişim grubu olarak görülen Süt Endüstrisi Kuruluşları AŞ'ye satılmış, ancak sonunda Koç grubunun eline geçmiştir.

Sonuç olarak SEK özelleştirmesinin iki sonucu vardır; faaliyetini sürdüren işletmeler "Pazar"ları için, diğerleri ise, "arsa"ları için satılmıştır ve hep olageldiği gibi Özelleştirme İdaresi, kendisine sadece "satış"tan sorumlu gördüğü için, "üretim" için hiçbir önlem almamış, görünürde aldıklarını da uygulamayı savsaklamıştır.

SEKA Ya Da KİT'ler Nasıl Hurdaya Çıkarılır?

Bu çalışmada ele alınacak son konu 1997 Aralık ayında özelleştirme kapsamına alınan Türkiye Selüloz İşletmeleri Genel Müdürlüğü ya da kısa adıyla SEKA.

SEKA, bildiği gibi Cumhuriyet'in "ilk planlı kalkınma dönemi"nin ya da "devlet eliyle sanayileşme hamlesi" KİT'lerindedir.

İlk kağıt tesisi 1936'da İzmit'te kurulmuş, bunu Aksu, Çaycuma, Dalaman, Afyon, Balıkesir, Akdeniz ve Kastamonu izlemiştir. SEKA'nın özel kesimden farkı, "selüloz" üretimi de yapmasıdır ve bu nedenle 5 Nisan döneminde döviz kurundaki olağanüstü artış sırasında özel kesimi de SEKA'nın selülozları kurtarmış, özel kesim dünya fiyatlarının altında SEKA'dan selüloz almıştır.

Selüloz-İş Sendikası tarafından KİGEM'e yaptırılan "Dünden Bugüne SEKA" adlı araştırma SEKA ile ilgili şu temel bulguları ortaya koymuştur:

"AB ile yapılan verimlilik karşılaştırması, işçi verimliliğinin ne kadar düşük olduğunu göstermiştir. Birim işçinin marjinal verimliliği, birim sermayenin marjinal verimliliğine bağlıdır. Bunun yolu ise, modern teknolojinin etkin bir şekilde üretime uygulanmasıdır. Bu nedenle, 'verimsizlik'te suçlu işçi değil, yatırım yapmayan özelleştirmeci zihniyettir."

"SEKA için Yüksek Denetleme Kurulu tarafından yapılan önerilerde dikkati çeken, genellikle iyileştirme yatırımlarından, modernizasyon ve eğitim yatırımlarından söz edilmesidir. Buradan çıkan önemli bir sonuç, yatırım almayan kuruluşların ölmeye mahkum olacağıdır."

"Bu yatırımların hangi kaynaktan sağlanacağı ise, yalnızca SEKA ile sınırlı bir konu değildir ve iktisat politikalarında devletin işlevi ve KİT'lere yeni bir bakış gibi, daha makro politikaların oluşturulmasıyla da doğrudan ilgilidir."

Özetle, özelleştirmeye hazırlık için SEKA'nın olağan yatırımları bile engellenmiş ve SEKA "hurdaya çıkmaya" mahkum edilmiştir.

Aynı raporda, KİT'ler için sadece "kar" ölçütünü kullananlara bu durum hatırlatılarak şunlar söylenmiştir:

"1995 ve 1996'da SEKA'nın kimi işletmeleri dönem dönem 'durduruldu'. Bu raporun yayınlandığı tarihte de Giresun, Kastamonu gibi işletmeler 'durmüş' vaziyette. Buna karşın SEKA gerek 1995'te, gerekse 1996'nın ilk 10 ayında karda.... Ama bu kar, işletme karı değil; menkul kıymet satışından elde edilen kar. Yani SEKA da artık "rantiye"... Peki, karını yatırıma dönüştürebiliyor mu? Hayır!

KİT'leri "karlılık" gibi bir ölçütü değerlendirilmeyi yeterli görenlerin gözlüğüyle yaklaşıldığında, artık "özelleştirme" bahanesi kalmamış diyerek konuyu kestirip atmamız mümkün...

Ama biz, tüm bu verilere bakıp, "SEKA'da işler yolunda" diyemiyoruz. Çünkü bizim için bunlar yeterli değil. Çünkü biz, SEKA'nın yatırımsızlık nedeniyle bir çıkmaz yola sokulduğunu görebiliyoruz. Aynı tehlikenin yakında tüm KİT'leri beklediğini de...

Çünkü, aslolan üretimdir. Üretmeyen bir ekonomi büyüyemez. Bunun için de yatırım zorunludur.

Bugüne kadar, özelleştirme gerekçelerini, "zarar"a, "verimsizlik"e bağlayanlar, artık bu görüşleri dile geçirmekten vazgeçtiler. Artık "ne pahasına olursa olsun özelleştirme" var ve bunun için de bazıları, iyileştirme yatırımlarını bile yapmayarak, KİT'leri kimsenin savunamayacağı bir duruma getirmeye çalışıyorlar".

Geçen bir yıllık süre, bu "tespit"i doğrulamıştır. 1995 ve 1996'yı "kar" ile kapayan SEKA'nın bu geliri yatırıma dönüştürmesine izin verilmemiş ve 1997'de "zarar!" eden SEKA Aralık ayında da "özelleştirme kapsamı"na alınmıştır. Özelleştirmeye hazırlanması için verilen süre ise 20 gün bile değildir. 6 Aralık 1997'de alınan ve "SEKA'nın 31.12.1997'ye kadar özelleştirmeye hazırlanmasını" öngören karar, SEKA'ya yıl sonundan 12 gün önce tebliğ edilmiştir.

SEKA özelleştirmesinin nasıl "tecelli" edeceği aynı raporda İzmit için şöyle belirtilmişti:

"SEKA İzmit Müessesesi'nin özelleştirilmesi durumunda, eski teknoloji ve ekonomik ömrü tükenmiş müessesenin tek çekici tarafı,.....^a.....tamamlanmış sanayi arası olacaktır."

Diğer tesislerden çoğu için de, "akıbet"in pek farklı olmayacağı kesin gibidir.

Sonuç

SEK'te tamamlanan, EBK'da tamamlanmasına çalışılan, SEKA'da ise yeni başlanacak özelleştirmenin yöntemleri sektörlere göre değişse bile, sonuçları değişmez. Çünkü özelleştirmede amaç, başka KİT'ler olmak üzere, devlete ait herşeyi özel mülkiyete geçirmektir.

Türkiye'de sabah akşam anlatılan, özelleştirmenin dünyada ne kadar "başarılı" sonuçlar verdiğiğine ilişkin öyküler de, kimse kusura bakmasın ama, tek sözcükle ya "düzmece" ya da "yalan"dır. Dünyada "özelleştirme" ile ekonomisi kurtulmuş tek bir az gelişmiş ülke yoktur; olamaz da... Özelleşme ile "kurtulan" her ülke, daha sonra IMF, Dünya Bankası ya da ABD tarafından bir kez daha kurtarılmış ya da kurtulmaktan beter edilmiştir¹⁶

Gelişmiş ülkelerde neler olduğunu anlatmaya ise, birer örnek yeter:

Thatcher'in "başarılı" özelleştirmesi sonucunda, İngiltere'de 2.200.000 adet "T" hissesinin %48.4'ü, 174 kişinin, %66.2'si ise, 700 kişinin elinde toplanmıştır.

Almanya 650 milyar DM "gelir" bekleyerek başladığı özelleştirmeyi, 250 milyar DM "zarar"la bitirmiştir.

Sonuç; özelleştirmenin iyisi, kötüsü olmaz. Bütün özelleştirmeler kötüdür; çünkü, az gelişmiş ya da gelişmiş ülkelerin uluslar arası ya da ulusötesi sermaye yoksa açılması, açılmışsa katmerleştirilmesidir.

Özelleştirme isteyenler, "sömürgeleşme" istediklerini bilmelidirler¹⁷.

¹⁶ Örneğin G.Kore'yi "kurtarmak" için açılacak kredinin koşulları arasında bu ülkede kurulacak şirketlere yabancı sermaye payının geçişli olarak artırılması da yer almaktadır.

¹⁷ Meraklıları, özelleştirme uygulamaları hakkında özet bilgi için KİGEM tarafından hazırlanıp Petrol-İş tarafından yayınlanan "Özelleştirme Kimin İçin" adlı kitapçığa, dünya ölçeğinde ayrıntılı bilgi için Ümit Yayınevi tarafından yayınlanan "Globalleşme Tuzağı"na bakabilirler.

**ÖZELLEŞTİRME KAPSAMINDAKİ KURULUŞLARA AİT TESİS, VARLIK VE İŞTİRAK
PAYLARINDAN SATIŞ VEYA DEVİR İŞLEMİ GERÇEKLEŞTİRENLER-Devam**

	SATIŞ TARİHİN-DEKİ PAY(%)	SATI-LAN PAY (%)	SATIN ALAN KİŞİ/KURULUŞ	SATIŞ TARİHİ	SATIŞ BEDELİ (TL)	SATIŞ BEDELİ (ABD Doları)
T.SÜT ÜRÜNLERİ A.Ş.	-	-				
İZMİR-TİRE Süt Toplama Merkezi	-	-	LEVENT YATKIN	10.5.93	505.000.000	51.750
ÇATALCA Süt Toplama Merkezi	-	-	Z.YÜCEL- A.HASBAYRAM	13.5.93	675.253.000	67.912
DENİZLİ-ACIPAYAM Arsası	-	-	Dr.İSA TUZCU	16.7.93	451.000.000	40.277
ADANA Süt ve Mamulleri İşletmesi	-	-	SEYTAŞ A.Ş.	20.7.95	56.000.000.000	1.264.394
AFYON Süt ve Mamulleri İşletmesi	-	-	Afyon Gıda San. A.Ş.	20.7.95	40.000.000.000	903.138
AMASYA Süt ve Mamulleri İşletmesi	-	-	OĞRAŞ Top.San.Ltd.Şti.	20.7.95	25.000.000.000	563.749
BAYBURT Süt ve Mamulleri İşletmesi	-	-	Vural İŞAŞIR	20.7.95	18.600.000.000	419.429
ÇAN(Çanakkale) Süt ve Mamulleri İşletmesi	-	-	TİKVEŞLİ A.Ş	20.7.95	16.000.000.000	361.255
ÇANKIRI Süt ve Mamulleri İşletmesi	-	-	AYTAÇ Dış Tic.Yat.San.AŞ.	20.7.95	21.000.000.000	473.549
ERZİNCAN Süt ve Mamulleri İşletmesi	-	-	ASIR AŞ.	20.7.95	16.000.000.000	360.799
ERZURUM Süt ve Mamulleri İşletmesi	-	-	ÖZTALAY İnş.Turizm Tic.Ltd.	20.7.95	18.000.000.000	405.899
ESKİŞEHİR Süt ve Mamulleri İşletmesi	-	-	MİS Süt A.Ş.	20.7.95	40.000.000.000	901.998
HAVSA(Edirne) Süt ve Mamulleri İşletmesi	-	-	TRAKYABİRLİK	20.7.95	64.000.000.000	1.443.197
SİVEREK(Ş.Urfa) Süt İşletmesi	-	-	Ali Murat BUCAK	20.7.95	6.000.000.000	135.300
YATAĞAN(Muğla) Süt İşletmesi	-	-	Bodrum Su Ü- rün.Paz.Ltd.Şti.	20.7.95	32.000.000.000	721.598
YÜKSEKOVA(Hakkari) İşletmesi	-	-	Şükrü ACAR	20.7.95	5.000.000.000	112.750
TRABZON İşletmesi	-	-	DEMÇAY A.Ş.	20.7.95	36.000.000.000	812.825
SOLAKLI(Adana) Süt Toplama Merkezi	-	-	Cuma ŞANLIYURT	20.7.95	4.000.000.000	89.174
SİNOP Süt ve Mamulleri İşletmesi	-	-	Recep ÖZDEMİR	26.7.95	17.000.000.000	378.712
BALIKESİR Süt ve Mamulleri İşletmesi	-	-	MAR Tüketim Mad.İth.lhrc.A.Ş.	28.7.95	144.000.000.000	3.208.556
BURDUR Süt ve Mamulleri İşletmesi	-	-	MİS Süt. A.Ş.	31.7.95	121.000.000.000	2.696.078
İZMİR Süt ve Mamulleri İşletmesi	-	-	MİS Süt A.Ş.	31.7.95	305.000.000.000	6.795.900
LALAHAN Süt ve Mamulleri İşletmesi	-	-	Mis Süt A.Ş.	31.7.95	110.000.000.000	2.450.980

MUŞ Süt ve Mamulleri İşletmesi	-	-	MUŞ Ovası Süt Ür.San.Tic.A.Ş.	1.8.95	5.500.000.000	122.111
ADILCEVAZ(Bitlis) Süt ve Mamulleri İşletmesi	-	-	Adilcevaz Sulama Kooperatifi	4.8.95	7.500.000.000	165.366
Ceylanpınar Arsası	-	-	Veysi GÖLLÜ-Ahmet GÜNTEKİN	4.8.95	4.000.000.000	88.195
AKSARAY Süt ve Mamulleri İşletmesi	-	-	Aksaray Aksüt Süt Mamul.Ltd.Şti.	8.8.95	39.000.000.000	856.626
SİVAS Süt ve Mamulleri İşletmesi	-	-	FAH-SEL Sanayi Ürünleri Ltd.Şti.	8.8.95	18.100.000.000	396.634
Şebinkarahisar Arsası	-	-	Ünsal ULUÇEÇEN	10.8.95	2.200.000.000	48.025
ELAZIĞ Süt ve Mamulleri İşletmesi	-	-	ELSÜT A.Ş.	16.8.95	22.000.000.000	466.972
İSTANBUL Süt ve Mamulleri İşletmesi	-	-	SÜT END.KURULUŞLARI A.Ş.	29.8.95	1.420.000.000.000	29.740.088
SEK İsim Hakkı	-	-	SÜT ENDS.KURULUŞLARI A.Ş.	29.8.95	380.000.000.000	7.958.615
BOLU Süt ve Mamulleri İşletmesi	-	-	ABANT Süt Ortak Girişimi	31.8.95	71.000.000.000	1.484.021
TUNCELİ Süt Toplama Merkezi	-	-	Celal YAŞAR	31.8.95	15.000.000.000	313.525
ÇORUM Süt ve Mamulleri İşletmesi	-	-	CANSÜT Gıda Sanayi A.Ş.	8.9.95	22.500.000.000	476.957
DİYARBAKIR Süt ve Mamulleri İşletmesi	-	-	H.M.Adnan ÇELEBİESER	22.11.95	35.000.000.000	661.338
ADİYAMAN Süt ve Mamulleri İşletmesi	-	-	Ahmet Yaşar ÖNCEL	23.11.95	12.000.000.000	226.745
DEVREK Süt ve Mamulleri İşletmesi	-	-	BAŞOĞLU A.Ş.	23.11.95	22.000.000.000	415.698
SİLVİRİ Süt Toplama Merkezi	-	-	KLAS Alışveriş Merkezi Dış Tic.A.Ş.	24.11.95	8.000.000.000	149.695
AYDIN-Köşk Arsası	-	-	SEMA Tar.Hay.Tur.Pet.ÜR.San. AŞ.	8.12.95	24.000.000.000	432.265
KASTAMONU Süt ve Mamulleri İşletmesi	-	-	SAF Süt Gıda San.Tic.A.Ş.	22.12.95	16.000.000.000	279.393
Yenice Süt Toplama Merkezi	-	-	Süleyman ÇALIŞKAN	6.2.98	3.800.000.000	18.289
SEK'E AİT VARLIKLAR TOPLAMI	-	-			3.223.831.250.000	68.957.772

**ÖZELLEŞTİRME KAPSAMINDAKİ KURULUŞLARA AİT TESİS, VARLIK VE İŞTİRAK
PAYLARINDAN SATIŞ İŞLEMİ VEYA DEVİR GERÇEKLEŞTİRİLENLER-Devam**

	SATIŞ TARİ- HİN-DEKİ PAY(%)	SATI-LAN PAY (%)	SATIN ALAN KİŞİ/KURULUŞ	SATIŞ TARİH İ	SATIŞ BEDELİ (TL)	SATIŞ BEDELİ (ABD Doları)
EBK ET VE BALIK ÜRÜNLERİ A.Ş.	-	-				
MANİSA Lojman Arsası	-	-	Musa KÖK(Kök İnşaat)	7.7.95	8.050.000.000	182.747
İSKENDERUN Soğuk Depo Arsası	-	-	BİLFER Madencilik A.Ş.	10.7.95	36.010.000.000	813.234
ÇERKEZKÖY Arsası	-	-	ÖZNUR Kablo San.Ltd.Şti.	10.7.95	66.800.000.000	1.508.582
GÖLBAŞI-OĞULBEY Arsası	-	-	ÇİHAN-KUR İnş.San.Tic.A.Ş.	10.7.95	77.500.000.000	1.750.226
ANKARA Kombinasi Arsası	-	-	GİMAT	11.8.95	1.350.000.000.000	29.209.399
AFYON Et Kombinasi	-	-	ÖZERLER Holding A.Ş.	16.8.95	50.000.000.000	1.061.301
SULUOVA Et Kombinasi	-	-	AMASYA Pancar Ekicilirei Koop.	16.8.95	37.000.000.000	785.363
MALATYA Et Kombinasi	-	-	MALET Malatya Et Ür.San.A.Ş.	16.8.95	31.000.000.000	658.006
KARS Et Kombinasi	-	-	ÇELİKLER Turizm Ltd.Şt.	17.8.95	20.000.000.000	422.306
ELAZIĞ Et Kombinasi	-	-	ELAZIĞ Et Ür.Ent.Tes.A.Ş.	17.8.95	40.000.000.000	844.612
ŞANLIURFA Et Kombinasi	-	-	DEM-ET Demir Et Ent.Tes A.Ş.	18.8.95	28.000.000.000	591.741
TATVAN Et Kombinasi	-	-	TAT-ET Entegre Et San.A.Ş.	21.8.95	19.000.000.000	401.437
BAYBURT Et Kombinasi	-	-	NURTAT KOLOĞLU A.Ş.	25.8.95	23.000.000.000	481.534
BURSA Et Kombinasi	-	-	ET-BA Bursa Ortak Girişim A.Ş.	29.8.95	60.000.000.000	1.256.623
ERSAN A.Ş.	99.83	99.83	ERZİNCAN Pancar Ekicileri A.Ş.	31.8.95	6.000.000.000	125.410
KASTAMONU Et Kombinasi	-	-	KASTAMONU Et Gıda A.Ş.	8.9.95	30.000.000.000	637.796
AĞRI Et Kombinasi	-	-	AĞ-ET Ağrı Ent.Tesisleri A.Ş.	11.9.95	25.000.000.000	532.413
EBK'YA AİT VARLIKLAR TOPLAMI					1.907.360.000.000	41.262.730

ÖZELLEŞTİRİLEN 16 SEK İŞLETMESİNDE SON DURUM

İşletme Adı	Satın Alan	Özelleştirme Öncesi Üretim Ton/Yıl	Özelleştirme Sonrası Üretim Ton/Yıl	Özelleştirme Öncesi İstihdam	Özelleştirme Sonrası İstihdam	Satılan Alan M2	Satılan Kapalı Alan M2	Satılan Araç Sayısı
ADANA	Seytaş A.Ş.	7.150	1.500	61	30	15.000	6.895	19
ADIYAMAN	A.Yaşar ÖNCEL	223	Üretim Yok	10	İstihdam Yok	22.331	2.597	5
ADILCEVAZ	Sulama Kooperatifi	469	Üretim Yok	17	13	23.500	2.597	6
AKSARAY	Aksüt Süt Ltd.Şti.	1.466	1.800	20	8	26.608	2.914	9
DIYARBAKIR	Adnan ÇELEBİESER	7.200	720	25	İstihdam Yok	27.300	3.255	12
LALAHAN	MİS Süt A.Ş.	9.000	Üretim Yok	75	6	48.404	11.384	17
ELAZIĞ	Elsüt A.Ş.	680	300	17	4	14.791	2.768	8
ERZİNCAN	Asır A.Ş.	216	1.800	19	20	22.262	3.344	9
ERZURUM	Özatalay İnş.Ltd.	1.008	3.600	19	15	20.862	3.542	8
KASTAMONU	Saf Süt Gıd.Tic.A.Ş.	4.114	Üretim Yok	23	İstihdam Yok	7.406	3.720	14
MUŞ	Muş San.Tic.A.Ş.	365	180	12	Bilgi Alınmadı	20.200	2.396	2
İZMİR	Mis Süt A.Ş.	32.987	Üretim Yok	169	2	21.646	10.545	37
SİVEREK	Halil Murat BUCAK	2.578	Üretim Yok	14	İstihdam Yok	38.815	2.501	11
SİVAS	Fahsel A.Ş.	2.520	3.000	16	20	20.000	3.394	6
İSTANBUL	Rami TOP/Koç Holding	50.000	69.000	154	169	42.440	14.922	39
TRABZON	Şeref KAHRAMAN	1.800	Üretim Yok	20	İstihdam Yok	12.845	3.419	8
	TOPLAM	121.776	81.900	671	287	384.410	80.913	210

EBK KOMBİNALARI

Tesisin Adı	Satış Tarihi	Satış Fiyatı Milyar TL	Kıdem-ihbar Tazminatları Milyar TL	Devletin Kar/Zararı Milyar TL	Toplam Alan M2	Toplam Kapalı Alan M2	Araç Sayısı	Özelleştirme Öncesi İstihdam	Özelleştirme Sonrası İstihdam	Özelleştirme Öncesi Üretim (Ton)	Özelleştirme Sonrası Üretim
AFYON	26.7.9-5	50	25.8	24.2	170.521	8.950	9	83	14	1.477	Üretim Yok
SULUOVA	27.7.9-5	37	45.4	-8.4	116.903	14.738	12	136	37	1.884	Üretim Yok
ELAZIĞ	26.7.9-5	40	31.5	8.5	46.410	7.453	12	81	8	6.482	Üretim Yok
KARS	27.7.9-5	20	25.5	-5.5	585.994	17.814	13	75	20	1.034	38
TATVAN	27.7.9-5	19	25.7	-6.7	154.262	14.996	10	54	19	1.591	Üretim Yok
BAYBURT	26.7.9-5	23	12.3	10.7	386.625	22.769	7	37	4	306	Üretim Yok
KASTAMONU	27.7.9-5	30	24.8	5.2	400.507	12.975	10	75	3	945	Üretim Yok
ŞURFA	28.7.9-5	28	14.1	13.9	79.765	6.200	9	40	11	2.951	Üretim Yok
BURSA	26.7.9-5	60	40.2	19.8	60.900	12.030	22	121	38	9.409	1.301

ÖZELLEŞTİRMELERE KARŞI NE YAPMALI?

Dr. Metin Bakkalcı

1-Dünyada ve ülkemizde son dönemde tüm toplumun gündelik hayatına giren "özelleştirme dalgası"nın dinamikleri, bu dalganın gerçek sahipleri, gerçek sahiplerinin amaçları ve "özelleştirme dalgası"nın sonuçları konusunda gerek teorik düzeyde, gerekse de pratik sonuçları hakkında oldukça anlamlı bir tablo, kanımca ortaya çıkmıştır.

2-Bu tablo içerisinde, kritik olan "ne yapmalı?" sorusudur.

3-"Ne yapmalı?" sorusu ile ilgili olarak da, aslında bugüne değin son derece saygın, ciddi ipuçları da ortaya çıkmıştır.

Ancak, bugüne değin ki çalışmalarda ciddi ipuçları ortaya çıkmış olmakla birlikte "ne yapmalı?" sorusuna gelince, bu soruya verilen yanıtlarda sınırlılık gözlenebiliyor. İşte bu sınırlılık, söz konusu ipuçlarını bile zaman zaman görmemizi engelleyebiliyor.

Yerel faaliyetlerin sonuç getirmediği, sıkça öne sürülen bir yakınma. Bu yüzden de "en geniş birlik" gerekir gibi, fazlasıyla geniş önermeler ileri sürülüyor ya da farklı model önerileri getiriliyor. Model tartışmaları ya da model geliştirmeye harcanan çaba, amacın kendisine harcanması gereken çabanın yerini alabiliyor. Bu şekilde özeltenebilecek önerilerle, belki de farkına varmadan, bir sürecin ortaya çıkması tehlikesi, tartışmaya değer bir konudur. Başka bir deyişle, tek tek kişinin-grubun-kesimin-sınıfın tek tek durumlarda tek tek eylemlerde bulunmasını bile önleyebilen, kendi dinamiği içinde işleyen bir süreç ortaya çıkabiliyor. Somut sorunlara karşı somut eylemler yapmak yerine, bir sürece kapılıveriyoruz.

a) Sorun böyle bir sınıra hapsedilince "özne ruhu"nda bir aşınma tehlikesi doğuyor. Çünkü, "en geniş birlik" önerisi kendi içinde totolojik bir yaklaşım taşıyor(Aksini önerilemek mümkün müdür?). Tek başına bu öneri bana adım attıramaz, dahası benim dışındaki faktörlere beni bağlı kılabılır, benim yapabileceğimi gözden kaçırabilirim.

Bu sebeple, kural olarak söyleyen/söylenen dilin, eyleyen dile dönüşmesi yöntem olarak esas olmak durumundadır.

b) Salt model tartışması, tanım gereği ruhsuzdur. Model gerekli araçlardan sadece biridir, eyleyenlerin mücadele sürecinde gerçek ruhuna kavuşabilir.

Bu ön değerlendirmelerden sonra, kimi başlıkları ifade etmek isterim.

1-Özelleştirme, mevcut durumda, sermaye sınıfının kendini yeniden üretebilmesinde, kendini tahkim edecek, planlı ve somut güce dayalı bir politikanın ürünü ise, nihai çözüm, bu kendini tahkim eden, planlı ve somut güce dayalı politikanın etkisizleştirilmesi olmak durumundadır.

Bu da kuşkusuz, planlı ve somut güce dayalı çok yönlü politikanın hayata geçirilmesi ile olanaklıdır.

Salt "özelleştirmeden vazgeçin" çağrısının, muhatabı olamaz. Çünkü, özelleştirme yanlıları bunu herhangi bir tercih gereği olarak değil, varoluşlarının bir gereği olarak gündeme getirmektedirler. Bir başka deyişle, bu maddi güce dayalı politikaların mücadelesinin varlığı, bizim tercihimiz değildir. Bunu kabul ederiz ya da etmeyiz. Kabul etmek, dolayısı ile "ne yapmalı?" sorusunu öne koymak, kuşkusuz, büyük bir iddiadır.

Toplumun ve o arada bireylerin çıkarları doğrultusunda kabul ettiğimiz varsayımı ile devam edersek, benim (her kimsem?) eylemliliğim esastır.

2-Bu mücadele anlık bir durum değildir, gündelik hayatın içinde hergün yeniden üretilen karmaşık bir bütündür. Cepheden bir faaliyeti etkin kılacak bir faaliyetler manzumesidir.

Esas olan, özelleştirmeden olumsuz etkilenen tüm halkın ortak faaliyetinin zenginleştirilmesidir. Benim bu faaliyette bir taş koyabilmemdir. Ve o tek bir taş, başka taşların konmasına yol açabilecek, başka taşlar arasında bir anlam kazanacaktır.

3-Bu faaliyetler manzumesi;

a)teşhiri,

b)protestoyu,

c)pozitif isyancı bir ruh halini,

d))dayanışma ortamını içerir.

a)Teşhir;

- i. her türlü akademik çalışma değerlidir,
- ii. özelleştirmenin her türlü sonucunun sergilenmesine ilişkin faaliyeti içerir,
- iii. tüm bunların insanların gündelik hayatlarına tercümesini gerektirir,
- iv. tüm topluma (doğrudan-dolaylı gözükten ilgililer) yönelik doğru bilgilendirmeyi içerir.

b) Protesto;

- i. her türlü karşı çıkışı içerir,
- ii. her düzeyde karşı çıkışı içerir,
- iii. her biri değerlidir.

c) Pozitif isyancı ruh hali;

- i. olan bitene karşı "sonuç alınca kadar" iddia ve ısrarı içerir,
- ii. pozitif bir tarzda gündelik hayata içinde somut adım atmaya içerir,
- iii. özelleştirme karşıtı politikanın ve uygulama plan ve imkanlarının olgunlaştırılmasını içerir.

d) Dayanışma ortamı;

- i. moral değer itibarı ile dayanışmayı içerir,
- ii. mücadele için gerekli dayanışmayı içerir,
- iii. özelleştirme sonuçlarını, belli ölçüde, gidermek için gerekli dayanışmayı içerir.

4- Ve tüm bu ve bunun gibi faaliyetler politik, ideolojik, ekonomik, kültürel vb. düzeylerde organik bir bütünlük içinde ve her gün daha da olgunlaşarak gerçekleşebilir.

Ve her bir faaliyet bir diğerinden daha az değerli olmayıp, aralarında hiyerarşik bir ilişki söz konusu değildir (En üst soyutlama düzeyinde, kimi/lerin temel faaliyet olması, somut gündelik hayatta bir hiyerarşiye yolaçmaz).

Ve bugüne kadar ki, kimi tersane, maden ve enerji alanında, sağlık alanındaki somut mücadele örnekleri, Özelleştirme Karşıtı Platformu gibi platform deneyimleri; yayın faaliyetleri; akademik faaliyetler; Bergama örneği gözönüne alındığında, anlamlı dersler çıkarabileceğimiz kanısındayım.

Ve kuşkusuz, güzel bir dalganın ipuçlarının ortaya çıkmakta olduğunu mutluluğumu yaşamaktayım.

ÖZELLEŞTİRMELER KARŞISINDA NE YAPILABİLİR?

Mehmet Yüksel Barkurt

TMMOB 2. Başkanı

2. Dünya Savaşı'ndan 70'lerin ortalarına kadar devam eden kapitalist sistemdeki görece istikrarın bu tarihlerden sonra kronik bir krize dönüştüğünü biliyoruz. Ben ortaya çıkan bu krizin dünya ölçeğinde sosyal ve siyasal devrimlerin koşullarını yarattığına inanıyorum. Ancak, Sovyet sisteminin içinde bulunduğu sorunlar, devrimci sürecin yaşanmasını ve bu sürecin güçlü dış dinamiklere sahip olmasını engellemiştir.

Kapitalist sistem krizi aşabilmek için üç araca başvurmuştur. Birincisi, teknolojiyi yenilemiş ve buna bağlı olarak üretimde ve istihdamda esnekleşmeye gitmiştir. İkinci olarak, emeğe saldırı başlatmıştır. Hemen her ülkede emeğin milli gelirdeki payı azaltılmış, örgütlü yapısı dağıtılmaya çalışılmıştır. İşçi sınıfının mücadele tarihinde önemli bir yeri olan Fransa'da bile, sendikali işçi oranı, işçilerin %15'ine geriletmiştir. Üçüncü olarak ise, kapitalizmin uyguladığı bu yöntemler karşısında direnemeyen, rekabet edemeyen Sovyet sisteminin çökmesi ile bu ülkeler kapitalizmin pazarı konumuna getirebilmişlerdir. Yani, krizle ortaya çıkan devrimci olanaklar kullanılmamış, tam tersine bir karşı devrim yaşanmıştır.

Özelleştirme sorununu da kapitalizmin bu genel ve kronik krizi kapsamında değerlendirmek gerekiyor. Özelleştirme, yaşanan krizin başlıca nedenlerinden birisi olan azalan kar oranlarındaki düşüşü durdurmak için bazı ürünlerin ve hizmetlerin kamu tarafından üretilmesinin, sunulmasının, Pazar olanaklarını sınırlamasının ve birikim alanını daraltmasının önüne geçilmesi için zorunlu bir uygulama olarak gündeme getirilmiştir.

Ancak, ben hem Türkiye hem de dünya açısından sorunların çözümü yönünde iyimserlik taşıyorum. Bir süre önce eski bir sosyalist ülkede idim. Özelleştirme konusunda orada kamuoyunun bilinç düzeyini bizden çok daha geri olarak gözlemledim. Türkiye'de hem emeğe yoğun bir saldırı yaşanıyor hem de bilim ve teknoloji bu saldırının bir ögesi olarak fetiş haline getiriliyor. Bu anlayış bizim mühendis ve mimar ortamında da oldukça taraftar bulabiliyor. Bilim ve teknoloji, siyaset ve ideoloji dışı, kendi başına bağımsız bir gerçeklik ve gelişme çizgisi olarak kabul görebiliyor, toplum yararına olması ve denetlenmesi gerçeği gözden kaçırılabilir. Ancak, hala direnç noktalarının varlığı beni iyimser olmaya yöneltiyor.

Dünya ölçeğinde de beni iyimser kılan gelişmeler var. Meksika krizi ve Zapatistalar, Fransa ve kamu çalışanlarının grevleri, Pasifik ve G.Kore'de yaşanan işçi direnişleri, yalnız özelleştirmenin değil, onun üst başlığını oluşturan küreselleşmeyi ve yeni dünya düzenini zor günlerin beklediğinin ilk örneklerini oluşturuyorlar.

Özelleştirme ile ilgili olarak en çok tartışılan bir konu olan ve sermayenin önünde engel oluşturan ulus devlet kavramı üzerinde biraz durmak istiyorum. Ulus devlet hala bir gerçeklik, ama oyunun kurallarını büyük ölçüde süper güçler koyuyorlar. Süper güç olmak için hem ekonomik hem de askeri güce birlikte sahip olmak gerekiyor. Sovyet sistemi çökene kadar dünyada iki süper güç vardı, bugün ise ABD bu özellikleri tek başına taşıyor. AB lideri Almanya'nın da, Pasifik'in lideri Japonya'nın da ekonomik güçleri küçümsenemez, ama askeri güçleri süper güç olmalarını engelliyor. Örnekler çoğaltılabilir, ancak askeri ve ekonomik güçle desteklenmemiş ulus devletlerin pazarlık

güçleri sınırlı kalıyor. Kuşkusuz, bu tartışma Türkiye açısından çok daha önem taşıyor. 70 milyar dış borcu olan bir devleti hareket alanı, rekabet gücü herhalde son derece sınırlı kalacaktır.

90'lardan sonra ABD'de uzunca bir süre devam etmiş olan Cumhuriyetçilerin iktidarı son buldu ve halka pek çok vaade bulunan Demokratlar iktidarda, İtalya, Fransa ve İngiltere'de ise sosyal-demokratlar iktidar oldular. Kısa bir süre sonra Almanya'da da bu yönde bir iktidar değişikliği bekleniyor. Bu sonuç, iktidara gelen partiler ya da topluma kazandıracakları açısından bir önem taşıyor, çünkü bu iktidarlar toplumlara bir şey kazandırmayacak. Ancak, onları iktidara getiren halkın neo-liberalizme duyduğu tepkiyi önemsememiz gerekiyor. Bu iktidarların kaçınılmaz olan başarısızlığı, kitleleri yeni arayışlara yöneltecektir. Buradan ortaya atılan soruya yanıt vermeye çalışacağım. Evet, küreselleşmenin alternatifi var, yeni koşulları iyi analiz etmiş devrimci politikalar ve bu politikaları yaşama geçirecek olan sosyalizmdir alternatif.

Türkiye açısından acil görev de aynı, 60'larda TİP örneğinde yaşadığımız gibi kendini herkese göre tanımlayan değil, herkesi kendisine göre tanımlamaya zorlayan, inancı, dünyadaki ve Türkiye'deki gelişmeleri kavramış sosyalist bir partiyi, onun öncülüğünde bir emek cephesini yaratmak gerekiyor.

2)Konuşmamın bu bölümünde kapitalist sistemde mülkiyet biçimine değineceğim. Evet, doğrudur kapitalist sistemde devlet sermayenin çıkarlarına hizmet etmektedir. Dolayısıyla, devlet mülkiyetini kapitalist sistem içinde savunmak çok anlamlı görülmebilir, özelleştirmeye ilgi gösterilmeyebilir. Ancak, bu çok yüzeysel ve soruna düz bir mantıkla yaklaşma olur. Görelî farkları, ayrıntıları önemsememe olur. Oysa bu farklar son derece önemlidir. İster mal, ister hizmet üretimi yapılsın kamu sektörü hem örgütlenme hem de sosyal güvenlik açısından görelî avantajlara sahiptir. Kuruluşları ve işleyişleri açısından piyasa koşullarına daha dirençlidir ve kimi işlevleri kar amacının dışındadır. Bu nedenle, özelleştirmeye karşı çıkmak emekçiler açısından bir zorunluluktur.

Özelleştirme uygulamaları bütün dünyada ve bizde sonuçlarını göstermeye başladı. Bunlar son derece olumsuzluklar içeriyor. Uygulamaların olumsuz sonuçlarını kitlelere anlatarak özelleştirme karşıtı cepheyi yaygınlaştırma ve güçlendirme olanağına artık daha fazla sahibiz.

KAMU İŞLETMELERİ ÖZERKLİK VE DENETİM

Petrol İş Sendikası

Giriş

Kamu işletmeleri yalnızca sendikal örgütlülüğümüzün bir parçası değil, kamu alanının, toplumsal fayda sağlayabilen bir alanın en önemli parçalarından biri. Bu nedenle kamu işletmelerinin özelleştirilmesine karşı durmak demokratik gelişme, sömürünün azalması, sendikal örgütlü gücün etki alanının genişlemesi için kaçınılmaz bir görevdir.

Yalnızca, devlet işletmelerini kapsayan bir özelleştirmeye karşı duruş eksik bir mücadele olduğundan başarı şansı da sınırlıdır. **Özelleştirmeye karşı duruşu, bir bütün olarak ele almak gerekir.** Çünkü özelleştirme sermayenin emeğe karşı topyekün bir saldırısı, kazanımları, kamu alanını ve toplumsal fayda elde etme imkanlarını ortadan kaldırma girişimidir. Bu nedenle mücadeleyi kamu işletmelerinden, sosyal güvenliğe ve eğitime; sosyal yardımların kısılmasından, tarım kooperatiflerine kadar, geniş bir perspektifte ele almak gerekir. Özelleştirmeye karşı alternatif oluşturmak bu mücadele yapılmadan ve dolayısıyla özelleştirme saldırısı püskürtülmeden somut bir ihtiyaç haline gelemez.

1. Tersyüz edilen kavramlar

Özelleştirme saldırısı kavramlar tersyüz edilerek, ideolojik saldırı ile başladı. İdeolojik saldırı ile toplumsal fayda, istihdam artışı, bölgesel kalkınma, dayanışma, sosyal yardım, gibi kavramların gözden düşürülmesi amaçlandı. Bu kavramların yerlerine, modern işletmecilik, karlılık, dış pazarlara açılma, gibi kavramlar egemen hale getirilmeye çalışıldı. Bu kavramlar neo - liberal saldırının ideolojik ikna araçlarını oluşturdu.

Bu konuda çok fazla yol alındığı da bir gerçek; çünkü toplumun küçümsenemeyecek bir kesimi, kamu alanını, kamu işletmelerini bu kavramlarla değerlendirmeye başladı, özelleştirmeyi benimserken gerekçelerini bu kavramlardan çıkarttı. Özelleştirmenin temel hedefi olan kolektif işçi örgütleri, sendikaların, bir kısmının bu ideolojik saldırıya zamanında ve yeterli donanımla cevap verdiğini söyleyemiyoruz.

2. Özelleştirmeye karşı kamuoyu desteğinin önemi

Kamuoyu desteğinin kazanılması özelleştirme saldırısının durdurulması ve alternatif oluşturulması için belirleyici bir öneme sahiptir. Çünkü kamuoyu desteği ile özelleştirmeye karşı duruşun ideolojik gerekçelerini toplumun büyük kısmı benimseyeceği için mücadele yerel olmaktan, bir fabrika içine sıkışıp kalmaktan çıkar, hızla genelleşebilir. Ters durumda ise, özelleştirme karşıtı mücadele fabrika içinde bile bölünebilir.

Bu nedenle uluslararası ekonomiye, gelişmiş ülkelerin çıkarları doğrultusunda yön vermeye çalışan İMF, Dünya Bankası gibi kurumlar, özelleştirmelerin gerçekleştirilmesi için kamuoyunun ikna edilmesine özel önem verilmesini istiyorlar.

3. Kamu mülkiyeti ve sendikal mücadele

Kamu işletmelerindeki devlet mülkiyeti, gerçek anlamda, bir kamu mülkiyeti, çalışanların, üretimde tam anlamıyla söz sahibi oldukları bir mülkiyet türü değildir. Hiç kuşkusuz, bu alanlarda da,

sermaye sınıfının ihtiyaçlarına göre bir üretim amaçlanmıştır. Ama kamu girişimleri, çeşitli özellikleri ve yarattıkları sonuçlarla, özel sermaye işletmelerinden önemli ölçüde ayrılmaktadır.

Sendikal örgütlülük gerek kamu gerekse özel kesimde, benzer zorluklarla karşı karşıyadır. Çünkü mevcut ekonomik sistem altında, patron-işçi ve yöneten-yönetilen çelişkisi devam ediyor. Bu nedenle hem kamuda, hem de özel kesimde, sendikal örgütlenme temelde aynı güçlükleri izliyor. Özellikle 1980'den sonra, KİT'lere bakışın değişmesinden sonra, devlet işletmelerinde gerek örgütlenme, gerekse mevcut kazanımları korumada, sendikaların önüne ciddi engeller çıkartıldı. Bu engeller devlet işletmelerinin bir işveren örgütü gibi örgütlenmesi ile artırıldı. Tühis, Kamu-İş gibi işveren örgütlenmeleri oluşturularak, özel kesimle birlikte mücadele etmenin yolları arandı.

Diğer yandan çalışanların en temel talepleri, gerek kamuda gerekse özel kesimde benzerdir. İş güvencesi, enflasyonun üzerinde ücret, daha az iş kazası ve sağlıklı çevre, daha az çalışma... Bunlar her iki sektördeki ana taleplerdir. Ancak kamu işletmelerindeki endüstriyel ilişkiler, yani işveren işçi ilişkileri, özel kesim işletmelerinden pek çok konuda farklılık göstermektedir. Daha doğrusu, kamu işletmelerinin, kamusal alanın bir parçası olması, bu işletmelerde sendikal örgütlülüğün yaygın ve güçlü olması üretim sürecinde bazı farklılıklar doğurmaktadır.

Özelleştirmeye karşı somut perspektifler geliştirebilmek için kamu işletmelerinin bu farklılıklarını irdelememiz gerekiyor. Böylece kamuoyu ikna edilerek özelleştirmeye karşı mücadeleyi geniş bir alana yaymak, özelleştirmenin kamu yararına ve çalışanların örgütlü gücüne bir saldırı anlamı taşıdığını topluma anlatmamız kolaylaşabilir. Kamu işletmelerinin özel kesimden farklılıklarını, yabancılaşma, yöneten-yönetilen çelişkisi, çalışanların eğitilmesi ve kamu denetimi gibi başlıklar altında kısaca inceleyeceğiz.

4. Kamu mülkiyeti ve yabancılaşma

Mevcut kapitalist ekonomide üretim sürecinin yol açtığı yabancılaşma, genel olarak kamu işletmelerinde de sözkonusudur. Kamu işletmelerinin ürünlerinin karlılık kadar, temel gereksinimleri giderme, kalkınmayı sağlama gibi amaçları çalışanlarda toplumun bütününe yarar sağlama duygusunu kısmen de olsa geliştirir. Bütün bunlar kamu çalışanlarının yabancılaşma duygularını azaltıcı etki yaparlar.

Özel kesimde de, üretim kuşkusuz bir gereksinimi, talebi karşılar ama toplumun en önemli gereksinimlerini giderme amacı yoktur. Üretim süreci içinde işçiler, toplumun belli bir gereksinimini karşılıyor duygusuna kapılmazlar. Bu nedenle özel kesim üretim sürecinin yabancılaştırıcı etkileri çok belirgindir. Üretim sürecinin yapısı, tüketim malları üreten sektörlerde çalışanların bile, ne için üretim yaptıklarını düşünmelerini engeller. Böylece özel kesimde yabancılaşma belirgin biçimde ortaya çıkmaktadır.

Diğer yandan devlet işletmelerinde çalışmak, iş güvencesi nedeniyle hala tercih edilen bir davranış biçimidir. İşsizliğin yoğunluğu, KİT'lerin birçoğunun bölgesel işlevlerinin olması da bu talebi artırmaktadır. Kamu girişimlerinde, işe giriş çıkışların nispi olarak seyrek olması, iş tanımlarının kesin olarak belli olması da bu durumda etkilidir. İş güvencesi de çalışanların tatmin duygusunu geliştirerek yabancılaşmayı azaltıcı bir etki yapmaktadır.

5. Yöneten /yönetilen çelişkisi

Özel kesimde bilgi, üretim, yatırım ve dağıtım kararları tek elde, hatta tek kişide toplanmıştır. Bu sermaye birikim rejiminin önemli bir koşuludur. Ve işçiler fordist sermaye birikim rejimi altında, makinenin, üretim prosesinin bir parçası olarak çalışmak zorunda kalmıştır. Dolayısıyla alınan kararlarda, ve uygulamalarda işçilerin etkisi yoktur. İşletme içindeki sosyal talepler bu sisteme engel

görüldüğünde uzlaşmazlık, kolayca açığa çıkar. Diğer yandan yöneten-yönetilen çelişkisi, idari örgütlenme içinde belirginleşmektedir. Özel kesimde hiyerarşi, yalnızca üretim prosesinin durumuna göre değil, herhangi bir prosesde çalışan işçilerin idari olarak kontrol edilmesini de içerir. Dolayısıyla özel kesimde yöneten-yönetilen çelişkisi daha keskin bir haldedir.

Ensek üretim, Toplam kalite yönetimi adı altında, çalışanların işletmeyi benimseme duygusunu geliştirmeye, böylece üretim sürecinde ve dolaşım sürecinde maliyet düşüşlerini sürekli kılarak, toplam kar hacmini artırmaya yönelik uygulamalarla, yukarda belirttiğimiz olguların aşıldığı, işçilerin üretim sürecinde karar sahibi olduğu, idari kontrolün ise oldukça gevşek tutulduğu iddia edilebilir. Ama, bu iddia ancak yüzyeideki duruma ilişkindir. Yani sınırlı sayıda kişinin (özel kesim işletmesi sahibi veya yöneticisinin) verdikleri kararların tartışılmasını içermez. Bu kararlar uyarınca üretim süreci içinde, çalışanların bu süreci tam olarak benimsemelerini ve onun bir uzantısı olmaya devam etmelerini ortadan kaldırmaz. Tersine alınan kararlara işçilerin katılmasını, benimsemesini içerir.

Böylece işçiler, ne için üretim sorusunu irdelemeden, bu süreçte maliyet azaltıcı, uygulamalar yapmaya özendirilmektedirler. Bu sistemde *"Daha iyi, daha kaliteli üretim yapalım ki ücretlerimiz artsın"* felsefi hakimdir. Yani kar hacmi ve oranı tartışma konusu dışında tutulmaktadır. Sermaye kesimi bunun adını işletmeyi benimseme olarak sunmaktadır. Hiyerarşik yapı ise ortadan kaldırılmamış, tersine aşağıdan işçilerin önerilerini koordine etme gibi yeni yetkiler içererek güçlendirilmiş, daha dinamik bir hale getirilmiştir. Şöyle ki üretim sürecinde hiyerarşi, idari kontrolü de içermekte buna ek olarak işçilerin önerileri aşağıdan bu hiyerarşik kontrolü tamamlamaktadır.

Kamu işletmelerinde ise, özellikle bu işletmelerin çökertilme girişimlerinin hızlandırıldığı, 1990'lara kadar yöneten-yönetilen çelişkisi yumuşak bir seyir izlemiştir. Kamu işletmeleri de idari kontrolü içermekle birlikte sendikal örgütlülüğün aşırı sömürüyü engellemesi aşırı sömürünün olmayışı, işletmelerin doğrudan kar elde etmeye odaklanmaması, hiyerarşinin, işçiler üzerindeki baskısının yumuşamasına yol açmıştır. İşletmelerin yöneticilerinin ekonomik krizden bireysel olarak etkilenmeleri, zaman zaman hükümetin siyasi tercihlerine de bağlı olarak, çalışanların taleplerine kulak vermeleri de, katı hiyerarşiyi yumuşatan en önemli etkenlerdendir. İşçilerin üretim prosesine daha sıkı eklemelerini sağlayacak, "iş değerlendirmesi" girişimleri, kamu işletmelerinde ancak 1980 sonrasında, özellikle bu yılların sonlarında yoğunlaştırılmıştır. İş değerlendirmesi sistemi, işçilerin birikteliğini bozma işlevini de üstlenmiştir.

Diğer yandan işletme bürokratları ve hükümet taleplerin yoğunlaştığı dönemlerde, toplu sözleşme dönemlerinde sendika ile karşı karşıya geldiklerinde daha az katı olan bir tutum alabilmektedirler. İşletme gerçeğini içinde yaşayarak bilen, işçilerin haklı taleplerini destekleyen yöneticiler zaman zaman hükümetlerin uzlaşmaz tutumlarına karşı direnebilirler. Ancak özellikle 1980'lerden sonra hükümetler, kendi vesayetleri altında, işletme gerçekliğinden uzak yöneticileri atayarak, yöneten-yönetilen çelişkinin gerginleşmesine yol açmışlardır.

6. Kamu İşletmeleri ve Çalışanların Eğitimi

Kamu işletmeleri meslekler açısından, teknisyenler ve makine başındaki işçiler için bir kamusal işlev, okul işlevi görmüştür. Vasıflı bir işgücünün okul eğitimi dışında işyerinde yıllarca süren (*sektöre göre değişmekle birlikte ortalama 4-5 yıl*) çaba ile yetiştiği düşünülürse, özel kesimin ne kadar kolay hazır konduğu anlaşılır. Özelleştirme ile bu işgücü daha ucuza (daha az ücretle) çalışmak zorunda kalabilir. Özelleştirme toplam işgücü değerinin yanı sıra, vasıflı işgücünün değerini düşürme gibi bir amacı da vardır.

Diğer yandan çağdaş işletmecilik kuralları, getirdiği maliyet öğeleri ne olursa olsun, ilkönce KİT'lerde uygulanmıştır. Proses kontrol, bütçe planlama, üretim planlama tekdüzen muhasebe

sistemleri, özel kesimde maliyet artırıcı uygulamalar olarak değerlendirilirken, KİT'ler bunları uygulamaya koyabilmiştir.

7. Kamu İşletmelerinde kamu denetimi

Kamu işletmelerinin kontrolü ve yönetimi bürokrasiye ve hükümet yönetimine tabidir. Ancak Kamuoyu denetimi, buralarda hemen devreye girebilmektedir. Ayrıca ihale tercihleri, bilançolar, yatırım kararları, kamunun doğrudan kamuoyunun bilgisine sunulmasa da bir anlamda bilgisine tabidir. Toplumdaki demokratik güçlerin gelişkinliğine bağlı olarak bu işletmelerin her türlü kararları, uygulamaları kolayca mercek altına yatırılmaktadır. Sendikaların örgütlü gücü de kamu işletmelerinin kamuoyu denetimine tabi olmasında en önemli etkidir. Özel kesim için ise böyle bir denetim çok güçtür.

Kamu işletmelerinin, kamusal alanların denetiminin genişletilmesi, etkin hale getirilmesi özelleştirmeler karşı alternatif oluşturmak için çok önemli bir düzeyi ifade etmektedir. Kamu işletmelerinin verimliliği, kamu üretimindeki etkinlik, sendikal örgütlülüğün genişletilmesi, işletmelerdeki sömürü haddinin gevşetilmesi ancak bu şekilde sağlanabilir. İşletmelerin mülkiyetinin, devlet elinde kalarak, faaliyetine devam etmesi ve etkinliğinin artması için denetimin de etkin hale getirilmesi gerekir. Özelleştirmeye karşı alternatif oluşturmak bir bakıma Kamu denetiminin genişletilmesi anlamına gelmektedir.

8. Kamu özgürlükleri, sendikalar ve kamu denetimi

Kamu alanı, yalnızca devlet işletmelerinden oluşmuyor. Çalışan yığınların kazanılmış bütün hakları, sosyal ilişkileri, kooperatifler, sosyal güvenlik ve siyasal rejim üzerinde oluşturdukları demokratikleşme yönündeki baskı, bir bütün olarak kamu alanını oluşturuyor. Çalışan yığınların örgütlü gücü olması nedeniyle sendikalar, kamu özgürlüklerinin en önemli aracıdır. Elde edilen kazanımların korunması ve geliştirilmesi örgütlü sendikal güç olmadan mümkün değildir. Diktatörlüklerin işbaşına gelir gelmez, yıktıkları veya sınırladıkları kurumların başında sendikaların gelmesi, bu nedenle tesadüf değildir.

Sendikalarının her düzeydeki mücadelesi (İşletme düzeyinde, hiyerarşik idari baskıların azalması, ağır iş koşullarının gevşetilmesi, çalışma saatlerinin kısalması, dinlenme saatlerinin artması, ücretlerin yükselmesi, iş kazaları ve meslek hastalıklarına yol açan koşulların düzeltilmesi mücadelesi) "*işyerindeki demokrasiyi*" genişletmektedir. İşyerinde genişleyen özgürlüklerin, hakların, toplumsal alana, siyasal alana taşınması mümkün değildir.

Bu nedenle kamu denetiminin en önemli örgütü sendikalardır. Gerek fabrika düzeyinde üyelerinin kamusal etkinliği artıran örgütlü mücadelesi, gerekse toplumun en önemli örgütlerinden biri olarak, ülke genelindeki siyasal, hukuki ve ekonomik düzenlemeleri gerçekleştirmek veya uygulamaları daha etkin kılmak için mücadele etmeleri, sendikaların rolünü tartışılmaz kılmaktadır.

9. Alternatif oluşturmak...

Özelleştirme karşıtı mücadelede en önemli adım, özelleştirme saldırılarının durdurulmasıdır. **Özelleştirme karşıtı mücadele, bir yanıla süreç içerisinde gerçek sentezini de oluşturacaktır.** Çünkü özelleştirme sosyal güçler dengesi içinde işçi sınıfına, onun örgütlü gücüne, kazanımlarına karşı yürütülen bir saldırdır. Ancak bugünden, kamu girişimlerinin iyileştirilmesi için alternatifleri tartışmak, öneriler geliştirmek de gerekir. Ama hiç bir alternatif, sosyal durumu gözardı ederek oluşturulamaz, çünkü özelleştirme ekonomik olmaktan çok sosyal bir sorundur, yani ana hedef işçilerin örgütlü gücünü etkisizleştirmektir

Her şeyden önce alternatif oluşturma, **teknik bir ifade, teknik bir çözüm değildir**. Kapitalist özel bir işletmenin her şeyi karlılığa bağlamış, kar performansını temel alan anlayışını benimseyerek alternatif oluşturulamaz. Bu, bizi piyasa mantığına, bir işletmenin yalnızca kar elde edebilme mantığını otomatik olarak kabul etmeye götürür. Ortalamanın üzerinde kar elde edebilme ise nihai olarak hammadde ve diğer girdileri daha rasyonel kullanmayı değil, işçileri daha yoğun, daha uzun süreli ve daha az ücretle çalıştırabilmeyi ifade eder. Ortalama kar haddinin üzerinde bir ekonomik faaliyet işçilerin sömürsü artırılmadan tamamlanamaz. Bu nedenle karlılığı öne almak bir çıkmaz sokağı ifade eder. Bu çıkmaz sokağa saplanmak, özelleştirme tartışmalarında yapılan en önemli hatalardan biridir. Çünkü bu tutum, özel bir işletmenin sermaye biriktirme mantığını benimsemeye ve eninde sonunda, işverenlerin sermaye kesiminin taleplerini, bir başka açıdan kabul etmeye, onaylamaya yol açar.

Kamu girişimlerini özel kesime kaynak aktarır, ucuz işçi ve teknisyen yetiştirir vb olarak görenler için, KİT'ler tabi ki böyle değerlendirilir. Ama onu toplumsal üretimin bir parçası olarak gören, istihdamı artıran işlevlerini önemseyen, bölgesel geri kalmışlığın giderilmesinde yardımcı olarak değerlendirenler için ve sınıfın örgütlü gücünün elde ettiği kazanımların birçoğunun burarlarda olduğunu görenler için durum tersidir.

Bu nedenle bizim alternatif oluşturmadaki temel çerçevemiz kamusal faydanın öne çıkartılmasıdır. İlkönce, sorunun tek başına bir işletme düzeyinde ele alınamayacağını görmektir. Kamusal faydanın öne çıkartılması işçilerin elde ettiği kazanımların korunması, yani, istihdamın artırılması, çalışma koşullarının iyileştirilmesi, toplumsal üretimin devam etmesi, ücret malı dediğimiz temel tüketim mallarının üretilmesi, altyapının çalışanlar lehine düzenlenmesi, çevrenin korunması, tarım üreticilerinin desteklenmesi, üretim planının kalkınma hedeflerine uygun olmasını gözetmek ve uluslararası mali kurumların tercihlerine karşı durmak anlamına gelir. **Yani üretimin yalnızca kar mantığı içinde değil, toplumsal yarar açısından ele alınması gerekir.** Kısacası bu, kamusal alanın korunması, genişletilmesidir. Sorunu bu çerçeveye çekmek, bunun içinde tartışmamız gerekir. Böylece sorunu doğru bir alana yalnızca bir işletmenin rasyonelliği çerçevesinden, kamu alanının rasyonelliği çerçevesine taşınmış olur.

Ancak kamu girişimlerinin toplumsal yarar, istihdam artışı, fiyat düzenleyici vd işlevleriyle, güçlendirilmesi de gerekir. Verimliliklerinin artırılması, dağıtım faaliyetlerinin daha etkin hale getirilmesi de gerekir. Kamu girişimlerinin bu işlevlerini, iyileştirmelerin yapılması halinde daha iyi yerine getireceklerini ortaya koyan, pek çok çalışma yapılmıştır. İşletmelerin bu halleriyle, ağır borç yükü içinde bırakılmalarına, yatırımlarının yapılmamasına rağmen verimlilikleri özel kesim işletmelerinin neredeyse iki katı düzeyindedir. Sendikamızın 500 büyük firma üzerine yaptığı araştırmada, 1982'den buyana kamu işletmelerinin, daha verimli olduğu açık olarak görülmektedir. 1982 yüz olarak alınırsa, 500 firma içindeki kamu işletmelerin verimlilik endeksi 1996'da 412 olmaktadır. Özel kesim için ise bu oranlar şöyledir:1982 100 iken 1996'da 232.

Özel kesimin yıkıcı rekabet ortamı içinde kamu işletmelerinin etkinliği ve verimlilikleri artırılmazsa ekonomik değer yaratmaları (GSMH'ye net katkıları) güçleşebilir. Kapitalist bir ekonomide, ekonomik değer yaratamayan bir kamu işletmesinin varlığını sürdürmesi de çok güçtür

10.Kamu girişimlerinde denetim ve özerklik

Kamu girişimlerinde gelecek tasarımı alternatiflerin oluşturulması kamu denetimimin etkinliğinin artırılması ve kamu girişimlerinin özerkliğinin artırılması ile oluşturulabilir. Bu nedenle kamusal faydanın genişletilmesi ve kamu alanının rasyonelliği için toplumsal denetimin genişletilmesi ve etkin

hale getirilmesi ile kamu işletmelerinin özerkliğini savunmak gerekiyor. Toplumsal denetimin artması, çalışanların çıkarlarına uygun bir üretim ve hizmet anlayışını daha kolay hakim kılacaktır.

Böylece kamu işletmeleri, sosyal olarak tüketim mallarının ucuz olması, altyapının emekçiler lehine düzenlenmesi tarım üreticilerinin korunması, istihdamın genişlemesi gibi tercihlere sahip olduğunda, işletmelerin kendilerini yenilemeleri çok daha kolaylaşabilir. Ekonomik verimliliği artıracak düzenlemeler gündeme gelebilir. Kamu işletmeleri kaynaklarını devlet borçlarının kapatılması ve özel sermayeye doğrudan ucuz kredi yerine, yenileme yatırımlarına aktararak, iyileştirme girişimlerinde yoğunlaşırsa ve bu girişimlerini organizasyon ve pazarlamama yapılarında da gerçekleştirse, verimlilik düzeylerini çok daha fazla artırmaları mümkün hale gelebilir.

KİT'lerin ve diğer kamu işletmeleri olan tarımsal kooperatiflerin, tarım birliklerinin, Sosyal güvenlik sisteminin böyle bir tercihle değerlendirilmeye, iyileştirilmeye çalışılması **özerk bir idari yapının oluşturulmasıyla** tamamlanmalıdır. Böylece Yatırım, üretim, dağıtım kararlarının toplumsal çıkarları daha çok gözetilen ve doğrudan özel kesime kaynak aktarmaya göre verilmemesi mümkün hale gelir.

Hala, yatırımları, hatta amortisman yatırımları bile yaptırılmayan KİT'ler vardır. Bu tür zorunlu yatırımlarını yapmayan hiç bir işletme ayakta kalmaz. KİT yatırımlarının 1980 - 90 arasında yüzde 6 azaldığı, bir çalışmada ortaya konulmuştur. (*Korkut Boratav Türkiye'de... KİT'ler Yurt yayınları 1993*) Bu nedenle, öncelikle bu çökertme saldırısına karşı durmak gerekmektedir. Ardından, KİT'lerin canlandırılmasına geçmek, özerk bir KİT savunusunu, kamu alanının bütünü için gerçekleştirecek basıncı yaratmak zorunludur.

Bu konuda kamu bankalarının devlet iç borçlanma senetlerine yönelmesi yerine, kamu girişimlerine kredi açmasının sağlanması da önemlidir. Bu durum, bankaların devlet kağıtlarını alıp satarak, elde ettikleri spekülasyon karının yol açtığı gelir dağılım bozukluğunu da engeller. Kamu bankalarının, toplam mevduat ve krediler içindeki paylarının, yüzde 40'tan fazla olması bu olanağı kendilerine sunmaktadır. Kaldı ki, halen banka kredilerinin yüzde 80'nini özel kesim kullanırken yüzde 20'sini kamu kesimi kullanmaktadır.

Kamu alanındaki örgütlenmenin işlevi işte bu önerileri hayata geçirebilme çerçevesinde önem kazanıyor. Bunun sağlanabilmesi için sürekli vurguladığımız gibi toplumsal denetim alanının daha çok etkin hale getirilmesi gerekir. Toplumsal denetimin temel gücü de işçi sınıfının örgütlülüğüdür, kolektif davranabilme yeteneğidir. **Örgütlü gücün oluşturacağı basınç, idari mekanizmalardaki keyfiyeti, özel sermaye kesimine doğrudan kaynak aktarmayı, arpalık olarak kullanmayı, çevreye saygısız üretimi, iş kazalarının önlenmesini, yoğun sömürüyü, hızla durdurabilir veya yavaşlatabilir.**

Eğer bu denetim gücü zayıfsa, etkin değilse, veya sendikal örgütlülük gücünü etkin kullanmıyorsa, kamuoyunu, toplumun büyük kesimini kendi fikirlerine kazanamıyorsa kamu işletmelerinin, idari mekanizması özerk olsa bile özel sermaye kesiminin ve siyasi iktidarın basıncına uzun süre direnemez. Özerklik fiilen işlemez hale gelir. Bu nedenle alternatif oluşturmanın ve istikrarlı kılmanın temel yolu yine sosyal ilişkiler alanından sendikaların ve toplumun diğer örgütlü kesiminin aktif müdahalesinden, kamu girişimleri üzerindeki, toplumun çoğunluğunun yararını sağlamak üzere oluşturacağı basınçtan geçiyor.

EMEKCİ EKONOMİSİ VE KAMULAŞTIRMA -Özelleştirmeye Karşı Nasıl Bir Gelecek ve Ne Yapmalı?-

Dr. Doğu Perinçek
İşçi Partisi Genel Başkanı

I-Kamulaştırmanın Zorunluluğu

1.Dünya Sermayesinin Özelleştirme Saldırısı

Dünya sermayesinin merkezlerinde üretilen Yeni Dünya Düzeni projesi, Ezilen Dünya ülkeleri açısından üç maddede özetlenebilir:

1.Ekonomik düzlemde iç piyasanın çökertilmesi, dünya piyasasıyla sınırsız bütünleşme.

2.Siyasal düzlemde:Ulusal devletin yıkılması.

3.İdeolojik kültürel düzlemde:Merkezlerde kozmopolitizm; çevrede bağnaz milliyetçilik, dincilik, mezhepçilik, tarikatçılık ve cemaatçilik pompalanarak toplumun parçalanması ve dünya merkezlerinin ideolojik hegemonyası altında tutulması.

Özelleştirme, işte bu programın bir aracıdır. Böylece ezilen dünyadaki kamu mülkiyeti ile sağlık, eğitim ve sosyal güvenlik alanındaki bütün kamu faaliyeti çökertilecek, dünya piyasasıyla sınırsız bütünleşme sağlanacaktır.

2.Yüzyılımızın Devrimle Kazanılan Kalesi:Kamu Mülkiyeti

Bu yüzyılda insanlığın sosyalist devrimler ve milli kurtuluş savaşlarıyla elde ettiği ekonomik kazanımlar saldırı altındadır. Emperyalizm, ezilen dünyayı yeniden sömürgeleştirmek istiyor, başka deyişle mülksüzleştirmek ve devletsizleştirmek.

Kamu mülkiyeti ve sosyal devlet, 20. Yüzyılda devrimlerle inşa edilen insanlık kaleleridir.

Dünyaya baktığımız zaman, sınıf mücadelesi, hem uluslar arası hem de ulusal düzlemlerde esas olarak bu kaleleri savunma mevzilerinde verilmektedir.

Türkiye de bu savaşın sahnesidir.

Özelleştirme Yasası'nın çıkarıldığı akşam, zamanın Başbakanı Tansu Çiller, kadehini "son sosyalist devleti yıktık" diye kaldırdı. Washington'un penceresinden bakanlar, kamu iktisadi kuruluşlarını "sosyalizm" olarak görüyorlar. Yıkılan, Cumhuriyet Devrimiyle inşa edilen kamu mülkiyetidir ve Cumhuriyetin kendisidir.

Türkiye emekçileri, dünya sermayesinin özelleştirme saldırısı göğüslüyor. Ülkenin enerji ve haberleşme sisteminin özel girişimine ve özellikle yabancı şirketlere sunulması, sömürgeleştirme sürecinin dayandığı yeri belirliyor. Sevr Anlaşması da aynı içerikteydi.

Ülkemizde son dönemde, işçi hareketi, özelleştirmeye ve SSK'ların yıkımına karşı mücadele alanında yoğunlaşıyor. Ulusal burjuvazinin ekonomik politikasının ürünü olarak doğan kamu iktisadi kuruluşları, bugün işçi sınıfı tarafından savunuluyor. Savaşın cereyan ettiği alan, saldırgan açısından da savunan açısından da Cumhuriyet Devrimi'dir; Cumhuriyet ekonomisidir; KİT'lerdir; SSK'lardır;

tarıma destek akçalarıdır, parasız eğitimidir. Emekçi hareketi, barikatların Cumhuriyet ekonomisini savunma mevzilerinde kurmuştur. Aydınlanma ve laikliğin kazanımları için verilen mücadele de aynı mevzilerdedir.

Bir kez daha kanıtlanmaktadır. Çağımızda, bir ezilen dünya ülkesinde, emperyalizme karşı savunulan ulusal çıkar, en başta işçi sınıfının çıkarıdır. En önemlisi, kamu mülkiyeti programıyla yapılan bir emekçi devrimi, emperyalizme karşı mücadelenin ürünü olacaktır.

3.Kamu Ekonomisinin Yeni Sınıfsal İşlevi

Demek ki, artık Cumhuriyet Devrimini ve KİT'leri koruma mücadelesi, en azından program açısından, savunma mevzilerinde devam edemez. Savunulan mevziler, bu halleriyle, bu ekonomik dengeler ve kuvvet ilişkileri içinde savunulamaz.

KİT'ler, özel sermayenin cıvıllığı nedeniyle devlet eliyle sermaye birikimi ve sanayi inşası amacıyla kurulmuşlardı. Ulusal burjuvazinin yönettiği bir ülkede, kamu işletmesi, elbette burjuvaziye kaynak aktarma işlevini gördü.

Ancak KİT'ler, bugün küreselleşmenin önünü kesiyor; dünya piyasasıyla sınırsız bütünleşmeyi engelliyor. Çünkü KİT; burjuvazinin yönetiminde de olsa, ulusal karakterdedir ve kamu mülkiyetindedir. Piyasa tanrısının iradesi dışına çıkan uygulamalar oralardadır. Bu nedenle KİT'ler, özellikle 12 Eylül'den sonra başlayan bir süreç içinde kasıtlı olarak yıkıma uğratılmışlardır.

Bu koşullarda emekçilerin çözümü, KİT'leri bu haliyle sürdürmek veya eski hale döndürmek değildir. Bugünkü KİT'ler, ancak kamu ağırlıklı bir ekonominin unsurları olarak verimli kılınabilir ve halkın ihtiyaçlarına öncelik veren işletmelere dönüştürülebilir. Sorun **özel çıkarı değil, halkın ihtiyacını karşılamayı esas alan, planlı bir kamu ekonomisi** inşa etmektir. Bunun için, KİT'lerin ötesinde, ülkenin önemli kaynaklarının ,dünya sermayesinin denetiminden, mafyalaşan büyük sermayenin ve rant sahiplerinin elinden kurtarılması gerekmektedir.

4."Durdurun" Talebinden Seçenek Üretmeye

Özelleştirmeye karşı mücadele, bugüne kadar "olamaz" talebiyle yürütüldü. "Madenler ve tersaneler kapatılmaz, PTT'nin T'si ve santraller özelleştirilemez, bizi işten atamazsınız, mezarda emekliliğe hayır" gibi talepler, uygulamanın durdurulmasını içeriyor, fakat bir seçenek getirmiyor.

Bu talepler karşısında, Dünya sermayesinin Özelleştirme Müsteşarlığını yürüten hükümetler, "mecbur" olduklarını şöyle açıkladılar:KİT'ler zarar ediyor, bırakalım bu işletmelerin verimli hale getirilmesini, devletin cari giderlerini karşılamak için bile kaynak yok". Bu gerekçeyle yalnız PTT'nin değil, Türkiye'nin T'sini satışa çıkarmışlardır. Ülkemizin enerji sistemini yabancı sermayeye teslim etmektedirler.

Bu koşullarda "kaynak olduğunu" göstermek yanında, kamu ekonomisini ayakta tutacak ve geliştirecek bir **seçenek** yaratmak, toplumsal mücadelenin ilerlemesi açısından da belirleyici olmuştur.

Kaynak vardır. O kaynaklar, mafyalaşan büyük sermayenin ve rant sahiplerinin elindedir. Öyleyse kamu kaynaklarının özelleştirilmesi programının karşısına, **büyük özel mülkiyetin, mafya kaynaklarının ve rantların kamulaştırılması** programıyla çıkmak, emekçi halkın mücadele gündemine girmiştir. Böylece kamu girişimi, öncülerin çözüm önerisi olmanın ötesinde, emekçi hareketinin yakıcı ihtiyacı haline gelmektedir. Kamu girişimi, teori ve program düzleminden sınıf mücadelesi alanına inmektedir. Kamu mülkiyeti, 1930'lardan sonra ilk kez pratik çözüm değeri kazanmaktadır.

5.Toplumsal Süreç, Mülkiyet ve Bölüşüm İlişkilerine Dayandı

Emekçi halkın talepleri, bugün gelmiş, mülkiyet ve bölüşüm sorununa dayanmıştır. Bugünkü bölüşüm ve mülkiyet ilişkileri içinde, emekçi halkın taleplerini karşılayacak kaynak bulunmuyor. Bu durumda işsiz bırakılan, sokağa atılan, hayvancılığı ve şu sıra tarımı çökertilen, yer yer açlığın kıyısına iletilen, çocukları sokakta yatan ve tiner çeken, kadınları vücudunu satmaya zorlanan bir halk, ülkenin kaynaklarını kamulaştırma programını keşfetme gerçeğiyle yüz yüze gelmektedir. Kamu mülkiyeti, emekçilerin günlük taleplerinin yerine getirilmesi ihtiyacıyla birleşmektedir. Parasız sağlık, parasız eğitim, insanca yaşanacak bir konut, emeklilik, iş güvenliği, sendika özgürlüğü gibi temel hak ve ihtiyaçlar, kamu ağırlık bir ekonomi programıyla karşılanabilir.

Dünya sermayesinin Türkiye halkını yoksullaştırma programı, kendi karşısını yaratmakta, kamulaştırma seçeneğini dayatmaktadır. Dünya sermayesi, özelleştirme programıyla kamu mülkiyetine elkoymayı gündeme getirdi. Emekçiler, bu saldırıya kendi tarihsel yanıtını vermeye zorlanıyorlar. Kamulaştırma yoluyla ülke kaynaklarının özel çıkar ve yağmadan kurtarılması, emekçi halkın gündemine girmektedir.

Ülkenin esas ekonomik birikimini temsil eden kamu mülkiyetinin özel sermayeye teslimi, mülkiyetin kutsallığını zedelemiyor. O zaman, özel sermayenin kamulaştırılarak ülkenin esas birikimi olan kamu mülkiyetine eklenmesi niçin mülkiyet düşmanlığı olsun? Soru basittir:Kim için, kimin mülkiyetini koruyacak ve geliştireceğiz?

Kaynakların yeniden bölüşümü için yapılan siyasete, işçi sınıfı bugüne kadar özel girişim programlarından birini destekleyerek katılıyordu. Başka deyişle kendiliğinden sınıf (Klasse an sich) karakterindeydi. Şimdi işçi sınıfı, tarihsel tecrübelerden sonra kendi kamulaştırma programını benimsemiş sınıfa girmekte, kendisi için sınıf (Klasse für sich) haline gelmektedir.

Kamulaştırma programı, emekçi halka iktidar perspektifi de getirecektir. Çünkü özel mülk sahiplerinden özel mülkiyeti kamulaştırması beklenemez. Kamu mülkiyeti, cılız burjuvazinin ilk sermaye birikiminde gerekli olmuştur; ancak büyük özel mülkiyeti kamulaştırmak ,ancak o mülkiyetten yoksun olanların, emekçilerin iktidarında mümkündür.

6.Dünya Sisteminden Kopuş

Özel girişim ve kar sistemi, dünya ölçeğindedir. Sistem, merkezlerin çıkarına göre yapılanmıştır. Bu nedenle sistem, emekçilere ve ezilen ülkelere, yalnız kamu mülkiyetini değil, aynı zamanda kapitalist sistemden kopuşu dayatıyor. Dünya emperyalist sisteminin kurallarının dışına çıkmak, emekçi sınıflar için zorunludur.

Türkiye, dünya kapitalist sisteminin ezilen kutbunda yeralıyor. 19. Yüzyılın sonlarından beri, sistem ikiye bölünmüştür. Kurtuluş Savaşımız ve Cumhuriyet Devrimimizle çok önemli bir atılım yaptık ve büyük birikimler yarattık; ancak yine de ezilen ülke statüsünden kurtulamadık. Çünkü kapitalizm yoluyla sistemin içinde statü değiştirme kapısı artık kapalıdır. Arkada kalan 20. Yüzyılda, bunun tek bir örneği yoktur. Türkiye'nin dünya işbölümündeki yerini, özel çıkar sistemi içinde değiştirme olanağı bulunmuyor. Emekçi iktidarı altında kamu ağırlıklı ekonomi, bu nedenle edilen konumundan kurtulmanın ve çağımızın ileri toplumları arasında yer almanın şartıdır.

Türkiye, dünya sermaye sistemi içinde kaldığı için, emperyalist ülkelere 80 milyar dolar ve içteki bin küsur tefeciye 35 milyar dolar borçludur. Ayrıca ülkemiz, yer altı ekonomisi alanında, halkın bilmediği ağır borçların ve yükümlerin altına girmiştir.

Emperyalizme bağımlılıkta, iç piyasadaki dağıtımın bile adım adım emperyalist şirketlerin denetimine geçtiği bir aşamaya varılmıştır. ABD ve Avrupa'nın süpermarket zincirlerinin açılış kurdelelerini Cumhurbaşkanı kesiyor. Çiftçimizin ürettiği fasulyeyi veya sanayicimizin ürettiği sabunu bile Carrefour'dan, Metro'dan vb. alıyoruz. Yabancı sermaye, babamın ürettiği malı bana satarak kar sağlıyor.

İsviçre bankalarına Türkiye'den götürülen sermayenin 100 milyar doları aştığı öne sürülüyor. Böylece Türkiye, emperyalist ülkelere ucuz kredi sağlamaktadır. Dışarıya kan kaybı, ülke ekonomisinin önünde önemli bir engel oluşturuyor. Bunun sorumlusu, varolan mülkiyet ve bölüşüm ilişkileridir.

7.Ancak Büyük Kamusal Projelerle Çözülebilecek Sorunlar

Kapitalizmin zorunluluklarından ileri gelen "üret ve sat", "kullan ve at" mantığı, hammadde ve enerji kaynaklarının israfı, sanayi artıkları, nükleer denemeler, şehirleşme, yabancılaşma ve bencilik, bugün doğayı ve insanın bedensel ve ruhsal sağlığını yıkıma uğratan etkilere bulunmaktadır. Kapitalizm, dünyanın damını delmekte, İngiltere'de olduğu gibi inekleri çıldırtmakta, hatta hormon vererek salatalıkları, domatesleri bile çıldırtmaktadır. Kapitalizmin merkezlerinde ruhsal tedavi gören insanların oranı yüzde 40'a yaklaşmaktadır.

Gözüdünmüş kar ve özel çıkar sistemi yüzünden, doğal zenginliklerimiz, tarihsel kültür hazinelerimiz ve topraklarımız erozyona uğramakta, ormanlarımız kül olmakta ve kesilmekte, denizlerimiz ve şehirlerimizde soluduğumuz hava kirlenmektedir. İnsanlarımız şehir denen silolara tıka basa yığılmakta, kuru kalabalıkların içinde yalnızlaşmakta ve topluma yabancılaşmaktadır.

Bugün ozon tabakasındaki deliği yamayacak bir özel girişim, bir holding bulunmuyor. Doğadaki ve insandaki büyük yıkım nedeniyle insanlık, büyük kamusal projeler ve kolektif mülkiyetle çözeceği sorunların eşliğine gelmiş bulunuyor. İnsan ile doğa arasındaki uyumu yeniden kurmak, ancak kamu girişimciliği sayesinde olanaklıdır.

Yine sistem, bölgeler arası dengesizliği alabildiğine geliştirmektedir. Cumhuriyetin kamu ekonomisine ağırlık verdiği dönemde, üretim hacmi ve bireysel gelir açısından önlere olan bölge ve illerimiz, bugün en arkalara düşmüş bulunuyor. Sermaye, altyapının geliştiği, tüketici talebinin yüksek olduğu, özetle kar oranlarının yüksek olduğu kıyı bölgelere ve görece gelişmiş bölgelere akmaktadır. Dünya sermayesiyle bütünleşen piyasa sistemi, Türkiye'yi bölmektedir. Dengeleri sağlamak için kamu girişimi dışında bir çözüm bulunmuyor.

8.Eroine Bağımlılıktan, Sistem İçinde Kurtuluş Yok

Emperyalizme bağımlılık, eroine bağımlılık getirdi. Türkiye, Irak'a ambargodan sonra olağanüstü boyutlara varan dış açığını eroin geliriyle kapatma yoluna gitti. Ülke eroin istasyonu olarak sağladığı gelirle silah satın alıyor ve Kürt sorununa askeri çözümün giderlerini de karşılıyor.

Bugünkü sistemde, emekçinin ödenmeyen emeği, yalnız sömürü yoluyla paylaşılmıyor. Uyuşturucu, silah ve nükleer madde kaçakçılığında her yıl elde edilen on milyarlarca dolar çapındaki kaynağa yağma yoluyla elkonmaktadır. Yeraltındaki özel girişim, olağanüstü büyük bir parasal güce ulaşmıştır. Bu sistemde, ticaret ve sanayi burjuvazisinin kar yoluyla elde ettiği pay küçülürken, yer altı faaliyetleriyle elde edilen yağma oranı büyümektedir.

Büyük çaptaki uyuşturucu işi, doğası gereği, devlet katında korunmaktadır. Mafya, iktidarın kilit mevkilerine yerleşirken, iktidar da mafyalaştı. Büyük mülkiyet, artık önemli ölçüde yer altı özel

girişiminin, mafyanın mülkiyetidir. Sistemin tipik yönetim biçimi ise, mafya-gladyo-tarikat rejimidir. Bu, dünya ölçeğinde yaşanan bir süreçtir.

Ülkemizin mafyalaşan iktidarları, ABD'nin Uyuşturucuyla Mücadele Merkezi DEA'nın son raporuna göre 42.5 milyar doları bulan eroin girdisinden vazgeçemiyorlar. Sistem içinde eroine bağımlılıktan kurtuluş görülüyor. Emekçi devrimi, başka deyişle emekçinin kamu mülkiyeti, bir tek bu nedenle bile gereklidir, zorunludur.

9.Kamulaştırmanın Meşruluğu

Bu sistem, kapitalizm açısından da mantığını ve meşruluğunu yitirmektedir. Kaynakların piyasa mekanizmalarıyla, kar aracılığıyla dağılması, kapitalist özel mülkiyetin meşruluk gereğesidir. Mafya vurgunları ve rantlar, bu meşruluğu ortadan kaldırıyor. Kaynaklar, sanayi ve ticaret girişimlerine doğru akıyor; olağanüstü vurgunların yapıldığı kaçakçılığa ve arazi yağmacılığına yöneliyor.

Bu durumda, kamu girişimciliği ve kamu mülkiyeti, yalnız emekçi halk açısından değil; esnaf, zanaatkar, ulusal sanayici, tüccar açısından da haklı ve yararlı olmaktadır.

Bu saptama, aynı zamanda kamu mülkiyetinin sınırlarını da belirlemektedir.

Türkiye, bugünkü birikimiyle bütün temel sorunlarını çok kısa zamanda çözebilir. Yeter ki, kaynaklarımızı emperyalizmin, büyük sermayenin ve mafyanın yağmasından kurtaralım. Türkiyemizin kaynakları, o değerleri üreten emekçi halkın denetimine geçmelidir. İşte Kamulaştırma Programı, emekçi halkın bu temel ihtiyacına cevap vermektedir.

10.Tarihsel Birikim ve Kaynaklar

Türkiye'nin ilk Anayasası olan 1921 Anayasası'nın taslağı, Mustafa Kemal imzasıyla 13 Eylül 1920 günü TBMM Başkanlığı'na verilmişti. 18 Eylül 1920 günü Meclis'te okunan bu Anayasa taslağına, Mustafa Kemal Halkçılık Beyannamesi adını vermiştir. Bu programda bu satırlar da yer alıyordu.

"TBMM hükümeti, hayatını ve bağımsızlığını kurtarmayı biricik amaç edindiği halkı, emperyalizmin ve kapitalizmin baskısından ve zulmünden kurtararak, yönetimin ve egemenliğin hakiki sahibi kılarak, amacına ulaşacağı inancındadır.

"TBMM hükümeti, milletin hayatına ve bağımsızlığına kasteden emperyalist ve kapitalist düşmanların saldırılarına karşı savunmayı ve dış düşmanlarla işbirliği edip milleti kandırmaya ve kargaşa çıkarmaya çalışan içerdeki hainleri yola getirmek için orduyu takviye etmeyi ve onu ulusal bağımsızlığın bekçisi kılmayı bir görev kabul eder."

Yine Türkiye, 1930 yılından sonra devletçi bir ekonomik inşa çizgisine girmiş, dünyada Sovyetler Birliği'nden sonra ilk plan yapan ülkeler arasında yer almıştır. Cumhuriyet'in okları olan Halkçılık, Devletçilik ve Devrimcilik, 1924 Anayasası'na devletin tanımı olarak eklenmiştir.

Bu gelişmelerin bir sonucu olarak, Cumhuriyeti yönetenler, 1931 yılında, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik alanındaki hedeflere, "devlet sosyalistliği" yoluyla varacaklarını belirtmişlerdir. Atatürk'ün kendi elyazısıyla belirlediği "devlet sosyalistliği" politikası, 1931 yılında çıkan Medeni Bilgiler(Yurttaşlık Bilgisi) ve Devrim Tarihi(Mahmut Esat Bozkurt'un Atatürk İhtilali) derslerinde genç kuşaklara öğretilmiştir.

Yine 27 Mayıs 1960 İhtilali'nden sonra yapılan Anayasa'da, sosyal devlet ilkesine, sosyal haklara ve kamulaştırmaya ilişkin düzenlemeler yer verilmiş, devlet bazı sorumlular yüklenmiştir.

Türkiye'nin işçi ve emekçi hareketi, özellikle 1989 İşçi Baharı'ndan sonraki kitlesel eylemlerle, geleceğe büyük bir mücadele mirası bırakmıştır.

Milli Demokratik Devrimimizin ve emekçi hareketinin bütün bu tarihsel deneyimleri, ülkemizde kamu ekonomisi için, çok önemli bir kuvvet kaynağı ve düşünsel-manevi birikim oluşturmaktadır.

II-Emekçi Ekonomisi

1.Kavramlar

Emekçi Ekonomisi, demokratik halk devrimiyle iktidara gelen halk sınıflarının ekonomisidir.

Demokratik halk iktidarı, işçi sınıfı, köylülük, küçük sermaye ve ulusal sermaye sınıflarının ortak iktidarındır.

Demokratik halk iktidarında, bugünkü merkezi idare-yerel yönetimler biçimindeki ikili idare sistemi kaldırılacak, yönetim, köyler ve mahallelerden merkeze kadar tek bir halk meclisleri sisteminde toplanacaktır.

Demokratik halk iktidarının organları, köy, işyeri ve mahalle meclislerinden başlayarak Büyük Millet Meclisi'ne kadar halk meclisleri ile bu meclislere sorumlu olan yerel yönetimler ve halk hükümetidir.

2.Temel İlkeler

Demokratik halk iktidarı, sınıfsal tahakküm, sömürü ve yabancılaşmayı ortadan kaldırmak yoluyla özgürleştirdiği emek gücünü tam kapasiteyle seferber ederek üretimi geliştirir; halkın refahını amaçlayan, emeğe göre bölüşümü esas alan, bağımsız, kendi gücüne güvenen, kesimler arasında uyumlu, bölgeler arasında dengeleri gözeten, kamu mülkiyetini temel alan ve itici güç olarak değerlendirilen, planlı ve karma bir emekçi ekonomisi inşa eder.

3.Kamu Mülkiyeti

Demokratik halk iktidarı, dış ticareti, büyük sanayiye, banka ve sigortaları kamulaştırır ve halkın ortak mülkiyetine geçirir. Böylece emekçi halkın refahını sağlayacak büyük kamusal projeler ve hakça bölüşüm için gerekli kaynakları yaratır.

Kentlerde büyük emlak sahiplerine ve vurgunculara havadan para kazandıran rantların halkın kaynaklarına dönüştürülmesi için, büyük arazi mülkiyeti kamulaştırılır. Böylece sağlıklı, rahat ve uyumlu bir kent yaşamı gerçekleştirilir; doğanın, kıyılarımızın, körfezlerimizin ve tarihsel değerlerimizin korunması ve emekçi halkın yararına sunulması için gerekli koşullar yaratılır.

Üretim araçlarında halkın ortak mülkiyetinden ve emekçi toplulukların ortak mülkiyetinden oluşan iki tür kolektif mülkiyet, ulusal ekonominin hakim mülkiyet tipi ve üretimin gelişmesinde itici güçtür.

4.Özel Mülkiyet ve Özel Girişim

Yurttaşların emekleriyle elde ettikleri veya yasal yoldan kazandıkları gelir, birikim, ev, dükkan, atölye ve diğer geçim araçları üzerindeki özel mülkiyetleri, güvence altındadır.

Küçük üretim alanı ve hizmetler yanında ulusal karakterdeki özel mülkiyet ve girişim, emekçi ekonomisinin bütünleyicisidir; planlamanın ve yasaların yönlendirmesiyle kamu yararıyla uyum halin-

de ekonomik faaliyette bulunur, toplumun üretim ve hizmet kapasitesinin en büyük ölçüde değerlendirilmesine ve halkın refahına hizmet eder.

Esnaf, zanaatkar ve atölye sahipleri, adım adım kooperatiflerde birleşmeye özendirilir.

5.Emek Seferberliği

En büyük üretici güç, emekçilerdir.

Özgürleşen ve tam kapasiteyle üretim süreçlerine sokulan emek, ekonomik gelişmenin anahtarı, en büyük kaynakların üreticisidir.

Demokratik halk iktidarı, bugün boştaki milyonlarca işsiz iş sağlayarak yeni tarım alanları açmak, toprağı ıslah etmek, teraslama, sulama, dağları şenlendirme, orman alanlarını genişletme, denizlerimizi ve ırmaklarımızı koruyarak su ürünlerimizi geliştirme, doğal güzelliklerimizi emekçilerin yararlanmasına elverişli hale getirme, turizm, yol, liman, baraj, bent ve diğer alt yapı kurumlarını inşa etme gibi emek yoğun yöntemlerle üretimde ve hizmetlerde patlama gerçekleştirecek ve halkın refahını geliştirecektir.

Emek seferberliği, dünya ölçeğinde ileri teknolojiler için gerekli kaynakları yaratmanın da yoludur.

6.Üretimin Amacı:Halkın Refahı

Emekçi ekonomisinde üretimin amacı, büyük sermaye sahiplerinin özel karı ve çıkarı değil, halkın ekonomik ihtiyaçlarının karşılanması ve sınıf farklarının ortadan kaldırıldığı bir kardeşlik toplumunun kurulmasıdır.

7.Bölüşüm:Herkese Emegine Göre

Demokratik halk iktidarı, büyük üretimin halk mülkiyetine geçmesi temelinde, ülke ekonomisinin **belirleyici kesiminde** "herkese emegine göre" ilkesini uygular ve üretimin gelişmesine paralel olarak parasız hizmetleri ve toplumsal fonları adım adım genişletir; böylece meta ekonomisinin alanını daraltır ve sınıfsız toplumun "herkese ihtiyacına göre" ilkesini eğitim ve sağlıktan başlayarak olanaklar elverdiği ölçüde devreye sokar ve yaygınlaştırır.

8.Kendi Gücüne Güvenme

Demokratik halk iktidarı, emperyalist dünya sisteminin dışına çıkarak, üretici güçlerin gelişmesini engelleyen uluslar arası bağımlılık ilişkilerine son verir, bağımsız ve kendi gücüne güvenen bir ekonomik gelişmenin yolunu açar. Yabancı kredi ve kaynaklardan ulusal ekonominin gelişmesine hizmet ettiği koşullarda yararlanılacaktır.

9.Planlama

Demokratik halk iktidarı, ülke kaynaklarının, emekçilerin ihtiyaçları için, verimli ve etkin kullanılmasını amacıyla ekonomiyi planlı olarak geliştirir.

Demokratik halk iktidarı, kolektif mülkiyetin hakim olduğu planlı ekonomi ile piyasa mekanizmaları arasındaki ilişkiyi düzenlerken ekonominin etkin işleyişini, çalışmanın özendirilmesi ve halkın ihtiyaçlarıyla üretim arasında gerçek bağlantılar kurulmasını gözetir.

İstihdam, üretim, yatırım ve tüketim hedefleri, emekçilerin doğrudan söz sahibi olduğu demokratik bir işleyişle saptanır. Demokratik halk iktidarı, bu amaçla hem merkez organlarının hem de yerel organ ve kurumların inisiyatifini harekete geçirir.

10.Uyumlu Gelişme

Demokratik halk iktidarı, yatırım ile tüketim, üretim araçlarının üretimine yönelik yatırım ile tüketim mallarının üretimine yönelik yatırım, tarım ile sanayi, ağır ve hafif sanayi arasındaki oranları gözeten bir sanayileşme, ekonomik gelişme ve refah politikası izler.

11.Bölgeler Arasında Denge

Demokratik halk iktidarı, kaynakların merkezi hükümet ile yerel yönetimler arasındaki paylaşımında bugünkü dengesiz duruma son verecek, yerel yönetimlerin kaynaklarını büyütecek, yerinde yönetim ve kaynakların yerinden kullanımı ilkesini gerçekleştirecektir.

Bölgeler arasındaki dengesizlikleri gidermek ve kaynakları kıt olan bölgeleri desteklemek için ulusal bütçeden özel kaynak ayrılacaktır.

12.Kademeli Tek Vergi

Halkın sırtındaki ağır vergi ve harçlar kaldırılacak, gelir ve servete göre kademeli, tek bir vergi alınacaktır.

13.Köylüye Toprak ve Özgürlük

Demokratik halk iktidarı, toprak ağalığını, aşiret reisliğini, beyliği, şeyhliği, tefeciliği ve bu ortaçağ kalıntılarının herhangi bir belgeye veya görgü ve göreneğe dayanan her türlü örgüt ve organlarını kaldırarak cumhuriyet programını kağıt üzerinde kalmaktan kurtaracak, hayata geçirecektir.

"Toprak işleyenin, su kullananın" ilkesini temel alan bir toprak devrimi gerçekleştirilecektir. Toprak devriminin amacı, topraksız ve az topraklı köylüye toprak sağlamak, böylece emekçiyi özgürleştirmek, verimi yükseltmek, tarımı geliştirmek, doğayı korumak, erozyonla toprak kaybını önlemek, genel olarak cumhuriyetle bağdaşmayan ortaçağ kalıntısı kurum ve ilişkileri tasfiye etmektir.

Bu amaçla;

Herhangi bir hüküm veya belgeyle veya örf ve adetle aşiretlerin şahsiyetlerine veya onlara dayanılarak reis, bey, ağa ve şeyhlere ait olarak tanınmış, kayıtlı kayıtsız bütün taşınmazlar ve hazine toprakları, yasa gereği, topraksız veya az topraklı köylülere, göçmenlere, mültecilere, göçebelere bedelsiz olarak dağıtılacak ve tapuya bağlanacaktır.

Angarya, ortakçılık, yarıcılık, kiracılık gibi yollardan yapılan yarı-feodal sömürü ve bağımlılıklara son verilecektir.

Yoksul ve orta halli köylüler, tefeci ve banka borçlarından kurtarılacak, senetler imha edilecek, ipotekler kaldırılacaktır.

Toprak Devrimi Yasası, değişik tarım bölgelerine ve çeşitlerine göre, toprağın genişliğini saptayacaktır. Bu genişlik, toprak sahibinin ve ailesinin geçimini sağlayacak miktarın altında belirlenmez.

Zengin köylülerin toprakları, dağıtım kapsamı dışında tutulacaktır.

Tarım işçilerinin sosyal güvenlik, sendika ve bütün demokratik hakları gerçekleştirilecektir. Çalışma süresi haftada 35 saattir.

Toprak devrimini ve toprak dağıtımını tarım işçileriyle yoksul köylülerin önderlik ettiği Köylü Kurulları yürütecektir.

14.Köylerde Kooperatifleşme

Demokratik halk iktidarı, bizzat köylülerin seferber olduğu geniş bir kooperatif hareketini özendirir ve bütün olanaklarıyla destekler. Toprakların ıslahı, erozyonun önlenmesi, yeni tarım alanlarının açılması, dağların zeytin ve meyve ağaçlarıyla şenlendirilmesi, teraslama, sulama kanalları ve bentler yapılması, hayvancılığın ıslahı, balıkçılığın modernleştirilmesi, ormanların ve doğanın korunması gibi verimi artıracak ve tarımı geliştirecek önlemlerin elbirliğiyle ve imece yöntemleriyle başarılması için özellikle üretim kooperatiflerine gerekli makine, araç, traktör, tarım ilacı, gübre, yem, tohumluk ve kredi sağlayarak yoksul ve orta halli köylüleri destekleyecektir. Köylüler, kooperatiflerin yararını görüp gönüllü olarak katılacaklardır. Bu yönde zora başvurulamaz. Köy sınırları içindeki göller, sular ve meralar köylünün ortak malıdır. Bu doğal kaynakların korunması, geliştirilmesi ve halkın yararına sunulması, köy, ilçe ve il meclislerince düzenlenir ve yönetilir.

İhtiyarlık, sakatlık veya hastalık nedeniyle toprağını işleyemeyen köylülerin, dul ve yetimlerin geçimleri bakımları sağlanacaktır.

15.İnsanlı Kentler

Demokratik halk iktidarı, kapitalizmin yol açtığı hastalıklı kent yapısını, planlı ve köktenci uygulamalarla değiştirecek, insanı ve doğayı gözetken kent projelerini yürürlüğe koyacaktır. Bu amaçla, özel konut ve yaşam ihtiyacı dışındaki kent toprakları, kamulaştırılacaktır.

Köyler ve küçük yerleşim birimleri çekici hale getirilerek büyük kentlere yığılmalar önlenecektir. Verimli tarım topraklarında sanayi kurulmasına ve betonlaşmaya izin verilmeyecek, sanayi ve kentler tarıma elverişsiz topraklardan kurtulacaktır.

Hedef, birkaç yüz bin nüfusu geçmeyen, insan ilişkilerinin zengin ve toplumsal dayanışmanın güçlü olduğu, doğayla içiçe, toplumsal hizmetlerin halka kolayca götürülebildiği, kültür ve sanat hayatı canlı, halkın siyasal hayata katılma olanaklarının geliştiği, doğrudan demokrasi uygulamalarına elverişli, ferah kentler yaratmaktır.

Büyük kentlerde ulaşımı felç eden, her gün milyonlarca saat zaman kaybına ve enerji savurganlığına yol açan, ömür törpüleyen bugünkü ulaşım politikaları ve yapısı değiştirilecek, bugünkü devletin otomotiv sanayiine yaptığı büyük desteklere son verilecek, toplu taşımacılık, bu arada metro projeleri gerçekleştirilecektir.

Şehir içi ulaşım, elektrik ve ısınma gibi kamu hizmetleri adım adım parasız hale getirilecektir.

Demokratik halk iktidarı, İstanbul Boğazı'ndaki betonlaşmayı derhal yıkarak, bu eşsiz doğa güzelliğimizi emekçi halkın gezme, dinlenme, sağlıklı yaşama ve kültürel ihtiyaçlarının hizmetine sunacaktır.

16.Ulaşım

Ülkemizin coğrafi olanaklarını değerlendiren, kaynaklarını savurmayan, halkın ihtiyaçlarına cevap veren, toplu ulaşım ve taşımacılık politikası izlenecektir. Bu amaçla deniz ve demiryoluyla ulaşım, modernleştirilecek, geliştirilecek ve ucuzlatılacaktır. Böylece kapitalist özel mülkiyet sisteminin trafik anarşisine ve katliamına son verilecektir.

17.İnsanı ve Doğayı Koruma

Demokratik halk iktidarı; insanı, toplumu, kültürü, yeşili ve maviyi korumak için seferberlik başlatacaktır. Doğal çevreyi ve insan sağlığını gözetken planlı bir sanayileşme ve yerleşme politikası izlenecektir. Çevreye ve insan sağlığına zarar veren üretim faaliyeti engellenecek, eğer kurulmuşsa

kapatılacaktır. Büyük kentlerin nüfusları, üretim birimlerinin planlı bir biçimde ülke çapında yaygınlaştırılmasıyla giderek azaltılacak, bireylerin doğayla ve birbirleriyle zengin iletişim kurabildikleri, kendine yeterli küçük yerleşim birimleri inşa edilecektir. Kıyılardaki betonlaşmaya son verilecek, varolanlar yıkılacak, doğal zenginliklerin tüm halkın malı olması sağlanacaktır.

Demokratik halk iktidarı, enerji savurganlığına son verecek, fosil yatıklara olan bağımlılığı en alt düzeye indirilecek, güneş, rüzgar, akarsu ve yer altı ısı gibi temiz ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelecektir. Nükleer enerji tercih edilmeyecektir.

Demokratik halk iktidarı, uluslar arası doğayı koruma projeleri geliştirmeyi ve böyle projelere aktif katılımı görev bilecek, ezilen ülkeler ile, emperyalistlerin kirlilik ihracına ve doğal kaynak talanına karşı bir mücadele cephesi geliştirecektir.

18.Acil Önlem ve Talepler

Emek güçleri, muhalefette oldukları bugünkü koşullarda, dünya kapitalizmiyle topyekün birleşmeyi ve iç pazarımızı vahşice daraltmayı hedefleyen "Yeni Dünya Düzeni"ne direnmeye yönelik her önlem ve uygulamayı desteklemek durumundadır.

Bu anlayışla günün görevleri şunlardır:

.Dünya sermayesinin özelleştirme, işçi kıyımı, taşeronlaştırma, sendikasılaştırma politikalarına karşı emekçi sınıfların ve bütün ulusal güçlerin mücadelesini örgütlemek.

.Emekçilerin ulusal üretimden daha büyük pay almaları için çalışmak, iş güvenliğini, sendikal özgürlükleri ve emekçi haklarını savunmak.

.Uluslar arası şokların emekçiler üzerindeki olumsuz etkilerin zayıflatılması; Türkiye ekonomisinin görece daha bağımsız ve daha özmerkezli bir yapıya kavuşturulması, krizin yüklerini belli ölçülerde sermaye sınıfının üzerine yıkarak emekçilere soluk aldirılması, geniş işsiz kitlelerine iş sağlanması, sanayi ve tarımda varolan atıl iş kapasitelerinin değerlendirilmesi, üretimin ve üretici güçlerin rasyonel ve tutumlu yöntemlerle gelişme yatağına sokulması, devletin ve hakim sınıfların lüksüne ve savurganlığına son verilmesi amacıyla politikalar ve programlar üretmek.

.Kitlelerin mücadele gücünü yükseltmek, fiziki ve ahlaki yozlaşmayı önlemek perspektifiyle bütün halk sınıf ve katmanlarını güncel ve özel talepler etrafında birleştirerek mücadeleye seferber etmek ve bu taleplerin gerçekleşmesi için mücadele.

III-Kamulaştırma Programı

1.KİT'leri özel sermayeye ikram etmek yerine, büyük sermaye kamulaştırılmalıdır. Böylece halkın ihtiyaçlarına öncelik vermek, bununla bağlantılı olarak KİT'leri verimli kılmak ve bölgeler arasındaki eşitsizlikleri gidermek için, gerekli kaynak sağlanmalı ve denetim altına alınmalıdır.

2.Devletten büyük sermayeye kredi akışı ve destekler durdurulmalı, özellikle devletin milyarlarca doları otoyolları projelerine dökerek otomotiv sanayisini destek politikasına son verilmeli, kamu kaynakları zenginleri beslemek için değil, halkın ihtiyaçları ve KİT'lerin verimli kılınması için değerlendirilmelidir. "Nereden Buldun Kanunu" çıkarılarak, devletin kaynaklarını yolsuzluk ve rüşvet yoluyla yağma edenlerin veya yasadışı yollardan servet yığanların mallarına el konmalıdır.

3.Vergi yükünü zengine bindiren ve servetten vergi alan köktenci bir vergi reformuyla yeni kaynaklar sağlanmalıdır.

4.Devlet, inşaat ve hizmetleri kendi eliyle yapmalı, böylece büyük müteahhit vurgunlarına, israfa ve rüşvete giden kaynaklar, kamu kaynağı olarak kalmalıdır.

5.Lüks tüketim ve ithalata son verilmesi, ithalat emekçi halkın ihtiyaçlarına, ulusal ekonominin gelişmesine ve üretimin büyümesine bağımlı kılınmalıdır.

6.Kürt sorununa, eşitlik, özgürlük, kardeşlik ve gönüllü birlik ilkeleriyle barışçı çözüm getirilerek, her yıl milyarlarca dolar kaynağın kardeş kanı akıtılması için harcanmasına son verilmelidir.

7.Türkiye, ABD çıkarları uğruna Irak'a uygulanan ambargoya katılarak, beş yılda 50 milyar doların üzerinde kayba uğradı. Ambargoya derhal son verilmeli, Türkiye ile Irak arasındaki ekonomik ilişkiler karşılıklı yarar esasına göre canlandırılmalıdır.

8.Türkiye dış borçlarını ödemeyi reddetmelidir. Dış borçlar fazlasıyla ödenmiştir. Bu uygulamanın dünyada örnekleri vardır.

9.Türkiye, ABD'nin "kriz bölgelerine müdahale" stratejisi uğruna silahlanmaya son vermeli, savunma giderlerini bağımsızlığı koruma amacıyla sınırlamalı, böylece tasarruf ettiği kaynakları halkın ihtiyacına tahsis etmelidir.

10.Köklü bir toprak reformuyla tarımda gelişmenin önü açılmalı, toprak ağalığına ve tefeciliğe akan kaynaklar, köy emekçilerinin kaynaklarına dönüştürülmelidir.

ÖZELLEŞTİRMEYE KARŞI YENİ BİR MÜCADELE DÖNEMİNE GİRİYORUZ

Mustafa Yalçınar
EMEP GYK Üyesi

Sosyalizmin dünya ölçüsünde içine girdiği güç ve prestij kaybı sürecinde ABD merkezli olarak geliştirilen "serbest piyasa ekonomisi" kuramları, 1970'lerden itibaren güç kazanmaya başlamıştı. 1970'li yıllardan itibaren, işçi sınıfı ve emekçilerin kazanımlarına yönelik saldırılar özelleştirme adı altında başlatıldı. Devleti, sosyal görevlerinden azade kılmayı amaçlayan Friedmancılığın başını çektiği bu politik ekonomik yaklaşım, İngiltere'de Margaret Thatcher'in partisi Muhafazakar Parti tarafından bayraklaştırıldı.

Uluslar arası sermaye, KİT'leri dünya ekonomisinin "globalleşmesi"nin önünde başlıca engel olarak görüyordu. Bu yüzden de, 1980'lerin başından itibaren, IMF ve Dünya Bankası'nın koordinatörlüğünde bütün dünyada bir özelleştirme kampanyası başlatıldı. Özellikle geri kalmış ülkelere, merkezinde özelleştirme olan IMF reçeteleri dayatıldı.

IMF ve diğer uluslar arası sermaye merkezlerinin gerekçesi, KİT'lerin hantal, geri, üretimin dinamizmine ayak uyduramayan işletmeler olduğu, bunların, özelleştirilerek karlı, istihdam artıran, modern kuruluşlara dönüştürülmesi biçimindeydi.

Ne var ki, gerçek çok daha farklıydı. Uluslar arası kapitalizmin yapmak istediği, kendi yayılmasının önündeki ulusal çitleri kaldırmak, emperyalizme ve kapitalizme karşı birer direnme merkezi olan işçi sınıfı hareketini ve onun şu ya da bu biçimdeki örgütlerini dağıtmaktı. Yani özelleştirme, iki yanı da keskin kılıç gibiydi. Kılıcın bir yanıyla, geri kalmış ülkelerin ulusal ekonomilerini tahrip etmek, bu ülkeleri emperyalist sermaye için dikensiz gül bahçesi haline getirmek isteniyordu. Kılıcın öteki yanıyla ise, sınıfın en örgütlü ve en kitlesel kesimini teşkil eden KİT'lerdeki işçileri dağıtmak, sendikal hareketi ciddi bir dayanaktan yoksun bırakmak üzere boyunlara vurulacaktı.

1976'dan itibaren, Türkiye büyük burjuvazisi de, o güne kadar gölgesinde semirdiği KİT'leri ekonomiye yük olduğunu, devletin özel sektörün faaliyet gösterdiği sanayi ve ticaret alanlarından çekilmesini istemeye başladı. Ancak, Türkiye gibi, devletçiliğin oldukça büyük bir otoriteye sahip olduğu ve özel sektörün de devlet desteği ve devletin yağmalanması olmadan ayakta kalamayacağı bir ülkede pratik olarak özelleştirmeye başvurmak çok kolay değildi. Nitekim, ilk uygulamalar için 1986'ya kadar beklendi. Ancak özelleştirmenin yasal ve fikri hazırlıkları, geçen 10 yıl içinde tamamlandı.

Özellikle 24 Ocak Kararlarının gerekçesi, bütünüyle KİT'lere yönelik bir ideolojik platform olarak örülmüştü. Büyük sermayenin propaganda odakları, büyük patron kuruluşları ve hükümet, her derdin devasının özelleştirme olduğu bir kampanya başlatmıştı. Bu kampanya, sadece ideolojik bir saldırı olarak da kalmadı; KİT'lerin yatırımları engellenerek, yetişmiş personel tasfiye edilerek, işletmelerin başına özelleştirmecilerin ajanı gibi çalışan yöneticiler atanarak, üretim ve Pazar provoke edilerek işletmelerin ekonomik olmadığı, zarar ettiği iddialarına destek yaratıldı.

Bütün bu ön hazırlığa karşın emekçi yığınlarının özelleştirmeye karşı yaklaşımı sıcaklaştırılmadı. Halkın desteğine ihtiyaç duyan, ANAP dışındaki bütün siyasi partiler, aydınlar, sendikacılar, KİT'lerin özelleştirilmesine şiddetle karşı olduklarını her platformda ilan ettiler.

Büyük sermaye ve hükümetleri sinsi bir taktiğe başvurdular. Önce, zarar eden, bütçeye yük olan ve tekstil, gıda gibi herkesin yapabileceği kadar basit kimi alanlarda özelleştirme uygulanacağı, diğer alanlarda KİT'lerin korunacağı ilan edildi. Bu taktikle, özelleştirmeye karşı olduğunu iddia eden sosyal demokratları, aydın ve demokrat çevreleri, özelleştirmeye karşı bilim çevrelerini ve sendika bürokrasisini yanlarına çeken büyük sermaye ve hükümetler bir adım daha attılar; enerji, ulaşım, savaş sanayi, haberleşme gibi stratejik işkolları dışındaki tüm KİT'leri özelleştireceklerini ilan ettiler. Çağdaş devletin; güvenlik, altyapı, (enerji, ulaşım, telekomünikasyon vb.) eğitim ve sağlık hizmetleri yapan devlet olduğunu, ticaret ve sanayinin özel sektörün işi olduğunu ilan ettiler. Sözlerine "Özelleştirmeye karşı değiliz ama..." diye başlayan sahte muhalefet çevreleri, bu yemi de yuttu. Hükümetin ve büyük sermayenin bu gerekçelerine "bilimsel" kılıflar uydurmaya koyuldular. Yeterince güç toplandığına karar veren büyük sermaye, hükümetleri aracılığıyla, asıl niyetini açıkladı; eğitim, sağlık ve bütün stratejik işkolları da dahil, her şeyin özelleştirileceği, devletin güvenlik ve yarıdan ibaret asli görevlerine dönmesi gerektiği yaygarası başlatıldı. Okullardan devlet hastanelerine, sosyal güvenlik kurumlarının hastane ve tesislerinden kamuya ait sosyal tesislere kadar kamu elindeki tüm mal ve hizmet kurumlarının satılacağı ilan edildi. Enerji ve telekomünikasyon ise; bu pastanın en büyük parçasıydı.

Özelleştirme Uluslararası Sermaye Ve Yerli İşbirlikçilerinden Başka Herkese Felaket Getiriyor

Hükümetler ve sermayenin uşakları, yıllardır, özelleştirmenin her derde deva olduğunu iddia ediyorlar. Enflasyonu, zamları, ücretlerin sürekli düşmesini, işsizliğin giderek artmasını, teknolojik geriliği özelleştirmenin yapılmamış olmasına bağlıyorlar. 10 yıldır yapılan özelleştirme uygulamaları, sermayenin her soydan sözcüsünün yalan söylediğini gösterdi. Ama onlar utanmazca yalanlarını sürdürüyor. Kan ve gözyaşına bulanmış Şili özelleştirmesini, krizden krize sürüklenen Meksika'yı örnek göstermeye devam ediyorlar. Böylelikle, her şeyi göze aldıklarını, gerekirse fabrikalara tank ve toplarla girip özelleştirmeyi başarmak gerektiğini söylemekten de çekinmiyorlar. Sermayenin hükümetleri de, giderek artan bir tondan özelleştirme için kararlılıklarını ifade ediyor, ellerinde ne varsa bir an önce elden çıkarmak için her yola başvuruyorlar. Ama, başlıca işletmeleri satmayı henüz başarabilmiş değiller.

Birçoğu işçi ve emekçilerin karşı koyuşlarından kaynaklanarak mahkemelerden dönmesine rağmen, 1986'dan beri hükümetler, pek çok ihale açtılar, pek çok işletmeyi de sattılar.

Sendikacılar, özelleştirmeler gündeme geldiğinde, "Cesedimizi çiğnemenen yaptırmayacağız" dediler, ama aradan geçen süre içinde, yavaş yavaş özelleştirme yanlısı oldular. Sosyal demokratlar, eski sol çevreler, demokrat, aydın, ilerici çevreler kimisi açıktan, kimi küçük itirazlar ileri sürüp utangaçça özelleştirmecilerin saflarına geçtiler. Özellikle sendika bürokrasisinin özelleştirmeye tek itirazları kalmış bulunuyor. Özelleştirme yapılırken kendi fikirlerinin de alınmasını istiyorlar. "Özelleştirme iyidir ama bizim ülkemizde kötü yapılıyor, sendikalarla işbirliği içinde yapılmalıdır" diyorlar. Hatta bazıları "özelleştirmeyi engelleyemeyiz, nasıl olsa yapılacak, bari biz alalım", "Nemalar Telekom hisseleriyle ödensin" diye düşünüyor ve bu doğrultuda pratik tutum alıyorlar. Onlar da tıpkı sağ özelleştirmeciler gibi yalan söylüyorlar. Bugüne kadar dünyanın hiçbir yerinde özelleştirme işçilerin, emekçilerin yararına sonuçlar doğurmamıştır. Tersine bütün özelleştirmelerden en başta ülke zarar görmüş, emekçilerin alın teri devasa işletmeler ya kapatılmış ya da parçalanarak yerli ve yabancı tekellere yok pahasına satılmıştır; ulusal endüstrinin temeli yıkılmıştır; ülkenin yer altı ve yerüstü kaynakları talan edilmiştir. Bu endüstri kuruluşlarındaki işçilerin tamamı ya da büyük bir bölümü sokağa atılmış, sendikal örgütler tasfiye edilmiş ya da işsizlik durumuna düşürülmüştür. Bu endüstri kuruluşları çevresinde iş yapan küçük ticari işletmeler iflase sürüklenmiş, bölge terk edil-

miş kasaba ve köyler olarak kalmıştır. Kısacası özelleştirmelerden işçiler, halk ve ülke zarar görmüştür; kazananlar ise, sadece uluslar arası tekeller ve ülkede onlarla işbirliği içindeki büyük sermaye grupları olmuştur.

Türkiye'de on yıldan beri özelleştirme yapılıyor. Çimento fabrikaları, Sümerbank'ın bazı fabrikaları, SEK, Et-Balık, Çukurova Elektrik, Kepez ve bazı bölgelerdeki elektrik dağıtım şebekesi özelleştirildi. Buralardaki uygulamaları herkes gördü. Özelleştirilen çimento fabrikalarında işçi sayısı yarıya indirildi. Sümerbank fabrikalarında bütün işçiler sokağa atıldı; yerlerine asgari ücretten çalışacak yeni işçiler alındı. ÇEAŞ ve AKTAŞ'ta pek çok işçi işten atıldı, ÇEAŞ ve Kepez de işçi atımları sürüyor.

Özelleştirilen işyerlerinde işletmelerin yeni sahiplerinin ilk işi sendikayı işlevsizleştirmek oluyor. Ardından da sendikanın tümüyle devre dışı edilmesine çalışılıyor. Kuruluşundan beri sendikanın örgütlü olduğu Sümerbank işletmelerinde, işletmeyi devralan patronların ilk işi, sendikalı işçileri sokağa atmak ve toplu sözleşmeyi geçersiz ilan etmek oldu. ÇEAŞ'ta Uzanlar sendikayı tanımıyor, imzalanmış toplu sözleşmeleri geçerli saymıyorlar. Sümerbank'ın özelleştirilen fabrikalarının hiçbirinde sendika bırakılmadı.

Özelleştirilen işyerlerinde toplu sözleşmelerin tanınmaması ve sendikanın devre dışı bırakılmasıyla bir arada gerçekleştirilen işçi kıyımları, ücretleri de sınırlıyor. Ya da Sümerbank'ta olduğu gibi tüm eski ve yüksek ücretli işçiler sokağa atılarak yerlerine asgari ücretten yenileri alınıyor. Eski işçilere de, "Eğer asgari ücreti kabul ederseniz gelin siz de çalışın" deniyor.

Özelleştirme yapılan yerlerde yeni patronlar, "verimliliği artırma" adına, işçiyle istediği gibi oynuyor. Elektrikçi temizlikçi, makine bakımçı aşçı kadrosunda göstererek, işçilerin iş ve görevinin her an değiştirilebileceği esnek çalışma koşullarını hayata geçiriyorlar. Bununla da yetinmiyor, yeni yapılacak sözleşmelerde işçinin iş güvencesine ilişkin hiçbir yeni maddeyi kabul etmiyorlar. Tersine, çalışma süresinden fazla mesaiye, hafta tatiline kadar her konuda, işçiyi güvenceye alan yasal hakları da dikkate almayan bir tarzı benimsiyorlar.

Özelleştirmeyle, işyerlerinde işçilerin birlikte davranmasını, haklarını koruma bilincini ortadan kaldıran çalışma koşulları oluşturulmak isteniyor. Özelleştirilen işyerlerinde yeni patronlar, elde ettikleri üstünlüğü, işyerinde 8 saatlik işgünü, hafta tatili, bayram tatili, fazla mesainin sınırlanması gibi işçilerin uzun mücadeleler sonucu elde ettikleri hakları ortadan kaldıran bir çalışma ortamı yaratıyorlar. İşçileri, işten çıkarma, oradan oraya sürme, cezalandırma, çalışma yoğunluğunu aşırı disipline ederek işçileri terörize ederek, yasa ve toplu sözleşme maddesi tanımaz bir çalışma düzeni kuruyorlar. Bu yanı sıra özelleştirme, esnek çalışmanın yaygınlaştırılması ve iş yasalarına girmiş işçiyi koruyan maddeleri işleme hale getirmenin koçbaşı rolünü oynuyor.

KİT'leri özelleştireceğiz diye yola çıkan büyük sermaye ve hükümetler, şimdi sağlık kuruluşlarının, sosyal güvenlik kurumlarının, eğitimin özelleştirilmesini de dayatıyor. Bunun anlamı ise, parası olan sağlık hizmetlerinden yararlanırken parasız olanın sürünerek öleceğidir. Bu, çalışan işçilerin ve emekçilerin bir yarın güvencesi olmayacağı; sadece yüksek gelirli olanın özel sigorta imkanlarından yararlanabileceği anlamına gelir. Bu, sadece parası olanın okuyabileceği, parası olmayanın lise ve üniversite kapılarından geri döneceği anlamına gelir.

Özelleştirme, Türkiye'nin ihtiyaçlarından çıkmadı. Tersine, uluslar arası kapitalizmin dünya ekonomisini, kendi sömürücü çıkarlarını en üst düzeyde gerçekleştirmek üzere, yeniden yapılandırma ihtiyacından çıktı; IMF ve Dünya Bankası'nın yönlendiriciliğinde bütün ülkelere dayatıldı. Amaç, Türkiye gibi geri kalmış ülkeler başta olmak üzere dünya pazarlarını emperyalist sermayenin sömürü ve talanına sonuna kadar açmaktı. Emperyalistler, özelleştirme yoluyla, bir yandan, bütün pazarları

mal dolaşımına açarken, diğer yandan, geri ülkelerin ana sanayilerini, enerji santrallerini, telekomünikasyon sistemlerini, ormanlarını, yer altı ve yerüstü kaynaklarını yağmalarına açmayı, şimdiye kadar gasp ettikleri artıdeğerin oranını yükseltmeyi amaçladı. Emperyalistlerle işbirliği içindeki yerli patronlar da, bu yağmadan pay almak için ülkelerinin talan edilmesinde yabancılarla tam bir işbirliği içinde özelleştiriminin ülkenin yararına olduğuna halkı inandırmak için kampanyalar yürüttüler, yürütüyorlar.

Bu yüzden, özelleştirme, sadece işçi haklarını ortadan kaldıran, onları işsizliğe ve yoksulluğa iten bir uygulama olmakla kalmıyor; ülkenin tüm yer altı ve yerüstü kaynaklarını emperyalist talana açarak ülkenin geleceğini ipotek altına alan sonuçlar doğuruyor.

Türkiye'de KİT'ler, ülkenin öz kaynakları üstünde yükselen ve nispeten ulusal sanayinin temeli olan bir kuruluşlardır. KİT'ler, ülkenin demir çelikten enerjiye, şeker, dokuma, gübreten petrokimyaya ihtiyaçların karşılamak için kurulmuşlardır. Özelleştirmeye, ülkenin bu başlıca tüketim ve ara malları sanayii doğrudan emperyalistlerin denetimine girecek, onlarca yıllık birikimle kurulmuş sanayi kuruluşları ve madenler emperyalistler tarafından tekel karı elde etme esasına göre işletilip tahrip edilecektir. Bu ise, ülke sanayinin, var olduğu kadarıyla bile, çökertilmesi demektir. Bu yanıyla özelleştirmeye karşı mücadele bir antiemperyalizm sorunu, Türkiye'nin bağımsızlığı sorunudur.

Özelleştirme, sadece KİT'lerde çalışan işçiler için işsizlik, düşük ücret, sosyal hakların tırpanlanması değildir. Özelleştirme, sadece, KİT'lerde çalışan işçiler, memurlar, mühendisler, doktorlar için işsizlik ve sosyal imkanlardan yararlanmamak demek değildir. Özelleştirme, aynı zamanda, tüm işçi sınıfımız için ücret düşüklüğü, büyüyecek işsizliğin baskısı altında iş güvencesinin iyice ortadan kalkması demektir.

Özelleştirme, esnafın KİT'lerde çalışan binlerce müşterisini kaybetmesi, iflas etmesi, köylerin KİT'lerin imkanlarından yoksun kalması demektir. Özelleştirme aynı zamanda KİT'ler etrafında yükselen kasaba ve kentlerin çökmesi, terk edilmiş birer viraneye dönüşmesi demektir. Ve en önemlisi özelleştirme, uluslar arası sermayenin, dünyayı bir avuç tekelin açık pazarı haline getirme operasyonunun en gözde silahıdır. Bunun içindir ki, IMF, Dünya Bankası ya da Türkiye'yle ekonomik ilişkiye giren kapitalist ülkeler özelleştirmeyi ilk koşul olarak dayatmaktadırlar.

Özelleştirmeye Karşı Mücadele

Özelleştirmeciler ve hükümet, son derece sinsi taktikler uygulayarak, başlangıçta özelleştirmeye karşı olduğunu ilan eden çok geniş bir kesimi kendi yanlarına çektiler. Bir avuç sınıftan yana sendikacı, partimiz, işçi ve emekçi sınıfların ileri kesimleri, arkasına uluslar arası sermayeyi, IMF ve Dünya Bankası'nı almış hükümet ve büyük sermaye karşısında oldukça yoğun bir mücadele yürüttü. Bu mücadele bugün de sürüyor.

Sendika bürokrasisi, sosyal demokrat partiler ve sözde ilerici, demokrat çevrelerin arkadan hançerlenmesine karşın, özelleştirmeye karşı lokal düzeyde de olsa ortaya çıkan direnişler, özelleştirmeyi caydıran, yer yer hükümetlere geri adım attıran bir rol oynadı. Çoğu yerde "özelleştirme olsa bile bizim işletmeyi özelleştiremezler" düşüncesinin yaygınlığı, bu düşüncüyü kırarak etkinlikte bir ajitasyon ve örgütlenme yürütülmemesi, özelleştirmeden zarar gören tüm toplumsal kesimlerin özelleştirmeye karşı birleştirilmesinde yetersizlik, mücadelenin daha çok işletmeler temelinde yürütülmesini ve lokal kalmasını getirdi. İşçi ve emekçilerin onbinlerle katıldığı miting ve gösterilerde "Özelleştirmeye Hayır!" sloganları en yoğun şekilde haykırıldı, ama bu sloganların eyleme dönüşmesinde aynı genişliğin yakalandığını söyleyemeyiz.

Tersine, direnişler, daha çok, özelleştirmenin pratik olarak da uygulamaya sokulduğu işyerlerinde oldu. Sümerbank işletmeleri, ORÜS, SEK gibi işletmelerde işçi direnişleriyle özelleştirme geri püskürtülmeye çalışıldıysa da, bunlar genellikle, son umutsuz çırpınışlar oldu. Ancak işçiler, bu tür ilk özelleştirilen işletmelerde olup bitenleri gördüklerinde, özelleştirmenin işçilerin lehine olacağı iddiasının yalan olduğuna tanık oldular. Dolayısıyla, özelleştirme sırası Telekom, TEAŞ ve DETAŞ gibi büyük işletmelere geldiğinde, çatışma da sertleşti. İşçilerin aralarında birleşmeye daha istekli oldukları ortaya çıktı. Örneğin; Soma, Yatağan Termik Santralleri ile maden işçileri, Yeniköy, Kemerköy Termik Santral işçileri, eşzamanlı olarak, termik santrallara "görücü" olarak gelen yerli ve yabancı tekellerin temsilcilerini barikatlarda karşıladı. "Alıcılar", termik santrallara giremedi. İşçilerin kararlılığı karşısında, hükümet de bir adım geri atıp uygun fırsatı beklemeye koyuldu.

Özelleştirmenin, elektrik Santralleri, Tekel, Petkim, Telekom gibi büyük kuruluşlara dayanması, yığın tepkisini de genişletti. Özellikle Yatağan, Yeniköy, Kemerköy işçilerinin özelleştirmeyi Türkiye'nin bağımsızlığı sorunu olarak ele aldıklarının ilan edilmesi; özelleştirmeye karşı mücadeleyi de yeni bir safhaya soktu. Ve Yatağan ve bölgedeki işçilerin sorunun özüne parmak basmaları, bu tarihten itibaren özelleştirmeye karşı mücadele eden herkesin sınıfın bu ileri çıkışına yöneldiğini gösterdi. Divriği maden işçileri, Tekel işçileri ve tütün üreticilerinin de Yatağan işçilerinin işaret ettiği, bağımsızlık sorunuyla kendi sorunları arasındaki ilişkiye dikkat çekmelerine yol açtı.

Son üç yılda kurulan dört hükümet, programlarının başına özelleştirmeyi koydu. Her biri bir yıl içinde Telekom ve enerji Santralleri başta olmak üzere başlıca işletmeleri satın bütçe açıklarını kapatmak istediler. Hiç birisi söyledikleri amaçlara ulaşamadı. Haziran 1997'de kurulan Yılmaz Hükümeti, Refahiyol Hükümeti gibi, bütçe açıklarını kapatmak için, yıl sonuna kadar geçecek altı ayda enerji Santralleri, dağıtım şebekesi ve Telekom özelleştirmesini tamamlayarak 4 milyar dolarlık ek gelir sağlamayı amaçlıyor ve yıl sonunda bütçenin kabul edilir bir açıklıkla kapanabilmesi için tek umut olarak bu başlıca özelleştirmeleri önüne koymuş bulunuyor. Yılmaz Hükümeti, öncekilerden farklı olarak, sendika bürokrasisinin ve ordunun da tam desteğini almış durumda. Bu bakımdan önceki hükümetlerden daha şanslı sayılabilir. Ne var ki; işçiler de şu anda büyük bir dinginlik içinde olsa bile, özelleştirme karşısında hayli duyarlı hale gelmiş bulunuyorlar. Öte yandan partimiz, özelleştirmeye karşı mücadelede işçileri yardımcı olmak bakımından bir yıl öncesine göre daha deneyimli, daha olumlu bir pozisyonda bulunuyor.

Özelleştirme sorunu sadece hükümetin bütçe açığı tarafından zorlanmıyor, aynı zamanda uluslararası iletişim ve enerji tekelleri de hükümeti zorluyor. IMF, hükümete, uluslararası sermaye piyasalarından borç bulabilmesi için bu önemli tesislerin özelleştirmesinde hızla adım atmayı tek şart olarak öne sürdü. Dahası, uluslararası tekeller, Türkiye'deki özelleştirmeyi, enerji ve telekomünikasyon tesislerinin devreye sokulmasıyla ilgi duydu. Türkiye'de Koç, Sabancı, Eczacıbaşı, Doğuş gibi büyük sermaye grupları da, bu tesisleri almak için yabancı tekellerle konsorsiyumlar oluşturdu. Başka bir söyleyişle; özelleştirmenin en önemli adımı şimdi atılıyor. Ancak, önümüzdeki dönemde özelleştirme karşısında partimizin tutumunu ve mücadelenin başarısını belirleyecek koşulları şöyle ifade edebiliriz:

1-Özelleştirme başlıca önemli işletmelere gelip dayanmıştır. Bu, aynı zamanda özelleştirmenin hayli büyük sayıda işçiyi doğrudan tehdit ettiği anlamına gelmektedir. Dolayısıyla özelleştirmecilerin bu sefer daha büyük bir işçi kitlesiyle savaşması anlamına gelmektedir.

2-Özelleştirilmesi amaçlanan kurumlarda işçiler, özelleştirmeye karşı bir yıldır işletmeleri işgale varan bir çatışmaya girmişlerdir. Önümüzdeki dönemde mücadele, bu deneyim üstünde, ama Yatağan işçilerinin işaret ettiği gibi Türkiye'nin bağımsızlığı sorunuyla birleşen bir mücadele hattı üstünden ilerleyecektir. Bu durum, özelleştirmeye karşı mücadele eden işçi kesimleriyle bütün sınıfı,

giderek bağımsızlık mücadelesinin önemini fark eden tüm halk kesimlerini birleştirecek bir gelişmedir. Dahası özelleştirme, tekellerin dünyayı tek bir Pazar olarak globalleştirme amaçlarının koçbaşı olduğu için de Türkiye işçi ve emekçilerinin mücadelesinin uluslar arası işçi mücadelesiyle birleşmesinin imkanları da geliştirecektir. Partimiz bu imkanları dikkatle gözetecektir.

3-Sendika bürokrasisi, bir yandan özelleştirmeye karşı mücadelede yerini alacağına dair işçilere sürekli vaatte bulunurken, öte yandan özelleştirmecilerle el altından pazarlıklar yürütmüş; bu iki yüzlü hain tutumu işçiler tarafından görülmüştür. Bu durum;

a)Bir yanıla işçiler aleyhine bir etken olarak işleyecektir. Çünkü, sendika bürokrasisinin açıkça özelleştirmeci vatan hainlerinin, büyük sermayenin yanında saf tutması, işçilerin sendika aracılığı birleştirmesini engeller bir gelişmeye yol açabilir.

b)Öte yandan bu gelişme, sendika bürokrasisinin arkadan hançerlenmesine imkan vermeyen bir gelişmeye yol açarak işçilerin yeniden ve daha ileri bir hatta birleşmesine yol açabilir. Elbette gelişmenin böyle bir seyir izlemesi, partimizin sınıf hareketine müdahalesinin son derece etkin bir biçimde gerçekleşmesine, ileri işçilerle sınıfın geri kesimlerini birleştirecek çizgi izleyebilmesine bağlıdır. Dahası sadece işçileri değil, özelleştirmeden zarar gören diğer emekçileri, bölge halkını da işçilerle birleştirecek yol ve yöntemler geliştirmek zorunda olduğumuz ortadadır. Dahası, ülkemizin yer altı ve yerüstü servetlerinin yabancı sermaye tarafından yağmalanmasını istemeyen tüm aydın, demokrat, ileri çevreleri, bilim çevrelerini de özelleştirmecilere karşı birleştirecek bir mücadele hattı izleme gibi son derece kapsamlı çalışmaya yönelmesi gerekir.

4-Partimiz, özelleştirmeye karşı olan ve olma potansiyeli taşıyan bütün bu güçleri birleştirmeyi amaçlamaktadır. Ve özelleştirmeye karşı mücadelenin doğru bir perspektifte ilerlemesi için elinden geleni yapacaktır.

ÖZELLEŞTİRMELER SINIFA SALDIRIDIR

Sosyalist İktidar Partisi (SİP)

Özelleştirme, burjuvazinin işçi sınıfına değişik yönleriyle toplu saldırısıdır. Bu ideolojik ve siyasal saldırıyı toplu biçimde karşılamak, Türkiye'nin geleceğini temsil eden işçi sınıfı ve sosyalist hareketin yaşamsal görevidir. Siyasal partiler, sendikalar ve demokratik kitle örgütlerinin oluşturduğu ve yeni olmasına karşın, önemli bir dinamizm yaratmayı başarmış olan Özelleştirme Karşıtı Platform, bu noktada, son derece kritik bir işleve oturmaktadır.

Özelleştirmeyi, global iktisadi bunalımın ortaya çıkardığı bir uluslar arası süreç olarak kavramak gerekiyor. Bilindiği gibi kapitalizm, 2. Dünya Savaşını izleyen yıllardan 1960'lı yılların sonuna kadar daha önce benzeri görülmemiş uzunlukta ve hızda bir genişleme dalgasını yaşadı. Ancak 1970'li yılların başında yaşanan derin kriz ile birlikte, burjuvazinin yeni liberal politikaları ve bu politikalar içinde önemli bir araç olan özelleştirmeler gündeme geldi. Kısaca bunun nedenlerine değinirsek, hiçbiryle iç içe geçen iki ana unsurdan söz edebiliriz. Birincisi, görece yüksek ücretlere dayalı "toplumsal uzlaşma", artı değer üretiminin sınırlarına varılması sonucu, burjuvazi açısından katlanılmaz bir maliyet haline gelmişti. İkincisi, söz konusu toplumsal uzlaşmayı tesis etmede kullanılan "refah devleti" görüntüsü bir türlü içinden çıkılamayan bir "mali kriz" ile yüz yüzeydi. Bütün kapitalist dünyada seksenli yıllarda yoğunluk kazanan özelleştirmelerin altında yatan maddi zemin budur. Özelleştirme ile amaçlananlar;

.Sermaye için artık, dayanılmaz bir yük haline gelen "meşrulaştırıcı harcamaların" (işsizlik sigortası vb. çeşitli sosyal güvenlik programları) kamu kesimi küçültülerek azaltılması,

.Az çok büyük altyapı yatırımı gerektiren ve devletin tekel konumunda olduğu sektörlerin, sermayenin kar oranını yükseltici bir araç olarak özel sektöre devri,

.Kamu sektöründe istihdam edilen işgücünün, emek sürecini "disipline" edici bir karakterde daraltılması ve bunun doğrudan sonucu, işçi sınıfı içinde iş bulabilmek için rekabetin artırılmasıdır.

Bu noktada, Türkiye'nin bilinen yakın dönem siyasal ve ekonomik tarihine çok girmeden, Türkiye ekonomisinin dünya ekonomisi ile eş anlı olmayan özgün süreçlerden geçtiğini saptamak gerekiyor.

Gelişmiş kapitalist ülkelerde özelleştirmenin gündeme gelişi, büyük ölçüde devletin mali krizinin bir sonucu iken, Türkiye'de özelleştirme ideolojisinin öne çıkarılışı devletin mali krizini öncelidir. İkinci eş anlı olmayan gelişme ise, Türkiye burjuvazisinin işçi sınıfıyla arasındaki siyasi ilişkiyi geliştirmiş ülke sermayelerine göre, kademeli biçimde değil, 12 Eylül 1980 ile bir çırpıda çözmeye girişmiş olmasıdır. Darbe ile iki sınıf arasındaki temel ilişkileri yeniden düzenleyen burjuvazi, bunun ötesinde, Sovyetler Birliği'nin çözülmesiyle ortaya çıkan yeni sermaye birikim alanlarına gözünü dikmiştir. İkinci bir çıkış yolu arayışı ise, 1980 başlarında bir ideolojik motif olarak gündeme getirilen özelleştirmelerin, gerçekleştirilmesi olmuştur.

Türkiye'de özelleştirmelerin burjuvazi nezdinde gerekçeleri ise şöyle sıralanabilir: Birinci olarak, özel sermaye birikiminin ulaştığı düzey bir çok KİT'in faaliyet alanına girebilecek büyüklüğe erişmiştir. Sermaye 1970'ler sonundaki tıkanıklığına paralel olarak yeni "değerlenme alanları" talep etmektedir. İkinci olarak, Türkiye'de KİT'lerin özel sermayeyi destekleme misyonu ve serma-

yenin neredeyse vergiden muaf hale getirilmesi "devletin mali krizi"nin gelişmiş kapitalist ülkelerdekinden ve daha yoğun hale gelmesi sonucu doğmuştur. İç ve dış borçlanmanın sınırlarına varan devlet için özelleştirme, aynı zamanda kısa dönemli bir "mali açık kapama operasyonu" anlamına gelmektedir. Üçüncü olarak, ekonomide reel ücretlerin geriletilmesi ve sendikasılaştırma hedeflenmiştir.

Burjuvazinin özelleştirmeler ile dolu dizgin bir ideolojik saldırıya geçtiğini ve bu durumun ideolojik mücadeleyi son derece kritik hale getirdiğini vurgulamak özel önem taşımaktadır. Devletin halihazırda yüksek faizli iç borçlanma politikasıyla sermayeye aktardığı kaynağın büyüklüğünü düşündüğümüzde özelleştirmelerin ekonomik gerekçeleri kadar, ideolojik yönü üzerinde de yoğunlaşmak zorunlu olmaktadır. Özelleştirmeler Dünya Sosyalist Sisteminin çözülmesinden sonra kapitalizmin sonsuza kadar süreceğini ilan eden mülkiyetçi ideolojinin kutsanması için bir araç olarak kullanılmaktadır. İşçi sınıfına olduğu kadar, yarattığı yanılsama ve sözde bilimsel "gerçekler" ile insan aklına yönelik bir saldırıyı da içermektedir. Sosyalist hareket burjuvazinin bu "gerçek"lerini, özelleştirmeye konu olan her bir somut başlıkta yapacağı özel araştırmalar ve bunları çerçeveleyen çözümlerle tersyüz etmek sorumluluğundadır.

Bir tuzağa düşülmemelidir! Kapitalizm, doğrudan kendisinin yol açtığı ve sağlık ve eğitim gibi başlıklarda örneğin son derece çarpıcı olabilen olumsuz sonuçlarının sorumluluğunu, özelleştirmeye karşı olanlara yıkma ideolojik becerisini göstermektedir. Değişime karşı ve savunmacı bir konuma itilmeye çalışılan sol hareket, buna izin vermemelidir. Bu noktada, özelleştirme karşıtlığının ancak anti-kapitalist bir çerçevede anlam kazanacağı ve sözünü ettiğimiz tuzaktan ancak bu güvence ile kurtulabileceği açıktır. Türkiye sol hareketi, savunmacı bir psikoloji yerine, kamulaştırma gündemiyle atak bir siyasal tutum geliştirmelidir. Bu tutumun bir bileşeni olarak, her bir alanda oluşturulacak çalışma komitelerinin ürünlerinin alternatif bir toplum modelinin, sosyalizmin, Türkiye'deki programının oluşturulması amacıyla yönelik olarak planlanması ve değerlendirilmesi çağrısında bulunuyoruz.

Sosyalistler, işçi sınıfına tam boy bir saldırı olan özelleştirmenin yarattığı işsizlik, sendikasılaştırma, reel ücretlerin düşürülmesi ve yoksulluk ile duyarlılaşan sınıfın hareketliliğini örgütlemek ve siyasal kanallara yönlendirmek sorumluluğuyla karşı karşıyadırlar. Platformun en önemli işlevlerinden biri, daha önce tekil ve parçalı olan eylemlilikleri birleştirmek, eşgüdüm sağlamak ve Türkiye toplumunun gündeminde daha etkili bir yer alacak, süreklileşmiş eylem biçimlerini geliştirmek olacaktır. Buna yönelik olarak ve tekil direnişlere her anlamda (para, basınla ilişkiler, vb) destek sağlayacak bir eylem-dayanışma komitesinin oluşturulması yararlı olacaktır.

Bileşiminin genişliği ve katılımcıların laf üretme yerine, ortak iş yapma konusundaki niyet ve kararlılıkları ile gelecek vaadeden platform, tarihsel bir sorumlulukla karşı karşıyadır ve önu açıktır.

KAPAĞA BU İSİMLERİN GİRMESİ ÖNERİLMİŐ

Metin BAKKALCI
Mehmet Yüksel BARKURT
İlker BELEK
Metin ÇULHAOĞLU
Rifat DAĞ
Ayfer EĞİLMEZ
Fuat ERCAN
İlter ERTUĞRUL
Alpaslan ERTÜRK
Mustafa YALÇINER

Mahmut KİPER
Tülin ÖNGEN
M.Tayfun ÖZUSLU
Doğu PERİNÇEK
Petrol-İŞ SENDİKASI
Sungur SAVRAN
Sosyalist İktidar Partisi
Ata SOYER
Salih SÖNMEZİŐİK